TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ - 12

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

MİZANCI MURAT

TURFANDA MI YOKSA TURFA MI?

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

2. basım

TÜRK EDEBİYATI

MİZANCI MURAD
TURFANDA MI YOKSA TURFA MI?

UYARLAMAYA KAYNAK ALINAN ÖZGÜN ESER
MAHMUT BEY MATBAASI, İSTANBUL
1308 [1890]

Sertifika No: 40077

EDİTÖR
HACER ER

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
BİLGETÜRK MERT ALNIAK

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASIM: OCAK 2019, İSTANBUL
2. BASIM: NİSAN 2019, İSTANBUL

ISBN 978-605-295-686-1

BASKI
ALFABE BASIN YAYIN SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
İKİTELLİ OSGB MAH. HÜRRİYET BULVARI ENKOOP SANAYİ SİTESİ
ENKOOP 1.SOKAK NO:1 KAT:-1 BAŞAKŞEHİR/İSTANBUL
(0212) 485 21 25 Sertifika No: 34185

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE UYARLAYAN: BİROL EMİL

(1938, Tekirdağ) Kabataş Erkek Lisesi'nin ardından İÜ Edebiyat Fakültesi ve İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Erzurum Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yaptı. 1961'de asistan olarak girdiği İÜ Türk Dili ve Edebiyatı Yeni Türk Edebiyatı kürsüsünde 1982'de profesör oldu. 1982-1987 yıllarında Van-Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde, 1987'den 2000'e kadar Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi'nde öğretim üyeliği ve çeşitli akademik görevlerde hizmet etti. *Yaşadığım Gibi* (Ahmet Hamdi Tanpınar'dan makaleler), *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi* (Mehmet Kaplan, İnci Enginün ve Zeynep Kerman'la beraber), *Mizancı Murad Bey-Hayatı ve Eserleri, Jön Türklere Dair Vesikalar I: Edebiyatçı Jön Türklerin Mektupları, Reşat Nuri Güntekin, Türk Kültür ve Edebiyatından I– Meseleler ve II– Şahsiyetler* kitaplarından bazılarıdır.

TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ - 12

Roman

turfanda mı yoksa turfa mı?

MİZANCI MURAT

Günümüz Türkçesine Uyarlayan: Birol Emil

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Mizancı Murat Bey ve Romanına Dair

Son çağ Türk edebiyatı, umumiyetle, hayatlarında edebiyat, politika ve aksiyonu birleştirmiş nesillerin edebiyatıdır. Arada, hayata ve cemiyete küskün Servet-i Fünun nesli hariç, onlar, Avrupa'nın "Hasta Adam" diyerek mirasını paylaşmak üzere başında ihtirasla beklediği Türkiye'yi kurtarmak için sürekli bir akış halinde mücadele etmişlerdir. Bu mücadelelerini yaparken hem devirlerinin ıslahat, inkılap, ihtilal gibi sosyal ve siyasi hareketlerine karışmışlar, hem de edebi ve fikri eserleriyle Türk cemiyetini geliştiren ve değiştiren cereyanlara bazen tabi olmuş, bazen öncülük etmişlerdir.

Bilhassa 1865 ve 1889 yıllarında faaliyete başlayan iki nesil, Yeni Osmanlılar ve Jöntürkler, son yüzyıllık kültür ve edebiyat tarihimizde "sosyal ve politik edebiyat", hatta "ihtilal edebiyatı" diyebileceğimiz geniş manada bir edebiyat vücuda getirmişlerdir.

Çıkardığı *Mizan* gazetesinin adı ve tesiri dolayısıyla "Mizancı" diye şöhret bulan Mehmet Murat Bey, bu politikacı ve ihtilalci edebiyatçıların Namık Kemal'den sonra en dikkate değer şahsiyetidir. Onun da gazetecilik, romancılık, tenkitçilik, piyes yazarlığı, siyasi eser müellifliği, tarihçilik, Jöntürklük gibi çeşitli cepheleri vardır. Ancak, II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet devirlerinde şahsiyeti, mücadelesi ve fikirleri geniş akisler uyandırmış, çok münakaşa edilmiş olan Mizancı Murat Bey'in adı ve eseri bugün

unutulmuştur. Halbuki çeşitli türde sayısı otuzu bulan kitapları ve Jöntürklük mücadelesiyle Murat Bey bir devre damgasını vurmuş adamdır. Türk siyaset, fikir ve edebiyat tarihinin bu en çalkantılı dönemi üzerindeki araştırmaların gittikçe hız kazandığı günümüzde, Türk edebiyatı kabristanının unutulmuş bir köşesinde yatan bu bir devrin velveleli şahsiyetini eser ve fikirleriyle bugünün ışığına çıkarmak bir ilim ve kültür borcudur.

1854 yılında Dağıstan'da doğan Murat Bey, Şeyh Şamil ve Hacı Murad gibi Kafkas kahramanlarının savaşlarına katılmış bir kadı ailesine mensuptur. Osmanlı saltanat ve hilafet nüfuzunun kuvvetle hissedildiği Dargu Cumhuriyeti bölgesinde ilk çocukluk çağını geçirdikten sonra Rus okullarında tahsil görmüş, 1873'te İstanbul'a göç etmiştir. Kısa zamanda Mithat Paşa, Esat Paşa, Hüseyin Avni Paşa, Şirvanizade Rüştü Paşa gibi I. Meşrutiyet'in kurucuları olan devlet adamlarının çevresinde bir mevki tutmayı başaran Murat Bey, ilk görevi Babıâli Hariciye Kalemi mütercimliğinden (1873/1874) son vazifesi Şûra-yı Devlet Maliye Dairesi azalığına (1899/1908) kadar gördüğü çeşitli devlet memuriyetleri arasında bilhassa Mekteb-i Mülkiye (Siyasal Bilgiler Fakültesi) tarih hocalığıyla şöhret bulmuştur. Burada talebelerine aşıladığı hürriyet ve inkılap fikirleri, kendisini kısa zamanda Abdülhamid idaresinin ve umumiefkârın dikkatini çeken bir şahsiyet haline getirmiştir. Sonraki yılların Türk basın, siyaset ve edebiyat âleminde parlayan isimleri ve Jöntürk mücadelesine katılan gençlerin çoğu ondan hürriyetçi ve inkılapçı bir lider-hoca olarak hayranlıkla bahsetmişlerdir. Yahya Kemal, Murat Bey'in bu cephesini belirtirken:

"... Murat Bey bir mebdedir. Talim-i tarihi ilk defa bir Türk mektebine o idhal etti. Tarih-i umumiyi bir Osmanlı terbiyesi haline soktu. Bir devr-i istibdatta bir nesl-i ahrâr yetiştirdi. Ranke'nin Alman milletine hocalıkla ettiği hizmeti, Murat Bey Osmanlı hürriyetine etti..."

"... Mülkiye'deki tarih hocalığıyla hareketli bir fikir ve his cereyanı açmış, tarih tedrisine bir zaman Fransa'daki irtica

baskısı altında, Jules Michelet ve Edgar Quinet'in verdiği idealizm çeşnisini vermiş, zamanının mektep gençliğini sürüklemiş, az zaman içinde büyük mikyasta parlamıştı..." der.

1876-1877 yıllarında *Vakit* ve *İttihat* gazetelerinde Türk-Rus savaşı ve dış politika konularındaki yazılarıyla kendini gösteren Murat Bey, 1886'dan itibaren çıkardığı *Mizan* gazetesiyle bir fikir aksiyonu vücuda getirerek o yılların Osmanlı basınında birinci sınıf bir mütefekkir gazeteci olmuştur. Yahya Kemal "İstanbul'da fikir politikacılığını icat eden Murat Bey'dir" derken buna işaret eder.

1890'da gazetesinin kapatılması üzerine tayin edildiği Düyun-ı Umumiye komiserliğinde, devlet menfaatlerini Avrupalı temsilcilere karşı haysiyetle savunduğu bir memuriyeti aniden terk edip 1895'te Paris'e kaçan Murat Bey önce Kahire, sonra Paris ve Cenevre'de yeniden çıkardığı *Mizan* ve ayrıca yayımladığı siyasi risaleleriyle Avrupa'da ve Türkiye'de büyük tesir uyandırmıştır. Bir ara, Paris İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin reisi seçilmişse de Jöntürklerin öteki lideri Ahmet Rıza ile arasında çıkan anlaşmazlığa, Cemiyet'te meydana gelen çözülmeye mukavemet edemeyerek ve asıl Abdülhamid'in vaatlerine kanarak İstanbul'a dönmüştür. Hakkında bir yığın itham ve dedikoduya sebep olan bu dönüşünden sonra Şûra-yı Devlet Maliye Dairesi azalığına tayin edilmesi Murat Bey'in sadece hayatında değil, kaderinde de çok kati ve menfi bir dönüm noktası olmuştur. II. Meşrutiyet'in ilanını takiben *Mizan*'ı tekrar çıkararak eski partisiyle anlaşma ümidini, Avrupa'dan dönmesini affetmeyen İttihat ve Terakki liderleri boşa çıkarınca, o, tesiri 31 Mart hadiselerine kadar uzanan şiddetli bir muhalefete geçmiştir. Vakadan birkaç gün sonra, irtica ve askeri ihtilal çıkarmak suçuyla tevkif ve "müebbet kalebentlik"e mahkûm edilerek Rodos'a sürülmüştür. Midilli'de tamamladığı sürgünlüğünden 1912'de çıkarılan kısmi af üzerine İstanbul'a dönmüş, son yıllarını tam bir terk edilmişlik ve unutulmuştuk içinde geçirmiş, 15 Nisan 1917'de ölmüştür. Kabri İstanbul'da Küçüksu mezarlığındadır.

Murat Bey, hayatının her merhalesinde çok hususi bir mizacın adamı olarak görünür. Bizzat kendi tavsifiyle bu "impulsif" mizaç, fikirlerinin ve davranışlarının arkasında onu idare eden asıl kuvvettir. Parlaması bu sayededir, düşmesi bu yüzdendir. Her zaman bir tenkitçi tavrı takınması, sosyal ve idari çevresiyle hemen daima çatışma halinde olması, etrafında bir şüphe ve emniyetsizlik havası uyandırmasının sebebi de budur. Bizzat huzura çıkarak Abdülhamid'e verdiği meşhur layihasındaki fikirler ve kullandığı üslup, bu mizacın en mutlak otorite karşısında bile nasıl sınır tanımaz olduğunu çok iyi gösterir. Benlik şuuru son derecede kuvvetli, erişmek, daima ön safta görünmek, lider olmak ihtirası bazen ölçüsüz hadlere varan Murat Bey, ömrü boyunca sadece davranış ve fikirlerinin değil, en olmayacak hayallerinin bile doğruluğundan şüphe etmemiştir. Romanının kahramanı Mansur Bey gibi o da kendi kendisini her zaman örnek bir idealist olarak görmüştür. Fakat bu sabırsız, atak, tahammülsüz idealist, içinde yaşadığı cemiyetin hâkim temayüllerini, insanların kendi tasavvurlarına göre yaratılmadığını, zaruretlerin rolünü hesaba katmadığı, çevresini ve hadiseleri zorlayarak değiştirebileceğini sandığı için yarı yolda kalmıştır. O kadar ki, Jöntürklerin lideri seçilmek gibi bir müddet sonra Türkiye'ye hâkim olacak bir hareketin başına geçmişken çıktığı bu zirvede başı dönmüş, düşmüş, sonunda müebbet mahkûm damgasıyla "Mücahede-i Milliye" adını verdiği hayatının söndürüldüğünü görmüştür. Yahya Kemal'in onun hakkında söylediği, "Galib Dede'nin 'Fırsat ki hevâ-yı tîz-perdir / Ermek ana bir dahi hünerdir' beytini bu adamın talihi kadar hatırlatan bir talihe nadir tesadüf edilir" cümlesi, Murat Bey'in talihi demek olan mizaç, hayat ve şahsiyetini de hülasa eder. Bu talih yahut onu kullanış şeklidir ki Murat Bey'i ne kadar birdenbire yükselttiyse, o kadar birdenbire düşürmüştür.

Fakat böyle de olsa, Murat Bey, çökmekte olan Osmanlı İmparatorluğu'nu kurtarmaya çalışan Türk aydınının Tanzimat'tan beri azabını çektiği bütün sosyal ve psikolojik

dramı yaşamış bir insandır. Hayatına ve on bin sayfaya yaklaşan eserlerine hâkim ana fikir batan imparatorluğu kurtarmak endişesidir. Murat Bey, bu endişe içinde çırpınırken, davranış ve fikirlerinde zaman zaman zıtlıklara, yanılmalara, çıkmazlara düşmüştür. Fakat milletlerin tarihi gibi, fertlerin talihi de onların sadece başarılarının değil, tezatlarının, hatalarının, tenakuzlarının yekûnudur. Ve biraz da bunlarla mana kazanır. Ayrıca şu noktayı da işaret etmek gerekir ki Murat Bey'in şahsiyetinde ve eserinde yalnız kendi hayat macerasını ve fikirlerini değil, 19. yüzyıldan itibaren Türkiye'nin ve Türk aydınının pek çok meselesini bulmak kabildir.

Murat Bey bir edebiyatçı olmaktan ziyade politikacı bir fikir adamıdır. O itibarla asıl şöhretini yapan *Mizan* devrin diğer gazeteleri gibi bir havadis gazetesi değil, bir fikir politikacılığı organıdır. Bu gazetenin sütunlarında ele alınan her mesele, günlük şartlar ve ihtiyaçlardan değil, muayyen bir ana fikirden hareket edilerek tetkik, muhakeme ve mukayese edilir. Tutulan yol ve varılan sonuç hep aynıdır: Osmanlı Türkiyesi'nin siyasi ve coğrafi bütünlüğünü muhafaza edecek, dayandığı dini, ahlaki, kültürel değerleri koruyacak, onu çağdaş bir cemiyet halinde yeniden "devlet-i ebed-müddet" yapacak çareler, kalkınma tedbirleri, reform teklifleri... Dış politikadan kültür meselesine, maliyeden dine kadar her problem yalnız bu adeseden görülür ve Osmanlı Türkiyesi hakkındaki tenkit ve teklifler hep bu fikrin etrafında döner.

Murat Bey'in eserlerinde bugün için de değerli ve geçerli sayılabilecek fikirler vardır. Fakat bir iki ilmi araştırmanın dışında Türk okuyucusu onlardan habersizdir. Edebiyatta devir, şahsiyet ve eser bir bütün olduğuna göre, Murat Bey'i böyle bir bütün içinde görmek ve romanının da devre bağlı sosyal ve ideolojik zeminini daha iyi anlamak için fikirlerini geniş okuyucu kitlesine tanıtmakta fayda vardır.

Murat Bey'in siyasi ve sosyal görüşlerinin başında devlet anlayışı gelir. Ona göre devlet, milletten ayrı bir varlık değildir. Fertler ile hükümetler arasında karşılıklı hak ve vazife esasına dayanan bir mukavelenin neticesinde kurulmuş

siyasi ve sosyal bir şirkettir. Bu mukavele bozulduğu zaman idarede ve cemiyette bir dengesizlik, bundan da buhran ve anarşi doğar. Fert hak ve hürriyetleri kutsaldır. Ve şeri bir sistem olan Osmanlı Devleti'nde şeriat hükümlerinin teminatı altındadır. Bu itibarla devlet, kendilerine mukaveleyle bağlı olduğu vatandaşlarının hukukunu daima gözetmek ve korumak zorundadır. Jöntürklük döneminde bu fikir daha da ileri götürülecek, vatandaşın meşru hak ve hürriyetleri hükümet tarafından çiğnendiği takdirde, başka çare yoksa, onları zorla geri almanın aynı derecede meşru bir hak ve vazife olduğu söylenecektir.

Rejim meselesinde Murat Bey'in fikirleri zamanla değişmiştir. Bununla beraber o, daima imparatorluğun bütünlüğünü ve gelişmesini sağlayacağına inandığı bir idare şekli düşünmüştür. II. Abdülhamid yönetimiyle tam bir uyuşma halinde olduğu zamanlarda parlamento aleyhtarıdır. Geniş bir meşrutiyet rejiminin çeşitli kavim ve milliyetlerden oluşan bir imparatorlukta dağıtıcı bir rol oynayacağına kanidir. Daha sonra, Jöntürklük döneminde, bu fikir yerini şeriatın da emrettiği "usul-i meşveret"e, yani tam meşrutiyet görüşüne bırakmıştır. Bu, 1876 Mithat Paşa Kanun-ı Esasisi'ne göre kurulacak Meclis-i Mebusan sistemidir. Ancak Murat Bey'in kısa bir süre savunduğu bu görüş, hakikatte zamanın Jöntürk partisinin aynı görüşüne verilmiş bir uzlaşma tavizidir. Onun bu konudaki esas görüşü, mutlak idare ile tam meşrutiyet arasında, kendisinin "mahdut meşrutiyet" adını verdiği bir "kontrol meclisi" kurulmasıdır. Padişahın etrafından bir çeşit saltanat şurası teşkil edecek olan bu Meclis, daha az sayıda üyelerden teşekkül edeceği ve çoğunluğu Türk olacağı için hem azınlıkların parlamentodaki nüfuzlarını önleyecek, hem de seçkin şahsiyetlerden kurulacağından daha verimli iş görecektir.

Murat Bey'e göre devlet sadece rejim şekli demek değildir. Onu her kademede yöneten idareciler meselesi birinci derecede bir ehemmiyeti haizdir. Osmanlı Devleti'nin gerileme sebeplerinden biri, belki de başlıcası, "kaht-ı rical", yani

hakiki devlet ve idare adamlarının kıtlığıdır. Bunun tedbiri "vazife", "mesuliyet", "hak", "had" gibi yükümlülüklerin müeyyideleriyle beraber idarede hâkim kılınması, bunlara göre bir idareci sınıfının yetiştirilmesidir. Rejim, ancak bir yönetim şeklidir. Onun iyi veya kötü işlemesi yöneticilere bağlıdır. Söz konusu yükümlülüklerle beraber "haysiyet", "dürüstlük", "liyakat", "malumat" gibi hasletler sadrazamdan köy muhtarına kadar varlığı aynı derecede şart olan vasıflardır. Devlet ile millet, idare edenler ile idare edilenler arasındaki uçurum ancak bu şekilde kapatılabilir.

Osmanlı Devleti'nin Avrupa karşısındaki zaaflarından en mühimi olan ekonomik gerilik ve onun neticesi sanayisizlik Murat Bey'in sık sık üzerinde durduğu bir meseledir. Kalkınmanın hangi yoldan gerçekleştirileceği konusunda Murat Bey sarih bir tercih ve teklif sahibidir: İktisadi sistemler arasında ancak "usul-i himâye-devletçilik"tir ki kalkınmayı sağlayabilir. Zira Osmanlı Devleti gibi ekonomik gelişme ve bağımsızlığını temin edememiş cemiyetlerde "usul-i serbestî-liberalizm", sadece devletin gücünü zaafa uğratmakla kalmaz, onun merkeziyetçi yapısına uymadığı gibi sosyal sınıflar arasındaki dengeyi de bozar.

Ekonomik geriliğin ikinci sebebi, Osmanlı devlet adamlarının muntazam bütçe fikrinden mahrum oluşlarıdır. Bu yüzden devletin iktisadi politikası, dış borçların daha da ağırlaştırdığı bir israf ekonomisine dönüşmüştür. O halde yeniden çıkarılacak kanun ve nizamlara göre yıllık bütçeler yapılarak köylü vergilerinden padişah hazinesine kadar bütün devlet gelirleri adaletli şekilde yeni baştan düzenlenmeli, keyfi harcamalara son verilmeli, dış borçlanmalar ve faizleri devlet menfaatlerine uygun bir şekle sokulmalı, Osmanlı Devleti'ni muhasaraya almış kapitülasyonlar ilga edilmeli, Düyun-ı Umumiye, Reji, bankalar gibi yabancıların kontrolündeki kuruluşlar ya millileştirilmeli yahut da tamamen ortadan kaldırılmalıdır.

Akıllıca yürütülecek böyle bir iktisadi ve mali politikanın başlıca hedefi ise sanayileşmedir. Avrupa karşısın-

da Türkiye'nin her bakımdan mukavemetli ve kuvvetli bir duruma geçmesinin zaruri şartı bu iken hep ihmal edilmiştir. Memleket içinde bile Avrupa sanayisiyle rekabet edilemez duruma düşülmesi, bütün Osmanlı ülkesini Avrupa'nın açık pazarı haline getirmiştir. Öncelikle ve hızla fabrikalar açmak, makinalaşmak suretiyle yerli sanayiyi geliştirmek, kara ve demiryolları inşasıyla sanayi ürünlerini memleketin her tarafına yaymak lazımdır. Bu hususta, eğer gerekiyorsa, devlet kontrolü altında olmak şartıyla, yabancı sermayeyi teşvikte hiçbir mahzur yoktur. Diğer bir husus, sanayi kollarına azınlıkların hâkim olmasını önlemek lüzumudur. Bununsa tek yolu, Müslüman halkı ve bilhassa gençleri kalem efendiliği illetinden kurtararak sanayiye sevk etmektir.

Eğitim problemi, Murat Bey'in hemen bütün fikirlerini üzerine kurduğu temel meseledir. Ona göre Türkiye'nin her meselesi bu noktada düğümlenmiştir. Zaafı, eğitim tarzındadır. Islah edildiği takdirde kuvveti de buradan doğacaktır. Zira her şey iyi yetişmiş insan gücüne bağlıdır. Bu gücü yetiştirecek yegâne vasıta, kendisinin "Yine maarif, yine maarif...", "neşr-i maarif", "intişar-ı maarif" diye durmadan tekrarladığı yaygın eğitim ve öğretimdir. Memleketin umumi geriliği yaygın cehaletin eseridir. Onu ortadan kaldıracak tek yol, bütün ülkeye şamil bir eğitim siyasetidir. Her tarafta, her derecede okullar açmak, bilhassa öğretmen okullarına önem vermek, kabiliyetli gençleri bu okullarda parasız okutmak, ehliyetli öğretmenler yetiştirmek, ilk tahsili mecburi kılmak, kız çocuklarına da mutlaka tahsil ve terbiye vermek, liseye kadar parasız tahsil mecburiyeti devletçe kabul olunmak, yüksek tahsili parasız yapmak, fakat her yılki lise mezunlarının nispetine göre her isteyenin istediği ilim dalına girebilmesini temin edecek yüksekokullar açmak, buralarda çağdaş ilimleri öğrenerek yetişecek gençler arasından kabiliyetlileri ihtisas için Avrupa'ya göndermek bu siyasetin esaslarıdır. Yakın ve uzak neticeleri itibariyle asıl sosyal ve kültürel reform bu olacaktır.

Murat Bey'de de, devrin diğer aydınları gibi, ideolojik bir tavır vardır. Bu tavır, siyasi planda Osmanlıcılık, kültür planında İslamcılıktır. Osmanlıcılık, devletin de resmi ideolojisi olarak, azınlıkların istiklal davalarını ve onlara verilmiş hakları durmadan istismar eden Avrupa'nın müdahalesini önleyecektir. İslamcılık, dine olduğu kadar kültür birliğine dayanan bir ideolojidir: Dünyadaki bütün Müslümanların, İslam hilafetinin temsilcisi Osmanlı hanedanı etrafında, ortak bir inanç ve kültür birliği kurmaları gayesini güder. Murat Bey, bu konuda, çok dikkate değer bir fikir ileri sürer: Osmanlı ülkesinde Hıristiyanların kurdukları "Ruhban Cemiyetleri", "İncil Cemiyetleri", "Misyoner Mektepleri" gibi aslında Müslüman çocukların kafalarını zehirleyen ve Hıristiyanlığın propaganda merkezlerinden başka bir şey olmayan kuruluşlara karşı, "Cemiyet-i Hamidiye" adıyla dini ve milli müesseseler açılmalıdır. Bu müesseseler, aynı zamanda Müslümanlar arasında sosyal ve manevi dayanışma ve yardımlaşmayı sağlayacaktır. Ayrıca kurulacak bir İslam kültür sitesinde, dünyanın her tarafından gelecek Müslüman gençler aynı iman ve kültür içinde yoğrularak, çağdaş ilimleri de öğrenmek suretiyle hem kendi ülkelerini, hem de topyekûn İslam dünyasını yükselteceklerdir. Böylece yüzyıllardır İslam'a karşı daima Haçlı zihniyetiyle hareket etmiş olan Avrupa karşısında "Hilal" kurtarılmış ve yüceltilmiş olacaktır.

Murat Bey, bu görüşünde ilk yazısından son eserine kadar sarsılmaz bir kanaatle daima ısrar etmiştir. O, Batı'nın Doğu'ya bakış tarzını son bulmayan bir "Ehl-i salîb" olarak her zaman, Avrupa'da iken bile, tenkit etmiştir. Batı'nın İslam'a yönelttiği taassup suçlamasının İslam'ın özü ve ruhuyla hiçbir alakası yoktur. Tam tersine, İslam, aslında son derece liberaldir ve bir müsamaha dinidir. Adaletsizliğe, Avrupa'nın vehmettiği barbarlığa asla cevap vermez. Hiçbir ilerlemeye mâni değildir. Taassup ona değil, Hıristiyan Avrupa'nın modern çağda bile vazgeçmediği kendi ortaçağına has bir zihniyet ve davranıştır. Ortak bir

inanç ve kültür etrafında birleşmiş İslam dünyası, bu zihniyete karşı Doğu'nun manevi hayat ve mukavemet gücünü meydana getirecektir.

Murat Bey'in tefekkür tarzında tarih ön planda gelir. Hemen bütün eserlerinde görüldüğü üzere, tarih onun için hem bir ders, hem bir şuur, hem de bir düşünce disiplinidir. Fikirlerinin, muhakeme ve mukayeselerinin dayandığı ana zemin tarihtir. Nihayet kendi fikri gelişmesinde ve şahsiyetinin müessir olmasında tarihçiliğinin rolü büyüktür. Bu itibarla devrinde ve sonradan çok münakaşa edilmiş, bilhassa ilmi tarih görüşü zaviyesinden tenkit edilmiş olmasına rağmen, on beş cildi bulan tarih kitapları tarih bilginlerinin ihmal ettikleri, fakat kültür tarihçilerinin önemle üzerinde durmaları gereken eserlerdir. Bilhassa yedi ciltlik *Tarih-i Ebü'l-Faruk*, –Yahya Kemal bu eseri "Murat Bey'in zekâsının son ışığı" diye vasıflandırır– Osmanlı tarihinin felsefesini yapmak iddiasında olan bir kitaptır. Murat Bey'in hiç olmazsa hacim itibariyle bu son büyük tahlil ve terkip eseri, Tanzimat'tan sonra tarih sahasında nakilci ve vakanüvisçi tarihçilikten tefekkür ve muhakemeye dayanan ideolojik tarihçiliğe geçişte ihmal edilmemesi gereken bir örnektir.

Murat Bey'in çocukluğundan Rodos sürgünlüğüne kadarki hayat macerasını anlattığı beş ciltlik bir hatıratı vardır. O, bu kitaplarında yalnız kendi şahsiyet ve mücadelesini bütün samimiyeti ve teferruatıyla hikâye etmemiş, aynı zamanda II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet devirlerine ışık tutabilecek bir yığın malzeme ve vesika vermiştir.

Devr-i Hamidî Âsârı adıyla tertip ettiği bibliyografya kitabı ise II. Abdülhamid devri neşriyatını toplayan mühim bir kaynak olduğu kadar Türk kültür tarihinin bu devresi için hâlâ başvurulan zengin bir kütüphanecilik eseridir.

Nihayet Murat Bey'in edebiyat hakkında kendine has bir görüşü ve bu görüşe göre yazdığı edebi eserleri vardır.

Edebiyat, bir milletin manevi hayatıdır. Birlikte inanılan ortak değerlerin, milli kültürün yegâne hazinesidir. Milletleri yaşatan hayat güçlerini, onların medeniyet ve zevk seviyele-

rini, milli ve beşeri değerlere istidadını gösteren en sağlam ve hakiki ölçü edebi eserlerdir. Bu vasıflarıyla edebi eserler, bir milletin ülkeden ülkeye taşınabilen ilim ve teknik eserleri gibi "üvey çocuk"u değil, "öz çocuk"udur. Birinciler belki hayranlık uyandırabilir, fakat sevilemez. Halbuki ikinciler, içinden doğduğu milletin manevi ateşiyle yine onun bütün varlığını ısıtır.

Çeşitli edebiyat görüşleri arasında bir tanesi vardır ki, ancak ona uymakla milli bir edebiyat vücuda getirmek mümkündür. Bu "edebiyat-ı ahlakiyye" ahlaki edebiyattır:

"Ahlaki edebiyat, insandaki hayvani temayüllerin tatmini için bir yol göstermek yahut cemiyetin hâlihazır manevi hayatını tasvir etmekle yetinmeyip, milli ideallere verdiği cazibeli şekil ve görünüşler sayesinde gelecekteki hayatına da tesir etmek ve milli gayreti birtakım yüksek gayelere doğru yöneltmek ve harekete geçirmekle mükelleftir."

Murat Bey, bu görüşle eski Türk edebiyatını, suni, hakikat ve tabiat dışı, İran edebiyatının taklidi sayar, "İki üç yüz senelik gaflet uykusu" olarak vasıflandırır. Yeni edebiyatı ise Avrupa taklidi addeder. Her ikisinin ortak zaafı, taklide düşkünlük ve ahlaki edebiyata önem vermemiş olmalarıdır.

Gerçi edebiyat ile ahlakı birleştiren ve "edep"ten gelen edebiyata kendi dışında bir terbiye ve sosyal fayda gayesi gösteren bu anlayışın bir kolu Şinasi'ye, diğer kolu Namık Kemal'e giden geleneği mevcuttur. Fakat Murat Bey'in Türk tenkit tarihine getirdiği yenilik, edebi tenkitlerinde, roman ve piyesinde bunu bizzat uygulaması, nazaride kalmayarak tatbiki tenkit örnekleri vermesidir.

"Üdebamızın Numune-i İmtisalleri" başlığı altında *Mizan* gazetesinde yayımlanan bu tenkitler münferit edebi eserler üzerinde (Namık Kemal'in *Vatan Yahut Silistre*'si, Recaizade Mahmut Ekrem'in *Vuslat*'ı, Samipaşazade Sezai'nin *Sergüzeşt*'i) ilk defa geniş tahlillere dayanması, söz konusu eserlerin tip, yapı, üslup, icat, tasvir, dram entrikası gibi Batılı objektif tenkitine göre değerlendirilmesiyle Türk tenkit tarihine yeni bir görüş getirmiştir.

Murat Bey'in ahlaki edebiyat anlayışından ve bu tenkitlerin başlığından da anlaşıldığı üzere edebiyatta, bilhassa roman ve tiyatroda esas, bir milletin bugünü ve geleceği için örnek teşkil edecek insan tipleri yaratmaktır. Vakanın ehemmiyeti yoktur. Hakikat hissi vermek şartıyla vaka uydurma olabilir. Fakat roman ve tiyatro şahısları, ferdi özelliklerden ziyade bir milletin ortak vasıflarını, hâkim temayüllerini temsil eden, geniş kitlenin farkında olmadan vicdanında taşıdığı duygu, düşünce ve idealleri uyandıran tipler olmalıdır. Cemiyetteki rolleri bakımından Ziya Gökalp'ın "mefkure" anlayışını hatırlatan bu tipler, bugünden ziyade geleceğin yaratıcısı, aktif, dinamik, sosyal şuuru, sorumluluk hissi, şahsiyet duygusu son derecede kuvvetli "misyon" sahibi kahramanlardır. Bunlar roman veya piyes sayfalarından kopup hayata geçtikçe, cemiyette onları örnek alan fertlerin sayısı çoğaldıkça bir millet her bakımdan mesut bir geleceğe namzet demektir. Hatta bu tiplerin azlık olması da önemli değildir. Mühim olan geniş kitleyi sarsıcı ve uyandırıcı bu "numune-i imtisaller"in önce edebiyatçılar tarafından tasavvur ve tasvir edilmesi ve sonra cemiyete mal olmasıdır.

Murat Bey'in *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?* romanı bu gayeyle yazılmış tezli bir sosyal romandır. Eserin, biri yazarın şahsiyetine, öteki cemiyet ve devre bağlı iki cephesi vardır. Bu roman, Murat Bey'in öteki kitapları arasında kendi ideolojisini, hayat ve edebiyat görüşünü, şahsiyetini en iyi aksettiren bir çeşit "otobiyografik" eserdir. Gerçekten de romanın asli tipi Mansur Bey karakteri, fikirleri, davranışları ve çevresiyle hatıratından, hususi mektuplarından, *Mizan* makalelerinden tanıdığımız Murat Bey'in ta kendisidir. Daha doğrusu kendi kendisinin idealleştirilmiş ve romanlaştırılmış bir örneğidir. Bunu belirtirken, Murat Bey'in, Jöntürklük devresinde, Avrupa'dan ailesine gönderdiği mektuplara zaman zaman "Mansur" imzasını attığını da ilave edelim.

Romanın ikinci cephesine gelince, *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?* II. Meşrutiyet romanına kadar benzeri olmayan

bir sosyal tenkit romanıdır. Gerçi onda ne Namık Kemal romanının şişkin bir belagat ve hitabetle konuşan kahramanlarını, ne *Sergüzeşt*'in sanatkârane lirizmini, ne Ahmet Mithat Efendi'nin sonu gelmez istitratlarla uzayıp giden sürükleyici vaka tertiplerini, ne de Servet-i Fünun'un yapı ve üslup mükemmelliğini aramak beyhudedir. Eserde bir aşk vakası bulunmakla beraber kahramanları sürükleyip götüren iç fırtınalarına, ince duygular, hayaller, ruh halleri üzerinde bir burgu gibi durmadan dönen tahlillere rastlanmaz. Vakıa bu romanın müspet şahısları hiç yanılmayan, sürçmeyen, nüanssız, sabit bir fikrin peşinde tek sapma göstermeden yürüyen, nasıl başladılarsa öyle devam edip giden tiplerdir. Onlarda roman boyunca herhangi bir değişme ve gelişme görülmez. Düz, tek cepheli, tek istikametlidirler. Romancı, kahramanlarına her an hâkimdir. Onları adım adım takip eder. İyilere açıkça hayran, kötülere amansızca düşmandır. Birincilerin en küçük bir hata yapmalarına imkân vermez, ikincilere hiçbir mazeret tanımaz.

Romanın üslubu da sanatkârane değil, çıplak bir fikir üslubudur. Hatta yer yer Tanzimat'ın resmi kitabet üslubunu andıran klişe ifadeler kullanılmıştır. Bunda romancının halis bir sanatçı olmaktan ziyade bir gazeteci ve fikir adamı olmasının rolü vardır. Bu itibarla esere duygu değil, fikir ve hareket unsuru hâkimdir. O kadar ki bazı sayfalar diyalog tarzına dökülmüş bir fikir yazısı yahut gazete makalesinden farksızdır.

Hülasa *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?* romanı, halis bir romanda bulunması gereken vasıfların hemen hiçbirini taşımaz.

Fakat halis edebiyatın dışında, bir de hayat ve cemiyet edebiyatı vardır ki birincisinin güzellik ve mükemmellik ideallerine ve saf sanat değerine mukabil, ikincisinin sosyal idealleri ve tarihi değeri daha az mühim değildir. Hatta bu sonuncular bir cemiyetin kültür ve medeniyet değişmelerinde, hayatına ve geleceğine şekil vermede öncekilerle kıyas edilemeyecek kadar tesirli ve ehemmiyetlidirler. Bu tür romanların yeniliği

ne üsluplarında, ne yapılarında, ne de tekniklerindedir. Bu sanat vasıfları ancak halis edebiyatın tarihinde bir merhale sayılır. Fakat onlar, bazı yeni fikir ve idealleri temsil eden tipler, Murat Bey'in ifadesiyle yeni "numune-i imtisaller" ortaya koyabilmişlerse, sadece edebiyat tarihinde değil, çok daha geniş sahalı kültür tarihinde, cemiyet hayatında öncü ve değiştirici olmak gibi bir mevkii haizdirler. Nesillerin ideal ve rüyaları onlar sayesinde gerçekleşir.

Turfanda mı Yoksa Turfa mı? romanı, Tanzimat'tan itibaren sosyal ve politik bir zemin üzerinde yükselen Türk edebiyatında işte bu vasıflarıyla mühimdir. Ve özellikle yazıldığı devre göre bir "bugün romanı" değil, bir "istikbal romanı"dır. Yazarın, kahramanı Mansur Bey'den, fikirleri ve yaptıkları dolayısıyla "O, istikbal adamıdır" diye bahsetmesi ve ona çevresinin yadırgadığı vasıflar vermesi bunu çok iyi gösterir. Gerçi Mansur çağı itibariyle Osmanlı Türkiyesi'nin şartları içinde gösterilmiştir. Fakat romancının tasavvurunda o, kendisinin "Milli Türkiye", "İstikbal Türkiyesi" dediği yeni bir Türkiye'nin ideal aydın tipidir. Dikkate şayandır ki, Türk tarihinin seyri bir çeşit kehanete benzeyen bu tasavvuru boşa çıkarmamıştır. Cumhuriyet Türkiyesi'nde ideal Mansur Bey'in hakikati olan binlerce aydın yetişmiştir.

Romanda Mansur, Mehmet Efendi, Zehra, Fatma, Ahmet Şunudî yazarın "turfanda" adını verdiği müspet şahıslardır. Onların yetişme tarzları, tahsil ve terbiyeleri, şahsiyet ve fikirleri zamanlarının çok ilerisindedir. Onlar hakkında kullanılan "turfanda" kelimesi de gösterir ki bu tipler sonradan Türk cemiyetinde çoğalacak benzerlerinin ilk örnekleri olarak tasavvur edilmişlerdir. "Bugün"ü temsil eden çevrelerce "turfa" (tuhaf karşılanan, yadırganan) sayılmalarının sebebi budur. "Bugün" ise Şeyh Salih Efendi, Emin Paşa –bilhassa o–, Hariciye kalemi memurlarının fikir ve davranışlarında görüldüğü üzere köhnemiş, çürümüş Osmanlı cemiyet ve devlet hayatıdır. Mansur tutumu ve tenkitçi dikkatiyle bu hayatı en hurda köşelerine kadar teşhir

ederken, Tanzimat'tan beri doğrulmak istedikçe sendeleyen, nihayet yıkılan Osmanlı'nın neden düştüğü çok canlı tablolar halinde gözler önüne serilir.

Romanın en mühim ve geleceğe yönelik cephesini, Mansur Bey'in bir sosyal reformcu olması teşkil eder. Romancının kahramanına verdiği vasıflar ve gördürdüğü işler bu nokta etrafında toplanır. Mansur Bey, Paris Üniversitesi'nden birinci sınıf bir doktor olarak diplomasını aldığı zaman sadece bir dahiliye mütehassısı değildir. Kendisi daha orada tam bir Türk milliyetçi aydını olarak yetişmiştir. O dindar, milletinin geçmişi, bugünü, geleceği üzerinde zihin yormuş, faziletlerini, zaaflarını çok iyi öğrenmiş, Avrupa'yı tanımış, varlığını devlet ve hilafet hizmetine adamaya kararlı bir idealist olarak Türkiye'ye dönmüştür. Fakat asıl Mansur, davranışlarını ve fikirlerini "turfa" bulan İstanbul çevresinden uzaklaşıp bir Anadolu köyüne çekildiği zaman nasıl bir istikbal adamı olduğunu gösterir. Orada yaptığı işler ve bir aydın olarak köylüyle kurduğu müspet münasebetler, Türkiye'de ancak Cumhuriyet'ten sonra gerçekleşen realitelerdir. Reformlara, ülke kalkınmasına yukardan, büyük merkezlerden değil, aşağıdan başlamak, ancak köyü kalkındırmak suretiyle memleketi ilerletmenin mümkün olacağı fikri romancının devrini çok aşan bir tasavvurudur. Murat Bey, kahramanına köyde yeni tarzda eğitim yapan ilkokul, ziraat okulu açtırır (ilk ve mesleki öğretim), numune çiftliği, mandıra kurdurur (zirai kalkınma), bir iplik fabrikası tesis ettirir (sanayileşme) ve köylüleri gelirleri kendilerine ait olmak üzere buralarda çalışmaya sevk ederek şehre ve devlete muhtaç olmaktan kurtarırken (kooperatifleşme) bir gün Türkiye'nin bu noktaya geleceğini görmüş gibidir. Bu bir bakıma, daha o zamandan modern Türkiye için düşünülmüş bir çeşit dar bölge kalkınma planıdır.

Romanın kadın kahramanı Zehra'nın, bu kültürlü, Fransızca bilen, piyano çalan, iffet ve şahsiyet sahibi genç kadının köyde öğretmenlik yapması ise Çalıkuşu'ndan çok önce Türk romanına girmiş ve yine ancak Cumhuriyet'ten

sonra Türk eğitiminde gerçekleşmiş yepyeni bir tasavvur ve temennidir.

Romanın vakasında ve entrikasında rol alan menfi şahıslar, hem birincilerin ahlak ve karakter salabetlerine daha keskin bir vuzuh vermek, hem de romancının ahlaki edebiyat görüşüne uygun olarak, bilhassa akıbetleriyle bir ibret dersi çıkarmak maksadıyla esere sokulmuşlardır.

Milletlerin tarihiliği kültürlerindedir. Milli kültürün taşıyıcısı ise dildir. Bir millet, kendisine süreklilik şuurunu kazandıran dilini muhafaza edememiş, her nesil tarafından anlaşılan ortak bir lügati, tasfiye etmek yerine takviye edememişse hafızasını kaybeden bir insan gibi zamanlarını kaybetmiş, dengesizliğe uğramış demektir. "Maziyle nerede ve nasıl bağlanacağız?" sorusu Cumhuriyet aydınının hâlâ en mühim meselesi olmakta devam ediyor. Türkçenin geçirdiği değişiklikler, Türk kültürünü ölü bir noktaya getirmiş ve Cumhuriyet nesillerini bir duvar önünde şaşkın bırakmıştır. Bu duvar Osmanlıca Türkçesidir. O yıkılmadıkça, yani Osmanlıcadan Türkçeye geçilmedikçe bugünün cenderesinden kurtulup maziyle bağlanmamız mümkün değildir. Osmanlıca Türkçesi, her şeyiyle bir bütün teşkil eden Osmanlı devlet ve medeniyetinin diliydi. Ancak bu bütünün içinde bir yeri ve manası vardı. Bu bütün dağılınca dilin de değişmesi mukadderdi. Fakat eski kültür ve edebiyat eserlerimizi, mukadder de olsa, böyle bir değişmeye feda etmemiz düşünülemeyeceğine göre, yapılacak şey onları bugünün alfabesine ve Türkçesine aktarmaktır.

İşte bu kanaat ve zaruretle Mizancı Murat Bey'in romanını hiçbir aşırılığa düşmeden günümüzün yazılan, konuşulan, anlaşılan tabii Türkçesine çevirmek istedik. Bu cinsten çevirmelerde üslup nüansları kısmen kaybedilse bile fikir ve duygu muhtevasını aynen aktarmak mümkündür. Bu hususta gereken titizliği –daha mükemmelinin daima yapılabileceğini unutmadan– göstermeye çalıştık.

Prof. Dr. Birol Emil

Önsöz

Bizde roman adı pek ucuz olarak alınıp verilmektedir. Beş on seneden beridir ele alınması caiz olmayan kaba sevişme tasvirleri "milli roman" unvanı altında rağbet bularak büyük bir merakla okunmaktadır.

Hususiyle, bir taraftan yabancılara karşı zevkimizin derecesini ortaya koyacak olan bu gibi eserlerin zararlarını göstermek ve ispat etmek, diğer taraftan da eline bir kalem alıp "Leyla" ve "Mecnun" isimlerinin yerine nadir işitilen diğer isimleri koyarak kafiyeli ve secili ifadelerle âşıkane konuşma yahut mektuplaşmalar yazmaya muktedir olanlara "edip" denilemeyeceğini anlatmak fikir ve maksadıyla, *Mizan* gazetesinin sütunlarında "Üdebamızın Numûne-i İmtisalleri" başlığı altında bir tenkit bahsi açmıştık.

Bahis, mesuliyeti *Mizan*'a ait olmayan sebeplerden dolayı devam edemedi. Fakat tenkitler esnasında oldukça muteber ağızlardan "Tenkit ve itirazda bulunmak kolaydır. Hüner, öyle bir eseri meydana koymaktır" gibi mantığa uymayan sözler çıkmıştı. Mağazada satılan bir kumaşı beğenmemek için mutlaka daha iyi bir fabrikacı olmak lazım geleceği kabilinden olan bu iddia hiç de makbul iddialardan değilse de kabul edip iştirak edenler çok oldu.

İşte bu gibi itirazcılara, bir hikâye tertip etmek için mutlaka Alexandre Dumas olmak lazım gelmeyeceğini göstermek üzere *Mizan*'ın son defa kapatılmasından istifadeyle şu romanı kaleme aldım.

Edebi tenkitlerin başında söylediğim ve izah ettiğim üzere, süslü yazı yazmak ve ediplik iddiasında değilim. Fakat güzel yazı yazma noksanını, söz konusu eserlerde mevcut olmayan fikir ve tasvir yoluyla telafi etmek ve esas kaideleri itibariyle gerçekten "milli roman" vasfına layık bir eseri muhterem okuyucuların iyiyi kötüyü ayırıcı bakışları önüne koymak fikriyle kalemin hokkaya batırıldığını saklayamam.

Padişah Efendimizin içinde yaşamakla övündüğümüz terakkilerle dolu asrında her şey mükemmel bir hale geldiği halde, ahlaki faziletlere büyük tesiri herkesçe kabul edilen ve milli edebiyatın seviyesini gösteren roman kısmına yazarların ehemmiyet vermemesi dikkate çarpacak hallerden bulunduğu için "karınca kararınca" sözünün manasına uyarak gücüm ve kabiliyetim yettiği kadar vazifeye başlıyorum.

Romanın adına gelince, o da bilhassa seçilmiştir. Hikâyenin içinde tasvir olunan şahıslardan Mansur, Zehra, Fatma, Mehmet, Ahmet Şunudî zamanın yeni mahsulleridir. "İlerde çoğalacak benzerlerinin ilk önceleri, yani 'turfanda'ları mıdır yoksa kimsenin beğenmeyeceği cemiyet düşkünleri, yani 'turfa'ları mıdır?" diyerek okuyuculara sual soruyoruz ki bu soruyla kalplerinde uyanacak duygulardan ne dereceye kadar doğru yolda olduğumuzu anlayacağız.

Mizancı Murat

1

İstanbul'a Geliş

Yirmi yirmi beş sene önceki bir zamandayız. Ay, güzel kokular saçan baharın goncalar açan nisanı, gün ise hilafet merkezi diyarının din kardeşliği günü olan cumasıdır.

Karadeniz'in Boğaz'a yakın bir yerinde bulunuyoruz. İstanbul ile Varna arasında işleyen Lloyd kumpanyasının Volkan vapuruna binmiş, Varna'dan İstanbul'a geliyoruz.

Sabah vaktidir. Ufuktan henüz yükselmeye başlamış olan cihanı aydınlatan güneşin hayat bahşedici renkleri, denizin yüzü ile vapurun sağ tarafında uzanan yeşil Rumeli sahilini hüzünlü parıltılara boğmuştur.

Demiryolu bağlantısı kurulmadan önce Varna postası, bilhassa nisanda Doğu ve Batı'nın şair ve ediplerinin layıkıyla vasıflandırmak ve tasvir etmek için münasip söz bulmaktan aciz kaldıkları Boğaziçi ile İstanbul'un güzel ve birbirinden ihtişamlı manzaralarından kendilerine yeni duygular ve lezzetler aramak üzere gelen Avrupalı turistlerle dolmuş bulunurdu. O gün de bunlardan yirmi kişi vapurda mevcuttur.

Volkan, Fener dubasını sol tarafında bırakarak aheste aheste Boğaz'ın ağzına doğru ilerlemekteydi.

"Bosfor! Bosfor!" yani "İstanbul Boğazı!" haykırışları ağızdan ağıza geçerek derece derece güverteden aşağıdaki salona, salondan da uyuyanlarla dolmuş bulunan küçük kamaralara kadar yayıldı. Giyinmiş olanlar hemen yukarıya

çıkmaya, yataktakiler de çarçabuk giyinip hazırlanmaya çalışarak birkaç dakika sonra hepsi güverte üzerinde toplandılar.

Yirmi kişiden ibaret onan bu birinci mevki yolcularının hemen yarısı fesli idiyse de, feslerin açık kırmızılığı, kalıpsızlığı, püsküllerin eğreti iliştirilmesi fese alışkın olmadıklarını, hatta fesçi dükkânına uğramak lüzumunu dahi hissetmediklerini kâfi derecede gösteriyordu. Ancak üç yolcunun fesleri düzgün olup yalnız onların yerli oldukları anlaşılıyordu.

Güverte üzerinde toplanmış bulunan turistlerin hepsi meşguldüler: Kimi dürbünle bakıyor, kimi de etrafa göz gezdiriyordu. Vapurların, yelkenli gemilerin, odun ve kömür kayıklarının çokluğu, etrafa hâkim Yuşa Tepesi, hep aranılan Boğaz'ın, seyahatin bu en son gayesinin yakında olduğunu gösteriyordu. Lakin Boğaz güzellik ve ihtişamıyla henüz kendini göstermemişti.

Aşağı yukarı yirmi yirmi bir yaşında fesli bir delikanlı şafak vaktinden beri güvertenin üzerinde hazır bulunarak, iki eliyle davlumbazın tel halatını sımsıkı tutmuş olduğu halde azim ve tefekkürü ifade eden derin siyah gözlerini ileriye dikmiş ve sanki zihnindeki düşüncelere ve kalbindeki gizli duygulara dalmış gibi kendisini ve etrafındakileri unutmuş duruyordu.

Hal ve kıyafetinden Fransız olduğu tahmin olunan bir yolcu, dalgın delikanlıya yaklaşarak, Fransızca "Mösyö Mansur Bey! Şüphesiz defalarca buradan geçip görmüşsünüzdür. Boğaz'ın ağzı, dağın eteğine doğru uzayıp körfez gibi görünen şu köşe değil midir?" dedi.

Mansur Bey diye hitap edilen o delikanlıda hiçbir ses ve hareket görülmedi. Fransız sualini tekrar etti. Delikanlıda yine bir cevap eseri görülmedi. Bütün vatandaşları gibi aceleci olan Fransız, hiddet ve hayretle omuzlarını kaldırdı, bir kere alaylı bir bakışla baştan ayağa delikanlıyı süzdükten sonra homurdanarak öbür tarafa geçti.

Delikanlı mıhlanmış gibi yerinde, tavrında, bakışında sabitti.

Sanki bir şeyi kaybetmekten korkuyormuş gibi, hatta gözkapaklarını görünemeyecek derecede süratle indirip kaldırıyordu. Diğer vapur arkadaşları gibi çokluk etrafa da bakmayıp hep ilerideki meçhul noktaya gözlerini dikmişti. O noktaya bir an evvel kavuşmak arzusu her halinden belli oluyordu. Vapurun sürati yetmiyormuş gibi başını dik tutmakla beraber acelesinden vücudunun üst yarısını öne doğru eğmiş bulunuyordu.

Arada sırada gözlerinin fevkalade parlamasına tesadüf eden manalı tebessümler, yüreğinin bir sevinçle hazlandığını ima ettiği gibi, bazen de renginin değişmesiyle yüzünü kaplayan ciddiyet, zihninin bilinmeyen bir endişeye saplanarak üzüldüğünü gösteriyordu.

Hâsılı delikanlının her hali ve davranışı, kalabalık içinde bile dikkatleri kendisine çekecek derecedeydi. Kusursuz dış görünüşü teveccüh uyandırıyordu. Çekme, parlak, düşünceli, utangaç gözleri, uzun, ince siyah kaşların altına sığınmıştı. Kenarları kibirle kıvrılmış sivri ve nazik burnu asalete, büyücek fakat güzel bir şekilde bulunan ağzı yiğitliğe delildi. Teni beyaz, saçı siyah, omuzları geniş, beli ince, uzuvları mütenasipti. Giyinmesi de sade ve zevkliydi.

Bu delikanlı kimdir?

Korku ve sevincinin sebepleri nedir?

Sevinci, eğer uzun bir ayrılığın doğurduğu dayanılmaz bir hasrete nihayet verecek bir kavuşma heyecanından ileri geliyorsa, ya o korku ve telaşı nedendir?

Yoksa kavuşacağı sevgililerin içinde hayatı tehlikede olduğu haber verilen bir baba, anne, kardeş mi yahut bir gönül arkadaşı mı var?

Boğaz'ın ağzına girilince vapurda gürültü çoğaldı. Kimi "Şu Rumeli Feneri'dir", "İşte Kavaklar!", "Şu da Telli Tabya" diyerek ilk defa gelenlerin ortalarında bilgiçlik taslıyordu. Yolcuların birçoğu da sevinç ve hayret sedalarına ortalığı boğarak çapariyle uskumru balığı avlayan yüzlerce kayığı göz hapsine almışlardı. Balıklarla sanki donanmış çapari, yukarı çıkarak sabah güneşinden gümüş gibi parladıkça "Bravo!" sedasıyla alkışlamaktan kendilerini alamıyorlardı.

Bizim delikanlı bunlardan sanki habersizdi. Yine o halde, sessiz sedasız olarak bir mıknatıs kuvveti gibi kendisini çekmekte bulunan "ileri"ye bütün duygularını vermişti.

Kulağının bir ses işittiği yoktu. Devamlı ileriye bakmakta olan gözlerinin hedefini tayin etmek dahi güçtü. Belki gözlerinden ziyade gönlüyle görüyordu.

Vapur, Kavak önünde, her zamanki karantina muamelesi için bir hayli müddet bekledi. Bu sırada etraftaki tabyalar, Sarıyer, Büyükdere hakkında birçok şeyler söylendi. Bunlardan hiçbiri yine Mansur Bey'in kulağına ilişmedi. Yalnız bir defa, Büyükdere[1] piyasası ile sefarethane yazlıkları zikredildiği sıradaydı ki, Mansur'un halinde bir değişme olmuştu. Lakin bu değişikliğin sebebi anlaşılamadı. Belki duygu ve düşünce zinciri o sırada koparak kendisini uyandırmıştı. Değişmenin hemen anında birçok kalp duygularını açığa vuran garip bir bakışla Büyükdere piyasasına doğru bir müddet baktı.

Bu hal bir defa daha etraftakiler arasında "Hünkâr İskelesi"[2] ve "Balta Limanı"[3] sözleri geçtiği sırada görüldü. Fakat hiçbiri uzun sürmedi ve bir dakika kadar olsun, delikanlının, bilinmeyen düşünceleriyle olan alakasını keserek tavır ve hareketini bozmadı.

Boğaziçi'nin, tabiat güzelliklerinden en az zevk duyanları bile hayran eden o güzel yalıları, dağları, ilkbahar zümrüdüyle bezenmiş, türlü türlü göz alıcı renkleri ve bilhassa erguvan çiçekleriyle minelenmiş bulunan cennet gibi bayırları vapur yolcularını çıldırasıya heyecanlandırıyordu.

---

1 Büyükdere Piyasa Caddesi üzerindeki Rus Elçiliği yazlığına gönderme yapılmış olmalı.

2 Yazar, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında, 1833 yılında, Hünkar İskelesi'nde imzalanan savunma antlaşmasına gönderme yapmıştır. Bu antlaşmayla Osmanlı devleti ilk kez bir başka devletin korumasını kabullenmiştir.

3 Yazar, Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında, 1838 yılında Balta Limanı'nda imzalanan ticaret antlaşmasına gönderme yapmıştır. Bu antlaşma Osmanlı pazarını İngiliz mallarına açmış, hammadde ihracat yasaklarını kaldırarak yerli sanayinin çökmesine neden olmuştur.

Mansur Bey ise, sanki bunlara baka baka bıkmış gibi, kayıtsız kalıyordu. Bakışlarını ve düşüncelerini birtakım meçhul emeller üzerinde toplayarak, heykel gibi, davlumbaz kenarına dikilmiş, duruyordu.

Halbuki bu garip delikanlı birinci defa olarak hilafet merkezine gelmekte, yani şu eşsiz manzaraları yeni görmekteydi!

"Görmekte" mi?

Yanlış söyledik. Mansur Bey, bir şey görmüyordu. Gözleri açıktı. Fakat beyni, içinden gelen duygular ve üzüntülerle dopdoluydu. Gözün gördüklerine ayna olması gereken beyninden bir zerre bile kalmamıştı.

Mansur Bey, ilk defa olarak İstanbul'a geliyordu.

Ah, İstanbul'a gelmek! Osmanlı Saltanatı'nın merkezi, İslam Hilafeti'nin makamı bulunan İstanbul'a kavuşmak.

Doğuştan fedakârlık duygusuyla bezenmiş, kafası ilmi düşüncelerle aydınlanmış, milli fazilet ve emelleri kavrama gücüne sahip olmuş, muhterem ümmetin mazisini, bugününü, geleceğini düşünerek zihnini yormuş, yerini yurdunu bırakmış, gayretli, imanlı bir Müslüman için bunun ne demek olduğunu tahmin etmek acaba o kadar kolay bir şey midir? Kuvvetle zannederiz ki pek güçtür. Çünkü o hal, beşer ahlak ve faziletlerinin hemen yegâne örneği bulunduğu için düşünce âleminde henüz layıkıyla kendisini ortaya koymamış olan İslamiyet'e mahsus yüksek bir vasıftır.

Çocukken en tatlı bir rüya gibi zihninde yerleşmiş, fikirlerinin ilk uyanışı sırasında en aziz hülyalara zemin olmuş, hayatta meslek ve gayesini tayin etmek zamanı gelince en mukaddes emellerin benimsenmesine, en ulvi düşüncelerin gerçekleştirilmesine merkez olmak üzere seçilmiş bir "kıblegâh-âlem"e ilk defa yaklaşmakta bulunan hamiyetli bir gencin kalbi böyle mühim bir dakikada hiç göze meydan verir mi?

Kavaklar, Büyükdere, Beykoz, bütün Boğaziçi gözünde ne kadar güzel ve gönlünde aziz olsa, yine "İstanbul"

değildir. Yabancı memleketlerden gelen Mansur Bey gibiler için vatanın tezek kokusu bile amber gibi gelir. Lakin şimdi onların sırası değildi. İstanbul yakında! Vücudunun kıllarına varıncaya kadar her zerresi, hayalinde çoktan beri cisimleşmiş olan "İstanbul" ile kavuşmaya hazırlanmıştı.

Gözlerini, vücudunu ileriye çeken elektrik kuvveti, işte o "İstanbul" denen cazibe kuvvetiydi.

Bununla beraber yolculardan biri, "İşte Rumeli Hisarı!" deyince Mansur Bey, uykudan uyanır gibi bir tavırla, "محمد"[1] şeklinde bulunduğu iddia olunan dört yüz senelik kaleye bakmaktan kendisini alamadı. Dikkatli olarak bir hayli baktı. Yüzünde bir gülümseme göründü:

"Ey kahraman Gazi! İşte senin Bizans anahtarın! Tarihin bunca kahramanlarının hayat ve iktidarlarını uğrunda harcadıkları halde açtıramadıkları o demir kapıları, müminlerin merkezi, cihan padişahlarının payitahtı olmak üzere, sen bu mübarek anahtarınla fethettin ve açtın!"

Zihnî hitabı, yüzü gülümsediği esnada, yorgun beynini canlandırmıştı.

Ani bir şimşek süratiyle sola doğru dönerek Yıldırım Bayezid Han'ın eserlerinden olan Anadolu Hisarı'na baktı ve yine bir müddet daldıktan sonra güya geniş alnından, avucuyla ter siliyormuş gibi elini geçirdi ve konuşur gibi dudaklarını oynattı. Fakat yalnız, tekrarlanan "Timur, Timur!" sözünden başka bir şey işitilemedi.

Bunun arkasından yine sağa döndü, tekrar Rumeli Hisarı'na gözlerini dikti.

Osmanlı vatanseverleri için değerli bir ziyaret yeri olması lazım gelen bu eski ve heybetli esere hâkim bir tepede, yeni tarzda inşa olunmuş büyücek bir bina gözüne ilişti. Fatih Hazretleri'nin ulu namını takdis için inşa olunmuş bir milli şükran eseri olduğuna hükmetmekte tereddüt göstermedi.

---

1 Arapça "Muhammed" yazımı. Semavi Eyice, Rumelihisarı'nın şeklinin kûfi yazıyla Muhammed adına benzetilişinin sadece bir halk inanışı olup, sağlam bir esasa dayanmadığını belirtmiştir. (*Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, "Rumeli Hisarı" maddesi, c. 6, s. 357, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994.)

Hemen bu sıradaydı ki, dikkat çekici eserleri tanıtan bir fesli ile onu dinleyen bir İngiliz turisti Mansur Bey'in yanı başına geldiler.

Fesli — Şu kulenin üzerinde görünen yüksek bina, Amerikalı misyonerlerin tesis ve idare ettikleri Robert Kolej mektebidir, dedi.

İngiliz — Misyoner mektebi mi dediniz?

İngiliz şaşkınlığını gizleyemedi.

Mansur Bey önce kulağına inanamadı. Sonra milletin şükranına vesile olsun diye yapılmış hayrat eserlerden biri olduğuna hükmettiği binaya doğru İngiliz'in parmağını uzatılmış görünce, gözleri garip bir surette parladı, rengi değişti.

Fesli, bilgiçlik taslamaya devam etti:

— Daha yüksekteki Bektaşi Tekkesi'dir.

Mansur Bey'de bunu işitecek hal kalmamıştı. Çünkü yüreğinde bir ıstırap, zihninde sersemlik hissediyordu.

— İşte Göksu Kasr-ı Hümayunu.

— İşte Kandilli.

— Sahildeki şu güzel bina Mısırlı Mustafa Paşa'nındır.

— Şu tepedeki büyük bina Sultan Sarayı'dır.

Mansur Bey bir müddetten beri adı geçen saraya bakmaktaydı. Amerika mektebinin karşısında, onu kulübe derecesine indiren o büyük ve heybetli binanın ne olduğunu öğrenmek için şiddetli bir arzu duymuşken beklemediği bir cevap almaktan korkarak kimseye soramıyordu.

"Saray" dedikleri vakit geniş bir nefes aldı. Belki "Allah'ın kelamını yaymaya memur vaizleri yetiştirmek üzere inşa edilmiş bir milli mekteptir" demiş olsalar, ancak bu kadar teselli bulacaktı.

Fesli, İngiliz'e anlatmaya devamla:

— Sadrazam Ali Paşa'nın yalısı, işte şudur.

— Yanı başındaki büyük yalı, Mısırlı Kâmil Paşa'nındır.

— Şu büyük kâgir bina, Hanım Sultanlar Hazretleri'nindir, diyerek yalıları saymakta ve anlatmaktaydı.

Vapur Kandilli burnunu dolaşarak süratle inmekteydi. Yolcular, Kuleli ve bilhassa Beylerbeyi Sarayı'nı seyretmekle

meşguldüler. Ancak Ortaköy'den Kabataş iskelesine kadar uzanan sahili dünyanın en süslü mevkii haline getiren padişah sarayları ile civarlarındaki daireler ve onlarla aynı hizada denizin ortasına dizilmiş zırhlılar kadar hiçbir şey dikkatleri çekemedi. Gün cuma olduğu için Dolmabahçe rıhtımıyla açığında hazırlıklar görülüyordu. Saltanat kayıklarının süslerine vuran güneş ışıklarının akisleri göz kamaştırıyordu.

Mansur Bey, gönlündeki üzüntülerden dolayı yüzü değişmiş olduğu halde o dört bir yanı yüceliklerle dolu tarafa döndü ve limana girinceye kadar gözlerini ayıramadı. Sanki o sırada kalbinden gelen şu "İşte Halife-i rûy-ı zemîn[1] ve sultanlar sultanı padişah hazretlerinin azamet ve ihtişamla oturdukları mukaddes daireler! İşte ümmetin ikinci kıblegâhı! Bunca vakitten beri hasret ateşiyle yanıyordun. İşte göz önünde duruyor. Bak, bak da ateşini söndür!" sözleriyle Mansur Bey'in zaten pek güzel olan şekil ve görünüşü daha cazip bir güzellik ve letafet kazandı.

"İşte Sarayburnu'na geldik!" sesi Mansur Bey'i bu yöne dönmeye mecbur etti.

Osmanlı tarihinin büyük bir kısmını ihtişamla dolduran ve dünyanın en seçkin noktalarından biri sayılan Sarayburnu, Mansur Bey'i yeniden sevgi dolu düşünceler âlemine daldırdı.

Herkesin ağzında dolaşan "Ayasofya", "Sultanahmet", "Süleymaniye" sözleri Mansur Bey'i herkesle beraber o taraflara bakmaya mecbur etti. Fakat birbiriyle yarışırcasına gözlerini zapt eden güzel manzaralar ile gönlünü dolduran tatlı hatıralara vücudunun tahammülü kalmadı. Sarhoşluk derecesinde duygulanmıştı, zira hakikat rüyanın yerine geçmişti.

Dinin ve iman kuvvetinin timsali gibi heybetle semaya doğru yükselmiş sayısız minareler ve kubbelerle taçlanmış bulunan İstanbul'un eşsiz manzarası bile, sanki Mansur Bey üzerinde, görünüşte, yanındakiler kadar bir tesir uyandıramadı.

---

1 Yeryüzünün halifesi.

Bir müddet sonra, zırhlılar tarafından hava boşluğunu sarsacak derecede şaşaalı bir şekilde selamlanarak, saltanat kayıkları ve her zamanki gibi onlara refakat eden başka kayık ve küçük vapurlar Dolmabahçe'den açıldı. Yaklaşmaya başladılar. Topların dumanı içinden yalnız minare gibi yukarıya doğru sivrilmiş olan zırhlı armaları, Osmanlılar tarafından her zaman can ve gönülden söylenen ve tekrar olunan "Padişahım çok yaşa!" duasıyla Armstrong toplarının gürültüsünü de bastıran deniz askeriyle donandı. Saltanat kayığı vapur hizasına geldi. Mansur Bey'in yüreği göğsüne sığamaz oldu. Frenk turistleri bile şapkalarını çıkarıp sallayarak hep bir ağızdan "*Vive Le Sultan!*"[1] diye haykırdılar.

Mansur sesle onlara iştirak etmeye cesaret edemedi. Çünkü duygularında dindarca bir hürmet ve vecit hali ağır basıyordu.

Saltanat kayıkları Sarayburnu'na geçince kendinden geçmiş bir halde olduğu yerde kaldı. Ağzından bir ses çıkmadı. Lakin gözlerinde heyecan ve sevinç gözyaşı eksilmiyordu.

Mansur'un vücudu, zihninden ve kalbinden doğan birbirine zıt gayret ve sadakat duyguları için büyük bir mücadele meydanı kesilmiş bulunduğundan iradesi elden gitmişti.

Bir saatten beri limanda, geminin güvertesinden İstanbul'u, Üsküdar'ı, Kadıköy'ü seyretmekteydi. Dünyada bu kadar güzel, bu derece azametli bir benzerinin bulunmadığını herkes bilir. Halbuki Mansur Bey hâlâ kendisini İstanbul'u görmüş saymıyordu. Gözleri yine hayalinde canlandırıp çoktan beri taşıdığı "İstanbul"u arıyordu.

Acaba kendisini mi kaybetmişti? Yoksa İstanbul'u daha heybetli mi görmek isterdi? Peki ama Kurşunlu Mahzen açıklarında bulunan geminin güvertesinden, bilhassa cuma günü görülen Bilâd-ı Selâse'den[2] daha heybetli bir görünüş hayale bile sığabilir mi?

---

1 (Fr.) Yaşasın Sultan.

2 "Üç belde" anlamında. Eski idari teşkilatta İstanbul'un Eyüp, Galata ve Üsküdar semtleri.

Vapur yolcularının bir kısmı, kendilerini karşılamaya gelenlerle beraber kucaklaşarak, el sıkışarak gitmiş, kalanları da birer kayık bularak yalnızca çıkmıştı.

Vapurda Mansur Bey'den başka kamara yolcularından bir kimse kalmamışken, Mansur Bey'in çıkmak hususunu henüz hatırladığı yoktu. Sersem ve dalgın olarak etrafa bakınıp duruyordu. Lakin bakışlarına dikkat edenler onun gördükleriyle meşgul olmadığını kolayca fark edebilirlerdi.

Vapur hareket ederken içi içine sığmayan Mansur Bey'de şimdi aceleden hiçbir eser kalmamıştı. Demek kendisi için bir dakika evvel kapısını çalmak istediği bir ev, bir an evvel bağrına basmaya koşacağı bir vücut yahut gayretini göstermek için öpmeye koşacağı bir etek yoktu.

Evet, öyleydi. Mansur Bey İstanbul'a ilk defa geliyordu. Gelmesini icap ettirecek bir aile yahut tanıdık bir insan yoktu. Mektepten yeni çıkmış olduğu için etek öpmek usulünün gizli yönlerini ve hünerlerini henüz bilmiyordu. Bilmiş olsa bile bu hususta marifet göstermek için yarışa çıkmaya hevesli olan takımdan değildi.

Mansur Bey "İstanbul"a geliyordu. İşte şimdi İstanbul'un orta yerinde bulunuyor. Bir tarafa gitmek üzere aceleye lüzum yoktur.

Omzuna hafifçe dokunan bir el ile "Güzel manzara, geniş odalar, nefis yemek, mükemmel hizmet, günlük beş frank Amerika Oteli, kayık bekliyor, eşyanız varsa götüreyim" sesi, Mansur Bey'i daldığı düşüncelerden uyandırdı.

Gemiden çıkmak gerektiğini anladı. Nereye gidecekti?

Gidecek hususi bir yeri yoktu. Otele gidecek. İşte hazır komisyoncu da kayık da gelmişti.

Komisyoncunun sözlerinde yalnız "beş frank" sözü Mansur Bey'in hoşuna gitmedi. Beş frankın azlığından yahut çokluğundan değildi. Hilafet merkezinin limanında "frank" yerine "kuruş" sözünü işitmeyi arzu etmesindendi.

Bununla beraber kabul ederek kamaraya indi. Ufak bir meşin sandığı işaretle:

— Şunu alınız. İki sandık da kitap olacak. Lakin ambarda olmalı. İşte bilet, dedi.

Komisyoncu — Sandıkları sonra idarehaneye alıp getiririm, efendim. Siz kayığa buyurunuz.

Kayık Galata gümrüğünün önüne yanaştı. Gümrük memuru sandığı açtırdı. İçinde her çeşit çamaşırdan başka beş altı cilt kitap mevcuttu.

Memur — Bunların içinde zararlı bir şey olmasın.

Mansur Bey — Yoktur. Lakin bakabilirsiniz.

Memur — (Mansur Bey'in çenesini okşayarak) Senin gibi beyefendiler zararlı şey taşımazlar. Haydi, kapa da işine git.

Mansur Bey, memurun bu hareketini o anda takdire muktedir olamadı. Çünkü sandığı açılırken, memura bakarak, kalbinden "İşte ilk tesadüf ettiğim gayret arkadaşım" diyordu. Belki de çenesine el götürmek derecesinde gümrük memurunda hâsıl olan cesaret, Mansur Bey'in bütün bir samimiyet ve muhabbetle yüzüne bakmasından ileri gelmişti. Memurun hareketini de bu samimiyetin karşılığı gibi telakki edebiliyordu. Fakat gümrük memurunun hareketi, Mansur Bey'de iyi bir tesir uyandıramadı. Sebebi, eli uzatmaktaki laubalice cüreti değildi. "Kitaplarda zararlı bir şey olmasın" diyen memurun eşyasını muayeneyle mükellef olduğunu düşünerek hakkıyla vazife yapmada müsamaha göstermiş olmasından dolayı hoşlanmamıştı. Zararlı eserler aramakla mükelleftiyse daha dikkatle bakması icap ederdi. Diğer taraftan, memurun ağzından herkese karşı "sen" yerine "siz" hitabının çıkmasını bekliyordu. Hatta bundan dolayı bastığı yere dikkat etmeyerek yolda uzanmış bir köpeğin ayağına bastı. Köpek acısından havlayarak dizine yapıştı ve pantolonunun paçasını dişledi. Üstelik köpekten sakınayım derken ayağı çamurlu bir çukura gitti.

Bereket versin ki Mansur Bey'de eski caddelerimizin şu hali hakkında kendince bir fikir edinecek hal kalmamıştı. Gerilmiş duyguları, bunlara gümrük memurunun hareketine verilen ehemmiyet kadar olsun bir ehemmiyet verilmesine meydan bırakmadı.

Bahsettiğimiz vakitlerde tünel ve tramvay henüz yoktu. Yollar, caddeler açılmamıştı. Araba bile pek seyrek bulunur-

du. Komisyoncu beygire binmesini teklif etti. Mansur yaya gitmeyi tercih etti.

Mansur Bey'in köpeğin ısırmasına, çamura batmasına ehemmiyet vermemiş olması komisyoncu Yahudi'nin dikkatini çekti, içinden "Galiba bir mala çattık. Allah vere de herif zengin olaydı" dedi.

Hırsı kamçılanmış Yahudi, nereden geldiği, İstanbul'da ne kadar oturacağı, bildik ve akrabası olup olmadığı hakkında birçok soru yağdırdıysa da hiçbirine cevap alamadı. Birden vapurda ve gümrükte Türkçe sözler işittiğini unutarak fes giymiş Frenk zannıyla sorularını Fransızcaya çevirdi. Yine merakını gideremedi. Çünkü Mansur Bey "senin nene lazım"ı ifade eder bir bakışla Yahudi'yi susmaya mecbur etti. Yalnız iki yol ağzında, Türkçe olarak, "Ne tarafa gideceğiz?" demekle yetindi.

Diğer bir hamal, bir araya bağlanmış bir düzineden fazla sandalyeyi arkasına almış ve yükü altında kendisi kaybolduktan başka dar sokağı da tamamen kaplamış olduğu halde iki büklüm olarak geliyordu. Üstündeki sandalyelerden birinin ayağı bir Frenk mağazasının güneşliğine takıldı. Hamal mağazacıya seslendi. Frenk sesini çıkarmadı. Hamal tekrar etti, yine cevap alamadı. Zaten ağır yük altında hırslanmış olan hamal şiddetlice bir hamleyle ilerleyince güneşlik yerinden koparak sokağa düştü. Hamal da sanki hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi yoluna devam etti.

Mağazacı bu defa, lüzum gördüğü vakit süratli hareket edebileceğini göstererek, hırsla hamalın arkasından yetişti ve yükünden tutarak alabildiğine geriye doğru çekti. Hamal arka üstü düştü. Hamalın düşmesiyle altında olan iki sandalye kırıldı. Yükünün altından kurtulan hamal, mağazacıya bir tokat aşk etti. Öteki de o yolda karşılık vermekten geri kalmadı.

Halk birikti. Gürültü çoğaldı.

Bu duruma çok üzülen Mansur Bey, gözüyle zaptiye memurunu araştırarak vazifesi başında görmek istedi. Fakat kalabalık içinde ona benzer birini görmeye muvaffak olamadı. Mansur Bey, bu gibi işlerde görevli memurların

resmi kıyafetlerini henüz bilmediği için, beklediği memurun, toplanan kalabalığın ilk yetişenleri arasında olduğunu düşünerek teselli buldu.

Mansur Bey — (Titrek bir sesle) Bu gibi ağır yüklerin taşınmasına izin verilen vakit, bu vakit midir?

Komisyoncu — Bunun için İstanbul'da herkes serbesttir. Her şey, her saatte taşınabilir.

Aralarında başka bir söz geçmedi.

Yüksek Kaldırım'dan, merdivenli yokuştan, Beyoğlu'na çıkıldı. Komisyoncu sanki bilhassa yeri seçmiş gibi, Rusya Konsolosluğu'nun önünden geçerken "İşte Beyoğlu'nun büyük caddesi"[1] dedi.

Hemen birkaç metre denilecek kadar dar bulunan o yerde bu sözün söylenmesi Mansur Bey'i kendine getirdi. Bir "cadde"ye, bir de Yahudi komisyoncuya baktı. Lakin öyle bir bakışla baktı ki komisyoncu sanki yaylıymış gibi kendi içine girerek büzülekaldı. Mansur Bey sesini çıkarmadı. Fakat sesini çıkarmak değil, hatta şiddetli bir tokat vurmuş olsaydı belki Yahudi'yi bu kadar müteessir etmiş olamazdı. Halinde, bakışında tokattan daha tesirli bir şey görünüyordu.

Galatasaray civarında bulunan Amerika Oteli'ne kadar komisyoncu beş adımlık bir ara bırakarak efendi efendi yürüdü, vapurdan beri ettiği gevezeliğinden artık bir eser göstermedi.

Mansur Bey, otelin kapısına geldiği vakit üzerinde yalnız Fransızca olarak Hôtel d'Amérique'i gördü. Türkçe yazıdan, rakamdan eser göremedi. Keza yerleşmiş olduğu odanın eşya ve döşemesini gözden geçirdiği sırada, bazı lüzumlu eşya ile seccadeyi aradıysa da bulamadı. Bunun için odanın döşemesini, genişliğini, bilhassa manzarasını beğenmişken odadan, otelden soğudu. Bununla beraber eşyasını çıkardı. Çamaşırını değişti. Bir sütlü çay içti. Bu meşguliyeti bittikten sonra sağda, Fatih Cami-i Şerifi'ni, solda da Üsküdar'daki Sultantepe mahallesi ile Çamlıca tepesini ve ikisi arasında

---

1 [İstiklal Caddesi] Grande Rue de Pera. (Yazarın notu).

kalan yerleri gören pencereyi açarak önüne oturdu, yavaş yavaş derin bir düşünceye daldı.

Hava hafif poyraz, sema berraktı. Güneşin güney memleketlerine mahsus olan parlaklığı ile manzaranın ancak İstanbul'da görülen güzellik ve tazeliği, acı tecrübelerle henüz yaralanmamış olan Mansur Bey'in saf kalbiyle bir ahenk teşkil etmekteydi.

Her şey göz önündeydi: İşte üç taraftan billur çerçeveyle çevrilmiş İstanbul üçgeni!.. Bulutlara doğru alemlerini kaldırmış olan minarelerinden dolayı bin direkli muhteşem bir gemi şeklinde azametle duruyordu.

İşte binlerce deniz taşıtını arkasına yüklenmiş ve iki büyük çemberle kuşanmış "Altın Boynuz" –yani İstanbul Haliç'i!

İşte servilere bürünmüş hazin Üsküdar, Çamlıca, Kadıköy!

İşte tatlı bir duman içinde keyif süren Adalar! Daha arkada Yalova, Mudanya tepeleri...

İşte bulutların bile üstüne çıkmış şöhretli "Ayda"[1] tepesi: Saçı sakalı bembeyaz olmuş başını gururla semaya doğru kaldırmış! Gururlanmaya da hakkı vardır. Çünkü onun kadar çok görmüş, büyük vakaları seyretmiş bir başka şahit yeryüzünde güç bulunur. Homeros'tan şimdiye kadar kudretli sanatkârlardan hürmet göregelmiştir. Başka sermayesi olmasa bile, eteğine sığınmış dört yüz çadır halkının bir iki asırda cihanı şan ve şerefle doldurarak titrettiğini görüp iftihar etmesi yeter de artar. "Osmanlı kudret ve büyüklüğünün yayıldığı kaynak benim" diyebildiği için başını o kadar dikmiş, göğsünü o kadar germiş bir halde mağrur ve muktedir yükseliyor.

Elektrik cereyanı gibi bir iç cereyanının başından ayağına kadar geçmesinden adeta vücudu bir kere sarsıldı. Hemen ayağa kalkıp iki üç kere odayı dolaştı.

O sarsılma, birden zihninde canlanan o muazzam Osmanlı Devleti'ne, kudret ve büyüklüğüne hayran olma-

---

1 [Uludağ] Keşiş dağı (Yazarın notu).

sından, sadakat, şükran, iftihar gibi müessir duyguların birden kalbine hücum etmesinden doğmuştu.

Tekrar Uludağ tarafına döndü.

"Evet, hep oradadır. Toprağın her bir karışı birer tarih sayfasıdır. Gayret ve vatanseverlik kanıyla yoğrulmuş hayat ve kuvvet macunudur. Rahim ve Rahman olan Allah'ın seçkin kullarına mekân olmuş birer ümmet ziyaretgâhıdır."

Cihangir olan dört yüz çadır halkının şanlı tarihini hep zihninden geçirmeye başladı.

Akşam oldu. Oda uşağı mumları yaktı, bir emri olup olmadığını sordu. Cevap alamayınca şaşırmış halde çıktı.

Mansur Bey'in bunlardan haberi yoktur.

Gururla kaldırmış olduğu başı yoruldu, beyninde bir ağırlık hissetti. Başını öne doğru eğdi. Geniş alnını iki avucunun içine koydu. Dirseklerini dizlerine dayadı. Yine derin düşüncelere dalmış olarak, bir saat kadar da bu hal ve vaziyette kaldı.

Bir aralık "Medeni olduğu iddiasıyla mağrur olan Avrupa, hâlâ cehalet devrine mahsus olan garaz ve taassubu bir türlü elden bırakamıyor! Acaba kasıt mı var yoksa sade gaflet mi?" dedi.

Biraz sonra yine "*Moribond*[1] mu? Halt etmişler!" dedi. Hiddetli bir yüzle ayağa kalktı ve birkaç kere odayı dolaştı. Rastgele bir noktada birden durduğu vakit yüzü gülüyordu.

"Biz yine o Osmanlı, o Müslüman'ız. Bütün kâinat nizamını kuran mutlak hikmet sahibi Cenab-ı Allah, hiçbir şahsı, hiçbir cemiyeti hayatı boyunca ehemmiyetli, ehemmiyetsiz bir arızaya uğramaktan masun kılmamıştır.

"Tehlikesiz bir geçici arızadır. İlkbaharı müjdeleyen ve ihtiyatlı olmaya sevk eden bir kıştır. Maarifin çiçek açmasıyla yeniden kendini gösterecektir.

"Şu mübarek, seçkin diyarı bize kısmet eden âlemlerin rabbi Cenab-ı Allah bizi yaradılıştan güzel ahlakla da mükâfatlandırmıştır.

"Tarihimiz kahraman alaylarıyla dolmuş taşmıştır!

---

1 (Fr.) Can çekişen, hasta adam.

"Bir taraftan Osman'lar, Orhan'lar, Hüdavendigâr'lar, Yıldırım'lar, Çelebi'ler, Fatih'ler Yavuz'lar...

"Diğer taraftan Alâaddin Paşa'lar, Çandarlızade'ler, Sokullu'lar, Köprülü'ler.

"Hanedan, yine o yüksek hanedandır; kullar, yine sadık ve fedakâr kullardır.

"Sanki bu asırda benzerleri yok mu? 'Mahmud-ı Adlî'[1] namının eriştiği makama yükselmek davasına cüret edecek Avrupa'nın üstün insanları kimlerdir?

"Reşid'i yetiştiren millet yine bu millet değil mi?

"Çeşitli gaileler yüzünden geçici bir arıza gelmiş. Osmanlı heybet ve azametinin yine kahramanlık göstermesi için her nasılsa meydan almış bulunan cehaletin kara perdesini kaldırarak kafaları aydınlatmaktan başka bir şey lazım mı?

"Sultan Mahmud'un eserleri, Sultan Mecid'in eserleri hep o gayeye ulaşmak için girişilen büyük teşebbüslerden başka bir şey mi? Bugün önünden geçtiğimiz şu zırhlılar, Sultan Aziz'in şu eserleri dahi yaşama gücümüze delil değil de nedir?

"Şüphem yoktur. İstikbalimiz, mazimize bile gıpta ettirecektir."

Gözüne parlaklık, dudaklarına tebessüm geldi. Bu halde yine bir hayli müddet odada dolaştı.

Elini çıngırağa uzattı. Hizmetçinin gelişiyle uykudan uyanmış gibi yeniden yüzünü yıkadı. Yemek yedi. İsteği üzerine getirilen yerli gazeteleri okuyup bitirdi. Yüzündeki gülümseme yalnız *Courrier d'Orient* gazetesinin makalesini okurken kayboldu, yerine hiddet geldi.

"Açıkça yabancıların menfaatleri desteklensin! Sonra da *Times*'ler, *Figaro*'lar vesaire utanmadan basının baskı altında bulunduğundan bahseden düşmanca yazıları yayımlamakta devam etsinler" dedi.

Yatağa girdiği vakit saat üç buçuğu bulmuştu. Dün gece de layıkıyla uyuyamamıştı. Bununla beraber sabaha kadar gözüne uyku girmedi.

---

1 II. Mahmud.

2

Maziye Dönüş

Mansur Bey'in gözüne sabaha kadar uyku girmedi. Evet, girmeyeceği tabiiydi. O günkü duyguları o kadar çoktu ki hiçbiri hakkında, o esnada bir hüküm vermek için meydan bulamamıştı. Hatta bundan dolayı kendisine bir nevi şaşkınlık gelmiş ve bazı yerlerde, sanki yabancı turistlerden ziyade kayıtsız gibi görünmüştü.

Şimdi o duyguların sebeplerini birer birer hatırlamak lazımdı. Her biri hakkında enine boyuna zihnini yormakla lezzet almak gerekiyordu.

Aklının ve fikrinin o gecelik vazifesi yalnız bu kadar olsa yine zararı yoktu. Ah, daha nice büyük işler vardı ki onları da birer kere gözden geçirmek icap ediyordu.

Çünkü "dün" ile "yarın" arasında çok büyük fark olacaktı.

Çocukluk çağına veda etmek üzere bulunuyordu. Yarın başka bir âlemin kapısından içeriye girmiş, din ve devlet hizmeti meydanına kendisini atmış olacaktı.

Ayakta yürümeye güç kazandığı günden itibaren ebedi istirahat gününe kadar vakıa insanoğlu için vazifeden uzak bir gün bulunmaz. Fakat Mansur Bey'in yarından itibaren yükleneceği vazife dünkü vazifesine katiyen benzemeyecekti.

Ömrünün en büyük bir inkılabında bulunuyordu. Mektep çocuğu, cemiyete, onun bir ferdi sıfatıyla girmek üzere kapıya kadar gelmişti.

Bu halde bir kere geriye dönmek, maziyi bir daha gözden geçirmek, hesapta bir noksan varsa tamamlamak, başka bir mesuliyet ve vazifeler âlemine geçmekte olan varlığı temize çıktığına inanmış bir vicdanla kuvvetlendirmek tabiiydi.

Zihni evvela hayatının başlangıcına, anavatanı olan Cezayir çöllerine kadar uzandı. Fransız istilasının kendi ailesinin başına getirdiği felaketi düşündü.

Mala, mülke, paraya, büyücek bir mevki ve itibara, hatta yerliden, yabancıdan bir çeşit tebaaya bile sahip köklü bir sülale mahvolmuş, ocak sönmüş, aile fertlerinden kimi vatanı korumak için şahadet şerbetini içmiş, kimi esir olarak düşman elinde kalmış, kimi de başka diyara göç etmişti. "İbn-i Galib" namıyla ün salmış olan ecdadı Büyük Sahra'ya yakın bir bölgede kurdukları beyliği, iki asırdan fazla etrafın taarruzlarından koruyabilmişlerdir. Fransızların ilk tecavüzleri, kendi menfaatlerine doğrudan doğruya dokunmamışken, İbn-i Galibler, komşularını birlik ve ittifaka davet ederek ve kendilerini herkes için örnek göstererek vatanı korumak uğrunda hayatlarını feda etmişlerdi. Kahramanlık ve vatanseverlikleri Cezayir halkı arasında saygı uyandırmış, Fransızların ise aksine hırs ve düşmanlığına sebep olduğu gibi, şöhretleri Cezayir sınırları içinde kalmayıp daha da uzaklara yayılmış, hayranlıkla bahsedilir olmuştu.

İstiladan sonra Fransa hükümeti bu kahraman aile fertlerinin gönüllerini kazanmak için birçok yaranmalar göstermişken az bir şeye muvaffak olmuştu.

Mansur Bey'in babası Ebulmansur, güney diyarına sığınarak, teşebbüs ve gayretiyle toplanan milli kuvvetlerin başına geçmiş ve hücumlarıyla Fransız tümenlerini birçok rahatsız etmişti. Bu gibi hücumların birinde Ebulmansur şehit olduğu vakit Mansur Bey üç yaşını henüz doldurmamıştı. Başka kardeşi de yoktu. Bunun için, zaten Çerkez cariyesi olan annesi ciğerparesini dünyasına bedel tutardı.

İbn-i Galibler, Araplaşmış Türk ve Osmanlı asıllıydılar. On yedinci asırda Cezayir valisi bulunan Abdullah Paşa,

emektarlarından Kütahyalı Ahmet Ağa'yı, hizmetine mükâfat olarak güney sınır bölgesine tayin etmişti. O vakit hemen hemen devamlı olan Avrupa savaşları, Cezayir'le haberleşme ve mektuplaşmayı zorlaştırdığı için çocukken Macaristan'dan esir olarak gelip Müslüman olan Abdullah Paşa, böyle bir fırsattan istifadeyle o zaman henüz kapanmamış bulunan o kötü zorbalık yoluna sapmıştı. Ahmet Ağa o vakit efendisini terkle sözde devlet adına olarak idaresi altına verilen bölgeleri kendi başına idare etmeye başlamıştı.

Ahmet Ağa'ya "Mütegallib"[1] dedikleri gibi evlatlarına "İbn-i Mütegallib"[2] demişlerdi. Lakin bu lakaptan hoşlanmadıkları için onu "İbn-i Galib"e değiştirmeye muvaffak olmuşlardı.

Mansur Bey'in dedesi olan İbn-i Galib'in dört oğlundan Ebulmansur üçüncüsüydü. Mansur Bey'in en küçük amcası Mehmet el-Muzaffer de iki sene sonra babası gibi şehit olmuştu. Onun da Mansur Bey'den bir sene sonra doğmuş Zehra adında bir kızdan başka neslinden kimse kalmamıştı.

Meşhur âlimlerden bulunan ikinci amcası Şeyh Salih el-Magribî, istilanın ilk zamanında Cezayir'i terk ederek ailesiyle beraber hilafet merkezine sığınmıştı.

Yalnız büyük amcası Ahmet el-Nâsır, elden kaçırdığı beyliği geri almak hırsıyla bir türlü memleketi terk etmek istememiş ve ilk mağlubiyetin ertesinden itibaren Fransızlara yaranmak yoluna sapmıştı. Bundan dolayı Fransızların itimatlarını kazanmış ve servet ve mevkice yükselerek Cezayir şehrinin içine yerleşmişti. Saray gibi konağı ve debdebesi dikkatleri çekiyordu. Fakat bu parlak yüzün bir astarı vardı ki oldukça çirkindi ve ailenin diğer fertlerininkinden kalınca olduğu bir yığın tecrübeyle anlaşılmış olan vicdan zarını bile arada sırada sarstığı olurdu. O da, Fransızlara samimiyet ve alçakgönüllülük göstermesinden dolayı akrabasıyla din kardeşlerinin kendisinden nefret etmeleri hususuydu. Hatta

---

1 Zorba.
2 Zorba oğulları.

bazı tabir meraklıları, Ahmet el-Nâsır yerine Ahmet el-Nasranî[1] lakabını işittirmeye çalışırlardı.

Sülalenin diğer emektarları gibi Mansur ile Zehra da anneleriyle beraber Ahmet el-Nâsır'ın evine sığınmışlardı. Çünkü Fransızlar memleketlerindeki mallarına el koymuşlar, evlerini yakmışlardı. Buna karşılık, Ahmet el-Nâsır'ın aracılığıyla Fransa hazinesinden geçinmelerine fazlasıyla yeten maaşlar bağlanmıştı.

Ahmet el-Nâsır tek koruyucuları bulunmak iddiasıyla onları evine aldığı gibi, maaşlarını da kendi maaşıyla beraber alır ve sarf ederdi.

Konağına gelen giden çok bulunurdu. Bilhassa Fransız subaylarıyla madamları eksik olmazdı. Ahmet el-Nâsır da madamlarla görüşmeye pek arzulu bulunduğundan biraz Fransızca ile kâğıt oyunlarını öğrenmişti. Bunun için selamlık[2] salonunda piyano sesiyle eğlence gürültüsü, yanı başındaki küçük odada da oyuncularla çevrili kumar masası eksik olmazdı.

Bundan dolayı Ahmet el-Nâsır tabii olarak gelen gidenle görüşecek olan üç çocuğuyla onlardan ayıramadığını göstermekten zevk duyduğu Mansur ile Zehra'yı şanına göre yetiştirmek lüzumunu hissederek bir Arapça hocasından başka bir matmazel ile bir mösyö daha tutmuştu. Bu suretle konağın bir köşesinde sanki beş kişilik bir mektep sınıfı açılmış bulunuyordu.

Mansur o vakit yedi, Zehra da altı yaşlarındaydılar.

Ahmet el-Nâsır'ın dokuz yaşında olan oğlu ile yedi ve altı yaşlarında bulunan iki kızı yaradılıştan sevimli çocuklardı. Olmasalar bile "efendizade" olmak dolayısıyla tabii sevilecek, hürmet edilecek, huysuzluklarına varıncaya kadar her şeylerine katlanılacaktı.

---

1 Hz. İsa'nın doğum yeri olan Nasıra'dan türeyen kelime Hıristiyan, İsevi anlamındadır.

2 Eskiden konak, köşk ve evlerin erkeklere ayrılan bölümü; hariciye de denirdi. Genellikle evlerin ön tarafında yola bakacak biçimde yapılır, kapısı doğrudan ana yola açılırdı.

Zaten her vakit yanlarında bulunan matmazel de bunu icap ettirecek derecede "vazifeşinas"tı.

Bunun için üç kişiden fazla olan bir çocuk topluluğunda yer etmesi tabii olan hücum ve alaylara zavallı Zehra hedef olmuştu.

Önceleri Mansur'u sarakaya almak istemişlerdi. İlk bakışta ondan uygunu da yoktu. Çünkü tabiatındaki durgunluk ile büyük adamda olsa, ciddiliğe verilecek ağırlık, buna güzel bir zemin olabilirdi. Fakat Mansur'dan gördükleri bir iki şiddetli karşılık arkadaşlarının bu husustaki heveslerinden bir eser bırakmamıştı.

Zehra alaya layık mıydı?

Belki. Hırçın, yaramazdı. Üstünü başını iki saat olsun temiz görmek kabil değildi. Sınıfta oturur, fakat aklı fikri tavuklarıyla kuzularındaydı.

Ders bittiğinde Mansur ile Zehra matmazelden ayrılıp kendi bölüklerine gitmeye izinliydiler. Mansur bazen bundan faydalanarak gidip annesini kucaklar, öper, bazen de odalarda, sofalarda kendi kendine gezinirdi.

Zehra ise hemen sevgililerinin kümeslerine, ahırlarına kadar koşardı. Dönüşte seyahatinin izleri ellerinde, eteklerinde belli olduğu için, hoca gelinceye kadar arkadaşlarının hep birden şiddetli hücumuna uğrardı. Bazen gözlerinden akan yaşlarla karşı koymaya ve kendini korumaya mecbur olduğu bile görülürdü. Fakat Arapça devam eden bu savaştan habersiz olan matmazel, gözyaşları gibi uygunsuzluk alametlerini görünce müdahaleye lüzum görerek Zehra'yı derhal sorguya çekmekte kusur etmezdi. Fakat Zehra bir defa olsun bunun sebeplerini açıklayarak kendisine saldıranların cezalandırılmasını beklememişti.

Zehra hücumlara karşı kendini korumaya çalışırdı. "Ders bittikten sonra kuzularıma ot, tavuklarıma yem veriyorsam dersi sizden iyi ezberlemekten geri kalmıyorum ya! Biçare hayvanları açlıktan öldürmeli mi?" derdi.

Hakikaten ders hususunda Zehra gittikçe açılarak dille tecavüzlerde şimdiye kadar tarafsız kalmış bulunan Mansur'u bile kızdırmaya başlamıştı.

Mansur küçüklüğünden beri biraz kibre, bencilliğe meyilli olduğunu göstermekteydi. Yaradılıştan kalbi pek merhametli, yumuşaktıysa da Çerkez dağlarında doğmuş, İstanbul'da büyücek bir ailede büyümüş, sonra Ebulmansur gibi kahramanlığına mağrur bir yiğide eş olmuş annesinin üzerindeki tesiriyle, Mansur'un ahlakında bazı uygunsuzluklar görülüyordu.

Çünkü annesi, Mansur'un yaşına ve mevkiine bakmaksızın, babasının amcasından nefret etmiş olduğu, amcası yanlarına almışsa merhametinden almayıp tahsis olunan maaştan istifade ve miras payını kendi üzerine geçirmek için aldığı, kendileri için İstanbul'daki amcaları Şeyh Salih Efendi'nin yanına gitmenin daha uygun olacağı vesaire hakkında birçok söz söylerdi.

Bu sözlerin içinde doğru olanı da, olmayanı da vardı. Fakat en doğrusu, annesinin alıştığı İstanbul'a her ne olursa olsun gitmek arzusunda bulunduğu noktasıydı.

Evet, Mansur'un annesi İstanbul'u arzu ederdi. Türkçeyi güzel konuşup okurdu. Halbuki Arapçada henüz serbest lakırdı etmeyi bile öğrenememişti. Bu sebepten Mansur beşikten beri annesiyle Türkçe konuşarak doğru Türkçeyi öğrenmişti. Altı yaşındayken yine o sayede Türkçe okumaya muvaffak olmuştu.

Mansur annesinden aldığı Türkçe derslerden bir zarara uğramamıştı. Fakat öbür derslerden ettiği zarar dikkatli bir göz için gizli değildi. Mansur amcasının üç çocuğunu da sevmezdi. Bunu anlayan mürebbiler, bilhassa matmazel, karşılık olarak Mansur'a düşmanca davranıyor, onu her vesileyle azarlıyordu. Kibirli Mansur, kendisini savunma çaresini, sabır ve tahammül etmek ve vazifesine sarılmak suretiyle bulmuştu.

Bir gün Mansur, matmazelden, nankörlük manasını verdiği *ingrat* azarını işitmişti. Akşam annesine söyleyince, annesi coşarak epey ağzını bozmuştu. Bu hal çocukta büyük bir tesir bırakmış, annesinin bu coşkunluğuna esasen üzüldüğü gibi, bazı hakaretli sözlerinden de hiç hoşlanmamıştı.

Amcasının o kadar tahkire uğratılmasından dolayı damarlarındaki İbn-i Galibler kanı biraz kabarmıştı. Bundan dolayı annesine gücenmediyse de bir daha ağzını açıp sınıfta olan bitenler hakkında bir harf söylememeye karar vermişti.

Bu haller Mansur'u Zehra hakkında teveccühe sevk etmişti. Fakat Mansur bu teveccüh ve yakınlığa iki eşit kuvvetin ittifakı, karşılıklı şartlara dayanan bir mukavele gözüyle bakmaya tenezzül etmiyordu. Tam tersine, küçücük kafasında, kadın kısmı hakkında verilen ehemmiyet pek az olduğundan Zehra'yı "himayesi altına almak" suretiyle teveccühünü göstermek istemişti.

Zehra "himayesine sığınma"ya pek de hevesli olmadığını göstermiş, bir gün vaki olan bir söz dalaşması üzerine Mansur, Zehra'yı derhal müdafaa etmeye hazırlanırken, "Ben senin yardımına muhtaç değilim. Sermayen varsa kendini müdafaa için saklayıver" gibi bir set önünde durakalmıştı. Bununla beraber iki yetim ders odasında yan yana otururlar ve birbirlerinin hak ve haysiyetlerine tecavüz etmezlerdi.

Fakat tahsildeki başarısını uğradığı azarlanmalara karşı zırh gibi kullanmaya karar veren Zehra, derslerde tam numarayı almaya başlayınca ve hele sevmedikleri Mansur'un ehemmiyetsiz bir hatasını bahane eden mürebbiler tarafından Zehra bir defa sınıfbaşı ilan edilince Mansur'un kibir ve vakarı coşmuştu.

— Vay! Şu pis çoban kız derste beni geçsin!

Zehra'nın sınıfbaşılığı müddeti olan birinci ay içinde Mansur, bir gün olsun, akşamdan zihni öfkeli duygulardan uzak olarak rahat uykusunu uyuyamamıştı.

Ertesi ay da aynı dereceyi tutturduklarından yine Zehra sınıfbaşı olarak kalmıştı!

Hâsılı Mansur, sınıfbaşılığını elde edinceye kadar az kaldı kendini yiyecekti. Mürebbiler mahsus Zehra hakkında müsamaha gösteriyorlardı. Lakin Mansur'un rengini ve adamakıllı zayıfladığını görünce vicdanları artık garaz etmeye razı olamamıştı.

Daha çok defa Zehra bütün derslerden tam numaralar almışsa da, bundan sonra Mansur da hiçbir dersten kırık bir numara almayarak sınıfbaşlığını sonuna kadar muhafaza etmişti.

Bu rekabet, kalplerinde kıskançlık yaratmaktan uzak kalmamış, kıskançlığın belirtileri de defalarca meydana çıkmıştı.

Mansur ile Zehra yan yana otururlardı. Zehra bir gün elini Mansur'un önündeki kitaba uzatmıştı. Mansur eline vururcasına bir hızla kitabını çekmişti.

Zehra — Sanki yiyeceğim diye mi korktun?

Mansur — Kitabı yiyip yemeyeceğini bilemem. Pis ellerinden kitabım kirlenmesin diye alıyorum.

Arkadaşları gülüştüler. Zehra sesini çıkarmadı.

Birkaç gün sonra Mansur, biraz yakınca oturmuş olan Zehra'yı itti.

Mansur — Biraz öteye git!

Zehra — Yakında oturup seni ezecek değilim ya!

Mansur — Ezmeyeceksin, ama ahırda sürüklediğin pis eteklerini sürüyorsun.

Zehra — Eteklerimi ahırda sürüklemedim. Entarim yepyenidir. Daha bugün giydim. Mendil vereyim de çapaklarını iyi sil.

Mansur — Mendil senin olsun. Gözümü silmek değil, onun elime süründüğünü istemem.

Zehra — Keyfine! Kör gibi temiz ile kirliyi fark etmeyerek âleme maskara olup gidersin.

Mansur — Entarin temizse başındaki kirli saçlarından dökülen bitleri ne yapalım? Bitlenmeye arzum yoktur. Onun için git öteye diyorum. Yoksa...

Zehra — Ee, yoksa?..

Çocukların kahkahaları münakaşalarına nihayet vermişti. Yoksa iş fenaya varmak üzereydi.

Zehra hiddetinden kıpkırmızı oldu. Maviye yakın irice ela gözleri bir kere parladıktan sonra nemlendi.

Zira Zehra'nın kömür gibi siyah saçları her zaman alay ve sataşmalara hedef olagelmişti. Bu saçları için annesinden de daima azar işitirdi. Çünkü Zehra'nın örüp toplu tutmak gibi bir külfete katlandığı yoktu. Saçı vakit ve zamanıyla yıkanır, temiz tutulurdu. Bunun için Mansur bile bile iftira ediyordu. Fakat saçak gibi daimi surette dökülmüş bulunduğundan, bazen pilici sevmek üzere eğildiği vakit uzunluğu dolayısıyla yerde sürünmesinden, süprüntülerin ilişip yukarı kata çıkarıldığı olurdu.

Bundan sonra Zehra'nın saçlarını annesiyle dadısından başka bir kimse çözük görmedi. Lakin saçı güzelce örülmüş bir halde sınıfa gelen Zehra, yine saçı bahanesiyle arkadaşlarının alayına hedef olmuştu.

Zehra'nın artık tahammülü kalmamıştı. Derse devam edemeyeceğini önce annesine, sonra amcasına kesinlikle bildirmiş, sebeplerini söylememiş, fakat gerek ricaların, gerek tehditlerin zerre kadar tesiri görülememişti.

Böylece üç sene kadar beraber okumuş olan çocuklar ayrılmışlardı. Çünkü her nedense bu işten pişman olan Mansur da Zehra'nın dersi terk etmesinden birkaç ay sonra tahsile devam etmek üzere amcasından müsaade alarak Fransa'ya gitmişti.

*

Bugün Beyoğlu Lokantası'nda oturmuş olan Mansur Bey, işte bu çocukluk âlemini, en ufak teferruatına varıncaya kadar, düşünce süzgecinden geçirdi. Sonunda "İsmail Bey geçen sene yazdığı mektupta Zehra'nın da İstanbul'da olduğunu bildirmişti. Bir daha bir şey yazmadı. Acaba hâlâ İstanbul'da mı?" dedi. Sonra da "Acaba hâlâ öyle hırçın, huysuz mudur? Çocukluk haliyle tahsiline mâni olduğumdan bir türlü kendimi affedemiyorum."

Zehra bir daha Mansur'un düşüncelerinde yer etmedi.

Şimdi, Fransa'ya gitmezden önce, Cezayir'de, amcası Ahmet el-Nâsır'ın konağında İstanbul'dan alınan mektubun okunuşunu hatırlıyordu:

Ahmet el-Nâsır, konağında, harem dairesinde[1] bulunan kadınların kendisinden kaçmasını istemezdi. Bunun için kardeşlerinin hanımları da şeriata uygun şekilde örtünerek umumi eğlence ve sohbetlere karışırlardı. Böyle bir sohbet esnasındaydı ki bir gece Ahmet el-Nâsır, İstanbul'daki kardeşi Şeyh Salih Efendi'den henüz aldığı mektubu her nasılsa herkesin önünde okumuştu.

Mektup, Ahmet el-Nâsır için İstanbul'a göç etmek lüzumundan bahsediyordu. Yüce hilafet merkezinde, din kardeşleri içinde, Allah katında makbul, övünülecek bir hizmetle ömür geçirmek mümkünken, din ve vatan düşmanları içinde yaşamanın mahzurlu olduğu sağlam delillerle ifade ediliyordu. Ahmet el-Nâsır'ın Fransa'dan almakta olduğu maaşa esasen ihtiyacı olmadığı, olsa bile o maaşa karşılık Osmanlı devlet hazinesinden maaş tahsis ettirileceği, ayrıca zaten Fransa'nın maaşı kesmeyeceği vesaire hakkında dokunaklı tavsiyeler yazılıydı.

Ahmet el-Nâsır bunları hem okur, hem de tenkit etmekten geri durmazdı.

Bu tenkitler esnasında, dizine dayanmış olduğu annesinin başından ensesine doğru düşen bir damla su, Mansur'u başını kaldırmaya mecbur etmişti. Mansur büyük bir hayretle annesinin gözlerinde yaş görmüş, fakat ufak bir işareti üzerine susmuştu.

Bu durum, geceleyin odalarında annesiyle oğlu arasında bir saat kadar süren bir konuşmaya sebep olmuştu. Mansur bu konuşmadan Ahmet el-Nâsır'ın dindaşlarının gözünde ne kadar itibardan düştüğünü, bundan dolayı mustarip olan Şeyh Salih Efendi'nin, ailenin şöhretini muhafaza etmek için Ahmet'i Cezayir'den kaldırmak istediğini, babasının sağ olaydı mutlaka Şeyh Salih Efendi gibi hareket edeceğini, fazla olarak bütün Müslümanların vatanı, yüce hilafet, din ve devlet hizmetinin ne demek olduğunu biraz zihnine yerleştirmişti.

---

1 Harem dairesi: Eskiden saray, konak ve evlerde yabancı erkeklerin giremediği yalnız kadınlara mahsus bölüm.

Zaten Mansur henüz dokuzuna basmışken annesinin ahlarından dolayı daha ne olduğunu tahmin etmeden "İstanbul"a hususi bir muhabbet peyda etmişti. Bu vaka ise o muhabbetin daha ciddi surette kalbinde yer etmesine sebep olmuştu.

Mansur beraberce İstanbul'a bir gün evvel gitmeye hazır bulunduğunu annesine söylemiş, buna mükâfat olarak annesi de Mansur'un alnı üzerine bir şükran ve iftihar öpücüğü kondurmuştu.

Fakat biçare kadına, İstanbul'u tekrar görmek nasip olmamıştı. Bir hayli müddet Ahmet el-Nâsır'a bu hususta istirhamlar etmişken, ondan bir fayda görmeyince kendisinin aldırılmasını yalvararak Şeyh Salih Efendi'ye mektup yazmıştı. Lakin mektubun tesiri görülmezden evvel sıtmadan vefat ederek Mansur'u büsbütün öksüz bırakmıştı.

Annesinin vefatından daha önce Mansur İstanbul'a göç etmek üzere küçücük zihninde kesin karara varmıştı. Hatta bir akşam amcasının devamlı misafirleri arasında kendisinin en ziyade alışmış olduğu bir yüzbaşı, tahsildeki başarısını kutlayarak, bu yolda devamla Fransa üniversitelerinde tahsilini tamamlayacak olursa adam olacağını söylediği sırada Mansur düşünmeksizin:

— Ben Fransa'yı istemem. Ben İstanbul'a gideceğim! demekten kendini alamamıştı.

Yüzbaşı — O! Baksanıza! Şimdiden bu kadar taassup ha! (Gülerek) Sen bu taassupla kalırsan, demek baban gibi sen de bir gün başımıza bela kesileceksin.

Ahmet el-Nâsır — (Benzi atmış bir halde) Genç asker, siz de çocuğun lafına mı ehemmiyet veriyorsunuz? Bunlar hep annesi olan cahil Çerkez'in budalalığı eseridir. Biraz büyüyüp aklı başına gelirse bu gibi budalalıklara kafada yer kalmayacağı aşikârdır.

Mansur böyle bir topluluk içinde, annesinin aleyhinde söylenilen bu sözlerden dolayı hırslanıp, onu şiddetle müdafaa etmeye hazırlanmışken, yüzbaşının cevapta acele etmesi yüzünden meydan bulamamıştı.

Yüzbaşı — Ben ehemmiyet verdiğimden değil, "küçük beyefendi" benim hoşuma gidiyor da onun için konuşmaya davet etmek istiyorum. (Mansur'a dönerek) Oğlum! İstanbul'a değil, Amerika savanalarına gidecek olsan, yine kültürsüz bir iş göremezsin. Zamanımız maarif zamanıdır. Kültürsüzler için kuru ekmek bile güç bulunacaktır. Sen bir kere tahsilini bitir, adam ol. O vakit dünyanın her bir kapısı senin için açık olur. İşte o vakit İstanbul'da da aç kalmazsın.

Konuşma burada kesilmişti.

Gece saat bir sularında yatağa girmek üzere olan Mansur, amcası tarafından çağrılmış, ağırca azarlanmıştı.

Mansur azarlanma altında ezilmeyip:

— Amcacığım! Annem de İstanbul'a gidecek, ben de gideceğim. Başka bir yere değil, Salih amcamıza gideceğiz, demeye cesaret etmişti.

Ahmet el-Nâsır — (Yeniden hiddetlenerek) Bir yere gideceğiniz yoktur! Fransa hükümetinden tahsis olunmuş az bir maaştan başka geçinecek bir şeye malik değilsiniz. Amcan da hayvanca, paralarını boş davalara sarf ederek kendi çocuklarını bile güç halle besleyebiliyor. Siz bir kere İstanbul'a kaçacak olursanız ben de size karşı ufacık bir yardımda bile bulunamam. Başımdan korkarım. Bunun için böyle saçma, zararlı düşüncelerden hem sen vazgeçeceksin, hem anneni geçireceksin. Bir daha bu yolda bir söz işitmeyeceğim. Hele topluluk içinde söz söylerken dikkatli olacaksın. Anladın mı?

Mansur yalnız dilini sıkıca tutmak lüzumunu anlayabilmişti. Lakin fikrini İstanbul'u düşünmekten, hayalini tatlı kuruntulara koyulmadan kim ve nasıl men edebilecekti?

"Ya amcamın dediği doğru ise?..

"Ya Salih amcamız yüzümüze bakmaz da sokak ortasında kalırsak?.."

Kendi ne ise, annesi?.. Mansur buna razı olamıyordu.

"Yüzbaşı, tahsil eden aç kalmaz dedi. Tahsilimi bitirdikten sonra annemi alıp gidiveririm" diyerek kendini teselli etmişti.

Birkaç gün sonra aynı subaya rastgelen Mansur, doğruca gidip kaç senede tahsilini tamamlayabileceğini sormuştu. Yüzbaşı da birçok boş şakalardan sonra, iyice çalıştığı takdirde yedi sene lise, üç sene de üniversite olmak üzere on sene zarfında tamamlayacağını söylemişti.

Yüzbaşıdan ayrıldıktan sonra Mansur, "On sene daha okumak! Ah ne kadar çoktur!.. Annem o vakte kadar beni bekleyecek mi?" diyerek ümitsizcesine hayıflanmıştı.

Biçarenin annesi on sene daha beklemedikten başka, hatta bir ay olsun kendisini bekleyemeyip kara toprak altına girmiş, kendisini kimsesiz bırakmıştı.

Mansur Bey akan gözyaşlarını silmek için yattığı yerden eliyle mendilini aradı. Karanlıkta mendili bulamayınca karyoladan kalkıp bir mum yaktı.

Artık tekrar yatağa girmedi. Odada gezinerek yine hayalinde hayat macerasını takip etmeye devam etti.

Annesinin vefatından sonra artık amcasının evinde duramaz olmuştu. Amcasından gördüğü azarlama kafasında büyük bir yer tutmuş olduğundan "İstanbul"u ağzına almaya cesaret edememişti. Tahsil bahanesiyle Fransa'ya gitmek, orada ne vakit fırsat bulursa İstanbul'a göç etmek üzere zihninde karar vererek Fransa okullarına girmek için yüzbaşı vasıtasıyla amcasından müsaade istemişti. Amcası da derste kendi çocuklarını geçmiş olmasından zaten mustarip bulunduğu için pek de itiraz etmemişti.

Yüzbaşının uygun görmesiyle devlet okuluna girmezden evvel Marsilya'da bulunan tanınmış hususi bir pansiyona verilmişti. Kendisine akran yirmi beş çocukla beraber Mansur bu pansiyonda altı sene oturmuş, kendisini adamlar sırasına koyacak bir kültür kıyafetini giyinmişti.

İstanbul'a kaçmak için fırsat gözeten Mansur, tahsilde ilerledikçe kültürün değerini takdir ederek tamamlamaya karar vermişti.

Pek çok çalışırdı. Fakat asıl vazifesi olan derslere günde iki saatten ziyade vakit ayırmazdı.

Yaşı ilerledikçe kitap okumaya merakı derecesiz artmıştı. Bütün geçinme masrafları pansiyona verilen ücret dahilinde bulunduğu için amcasından her ay gelmekte olan on Napolyon altınını hemen hemen kitap satın almaya verirdi. Başka bir merakı, başka bir eğlencesi yoktu. Yalnız gazete okumak merakı pek şiddetliyse de pansiyona gazetenin sokulması yasak olduğu için vakit bulamazdı.

Pazar günleri gezmek için verilen altı saatlik izin müddetini tamamen kıraathanede gazeteleri okumakla geçirirdi. Kıraathaneci, Mansur Bey'i öğrenmiş olduğundan bir haftalık *Débats* ile *Indépendance Belge*'i istenmeden hemen önüne koyardı. Hatta Mansur'un parasıyla bir aralık *Ruznâme-i Ceride-i Havadis*'e bile abone olmuştu.

Mansur bunları okur, Memalik-i Mahruse-i Şâhâne[1] ile diğer İslam ülkelerinden bahseden yazıları gayet dikkatle tekrar gözden geçirirdi. Bazen parasını verip gazete nüshalarından birini ikisini alır ve kendisince lüzumlu olan yazıların bulunduğu sütunları kesip cebine saklardı.

Geceleri herkes yattıktan sonra Mansur kesilmiş yazıları sandığından çıkarıp tekrar gözden geçirir, bazen birtakım işaretlerle düşüncelerini sayfa kenarına not ederdi.

Uzun müddet pansiyonun müdür ve muavinleriyle ziyadesiyle hoş geçinerek kendisini sevdirmişti.

Sınıfın birincisiydi. Uslu, edepli, davranışlarında nazikti. Daha ne ister?

Fakat bir iki vaka itibarını düşürmemekle beraber sevgi yerine, saygıyla karışık bir çekinme hâsıl etmişti.

Önce bir mum meselesi müdürle arasında soğukluk doğmasına sebep olmuştu. Müslümanlığına, beyzadeliğine saygı duyularak kendisine ayrıca oda verilmişti. Okumaya dalan Mansur, bazen sabahlara kadar yatağa girmezdi. Arkadaşlarının odalarından sabahları mumlar hemen hemen bütün olarak çıktığı halde, Mansur Bey'in mumları neredeyse bitmiş olurdu. Okul müdürü bundan hoşlanma-

---

1 Osmanlı İmparatorluğu.

yıp okulun disiplini bahanesiyle erkence yatmak lüzumunu öne sürmüştü. Mansur abdest, namaz, ders çalışma vesaireden bahisle mazeretini söylemişti. Müdür buna inanmadığından, mumları kendi parasıyla alacağını ve buna da müsaade olunmadığı takdirde okuldan çıkmaya mecbur olacağını bildiren Mansur, gece okumalarına devam etmeye muvaffak olmuştu.

Bir gün mektebin bahçesinde otururken, yanından mubassır[1] geçmişti. Müdür, muavin, mubassır önlerinden geçerken çocuklar için ayağa kalkmak usuldendi. Mansur kalkmamıştı. Kalkmaması, konulan usule uymak istememesinden değildi. Mansur bazen düşünceye daldığı vakit gözü bakar fakat görmez, kulağı da kolayca işitmez olurdu.

Hatta bazı muzip arkadaşları öyle bir dakikada "Mansur, Mansur" diye önce yavaşça, sonra hızlı çağırırlar ve gülerler de yine Mansur'un haberi olmazdı. Yalnız vücuduna bir şey dokunursa sanki uykudan uyanıyormuş gibi birden kendini toplardı.

Mubassırın önünden geçmesi böyle bir dakikaya rast gelmişti. Aksine mubassır da yeni gelmiş olup vazifeşinaslığını göstermeye fırsat aramaktaydı. Mansur Bey'in hal ve tavrını henüz öğrenememişti.

Mubassır, Mansur'un üzerine dönüp azarlamıştı.

Mansur — (Ayağa kalkarak hürmet ve nezaketle) Affedersiniz Mösyö! Hakikaten sizi görmedim.

Mubassır — Yalan! Görmüşken mahsus kalkmadınız.

Mansur — Ben yalan söylemem!

Mubassır — Doğru söylemeyi git de tevkifhanede öğren, terbiyesiz!

Mansur birinci defa olarak işittiği bu "tevkifhane" ve "terbiyesiz" sözlerinden yıldırım isabet etmişe dönmüştü.

Mubassır — (Büyük bir hiddetle) "Tevkifhaneye" demiştim. İşitmediniz mi?

---

1 Eskiden okullarda öğrencilerin sınıf dışındaki davranışlarını gözetleyen, onlarla meşgul olan ve düzeni sağlayan görevli.

Mansur — (Benzi kül gibi olarak) Haksız yere tevkifhaneye gidemem.

Mubassır — Şimdi nasıl gideceğini görürsün, hayvan!

Mansur — (Kendini kaybederek) Asıl söz anlamaz hayvan sensin, terbiyesiz herif! İşte götür göreyim! diyerek iskemle üzerine oturuvermişti.

Mubassır elini Mansur'un kulağına götürmek istemişti. Mansur kulağını eliyle "sertçe" korumuştu. Mubassır tutup sürüklemeyi kurmuşken, Mansur'u mıh gibi yerinde saplanmış bularak kımıldatmaya muvaffak olamamıştı.

Arkadaşları toplanmış, iş büyümüş, hatta müdür ve hademeler bahçeye inmişlerdi.

Mubassırın tek taraflı şikâyeti üzerine müdür, hademelere hitap ederek, hâlâ iskemle üzerinde güya pervasız oturmakta bulunan Mansur'u kaldırıp zorla tevkifhaneye götürmelerini emretmişti. Üç hademe koşup koltuklarından kaldırdıkları vakit Mansur'un başı arkaya doğru omzuna düşmüştü. Hiddetinden kaskatı kesilen Mansur bayılmıştı!

Hâsılı Mansur'u tevkifhaneye götürememişlerdi!

Ya Mansur'u ya mubassırı kovmak lazımdı. Müdür kabahati mubassıra yükleyerek onu kovmak ve bir daha mubassıra karşı gelme yolunda –velev ki haklı olarak– söz söylememek üzere Mansur'a sıkı tembihte bulunmak suretiyle meseleyi halletmeyi uygun görmüştü.

İşte bu iki vaka Mansur Bey'i mektepte güç bir durumda bırakmıştı. İdare memurunun bundan sonra Mansur hakkındaki muameleleri tehlikeli bir madde hakkında lazım olan muameleye benzerdi. Mansur da nezaketinden kusur olmadığı için keder etmezdi.

Ya mektep arkadaşları?..

Onlar Mansur'u nasıl kabul etmişlerdi?

Mansur şahsen yakışıklı ve çekiciydi. Bunun için önceleri tereddütsüz kendisine yakınlık ve sevgi göstererek laubalice görüşmeye başlamışlardı. Fakat nezaket ve hürmet dairesinin birazcık dışına çıkan bir iki arkadaşının parmakları hızlıca yandığından uzak dururlardı.

Dersçe ve oyunca geri bulunanlar, himayesinden emin olarak samimiyet göstermişlerdi. Dersçe başarılı olanlar ile

yaramazlar ise, Mansur'a emelleri önünde en büyük engel gözüyle bakarak kıskançlık beslerler ve kendisiyle temastan kaçınırlardı.

Yalnız arkadaşlarından biri, yani Henri Duplesse, kendi itibar ve haysiyetini oldukça muhafaza ederek yakın bir dostluk ve münasebet kurmaya muvaffak olmuştu. Mansur, Henri'yi kabiliyetli, vakur, doğru yürekli olduğu için cidden sever ve hürmet ederdi, öteki de büyük bir iftiharla hemen karşılık göstermişti.

Hatta Mansur ile Henri oyun ve jimnastik esnasında birbirlerine karşı birçok şaka ederek gülüşürlerdi. Şakaları çok defa karşılıklı keskin sözler söylemekten ibaret kalırdı.

Bir gün bahçede otururlarken arkadaşlarından biri düşüncelere dalmış olduğu görülen Mansur'un alnını yoklayarak:

— Lakin Mansur! Alnın ne kadar büyüktür. Ona bakarken Place de la Concorde[1] diyeceğim geliyor! demişti. Çocuklar gülüştüler.

Mansur — O halde kendine de Pigme[2] demelisin!

Kahkahalarla gülen Henri de:

— Bana kalırsa Place de la Concorde değil, Place de L'Utopie[3], dedi.

Çocuklar daha beter güldüler. Mansur bile gülmekten kendini alamadı.

— A, bravo, bravo! Tabir, bizim Büyük Sahra Filozofu'nun bile hoşuna gitti. Evet, Henri pek güzel söyledi: Ütopya Meydanı'dır, diyerek tekrar ettiler.

O günden itibaren Mansur'un "Büyük Sahra Filozofu" lakabına "Ütopist" lakabı da ilave olunmuştu.

---

1 "Uyuşma" manasında olarak Paris'in en meşhur meydanlarından birinin adıdır. (Yazarın notu).

2 Yunan mitolojisinde, karınca büyüklüğünde insan cücelerinin ismidir. (Yazarın notu).

3 "Ütopya" sözü, İngiliz filozoflarından Thomas More'un eserinden dolayı meşhur olup ilmi terimler sırasına geçmiş bir kelimedir. Gerçekleştirilmesi imkânsız tatlı hülyalar manasına gelir. (Yazarın notu).

Mansur İslamcı temayülleriyle beraber Osmanlıcı temayüllere kapılmış olduğunu bir türlü arkadaşlarından saklayamamıştı. Bunun için de "Paşa olmak istiyorsun" yolunda az sataşma yapılmamıştı.

Fakat dedik ya, alay ve sataşmalar hiçbir vakitte belli bir ölçüyü aşamazdı. Çünkü lüzumundan fazla uzamaya heveslenmiş olan dili, Mansur yalnız şiddetli bir bakışla yutturuyordu.

Bu suretle altı sene beraberce geçmişti. Mansur üniversiteye girmek için lazım olan diplomayı almak üzere bulunuyordu. Fakat hangi bölümü seçeceği hakkında henüz kesin bir karar verdiği yoktu.

Bu hususta bir gün Henri'ye danışmıştı. Henri, kendisinin tıp fakültesine girip doktor olmak arzusunda bulunduğunu, lakin babasının politeknik okulu için ısrar ettiğini söylemişti. Zaten Mansur da Paris Üniversitesi'nin Tıp Fakültesi'ne girmek istiyordu.

"Doktor, her memleket, her cemiyet için yararlı bir insan olabilir" diyordu.

Henri'nin de tıbbı tercih ettiğini görünce artık tereddüt etmeye lüzum görmemişti.

Mansur politikaya düşkündü. Lakin politikacılar için cemiyette kısa zamanda geçimini sağlayabilecek bir mevki kazanmanın zor olacağını tahmin ediyordu. Fazla olarak doğuştan kabiliyeti sayesinde ders için pek az vakit ayırarak geri kalan vaktini tarihe, iktisada, hukuka ve umumiyetle politikaya dair eserleri okumaya vermişti.

Bunun için Paris Üniversitesi'nin Tıp Fakültesi'ni seçmekle beraber Paris'te eksik olmayan politika konferanslarına da devam edebilecekti. Şimdiye kadar bu husustaki tecrübelerinde aldanmamıştı.

Altı ay sonra Mansur üniversitede ders veren Paris'in en meşhur hocalarının bilhassa dikkatlerini çekmiş seçkin öğrencilerin en birincilerinden sayılıyordu.

Tahsilini tamamladıktan sonra bir müddet bekleyip doktora imtihanını vermiş ve kendisine medar-ı iftihar gözüyle bakan hocalar tarafından ders muavini tayin olunması için

yapılan teklifleri –ki arkadaşları için ideal sayılır– dahi reddederek İstanbul'a doğru yola çıkmıştı.

*

Şafak sökmüş, pencerelerden giren aydınlık, mum ışığını sönük göstermeye başlamıştı. Mansur Bey hâlâ otelin odasında duvardan duvara gezinip duruyordu.

Mansur'un gözü duvarda asılı olan aynadaki kendi hayaline ilişti. O da durmadan hızlı yürümekteydi. Dudaklarında gülümseme göründü.

"Şimdiye kadar böyle boşuna attığım adımlar bir araya toplanmış olsa belki yer küresi birkaç kere dönülebilirdi" dedi. Hemen arkasından "Boşuna mı? Hayır, hayır! Boşuna diyemem!" diyerek kendi kendini yalanladı.

Evet, Mansur Bey, odasında yalnız kaldığı vakitlerde pek çok gezinirdi. Bu gezinmeleri, Doğu âleminden alınan mühimce haberlerin, gazetelere Doğu meseleleri ve işleri hakkında yazılan makaleleri okumasının, devamlı okumayı âdet edindiği kitaplarda dikkate değer olaylar ve meseleler üzerinde zihnini yormasının neticesiydi.

O meseleleri, günün şartlarına uygulayarak en iyi selamet yolunu bulmak için zihnini, vücudunu yorardı.

Okuduğu eserlerin kenarlarını karmakarışık notlarla doldururdu. Gazete makalelerini kısım kısım ayırıp her birini masanın ayrı bir gözüne yerleştirirdi. Üzerinde *Alter Ego*, yani "Diğer Ben" yazılmış olan büyük hatıra defterleri durmadan dolup sandığa konulurdu.

İşte o notlar, o okumalar, günlük duygu ve düşüncelerini yazdığı defterler, manevi Mansur Bey'in gayet gerçek, canlı bir kopyasıydı. Kendisince onlar hayatının rehberi, din ve devlet hizmeti için hazırlanmış akıl defterleriydi. Nazarında kıymeti çoktu. Hakikaten de kıymetsiz değildi.

"Ya zararlı bir şey zannıyla defterlerim bugün gümrükte alıkonuldu ise?" fikri Mansur Bey'in vücudunu dondurdu.

Hemen "Böyle bir şey olsaydı komisyoncu haber verirdi" diyerek avundu. Fakat yine kani olamadı. Yanında bulunan sandıklardan birini çekti, açtı.

Defterleri duruyordu. İçgüdüsüyle en üsttekinin kabını açtığı vakit sayfanın yukarısında "Salus imperii summa lex esto"[1] cümlesi göründü. Sanki kendisinden soruyorlarmış gibi Mansur, "Evet, Cicero'nun hakkı vardır. 'Devletin selameti kanunların en yücesi' bilinmelidir. Cennetmekânın fiili ispatı meydandadır" dedi.

Cennetmekânla kastettiği, yeniçeri belasından devlet ve hilafeti kurtarmış olan Sultan Mahmud Han Hazretleri'ydi.

Defteri, sandığı kapayıp geri çekildi.

Şu suretle mazisini bir kere hayalinden geçirmiş olan Mansur Bey, o rehbersiz, yardımsız, öksüz olarak geçen mazisinde ne gibi kusurlarda, kabahatlerde, ihmallerde bulunduğunu bellemek üzere yine zihninde geçmişe dönerek bir müddet düşündü.

Çocukluk çağındayken, manasız bir rekabet hissiyle Zehra hakkında dille saldırılarda bulunarak farkında olmadan onun tahsiline mâni olanlarla birlik olmaktan başka vicdanında azaba benzer bir şey bulamadı.

Belki yegâne olduğu için o kusur da zihninde pek büyük göründü.

"Ah, ne olurdu, o da olmasaydı!" dedi. Bir müddet düşündükten sonra yakaran bir tavırla ellerini kaldırdı:

"Ey kudretli, merhametli Allah'ım! Ey benim gibi kimsesiz ve koruyucusuz olanlara selamet ve kurtuluş yolunda yardımcı ve kerim olan kâinatın yaratıcısı! Seçkin milletin olan şu yüce ümmetinin dünyada ve ahrette saadetine, sevgili peygamberin bulunan Peygamberler Ulusu'nun vekil ve halifesine en iyi şekilde hizmet etmek hususundaki saf ve şiddetli arzum, menfaatsiz, şartsız gayretim senin malumundur. Hayat güneşimin gurubu günlerinde dahi bugün gibi vicdanımı pişmanlık ve utanç lekesinden uzak bulundurmaya muvaffak etmeni bütün samimiyet ve inancımla

---

1 Cicero'nun bu meşhur sözünün aslı "Salus populi suprema lex esto"dur (Halkın selameti en yüce yasa olsun.) Yazar "populi (halkın)" yerine "imperii (devletin)" kelimesini kullanıyor. Oysa Cicero devletin değil halkın selametinden bahsetmektedir.

senden niyaz ve istirham ediyorum. Saflık ve doğrulukla arz olunan benim şu kulluk yakarışımı varlığımı bedel tutarak kabul eyle, ey bağışlayanların en merhametlisi Rabbim!"

Şu içten duayı eda eden Mansur Bey'in kalbine rikkat geldi. Yanaklarından aşağı bir iki damla yaş yuvarlanıp yere düştü.

O anda sanki varlığının en derin bir köşesinden duyurulan "İnnallahe ma'asâdıkîn"[1] cevabi hitabı Mansur Bey'i iliğine kadar sarstı...

Güneş doğmuş, ortalığı aydınlığa boğmuştu. On dakika sonra pencereye yaklaşmış olan Mansur Bey, manzaranın güzelliğinden hayran kalarak dün saatlerce üzerinde kendisini kaybettiği sandalyeye oturdu. Her şey dününden daha ziyade mütebessim ve mültefit görünüyordu.

"Evet, evet. Aynen böyledir. Kavmimizin hayatının ilkbaharı yaklaşmakta, milletimizin baht ve saadet güneşi yeniden şerefle doğmaktadır" dedi.

Bir müddet daha etrafın seyriyle lezzet aldıktan sonra kalbinde ferahlık, yüzünde gülümseme, kalkıp pencereyi ve perdeleri kapadı, yatağına yattı. İki dakika sonra dudakları gülümser olduğu halde derin ve rahat bir uykuya dalmış bulunuyordu.

---

1 Allah sadık olanlarla beraberdir.

3

Görüşme

Fatih'ten Sultanselim'e gidilirken sağda solda birçok eski konak görülür ki çoğu harap olmaya yüz tutmuştur. Bundan yirmi beş sene önce bu konaklardan biri, dış ve iç süslemeleriyle herkesin dikkatini çekiyordu.

Konak büyük ve eski bir konaktır. Geçen asırdan beri devlet ve millet hizmetinde gayret ve sadakatle kendini göstererek halk ve yüksek tabaka insanlarının dillerinde güzel bir nam bırakmaya muvaffak olan üç dört kazaskere mesken olagelmişken, 1834 tarihinden, yani en sonraki nöbetçinin bir evlat bırakmaksızın ölümünden, bahsettiğimiz zamana kadar büsbütün boş ve ıssız kalmıştı. Mahalle kahvesinde bir kere "Uğursuzdur!" sözü işitilmişti. Artık içinde kimse oturmadıktan başka hatta bazen bekçi bulmakta bile güçlük çekiliyordu.

Konak, bu tarihten üç yıl önce ilim ve ahlakı, servet ve varlığı, haysiyet ve itibarı bakımından nice benzerlerine gıpta ettirmiş olan Şeyh Salihü'l-Magribî tarafından satın alınarak hayranlık uyandıracak bir şekilde onarılmış ve süslenmiş bulunuyor.

"Uğursuzdur!" hükmü vaktiyle Şeyh Efendi'nin de kulağına duyurulmuştu. Lakin kendisi öyle mahalle dedikodusuna kulak verir takımdan değildi. İlk caydırmaya kalkışan dili "Her şey Cenabıhakk'ın takdir ettiğine varır"

kati sözüyle kesivermişti. Kimse bir daha kendisine karşı ağzını açmaya cüret edememişti. Yalnız cahillik ve kıskançlık kurbanı bulunan bazı mahalleliler, bilhassa kadınlar –sanki çoktan beri öyle bir şeyi bekliyorlarmış gibi– konakta birinin burnunun kanadığını işitince "İşte gördünüz mü?" derlerdi.

Konağın içindekilerse mahallenin şu felaket tellallıklarından habersiz olarak bahtiyarca ömür geçiriyorlardı.

Evet, bahtiyarca! Çünkü insanların bahtiyar sayılmaları için ne lazım gelirse hepsi eldeydi. Sıhhat ve afiyetleri, şan ve şöhretleri, gördükleri teveccüh ve iltifat da sahip oldukları servet ve itibar derecesindeydi. Böyleleri koskoca İstanbul şehrinde bile çok bulunmazlar.

Otuz odalı, iki kat bina, bahçe, konağın karşı tarafında yine bahçe ile mutfak dairesi, ahırlar, arabalıklar, hizmetçi dairesi, hep mükemmeldi. Fakirler ve yoksullar için konağın kapısı açık, sahiplerinin elleri gevşekti.

Konağın yeni sahibi, hikâyemizde adı sık sık geçen, İbn-i Galiblerden Şeyh Salih Efendi'dir. İki karısı ve iki çocuğu var. Çocuk dediğimiz, yirmi beş yaşında evli oğlu İsmail Rüştü Bey ile on dokuz yaşını bitirmiş bekâr kızı Sabiha Hanım'dır.

Şeyh Salih Efendi yüksek meclislerden birinde memurdur. Arkadaşları arasında fıkıh ve hadiste sayılı üstatlardandır. İlim ve irfanından yararlanmak arzusunda bulunan belli başlı kimseler konağından eksik olmadığı gibi, yüce saltanatın nazırlarıyla da daima görüşür, devlet büyüklerince beğenilir.

Ailesinin fertleri de kendi çevrelerinde itibar kazanmışlardır...

Konak üç kısım olup evde harem, selamlık, taş bölük diye bilinir. Taş bölük harem ile selamlık arasında büyücek bir dairedir ki bazı bölmeleri ahşaptan, dört duvarı ile hamam dairesi taştandır.

Efendi'nin odaları gerek haremde, gerek selamlıkta üst kattadır. Selamlıkta, üst kata çifte merdivenle önce doğrama

ve renkli camlarla ayrılmış merdiven başına, oradan da bir kapıyla büyük bir sofaya çıkılır.

Sofa, binanın enine büyük bir sofadır. Yekpare Gördes halısı döşenmiştir. Diğer süslemeleri yaldız, ipek, billur, eski madenden ibarettir. Yalnız köşelerine konulmuş dört minder ile aralarındaki ikişer erkân şiltesinden[1] başka bütün takımı alafrangadır.

Duvarlarda resimden eser yok. Büyük aynalar, konsolların aralarında beş kıta ile ayrıca Osmanlı İmparatorluğu haritaları asılmıştır. Tavanın ortasında büyük avize, duvarın altı yerinde renkli lambalar mevcuttur.

Sofanın liman, Beyoğlu, Tophane, Boğaziçi taraflarına bakan merdiven tarafındaki cephesinde, duvara Osmanlı İmparatorluğu haritası, onun karşısına da Afrika kıtası haritası asılmış bulunuyor.

Efendi'nin her vakit oturduğu yer, işte burasıdır. Arkasını Afrika'ya, yüzünü Osmanlı İmparatorluğu'na vererek oturur. Haritaların bu şekilde asılmasını kendisi emretmişti.

Misafir olursa efendi mindere çıkar, kendi kendine kalırsa minderin üstünde ve kenarında eksik olmayan kitaplardan birini alıp erkân şiltesine iner.

Oturduğu yer merdiven kapısının karşısına düşer. Çıkan misafir kapıdan girer girmez Efendi'nin karşısında bulunmuş olur.

Gelen misafirler sofada kabul olunur. Fakat misafir devlet büyüklerinden olursa merdiven karşısındaki kapıdan diğer bir salona, oradan denize bakan geniş ve güzel döşenmiş bir odaya alınır. Asıl "Efendi odası" bu odadır. Döşemesi daha değerli eşyadandır. Duvarlarında harita yerine en meşhur hattatların seçkin eserlerinden olmak üzere birçok çerçeveler asılıdır.

Şu salon ile odadan başka binanın o yönünde biri hem sofaya hem de salona açılır, diğeri yalnız sofaya açılır iki oda daha vardır. Bu odalar oğlu İsmail Bey'in odalarıdır.

---

1 Erkân şiltesi: Ev ve konaklarda seçkin konukların oturması için yapılmış yer minderi.

Sofanın merdiven tarafındaki duvarında iki kapı mevcut olup ikisinden de mabeyin dairesine[1] gidilir. Biri, yani merdivenden çıkılınca sağ yahut deniz tarafına geleni yemek, kiler, kütüphane odalarına, diğeri de soba, hamam dairesine götürür.

Yemek odasıyla kilere alt kattan ayrıca merdiven var. Her vakit selamlık sayılır. Anahtarı Efendi'nin cebinde bulunan kütüphane salonuna bitişik olan odası harem dairesini kapatır.

Öbür taraf, yani soba ve hamamın bulunduğu bölme ise harem dairesinden sayılır. Yalnız kışın sofanın kapıları hatırlı misafirlere açılır. Bunu yalnız Efendi yapabilir. İsmail Bey'e bile bu müsaade verilmemiştir. Bu taraftan da aşağı kata merdiven vardır. Bu merdivenle önce sofa denilecek kadar büyük bir ayakkabılığa ve dönme dolabın[2] önüne, harem bahçesine inilir.

Harem dairesi oda bakımından selamlığın iki misli büyüklüğündedir. Üst katta mabeyin dairesine yine sofa bitişiktir. Sofanın kütüphane dairesindeki kapıdan Efendi, hamam dairesindeki kapıdan da İsmail Bey gelip giderler. Halayıklar sofaya süpürmek için yalnız günde bir kere çıkabilirler. Hanımlar ise çokluk uğramazlar.

Harem dairesinin birinci sofasından daha içeriye gitmek için dört kapısı vardı. İkisi birbirinden geçmeli üçer odadan öbür sofaya çıkmak için kullanılır. Diğer ikisi ise odalara uğratmaksızın aralık yoldan doğru öbür sofaya götürür.

Öbür sofada da şu dört kapının karşısındaki kapılardan başka, aralarında çifte merdivenin doğramalı kapısı vardır. Sofanın öbür kısmında ise boyuna odalar bulunur ki Karadeniz tarafındaki büyük oda Hanımefendi'nin misafir odası,

---

1 Mabeyin dairesi: Eski saray ve konaklarda haremle selamlık bölümleri arasında bulunan ve her iki tarafa da kapısı olan daire veya oda.

2 Eski konaklarda harem ve selamlık arasındaki bir duvara yerleştirilen, bir tarafı açık, bir tarafı kapalı, açık tarafına konan yiyecek, ufak tefek eşya gibi şeyler döndürülünce diğer taraftan alınabilen ve bu suretle kadınlarla erkeklerin birbirini görmeden eşya alıp vermelerini sağlayan dolaplara verilen isim.

yanı başındaki iki küçük oda kızı Sabiha Hanım'ın, Akdeniz tarafındaki köşe odası Zehra Hanım'ındır.

İki sofa arasındaki üçer odadan Karadeniz tarafındakiler Efendi'nin, yani karısının, Akdeniz tarafındakiler de İsmail Bey'in, yani gelin hanımın daireleridir.

Alt katta, bahçede dönme dolap ile pek seyrek açılır büyük bir kapıdan başka harem ile selamlık arasında bir kapı ve pencere yoktur.

Selamlığın sokak kapısı caddeye, hareminki de bahçeden yandaki sokağa bakar.

*

Mansur Bey'in İstanbul'a gelişinin ertesi olan cumartesi günü, gündüz saat altı buçuk sularında Şeyh Salih Efendi Hazretleri, her zamanki gibi sofada oturmaktaydı.

Yüzüne dikkatli bakan olsaydı, kafasının fazla meşgul olduğunu görebilirdi. Çünkü esmer rengi ak denilecek dereceye yaklaşmış kır sakalı ile pek de uygun düşmeyen büyük siyah gözleri arada sırada parlayıp sönmekteydi. Artık uzamaya başlamış ve siyah rengini hâlâ muhafaza edebilmiş olan gür kaşlarının altından parlayan o büyük gözler, şüphesiz hiddeti halinde bendelerinin ve bakışlarına hedef olan başkalarının yüreklerinde kanı dondurabilecek kadar tesirli bir silah yerine geçerdi.

Zaten Salih Efendi'nin umumi görünüşünde itici kuvvet, çekici kuvvete galipti. Boylu bosluydu, hatta oturduğu yerde bile dağ gibi görünürdü. Hele birkaç seneden beri ziyadece yağ bağladığından vücudun şekilsizliği gecelik entari ve kürkle de örtülemiyordu. Yüzü gevşemiş, alnı buruşmuştu; ilk bakışta yalnız gözleri, yaradılıştan sahip olduğu zekâyı aksettirebiliyordu.

Minderin üzerinde oturan Salih Efendi'nin karşısında, kapıya yakın olan bir sandalyenin kenarına ilişerek iki büklüm olmuş bir adam bulunuyor. Kara sakalı, çatık kaşları, kalın yüzü, siyaha çalan fesi, tek gözlüğü, elbisesinde görülen alafrangalığa düşkünlüğüyle beraber, redingot yakasının

bağı kendisinin "yeni terbiye görmüş" Ermenilerden olduğunu gösteriyor. Hakikaten bu adam Salih Efendi'nin bazı özel işlerine bakan Avukat Kirkor Sarmaşıkyan Efendi'dir.

Mühimce işlerle meşgul oldukları ikisinin de yüzlerinden bellidir. Kendilerine dikkatimizi çevirdiğimiz sırada şu şekilde lakırdı ediyorlardı:

Salih Efendi — Demek oluyor ki Fransa Hükümeti davanın Fransa'da görülmesine razı olduğunu sefire bildirmiş?..

— Evet, efendimiz. Fransa Hükümeti davaya bakılması için Arles, Nîmes, Montpellier mahkemelerinden birinin tercih olunmasını bizim arzumuza bırakmıştır. Bu hususta sefir de Hariciye Nezareti'ne[1] resmen bilgi vermiştir.

— Şimdi ne yapacağız?

— Şimdi, efendimiz, lazım olan evrakı alıp avukat Lenoir'le beraber bir gün evvel Fransa'ya gideceğiz. Kulunuza kalırsa Arles mahkemesini tercih etmeliyiz. Çünkü küçük şehirlerde istenildiği gibi kullanılabilecek memurlar daha çok bulunur. İşin içinde bol para var. Elbette biz davranılacak yolu buluruz. Muhterem kardeşinizin henüz haberi bile olmadan biz lazım olanları elde ederek işimizi bitiririz. Zaten avukatımız Lenoir, Arles şehrinde doğma büyümedir. Ayrıca faydası olur.

— Ne vakit hareket edeceksiniz?

— Gelecek haftanın postasıyla gideriz. Mübarek zatınızdan yol masrafını almaktan başka işimiz yoktur.

— Peki. Fransız yüzde ona razı olmuyor mu?

— Hayır efendimiz. On beşi kendisinin, beşi de sadık kulunuzun olmak üzere yüzde yirmiden aşağıya razı olamam, diyor.

— İki yüz elli bin liralık dava olduğunu anlattın mı? Yüzde beş hesabıyla yine adamı ihya edebiliriz.

— Anlattım, efendim. Fakat fayda yok. Bir de kulunuza kalırsa daha aşağı bir ücret teklif etmek tehlikelidir. Çünkü Fransız bu ya! İhanet ederek öbür tarafa hizmet edebilir.

— Haydi, öyle olsun. .... mutasarrıfından bir haber var mı? .... naibine ne cevap verdin?

---

1 Dışişleri bakanlığı.

— Naip efendiye efendimizin memnun olduğunuzu yazdım. Mutasarrıf beyden geçenlerde yağ ile gelen mektuplardan başka bir haber almadım.

— Bir kaşık yağ yahut bir parmak balla beni kani olur zannetmesin. Vaadini tamamen yerine getirsin. Altı ay oldu. Koca bir mutasarrıf için beş yüz liranın bulunması o kadar güç bir şey miymiş? Sonra kendisi bilir. Bir daha kayırmadıktan başka semtime bile uğratmam, öylece yazıver. Paraya lüzum var, dersin.

— Peki efendimiz. İşte efendimiz, bizim sarrafın pusulası. Rusçuk'tan gelen parayı teslim ettim, pusulayı aldım. Malum efendimiz, sarraf terbiyesiz bir adamdır. Kulunuza tuhaf bir şey söyledi. Dedi ki, "Efendimizin aylığı on beş bin, arpalığı da altı binken efendimizin parası yıldan yıla bunların toplamından ziyade artmaktadır. Bu ne kadar bereketli paraymış?" Kulunuz da, "Helal para böyle bereketli olur" dedim.

— Terbiyesiz herif! Ne vazifesiymiş? Başka bir cevap vermedin mi?

— Efendimizin Cezayir'de epey gelirleri olduğunu da söyledim.

— Peki, söyle de edebini takınsın. Yoksa benim için sarraf kıtlığı yoktur. Salı günü gel de evrakı al. İkinize şimdilik üç yüz altın vereceğim, özel masraflarınız size ait olacaktır.

— Aman efendimiz...

— Çok laf istemem. Keyfinize! Şimdi sen gidebilirsin. Benim de başka bir işim var.

Sarmaşıkyan Efendi yuvarlanırcasına koşarak Efendi'nin eteklerine sarıldıktan sonra geri geri giderek ve durmadan temenna ederek çıktı gitti. Efendi minderden şilteye indi, yün takkesini çıkardı, elini şöylece uzatıp rast gelen kitabı aldı. Tefsir-i Şerif tesadüf etmişti.

İlk açılan sayfanın yukarısında gözüne "... zuk inneke ente'l-azîzu'l-Kerîm"[1] ayet-i kerimesi ilişti. Salih Efendi

---

1 Kuran-ı Kerim'in Duhân Suresi'nde geçen bir ayet; anlamı: "Tat bakalım; zira sen (aklınca) güçlü ve değerlisin!"

belki çok defalar üzerinde derin derin düşünerek tefsirini ezberine aldığından olmalı ki dikkatle durmaksızın sayfaları çabuk çabuk çevirmeye başladı.

Üstü başı temiz bir uşak gelip, aşağıya misafir geldiğini ve Efendi'yle görüşmek istediğini haber verdiği vakit Salih Efendi büsbütün okumaya dalmış bulunuyordu. Böyle sıralarda misafiri kabul etmeyi pek de istemezdi. Bunun için uşağı sorguya çekmeye lüzum gördü:

Salih Efendi — Misafir kimdir?

Uşak — Şimdiye kadar gördüğüm insan değildir.

— Sarıklı mı, fesli mi?

— Feslidir. Hem de genç bir delikanlıdır.

— Beni niçin görecekmiş? Kimin tarafından gelmiş? Söylemedi mi?

— Hayır efendim. Hatta ismini sordum, onu da söylemedi. Mutlaka Efendi'yi göreceğini söyledi.

— Haydi, meşgul olduğumu haber ver de kimin tarafından ve niçin geldiğini sor, anla. Eğer mühim bir şey değilse yahut bir kayırma işi için geliyorsa def et gitsin. Başka vakit gelsin.

Aralık kalmış olan sofanın merdiven kapısı birdenbire açıldı. Gülümseyerek içeriye Mansur Bey girdi:

— Amcacığım, kayırılmak isteyenleri siz hep böyle mi kabul edersiniz? Gerçi izinsiz huzura çıkılmayan bir memleketten geliyorsam da memleket âdetlerini o memlekette bırakıp bulunulan memleketin usulüne uymayı da işin gereği bilirim. Fazla olarak çok özlememin de bu hususta epeyce yardımı oldu.

Salih Efendi, kulağının alışmadığı bu "amcacığım" hitabını zaten işitmedi. Geleni de hiç tanıyamadı. Fakat serbest tavrıyla hareketinden herhangi birisi olmadığını ve hitabı işitmiş bulunan uşağın saygılı bir şekilde çekilip yol verdiğini görerek elinde olmadan ayağa kalktı. Fakat şaşırmış olduğundan bir şey söylemedi, durdu. Bunun üzerine boynuna sarılmaya hazırlanan Mansur Bey de şaşırıp kaldı.

Mansur Bey — (Sesi biraz değişmiş olduğu halde) Yoksa vücudumda kendinizi, neslinizi andırabilecek bir şey kalmamış mı? Fransa'dan geliyorum, ama Frenk olarak değil zannederim.

Salih Efendi — Vay! Sen kardeşimin oğlu Mansur... Mansur Bey misin? (Yüzü heyecan ve sevinçle parlayarak) Safa geldin evladım, hoş geldin. Gel seni kucaklayayım, bağrıma basayım. Ha, işte öyle! Bak işte koca adam olmuşsun. Halbuki seni birinci defa olarak görüyorum. Yazık bize!

— Ne yapalım amcacığım, kaderimiz böyleymiş.

— Evet, kader! Biraz da bizim kusurlarımız.

— Hayır efendim, kimseye kusur bulmayınız. Sadece kaderdir.

Şeyh Efendi ısrar etmedi.

— Nasıl bizim kardeşimiz Ahmet el-Nâsır ne yapıyor? Hâlâ general olamadı mı?

— Haberim yok efendim, doğru Fransa'dan geliyorum, Cezayir'e uğramadım.

— Acayip! Demek buradan dönüp Cezayir'e gideceksin?

— Hayır. Şimdiki halde Cezayir'e gitmek hesabımda yoktur, efendim.

— Ee, bu halde?..

— Bu halde, hepimizin vatanı olan yüce hilafet merkezine sığınarak haddim olmadan padişaha sadık gayretli kullar arasında yaşayacağım.

Salih Efendi ziyadesiyle hoşnut oldu. Ahmet el-Nâsır'ın terbiyesi altında büyümüş olan Mansur'u doğrusu başka bir fikirde, başka bir temayülde göreceği zannındaydı. Sonra kendi kendine "Zehra da aynı şekilde beni hayrette bırakmıştı" dedi. Yine kendi kendine "Hem öyle olacak değil mi? Damarlarındaki kan İbn-i Galib kanıdır" dedi.

Bu sırada Mansur Bey, karşılıklı olarak asılmış Afrika ve Osmanlı İmparatorluğu haritalarına birkaç defa bakmıştı.

Salih Efendi — Hiç olmazsa amcan Ahmet el-Nâsır'la haberleşirdin ya?

Mansur Bey — Hayır, efendim. Yalnız iş olursa yazardım. O da yılda bir, nihayet iki kere.

Mansur Bey'in Ahmet el-Nâsır'dan bahsetmeye istekli olmadığı yüzünden belliydi. Şeyh Efendi, hatta kardeşine karşı Mansur'un bir çeşit içten düşmanlığı olduğunu da hissederek memnun olmuştu. Şu memnuniyetinin garaz ile iftihardan hangisinin eseri olduğunu anlamak güçtü.

Salih Efendi — (Yerine oturarak) Gel gözümün nuru, şuraya yanıma otur. Yahut şu mindere karşıma geç de seni iyice göreyim. Eğer alaturka minderden hoşlanmazsan şu koltuğu çeksinler de şuraya gel!

— Amcacığım, arz etmiştim ya! Ben Frenk olarak gelmedim. En halis Osmanlı gözüyle bakabilirsiniz.

Bu "Osmanlı" sözü her nedense Salih Efendi'nin dikkatini çekti. Güya cevap olmak üzere:

Salih Efendi — A, biz vatanımızın dilini bırakıp hâlâ Türkçe konuşuyoruz. Türkçedeki başarınızı gördük, beğendik. Şimdi de biraz, anadilinizdeki maharetinizi görelim.

Mansur — "Anadil" mi buyurdunuz? Annem Çerkez'di. Hatta Türkçeden başka doğru olarak bir lisan bildiği yoktu.

Salih Efendi — Anadilden maksadım annen değil, İbn-i Galiblerdi!

Mansur — Daha iyi ya! İbn-i Galib çeşmesinin kaynağı yine Kütahya ovası değil mi? Hem de amcacığım, siz benden iyi bilirsiniz ki, İslam ülkelerinde kavim ve ırk meselelerinde o gibi ince hesaplara meydan verilemez.

Salih Efendi'nin alnında birkaç damla ter belirdi. Çocuğun yanında küçük düştüğünü hissederek canı sıkıldı.

Mansur — (Birdenbire) Amca Efendi! Sizin her vakit oturduğunuz yer o minder midir?

Salih Efendi — Evet. Niçin soruyorsun?

Mansur — Bu haritaları mahsus mu böylece astırdınız?

Zaten biraz kendini kaybetmiş olan Salih Efendi, daha ziyade müteessir olarak birden cevap veremedi.

Salih Efendi — Haritalarda sanki ne var?

Mansur — Cezayir'i arkanıza alıp yüzünüzü Rumeli ile Anadolu'ya çevirmişsiniz.

Salih Efendi adeta sıkıldı ve kızardı. Münasip bir cevap da bulamadı. Bunu gören Mansur Bey derde deva olabilmek üzere dedi ki:

— Gelen misafirlere yalandan bir gösteriş değil, ciddi bir karar olduğunu ağzınızdan işiterek anlamak istiyorum. Çünkü o suretle ben de yolumda tek başıma olmadığımı, sevgili amcanım izinden gittiğimi bilmekle iftihar duymuş olacağım.

Salih Efendi, içinde sadece iftihardan ibaret olmayan birtakım duygularla Mansur Bey'in adi sıra takımından olmadığını anladı.

İbn-i Galibler yıkıntısından her nasılsa çıkmış olan bu Mansur direğini kendi hayalinde kurduğu binaların dayanıklılığını arttırmak için iyi kullanmaktaki yararları keşfetti.

Salih Efendi — (Sözü değiştirerek) Ne vakit geldin? Niçin geleceğini bana haber vermedin?

— Geleceğimin ne ehemmiyeti olabilir ki sizi rahatsız etmeye lüzum görülsün? Dünkü postayla geldim.

— Şimdiye kadar nerede kaldın?

— Vapurdan Beyoğlu'ndaki otellerin birine gitmiştim. Şimdi doğru oradan geldim.

— Ne kadar ayıp etmişsin! Hiç Beyoğlu otellerine gidilir mi?

— Gerçi hakkınız var. Ben de hiç beğenmedim. Hatta niyetim, şimdi dönüşümde İstanbul tarafında uygun bir iki odalı yer bularak hemen yerleşmektir.

Salih Efendi — (Hayret ederek) Beraberinde bir kimsen var mı?

Mansur — Hayır, yapayalnızım.

Salih Efendi — (Hayretini arttırarak) Benim gibi bir amcan ve dairesi dururken Beyoğlu otellerinde, İstanbul bekâr odalarında oturmak ne demektir? Anlayamıyorum.

Mansur — Bunda anlaşılmayacak ne var? Evvela bir kimseye yük olmaktan kaçınmak, ikincisi geçim dünyasına,

yardım ve himaye kanadı olmaksızın girerek tecrübe sahibi olmak arzusundayım. Bunlar tabii hareketler değil midir?

Salih Efendi — Ciddi mi söylüyorsun, yoksa şaka mı ediyorsun?

Mansur — Ciddi, hem de pek ciddi olarak söylüyorum.

Salih Efendi — (Bir müddet düşündükten sonra) Yok, yok oğlum. Şaka ettiğine şüphe yok! Fakat kimsenin yanında sakın söyleme, seni ayıplarlar.

Mansur — Niçin?

Salih Efendi — Artık bunun "niçin"i bile fazladır.

Mansur — Gerçekten, Amca Efendi, buna ben karar vermiş bulunuyorum. Kararımdan dönmek pek de âdetim değildir.

Salih Efendi'nin yüzünü hakikaten dehşet kapladı.

— Ne demek? Yirmi yaşında bir İbn-i Galib, yalnız olarak İstanbul'a gelsin de kıyıda köşede sürünsün! Diğer taraftan Cezayir'in en adi bir fakiri için konağımda yer bulunsun! Bu olur şey midir?

Şeyh Efendi bunun büyük bir rezalet sırasına geçeceğini ve kendisiyle sülalesinin haysiyet ve itibarını zedeleyeceğini ifade ve izah etti.

Mansur Bey — Amca Efendi! Lala, hami, baba veya bunlara benzer bir kimsenin yardım ve himayesi altında bulunanların hayat tecrübeleri pek eksik olur. Yatılı okul da aynen böyledir. Tam insan olmak arzusunda bulunanlar yaşamak denilen mücadelenin acı ve tatlı tecrübelerinden hisselerini almalıdırlar. Açlık ve çıplaklık âlemini öğrensinler ki toklukларının da kadrini bilsinler.

Yaşım yirmi, oldukça tahsilim var, fazla olarak doktorluk gibi bir meslek de elimdedir. Bugünden itibaren kendimi hiçbir paraya malik olmayan bir kimsesiz sayarak kendi çalışma ve gayretimle bir mevki kazanmaya çabalamak istiyorum. Aç ve muhtaç kalabilirim, öyle bir günde dayanma gücüm elden gidip size başvuracak olursam, edebileceğiniz en büyük iyilik şüphesiz kapı dışarı kovmaktır.

Salih Efendi — Oğlum, fikrin pek yanlış. Haydi, doğru diyelim! Fakat ben buna razı olursam âlem bana ne der?

Mansur — Amca Efendi, siz de başkaları gibi bencilliğe kapılıyorsunuz. Seçtiğim yolun bana faydası olacağı inkâr edilemez. Siz ise faydam yönünü unutarak, meseleyi yalnız hakkınızda âlemin ne diyeceği noktasından düşünüyorsunuz. Yani siz beni değil, kendinizi gözetmek istiyorsunuz.

(Salih Efendi'nin canının sıkıldığını görerek) Amca Efendi! Sakın bu samimi ve iyi niyetli sözlerime gücenmeyiniz. Siz babam yerinde bir amcam olduktan başka, zamanın da en sayılı büyüklerinden bulunuyorsunuz. Vicdanıma nasıl hitap edersem size de öylece kalbimi açık tutmak isterim.

Şeyh Salih Efendi, gerçekten mustarip oldu. Başını Haliç'e doğru çevirip bir müddet düşündü. Güya bir ilham gelmiş gibi dedi ki:

— Bu garip hareketle yalnız kendini nafile yere yormuş olacaksın. Senin servet sahibi olduğunu herkes bilir. Alnının teriyle geçinme imkânı kazanmak istediğine kimse ihtimal vermez. Yalnız benim alçaldığıma verir. Seni yine miras geliriyle geçinir bileceklerdir.

— Kim bilecek? Şu, bu değil mi? Varsın istediği gibi bilsin. Hareketimi şunun bunun bileceğine, diyeceğine göre ayarlamıyorum. Vicdanımın hükmü onu icap ettiriyor.

Diğer taraftan bugün benim babadan yahut başka taraftan kalmış bir kuruş gelire malik olmadığım malumdur.

— (Hayret göstererek) O ne demek? Babanın hissesi ile Fransa hükümetinden tahsis edilmiş olan maaş, servet ve gelir değil mi?

— Babamdan kalma hisseden benim haberim yoktur. Bu hususta yanlışınız olmalı. Fransa hükümetinden tahsis edilmiş maaşa gelince, onun varlığı hakkında pek küçükken birkaç söz işitmiş, lakin ne olduğunu kavrayamamıştım. Sonra okulda onu düşünmeye bir münasebet bulamadım. Altı ay evvel ilerideki mesleğim hakkında bir karar vermek üzereyken zihnime takıldı. Amcama yazdım, esasını anladım. Benim için yalnız az bir miktarı harca-

nıyormuş. Annemin öldüğü günden beri alınan paranın Fransa hazinesine iadesini ve mevcut para buna yetmezse, başka nem varsa satıp eklemesini ve şayet yine borçlu kalırsam geri kalanını da kısım kısım ödemeye çalışacağımı yazmıştım.

— Ne cevap aldın?

— Gelen cevap, alacaklı değilsem bile borçlu da olmadığımı ve istediğim şekilde, işe bitmiş gözüyle bakabileceğimi bildiriyordu.

— (Nefret taşan bir hiddetle) Mektubu sende mi?

— Evrakım arasında olmalı.

— Onu bana sonra getiriver.

— Ne yapacaksınız?

— Hiç. Bir kere göreceğim.

— Bakınız Amca Efendi! Ben hiçbir kimseye borçlu olmak istemem, hatta amcalarıma. Fakat amcamdan alacağım kalırsa, ne kadar fazla olursa olsun, âleme karşı kendisini küçük düşürmek pahasına onu hak etmeyi de kabul edemem.

Salih Efendi sesini çıkarmadı, fakat mektubu bir kere görmek üzere getirmesini tekrar etti. Fakat kalbinde, kardeşinin yeltendiği hareketten dolayı büyük bir üzüntü hissetmişti. "İbn-i Galiblerden hiç böyle bir soysuz çıktığı yoktu. Nasıl oldu da bu alçak içimizde yetişti?" diyerek içinden söyleniyordu.

Gözleri Mansur'un güzel vücut yapısına tesadüf etti. "İşte bu da İbn-i Galib! Ne kadar fark var!" dedi. Bu sırada bakışında belki iftihar ifadesi görülebilirdi. Fakat iftihardan başka bir şey olduğu da aşikârdı. Yine Mansur'a bakmaya devam ederek, "Bu bir kuvvettir. Hem de herhangi bir kuvvet değil. Bunu mutlaka elde etmek lazımdır" diyordu.

Salih Efendi ayağa kalktı. Mansur Bey'i kolundan tutarak:

— Seni içeriye götüreyim, annen ve kız kardeşlerinle görüştüreyim, dedi.

Mansur elinde olmayarak kızardı, amcasının yüzüne baktı.

— Ne kızarıyorsun? Ben senin baban değil miyim? Ben baban olunca karım da annen demektir, kızım da kız kardeşin... Zehra'yla zaten sen beraber büyümüşsün...

Mansur daha beter bozuldu. Kendisinden utandığı Zehra buradaymış! Şimdi yüz yüze gelmiş olacak!

Salih Efendi söze devam ederek dedi ki:

— Üstelik sen hekimsin. Doktorun hareme girip çıkması, şehir âdetlerine göre uygunsuz düşmez.

Mansur sesini çıkarmadı ve amcasıyla beraber mabeyin kapısına doğru yürüdü.

Hemen o sırada sofanın öbür tarafında bulunan mabeyin kapısı –yani sofa dairesine gidilen kapı– açıldı, aşağı yukarı yirmi beş yaşında, uzun boylu, zarif bir delikanlı sofaya çıktı.

Salih Efendi sevinerek durdu ve:

— İsmail, gel kardeşini kucakla! dedi.

İsmail Bey ile Mansur'un aralarında birkaç kere mektuplaşma olmuş, resimler gönderilip alınmıştı. Birbirlerini tanıdılar, samimiyetle, sevgiyle kucaklaşıp öpüştüler...

Salih Efendi — İsmail, baksana ne diyor? Otelde, han köşesinde oturacağım, size gelmeyeceğim, diyor!

İsmail Bey — Hiç öyle şey mi olur? Mansur Bey şaka etmiştir, öyle değil mi kardeşim?

Mansur sesini çıkarmadı.

Üçü birlikte kütüphane tarafından harem dairesine doğru yürüdüler. Efendi'nin büyük bir dikkatle kütüphanenin iki kapısını da cebinden çıkardığı büyücek bir anahtarla açması ve tekrar kilitlemesi Mansur'un gözünden kaçmadı.

Efendi'nin bu hareketi, hareme karşı haysiyet kırıcı bir emniyetsizlik gibi geldi. Lakin hemen Şeyh Efendi'nin kitap ve değerli eser merakıyla iyiye yordu.

Harem sofasına gelince Efendi:

— Siz burada biraz eğlenin, diyerek yalnızca bir kapıdan içeriye girdi.

Yalnız kalınca İsmail Bey Mansur'u kolundan tutup pencerenin önüne götürdü ve elini yakalayarak bir saniye kadar yüzüne, gözüne samimiyetle, sevgiyle baktı.

— Ne kadar memnun olduğumu bilsen, kardeşim! Ne iyi ettin de geldin. Ben seni Türkçe bilmez bir Arap zannederdim. Sen ise halis İstanbullu gibi konuşuyorsun, hem hal ve tavrın da seni taşralı gibi göstermiyor. Nasıl oldu da buna muvaffak oldun?

— Annem yalnız Türkçe konuşurdu. Bir de hemşerilerle görüşürdüm.

— Hangi hemşeriler?

— Hangi hemşeriler olacak? İstanbullu, taşralı Türk, Osmanlılar.

— A! Demek ki sen kendini Türk ve Osmanlı biliyorsun. Çoktan mı?

— Kendimi bildiğim günden beri.

— Bak Mansur Bey! Buna da pek memnun oldum. Fakat babama söyleme, o hazzetmez. O kendini hâlâ İbn-i Galib zannediyor. Hatta birkaç kere itiraz ederek gücendirdim bile.

İsmail Bey'in konuşması ve hali Mansur Bey'de iyi bir tesir uyandırmıştı. Mansur buna pek sevindi.

Gittiği kapıdan geri gelen Efendi:

— Buyurun evladım, diyerek yine önde yürüdü.

Üçü birlikte önce bir odaya, odadan binanın iç tarafındaki pencereden aydınlık alan aralığa dönerek bir iki kapalı kapının önünden geçtikten sonra, karşılarına gelip bir halayık tarafından hususi surette perdesi kaldırılmış olan diğer bir kapıdan içeriye girdiler. O da büyük bir sofaydı.

Sofanın bir kenarında biri minderde, diğer ikisi biraz uzağında sandalyede olmak üzere üç kadın oturuyorlardı ki erkekler girince hemen ayağa kalktılar. Mansur, yüzlerine dikkat etmeye vakit bulamadı.

Salih Efendi:

— İşte yirmi sene sonra kavuştuğumuz oğlumuz Mansur Bey! diyerek, Mansur'u minderdeki karısının yanına kadar götürdü.

Mansur nasıl hareket edeceğini önceden düşünmemişti. Hatırına birden çocukken el öptüğü geldi. Hanımefendinin

elini öpmek istedi. Hanımefendi ise elini çekerek Efendi'nin yüzüne baktı.

Efendi — Elini versene! Evladın değil mi? Elbette elini öpecek. Sen de kucakla da mukabele et.

Hanımefendi itaat etti. Fakat bu oyun, oyuncular tarafından ustalıkla oynanmadı. Oyuncular acemiydiler. Daha doğrusu, her iki taraf için oyun yeni, ilk oyundu. Acemiliklerini kendileri de anladılar. Gerek Hanımefendi, gerek Mansur utanarak kızardılar. Hatta Mansur bu sırada eteğine doğru gelmiş olan Sabiha ile Zehra Hanımlara bir "estağfurullah" ile olsun karşılık verememiş ve alafranga baş eğerken kuru bir temennayla yetinmişti. O bile biraz geç kalmıştı.

Hanımefendi — (Arap çocuğu olduğunu belli eder bir telaffuzla) Sefa geldiniz evladım. Biraz geç görüştükse de İsmail'inkinin yanı başında sizin için de kalbimde yer hazır olduğunu hatırınızda sıkı tutunuz. Belki de size söylenmiştir: Annenizi pek severdim. Sizi de seveceğimi biliniz.

— İltifatınıza teşekkür ederim, efendim. Evet, annem her zaman sizin ve Amca Efendi'nin teveccühlerini ve faziletlerinizi söylerdi. Hatta iki ay daha ömrü vefa etmiş olsaydı, on sene önce bizi yanınızda görecektiniz. Teveccühünüzü şimdi ben de gözümle görüyorum. Bendeniz de İsmail Beyefendi kadar olmazsam bile sevginizi kaybetmemek için gereken davranışlardan pek geri kalmamaya gayret ederim.

Salih Efendi'nin yüzünü sevinç kapladı. Gözleri parladı. Kendi kendine dedi ki:

"Acayip şeydir. Kadınlarda bilinmeyen bir tesir kuvveti var. Nasihatlerime karşı çelik gibi görünen Mansur, gönül alıcı bir sözü üzerine balmumu gibi yumuşadı. Kadınların yanında Mansur pek mahcup oluyor. Vicdan temizliğine işarettir. Buna da şükür olunur..."

İsmail Bey — Mansur beni kıskandırmaktan sakın ha! Zira annemi pek severim.

Sabiha Hanım —Ya ben?.. Beni hesaba koymuyor musunuz?

Mansur kendisinin hesaba konulmasını hatırlatan pehlivana dönüp baktı.

Gençlik, güzellik parıltılarına boğulmuş melek çehreli bir genç kız göründü.

Kusursuz beyaz yüz, dudaklarının uçları nazlıca yukarıya kıvrılmış küçük pembe ağız, siyah göz, iri göğüs, ince bel, mini mini eller, süslü ve pahalı tuvalet, kısaca fistanı altından beyaz iskarpin içinde görünen küçük ayaklar, hepsi güzel bir tesir uyandırıyordu.

Mansur biraz şaşırdı. Bir şey söyleyemedi. Fakat gözünü yüzünden alamadı. Sabiha Hanım'ın siyah gözle tuhaf bir tezat teşkil etmiş olan açık sarı kaşlarına dikkat etmişti. Hatta başörtüsünün inceliği dolayısıyla altındaki saçın da kaşı renginde olduğu fark edilebilirdi.

Gözüne bakarken bakışları karşılaştı. Sabiha Hanım gözünü çabuk indirdi. İffet vazifesi onu gerektiriyorduysa da Mansur bundan hoşnut olmadı.

Gözünün bakışından zekâ kuvvetini ve karakter sağlamlığını gösteren bir ifade yoktu. Bilakis "İşte ben böyle güzelim" der gibi bir gurur görünüyordu.

Sabiha Hanım değil, hatta baba ve annesi bile Mansur'un zihninden hangi ince düşüncelerin geçtiğini keşfedemediler. Hepsi Sabiha'nın Mansur'da büyük bir tesir yarattığına hükmettiler. Bu hüküm, Efendi'nin ekmeğine yağ demekti. Diğer anneler gibi kızını bir gün evvel ev bark sahibi etmeyi ilk iş sayan Hanımefendi de bu hususta kocasına içinden katıldı. İsmail Bey ise bir anda Mansur'u sevivermişti.

Hepsinin düşüncelerini üzerinde toplayan Sabiha'nın kalbinden ne geçtiği pek belli değildi. Başka bir fikir geçip geçmediğini biz de bilemeyiz. Bildiğimiz bir şey varsa o da genç, yakışıklı Mansur'un kendi güzelliğine hayran kalmasından dolayı Sabiha'nın duyduğu zafer lezzetinden ibarettir. Sabiha buna pek sevindi.

Yalnız bir kişi, herkesten ziyade önündeki manzaranın en ince gölgelerini bile keşfetmeye muvaffak olmuştu. O da hâlâ kenarda duran Zehra'ydı.

Zehra, ömrü boyunca Mansur'u birçok defa hayallerinin dünyasına dahil etmişti. Gerçi hatırlama şekli Mansur'ca pek arzu edilir bir şey değildi. Çünkü her vakit Mansur'un hayalini Zehra'nın düşünce âlemine sevk eden kuvvet, hırs ve düşmanlıktan başka bir şey değildi.

Fakat –belki zihninde bu kadar yer etmesinden dolayı olmalıydı ki– Mansur, herkesten çok Zehra için dikkat çekici oldu. Zehra, Mansur'u iyi görmeye hazır değildi. Tersine ne kadar fena ve aşağı görmüş olsa o kadar memnun olacaktı. Zira hâlâ mevcut olan çocukluk rekabeti buna sebeptir.

Zehra, vaktiyle mecburi ayrılıktan sonra, tekrar karşılaşmaları halinde düşmanının önünde küçük düşmemek kesin azmiyle kendisini silahlandırmaktan bir an geri kalmamıştı: Karşılaştıkları esnada kendisini Mansur'dan ne kadar büyük görürse, o kadar kalbinde bir haz, bir zafer şanı hissedecekti.

O karşılaşmayı kader şimdiye kadar geciktirmişti.

Bu gibi duygulara kapılmış olan Zehra, salona girerken Mansur'u görünce yüzünde memnuniyet hâsıl edemedi. Aksine siyah kaşları hafifçe çatıldı, alnını sanki bir duman bürüdü. Çünkü ilk bakışta Mansur'u her bir tahminin üstünde büyük ve şanlı gördü!

"Ah bu Mansur! Bu o mükemmel kızın kibir ve vakarının yine her vakit önüne dikiliyordu!"

Mansur, Hanımefendi ile görüşürken şaşaladığı ve kendisiyle Sabiha'nın nazik tavırlarına karşılık vermekte kusur ettiği vakit, Zehra'nın yüreğine sanki biraz su serpildi. Bencilliği, "Kabuğu parlak ise de galiba içi koftur" demek istedi.

Fakat her nedense Sabiha'nın serbestçe söze karışması üzerine Mansur'un hayran gözlerini onun güzelliğine çevirdiğini görünce, yüreğinde meçhul bir ıstırap hissetti. Bütün dikkatini Mansur'un yüzüne vermiş bulunan Zehra, en sonra, Mansur'un hayranlık bürümüş yüzünde aksine bir değişme gördüğü vakit yüreğindeki ıstırap hissi kayboldu.

Yüreği bundan hazzetti. Lakin Mansur'un Sabiha gibi en parlak bir yıldıza bile aldanmaya hiç meydan vermemiş olan zekâsını görünce ruhundaki kıskançlık yeniden gıcıklandı.

Tam bu sıradaydı ki herkesi sarmış olan garip sükûta nihayet vermek üzere İsmail Bey:

— Zehra Hanım! Haniya, sen "Mansur Beyefendi'yle beraber büyüdüm, okudum" diyordun? Sende çocukluk ve hele ders arkadaşlığı haline benzer henüz bir şey göremedik. (Gülerek) Boynuna sarılmalı, değil mi? demişti.

Zehra'nın vücudu görünmez bir titreme içinde kaldı. Mansur'un gözü ise Zehra'yı yalnız şimdi gördü.

Zehra, Sabiha'dan bir az irice yapılı, fakat fevkalade tenasübe sahipti. Sabiha'ya latif, nazik, güzel diyecek bir kalemin Zehra'ya da güzel, hem de pek güzel diyeceği şüphesizdi. Lakin güzellikte incelik değil, aksine vakar ve ağırbaşlılık vardı. Can yakıcı, göz kamaştırıcı, saygı duygusu uyandırıcı bir güzelliğe malikti.

Güzelliğini göstermeye özendiğini ilan eden üzerinde hiçbir alamet yoktu. Düz renkli ince bir yünlüden yere kadar uzun elbisesi ve kalın başörtüsüyle ilk bakışta pek sade görünebilirdi. Lakin güzelliği ve cazibesi bu sadelik içinde daha ziyade kendisini göstermekteydi.

Uzunca ela gözleri, kömür gibi uzun kirpiklerinin arasından vicdan temizliğine mahsus bir safiyeti, azim ve zekâyı gösterir bir metanetle ta kalbe nüfuz edercesine pırıl pırıl parlıyordu.

Kendisine mahcup olduğu bu güzel varlığın önünde kendini affettirme arzusu Mansur Bey'de pek şiddetliydi. Şimdi işte gözü önünde duruyordu. O garip, huysuz ilkbahar şimdi göz kamaştırıcı zengin bir yaza dönmüştü. İşte fırsat, kendini affettirmeli. Kabahatinin yüreğinde açtığı yarayı işaretle af ve merhametine layık olduğunu göstermeli!

Lakin kabahati tamir kabul eder mi? Şu güzel vücut kadar gelişmeye elverişli olan kültürü önüne bir cehalet seddi çekmek küstahlığında bulunmuştu. Seddin kaldırılması kabil olur mu? Maziyi geri getirmeye imkân bulunur mu?

Ya o set kendiliğinden kalkmış da, kültürü de vücudu gibi gelişmişse? Ah, o vakit Mansur kendisini ne kadar bahtiyar sayacaktı! Vicdanına baskı yapan o tek ağırlık da ortadan kalkmış olacaktı.

Mansur, ağabeyce samimiyeti maksada varmak için en kısa bir yol addetti. Kırgınlık sebebini düşündü. Fikrince ayrılık noktasından tamire çalışmak uygun olacaktı. Saçı hatırına geldi. Başörtüsüne baktı, altından bir şey göremedi. Kendi kendine, "Kim bilir şu bez parçasının altındaki saç başını ne güzel taçlandırmış bulunuyor?" dedi.

Yabancı memleketlerde, dört duvar arasında cemiyetten, hususiyle kadınlardan uzak olarak ömrünü geçirmiş olan Mansur'un, bir Müslüman evinin harem dairesine mahsus adap hududunu birkaç defa aşmak suretiyle terbiye olunduğu yoktu. Bunun için Zehra'yı bir anda samimi latifeye davet etmek maksadıyla hemen düşünmeksizin hatırına geleni söyleyiverdi:

Mansur — Başındaki örtü o kadar kalın olmasaydı, birbirimize yabancı olmadığımızı ispat edecek bir şahide müracaat edebilirdim...

Büyük bir kabahat etmekte olduğunu, söze başlar başlamaz Zehra'nın kaşlarının çatılmasıyla, alnında bir çizgi belirmesinden ve burun kanatlarının kalkmasından anladı. Fakat iş işten geçmişti.

Zehra — Başımdaki bezin kalınlığının sizi korktuğunuzdan muhafaza için olduğunu anlamanız icap ederdi!

Şu cevap, boylu boyunca doğrulmuş olan Zehra'nın ağzından hakaretli ve kibirli bir şekilde çıktı.

Efendi ile küçük bey gülmek istedilerse de muvaffak olamadılar. Sözünün o tarafa çekileceğini hiç hatırına getirmemiş olan biçare Mansur, kıpkırmızı kızararak yalvarırcasına Zehra'nın yüzüne bakmak istedi.

Yükselip inmekte olan göğsünde, kalbinin çarptığını, gurur ve azameti içinde dahi Zehra'nın fevkalade cazip bir güzelliği bulunduğunu görebildiyse de kendisi için sığınacak bir af noktası göremedi.

Mansur'un bu hareketiyle layık olduğu cevaptan sonra tabii olarak ortalığa çöken sükût Salih Efendi'yi görüşmeyi kesmeye mecbur etti.

Salih Efendi — Oğlumuza artık kavuştuk, istediğiniz kadar sonra görüşürsünüz. Bugünlük bize bağışlayınız, diyerek selamlığa doğru yürüdü.

Hanımlar da ayağa kalktılar. Mansur utanarak temenna ettiği vakit hepsi karşılık verdiler. Fakat Zehra'nın bakışıyla el kaldırışında, Mansur, sanki, "Benden uzak dur, terbiyesiz!" ihtarını anlatmak isteyen bir şey gördü zannetmişti.

Selamlığa doğru gelirken, Mansur kabahatini düşünüyordu: "Ben ne demek istedim, bak o nereye çekti! Hâlâ bana düşmanlığı devam ediyor. Hakkı da var ya! Fakat bugün haksızlık etti. Ben saçını kastederek 'Bu kadar güzel saça karşı söz söylemek gibi büyük bir kabahatim var' demek istemiştim. O ise başka bir şey anladı. Hâlâ benim eski terbiyesizliğin aynısını tekrar edebileceğimi zannetti..."

Biraz düşündükten sonra yine "Lakin pek büyük terbiyesizlik etmiş oldum. Yetişkin bir Müslüman kızının saçı hakkında kalabalık içinde söz söylemek! Kabahatim eskisinden aşağı kalmadı. Hem de ilk görüşmede. Bense tamirini İstanbul'daki hususi işlerimin birincileri sırasına koymuştum" dedi. Amcasına dönerek:

— Amca Efendi! Bendeniz dış memleketlerde büyüdüm. Arkadaşlığın adap ve usulü bakımından pek çok eksiklerim vardır. Gördükten sonra açıkça söylemenizi istirham edeceğimden başka, hatta bu hususta babaca birkaç ders vermenizi bile bilhassa rica edeceğim.

— Estağfurullah evladım! Sen zekisin, İsmail'le beraber konakta bir hafta kaldıktan sonra hiçbir eksiğin kalmayacaktır.

Mansur kendi kendine "Burada kalmaklığım için kati ısrar var. Lakin ben kesin kararımı bozabilir miyim? Seçmiş olduğum yolun daha ilk adımında bir zikzak yapmak hatasına düşecek miyim? Hayır, bu olamaz" diyordu.

4

İlk Adım ve İlk Ümitsizlik

O akşam Mansur, otele döndüğü vakit İsmail Bey de beraberindeydi. Salih Efendi, Mansur'u konağa getirtmek ve yerleştirmek için İsmail'le beraber birçok ısrar ettiği halde muvaffak olamamıştı. Akşamüstü Mansur giderken Salih Efendi mutlaka kandırmak vazifesiyle İsmail'i yanına katmıştı.

Yolda, Löbon'un yemek salonunda, yine otele kadar Beyoğlu caddesinde İsmail başka bir lakırdı etmemiş, hep yalvarmış, bir iki kere hiddetlenmişken yine Mansur'un yumuşadığı yoktu.

Otelin odasında oturur oturmaz İsmail yine ricaya başladı. Mansur'un canı sıkıldı. Başını biraz kaldırdı ve mühim bir kararı bildiren hâkim gibi dedi ki:

— Bak kardeşim. Odamdasın. Misafire saygı, İslam'ın hasletlerindendir. Onun için seni bilhassa odamda kırmak istemem. Sırf senin kardeşçe sevgin için büyük bir fedakârlık olmak üzere işte ricanı bu şartla kabul ederim:

Ben doktorum. Oldukça işe yarar diplomam da var. Ben yarın öbür gün Tıbbiye Mektebi'ne gideceğim, diplomamı göstereceğim. İmtihanlı imtihansız, her nasıl olursa, İstanbul'da doktorluk yapmak için izin isteyeceğim. İzin verilir, doktor sıfatıyla cemiyette tutulur, amcam da fikrimi almaksızın başkasına müracaat etmemek şartıyla beni aile

doktoru tayin etmeye razı olursa, ben de o vakit hizmete karşılık, ücret yerine konakta bir iki oda ile yemeği vesaireyi kabul edebilirim. Yoksa taş çatlasa başka türlü olmak ihtimali yoktur. Nafile yere yorulma.

Bir de bu "bedel" maddesi, sırf vicdanımı teskin için olacağından üçümüzden başka da bir kimsenin bundan asla haberi olmayacaktır. O vakte kadar ben de birtakım aletler ve ilaçlarla uğraşıp tecrübeler yapmak lüzumundan bahisle, mektebe yakın bir daire kiralar ve mümkün mertebe sık konağa gelip giderim. Artık bunun bahsini keselim.

Gece İsmail Bey hal ve keyfiyeti babasına arz etti.

Ertesi gün Salih Efendi, üzerinde "gizlidir" ibaresi yazılı bir zarfı uşağı vasıtasıyla Bab-ı Seraskeri'ye[1] gönderdi. O gün akşamüstü, Serasker Kapısı'ndan da mektep idaresine özel bir mektup gitti.

Mansur, İsmail gittikten sonra, kalbindeki duygu ve düşünceleri hatıra defterine yazdığı sırada şu satırları ilave etti:

"Nazariyat ile tatbikat arasında zannettiğimden fazla fark olduğunu hissediyorum.

"Henüz bir işe el sürmemişken hareket tarzımdan bir iki noktayı değiştirmeye mecbur oldum. Memleketin usul ve âdetleri, yani 'Ne diyecekler?' meselesini ben hesaba koymamıştım. Halbuki amcamın telaşından, İsmail'in ısrarından, saçmalığıyla beraber, bunun da hesaba katılacak meselelerden olduğunu anlıyorum. Küçük, bir iki odalı dairemde tek başıma, her harekette serbest bulunmak birinci emelimdi. İşte bu emelimi, geçim derdimin ilk kurbanı yapmış oluyorum. Cenabıhak ilerisini hayır eyleye."

Defteri kapadıktan sonra bir müddet düşündü.

"Yok, böyle bırakmaya gelmez. Mutlaka hareketimi düzeltmeliyim" dedi. Düşündüğü, o gün amcasının evinde Zehra'ya karşı yaptığı münasebetsiz hareketti.

Mektupluk kâğıt alıp birkaç satır yazdı, tekrar okudu, zarfa koydu.

---

1 Milli savunma bakanlığı.

Ertesi günü, sabahleyin gelen İsmail Bey'le birlikte İstanbul'un ziyaret edilecek yerlerini dolaştılar.

İsmail Bey'in arabasına binmiş, Beyoğlu caddesinden geçerlerken İsmail Bey karşılarına gelen bir harem arabasının içindekilere bakarak tebessüm etti ve ufak bir işarette bulundu. O tarafa bakan Mansur arabadaki hanımların karşılık verdiklerini gördü.

Mansur'un zihninden "Karısı ile kayınvalidesi olmalı" düşüncesi geçti. Lakin İsmail Bey, İstanbul tarafında diğer bir arabaya bakarak hareketini tekrar etti. Zaten o gün pazar olduğu için sokaklarda birçok konak arabaları vardı. İsmail Bey, sanki suale cevap veriyormuş gibi:

— Bunlar Beyoğlu'na, Kâğıthane'ye[1] giderler. Fakat asıl Kâğıthane günü cumadır. Cuma günü beraber gidelim. Kâğıthane'mizi görmüş olursun, dedi.

Mansur sesini çıkarmadı. Fakat bir müddet sonra İsmail Bey, üçüncü bir arabadakilerle işaretleşince ciddi olarak:

— Bunlar bizim ailemizden mi? diyerek sordu. İsmail Bey sualin ciddiyetiyle sesteki değişiklikten dolayı "Hayır" derken biraz kızardı.

İsmail Bey'in milli ahlak ve terbiyeye vergisi olan bu kızarmasını gören Mansur, yine sesini çıkarmadı ve arabanın köşesine çekilip yalnız kendi tarafına bakmaya başladı.

Ayrıldıkları sırada Mansur, İsmail'e bir zarf uzatarak:

— Şunu Zehra Hanım'a vermek zahmetinde bulunur musunuz? dedi.

İsmail hayret ve latifeyi ima eder bir tarzla dedi ki:

— Vay! Şimdiden başladınız mı? Bense dünkü görüşmenizin aksi neticesinden dolayı üzülmüştüm.

— Hükümde pek acele etme. Mektup açıktır. Okuyabilirsin.

— Okuyup ne yapacağım? Hem Mansur, sen Zehra'yı adi kadınlardan sayma, aldanırsın.

---

1 Özellikle ilkbahar mevsiminde gidilen Kâğıthane, o dönem İstanbul'unda halkın rağbet ettiği eğlence yerlerinin başında gelirdi. Çok sevilen bir mesire olmanın yanı sıra resmi ziyafetler, toplantılar ve düğünler de düzenlenirdi.

İsmail bunu söyleyerek zamklı kenarını ıslattı ve mektubu kapayarak yan cebine attı.

Mansur bir şey söylemeye lüzum görmedi.

Pazartesi günü sabahleyin saat on bir sularında Mansur Tıbbiye Mektebi'ne giderken İsmail Bey de beraber gitmek için ısrar etti. Mansur kesinlikle reddetti.

Mansur'un kendine göre bir düşüncesi vardı: İşinde kayırılma eseri bulunmayacaktı. Zavallı çocuk! Kayırılma zaten olmuş, hem de kendisinin en istemediği bir surette tesirini göstermişti!

Bunun için mektepteki işi çabucak bitti, o günden itibaren Mansur hekimlik yapmaya yetkili Osmanlı doktorlarından olmuştu. Haftada iki kere mektebe gidip otopsi salonunda bulunacak ve hastaları muayene eden nöbetçi doktora yardım edebilecekti.

Mansur memnun, mesut olarak mektepten çıktı. Memnuniyeti, işinin "sürat ve intizam" üzere bitmesinden dolayıydı.

Mekteptekiler ise Mansur'dan evvel gelen kayırılma emri üzerine daha görmeden Mansur hakkında kıskançlık duymuşlarken, Mansur'u görüp konuştuktan ve diplomasını gördükten sonra kanaatlerini değiştirdiler. Hatta iç hastalıkları hocası Mehmet Efendi, "Keşke bütün kayırılmış olanlar böyle olsalar!" demişti. Kendisini dinleyenler de tasdik ettiler.

Tıbbiye Mektebi'nden çıktıktan sonra Mansur, Muhacirin Komisyonu'na[1] giderek Osmanlı tabiiyetine geçiş muamelesini tamamladı.

Akşamüstü konağa uğradı ve amcasıyla görüştükten sonra Hariciye kalemlerinin birine devam etmeye karar verdi. Ertesi gün birlikte Babıâli'ye gidilip Hariciye nazırına takdim olunacaktı.

Çünkü Mansur'un emeli, devlet memurları sırasına geçmekti. Hariciye işlerine meyli vardı. İlmi hazırlığı ona göre yapılmıştı. Geçinmeye yetecek aylık temininin güç oldu-

1 Göçmen işleri komisyonu.

ğunu Fransa'dayken tahmin etmişti. Doktorluk geçimini sağlayacaktı. Zamanı gelince asıl hizmet, Hariciye işlerinde edilecekti.

Ertesi günü Hariciye Nezareti'ne gittiler, Mansur itibar ve iltifatla kabul olundu. Tercüman bey çağrılarak kalemde uygun şekilde çalıştırılması için emir verildi.

Mansur kalem odasına gitmezden evvel, Hariciye nazırının hatırlatması üzerine, Babıâli'nin diğer bazı mühim şahsiyetlerini ziyaret etmek üzere huzurlarına dahi çıktı, iltifat ve teşvik gördü.

Mansur, amcasının ileri gelen devlet adamlarının saygısını kazandığını görmüştü. Bilhassa kapılarda nöbet bekleyen askerin, onun sarıklı başına esas duruşa geçerek selam durmalarına dikkat etmişti.

Hariciye dairesine tekrar gelişinde Mansur'u doğru tercüman beyin odasına götürdüler. Odacı vasıtasıyla kır sakallı bir efendi çağırıldı.

— Beyefendi, kaleme memur buyrulmuştur. Yanınızda bir sandalye veriniz. Yalnız sizin nezaretiniz altında bulunacaktır. Haydi, beraberce gidiniz beyefendi oğlumuz, denildi.

Otuzdan fazla genç ve ihtiyar efendiyle dolmuş büyük bir odaya gittiler. Sakallı efendi, ayrı olarak köşede duran bir makam masasına oturdu. Mansur'a da bir sandalye gösterdi.

Çağrılan odacı vasıtasıyla sağ taraftaki sıra, yani çuha kaplı eskimiş büyük koltuklarla önlerindeki üstleri eğik masalar öteye doğru çekildi. Sakallı efendinin sağ tarafında açılan boşluğa dışarıdan bir koltuk ile masa geldi. Mansur'a:

— İşte yeriniz hazır! Yazı takımınızı yarın getiriniz. Şimdi bir kahve içip gidebilirsiniz, dendi.

Mansur kahveyi reddettiği gibi sigara yapılmak üzere uzatılan teneke tütün tabakasını da kabul etmedi. Henüz alışmadığını söyledi.

İzin alıp gitmezden önce sağında solundaki daire arkadaşları üzerinde bakışlarını gezdirdi. Gözlerinde azim ve

metaneti, hallerinde iş yapma arzusunu göremedikten başka, kendisine karşı kıskançlık ve öfke hissettiklerini de sezerek üzüldü.

Bu suretle Mansur hem Tıbbiye Mektebi'ne intisap etti, hem de Hariciye'ye yerleşti.

Bir sene kadar bu hal devam etti.

*

Mansur'un mektepteki mevkii birkaç ay içinde ehemmiyet kazandı. Nöbetçi doktorun beraberinde hastaları muayene ettiği sırada, nöbetçi doktorun verem dediği bir hastadan şüphelenerek hastayı muayeneden sonra ciğerlerinde su olduğunu anlattı.

Mansur bunu düşünmeksizin bir içgüdüyle söylemişti. Doktoru gücendirmiş olacağını hesaba koymamıştı.

En nazik damarından yaralanan doktor ısrar edince, Mansur da haklı olduğunu ispat ve bilhassa hakikati müdafaa etmeye mecbur oldu. Mesele mektepçe bir "vaka" rengini aldı. Hastayı konsülte eden beş doktorun üçü Mansur'un doğru teşhis ettiğini gösterdiler.

Günün birinde bir hastanın bacağını kesmeye karar vermişlerdi. Fakat yaranın kalçaya yakın olmasından dolayı ameliyattan sonra yine yaşayacağı umulmadığından nafile yere acı çektirilmemesi uygun görülüyordu. Mansur muayene ederek hastanın kendisine bırakılmasını istedi ve Avrupa'da henüz kullanılmaya başlanmış olan asit fenik iğnesiyle kangrene yüz tutmuş yarayı iyi edip biçareyi ayağa kaldırdı.

İstanbul'un o vakit en meşhur doktorlarından sayılan Frenk Lakur, devlet adamlarından birini bir ay tedavi ettikten sonra ümit olmadığı iddiasıyla elini çekmişti. Ailesi çaresizlikten mektep hocalarından olan komşuları Doktor Mehmet Efendi'ye koşmuşlar, Mehmet Efendi de Mansur'u konsültasyona getirmişti.

Mansur, ciğer üzerinde yara olduğunu ve ameliyatın yapılması için vakit kaybedilmemesi gerektiğini söyledi.

Lakur'un sözü, kesin karar demekti. Ümidini kesişi, aileye sirayet etmişti. Bu bakımdan henüz bilinmeyen bu ağır ameliyata büyük bir korkuyla razı olundu. Göğüs delinip ciğer açıldı yaralar temizlendi. Hasta da iki hafta zarfında iyileşmeye yüz tuttu.

Vakanın ehemmiyetiyle beraber, zaten çocuğunun hastalığını annesine söyleyivermek derecesine varan Lakur'un terbiyesizliğinin yarattığı umumi nefret Mansur'un şöhretini mektep çevresinden yüksek tabaka çevrelerine çıkarmıştı.

Hastalardan baş alamamaya başladı. Seraskerlik, resmen askerliğe intisap etmesini teklif etti. Mektep idaresi de en mühim derslerden birini vermeye razı oldu.

Mansur, Hariciye'ye intisabı bahanesiyle askerlikten affını istedi. Cuma günleri saat bire kadar Hamidiye civarındaki eczanelerden birinde fakirlere parasız bakacağını ilan ettirdi. Vizitelerini sabahlara ayırdı. Birde daireye gider, beşte çıkardı. Geceleri odasında kendi işiyle meşgul olurdu.

İtibar sahibiydi, geçimini fazlasıyla temin etmişti. Herkesin teveccühünü kazanmıştı. İşte o vakit Sirkeci civarında kiralamış olduğu üç odalı evi büsbütün terk etmeksizin, doktorluğa yaramayan eşyasını, kitaplarını Şeyh Efendi'nin konağına naklederek mabeyin dairesinde sobalı salona bitişik bir odaya yerleştirdi.

İşte Mansur'un "harem odası"[1] o oldu.

İsmail, selamlık odalarının birlikte kullanılmasını isteyerek muvafakat ettirdi.

Konakta hastaların kabul olunmadığını söylemeye hacet yoktur.

Bu durum, Salih Efendi'nin isteği üzerine olmamıştı. Mansur'dan memnun ve müteşekkir olan Efendi, belki kibrini yenip başlangıçta buna da razı olabilirdi. Mansur kendiliğinden böyle hareket etmeyi uygun gördü.

Salih Efendi, mektepte hocalığın kabul edilmemesi için ısrar etmişken, Mansur yalnız pazar günleri verilmek üzere

---

1 (Burada) Herkesin giremediği mahrem yer.

mektepte iki ders aldı. O da gittikçe Mansur'un sevgisini kazanmaya başlamış olan Doktor Mehmet Efendi'nin ısrarı neticesiydi.

Romanın şahıslarından olan bu Doktor Mehmet Efendi, Çankırılı halis bir Türk'tü. İri yapılı, tıknazca, kumral, ablak çehreli, yakışıklı değil, fakat çekici, sevimli bir adamdı. Yaşı otuz beş civarındaydı. Ağustos gecesi gibi berrak gözleri, dost ve açık olan kalbinde herkes için birer samimiyet ve sevgi köşesi bulunacağını ifşa ederdi.

Büyük ile büyük, küçük ile küçük, herkes için iyi, alçakgönüllü bir adamdı. Herkesin işini görmek, kim olursa olsun birine iyilik etmek için can atardı. O da takdir beklediği için değildi, bilakis bununla vicdani bir zevk duyardı.

Tıbbiye Mektebi'nin talebe iskemlesine nasıl düştüğünü iyice hatırlayamazdı. Çankırı köylerinden birinde yaşayan fakir babası, on iki yaşında olan oğlu Mehmet'i kazanç peşine düşüp İstanbul'da oturan kardeşinin yanına göndermişti. Belki de hamamlardan birine tellaklığa kayırsın diyerek evinden ayırmıştı. Mehmet, kahve ocağında amcasının hizmet ettiği efendinin dikkatini çekerek mektebe verilmişti. Bunu haber alan babası, mektepten ayda kaç kuruş kadar çocuğa para verileceğini sormuştu. Cevap olarak, on iki sene kadar "para kazanmadan" ders okumakla meşgul olacağını ve Mehmet'in bu sayede adamlar sırasına geçeceğini işiten babadaki keder görülecek şeydi.

"Komşu Ahmet'in Mehmet kadar bir oğlu İstanbul hamamlarından birine kayırılarak her üç ayda babasına yüz elli kuruş akçe gönderiyor. İşte o 'adam' olmuş. Bizim ayı daha on iki sene sonra 'adam' olacakmış! Vay başımıza gelenler!" demişti.

Mehmet Efendi "adam" olduğu vakit biçarenin babası hayatta değildi. Mehmet Efendi mektepten çıkıp memuriyete geçince, annesi Ayşe ile kız kardeşi Fatma'yı yanına getirtmişti.

Mehmet Efendi annesini okutmaya muvaffak olamadı. Fakat kız kardeşi okuryazardı. Hatta Mehmet Efendi bir aralık kız kardeşine Fransızca ders vermeye bile kalkışmıştı.

Mehmet Efendi'nin kendisi Tıbbiye'de birinciler arasında tahsilini bitirmişti. Hatta buna mükâfat olarak hükümet tarafından Paris'e gönderilip iki sene kadar Paris'te bulunmuştu. Mehmet Efendi Paris'e ne kıyafette, ne tavır ve iddiada gitmişse, yine aynı kıyafet ve tavırda dönmüştü. Mehmet Efendi dindardı, beş vakti bırakmazdı.

O günlerde iç hastalıkları dersini vermekle meşguldür. Dersine dindarcasına bağlıdır. Talebesinin muhabbetini, idarenin takdirini kazanmıştır.

Mehmet Efendi'nin mazi yahut istikballe işi yoktur. Aklını fikrini bugüne, hatta bugünün de kendi gözü önündekine, kendi vazifesine veren bir adamdı.

Kendisine, "Mehmet Efendi şunu yap!" dedikleri vakit, zihnini yorup nasıl ve ne yolda yapılıp yapılmayacağını düşünmez ve hemen iş başına koşar, çalışırdı. İş bilir olduğu için yapılacak bir iş ise bitirir, gelirdi. Değilse yapamadığını doğruca söylerdi. Herkes için "Bizim Mehmet Efendi", yahut "Koca Türk"tü.

Hırs ve bencilliği, kendine ait düşünceleri yoktu. Bütün emeli işini görmek, vaktini hoş geçirmekti. Belki de kendisini dünyanın en bahtiyar adamı sayardı.

Maaşça, rütbece kendisini mağdur etseler, hakkını başka bir hak etmeyene verseler, Mehmet Efendi yine üzüldüğünü belli etmezdi.

İlk defa olarak haber alınca, "Ya, öyle mi uygun görülmüş? Pekâlâ!" der ve kendini yeni vaziyete uydurarak işine devam ederdi.

Bu gibi Mehmet Efendi'ler amir olamazlar. Fakat emsalsiz makine gibi memur olurlar. Mansur, daha ilk görüşmesinde Mehmet Efendi'yi pek beğendi, sevdi. Mehmet Efendi ilkin Mansur'u hiç görmezliğe geldi. Yavaş yavaş Mansur'u takdir etti. Bir kere Mansur'u kendisinden daha yüksek görünce samimiyetle bölüğüne yazılıp komutası altına girmek istedi. Yukarıda bahsedilen vakada, hastalığın teşhisinde aldanmış olanlar arasında bulunan Mehmet Efendi, Mansur'un isabetini ve kendi hatasını görünce, garaz ve

kıskançlık gibi şeyleri kalbine uğratmaksızın ilk vesilede Mansur'u konsültasyonuna davet etti.

Mehmet Efendi Ahırkapı mahallesinde oturmaktaydı. Mansur arada sırada gider, candan, gönülden kendisiyle konuşurdu.

Bir gün Mehmet Efendi, Mansur'u görmek üzere konağa gitmişken, konaktakiler o saatlerde Mansur Bey'in Sirkeci tarafındaki dairesinde bulunduğunu haber vermişlerdi.

Mehmet Efendi'nin o daireyi gördüğü yoktu. Hemen acele oraya gitti, Mansur'u tıbbi aletler ve ilaçlar arasında buldu.

— Bravo Beyefendi Hazretleri! Zatıâlileri burada adeta bir laboratuvar kurmuşlar! Gördün mü bir kere! Her şey mevcut. Burada bir oda daha var. Vay! Bu da öyle. Al sana bir üçüncü oda! Mansurcuğum, Allah'ını seversen burası kimindir?

— İbn-i Sina'nın!

— (Düşünmeksizin) İbn-i Sina kim oluyor?

Mansur gülmeye başladı. Latife olduğunu anlayan Mehmet Efendi:

— Allah cezanı vermesin. Şakanın sırası mı?

— Ne var?

— Hayırlar, ne olacak? Göreceğim geldi. Konağa gittim. Burayı haber verdiler. Koştum geldim.

İki saat kadar beraber oturdular. Mehmet Efendi mektep çocuğu gibi Mansur'un tecrübelerini seyretmekteydi.

Mehmet Efendi — (Birden) Mansur! Oğlum, kardeşim, gözüm! Senden bir ricam var. Kabul edeceğine söz vermedikçe söyleyemem. (Tebessümle) Reddedersen ölürüm. Haydi, kabul edeceğini çabuk söyle!

— Bilmediğim şeyi nasıl kabul edeyim? Fakat senin ölmeni de tabii istemem.

— Teşekkür ederim. Ricam işine yarar, beni de ihya edersin. Sana söyleyeyim: Ben burada annem ile kız kardeşimi sığdıracak bir yer bulmuş olsaydım, mutlaka gelirdim. Fakat burası müsait değil. Fakirhane malumundur. Üst

katta bomboş dört oda var. Gel şu dolapları oraya nakledelim. Benim de birkaç kırık parça var. Birleştirelim. Her vakit beraber bulunalım, beraber çalışalım.

Mansur Bey kızardı ve canı sıkıldı.

Mehmet Efendi — Sakın sen "beraber bulunalım" sözünden bir mana çıkarma. Ben seni evlendirmek istemedikten başka, hatta Hint'ten, Çin'den gelin getirmeye kalkışsan ona bile mâni olurum. Sen devlet, millet hizmetindesin. Karı ve çocuk hizmetinde olamazsın. Benim dediğim: Beraber çalışalım da senden istifade edeyim, sana muavin olarak yardım edeyim, işini görüp memnun olayım, diyorum.

Mansur düşündü.

— Ben burayı hastaları kabul için hazırlamıştım. Nasıl olur?

— Hastaları bizde kabul ederiz. Hem de âlâ olur! Sen bulunmadığın saatlerde, ben yerine bakarım. Evimiz gece gündüz muhtaçlar için açık bir müracaat yeri olur.

Teklif, Mansur'un hoşuna gitti. Lakin kabul ettiğini söylemedi. Yalnız semtin, uğrak bir yer olmadığından bahsetti.

— Mansurcuğum doğru söyle. Eğer semtim buraya yakın olsaydı teklifimi kabul eder miydin?

— (Önemsemez gibi) Belki.

Mehmet Efendi bir şey söylemeksizin gitti. Meşgul olan Mansur da ısrarın bu kadar çabuk arkası kesildiğine dikkat etmeye vakit bulamadı.

Üç hafta sonra Mehmet Efendi geldi.

Mehmet Efendi — Haydi beyim, çabuk ol, göç var.

— Kim? Nereye?

— Siz! Şuraya! Yani Hocapaşa semtinde yeni almış olduğumuz gayrethanemize!

Mansur bir mana çıkaramadı. Mehmet Efendi'nin yüzüne baktı.

Mehmet Efendi — Öyle dik dik yüzüme ne bakıyorsun? Semt elverişli olsaydı gelirdim, demedin miydi? Ben de Kabasakal'daki evi sattım, üstüne elimdeki beş on kuruşu ekledim. İşte şurada kâgir bir ev aldım, üzerimize yaptırdım.

Sen bana üç yüz elli lira borçlusun. Aydan aya ver, yıldan yıla ver, hiç verme, keyfine... Bir kere görsen yeni evimiz ne güzel! İki kapısı, bahçesi, bodrum katı, hep mükemmeldir. Hatta muayene odamızda gömme dolaplar bile var... Ha, sana söyleyeyim: Ben oraya bizim Çankırı dudularını getireceğim. Hisseni alıncaya kadar kiralarını faize tutarım. Sonra kira için düşünürüz...

Bunları söylerken Mehmet Efendi kahkahalarla gülerek, şaşırıp kalan Mansur'a bakıyordu.

Mehmet Efendi'nin şakası yoktu. İster istemez kabul etmek lazımdı.

Yeni daireye yerleştikten bir ay sonra Mansur, içinden, Mehmet Efendi'ye ziyadesiyle müteşekkir kalmıştı. Çünkü Mehmet Efendi'nin gayret ve yardımıyla Mansur daha çok iş görüyordu. Her saat muayene için doktor bulunduğundan pek çok hasta geliyordu. Hatta o kadar çoktu ki Mansur ile Mehmet Efendi'nin bulunmadıkları vakit nöbet beklemek üzere mektep arkadaşlarından Nuri Bey'i getirmeye mecbur olmuşlardı.

Mansur, gelen hastaları parasız muayene etmeyi teklif etmişti. Mehmet Efendi bu "mirasyedilik"e kesinlikle karşı koydu. Sonra esnaftan olanları beş kuruşa, diğerlerini on kuruşa muayene edip reçete yazmak, mahalleden ilmühaberle gelen fakirlere parasız bakmak üzere anlaştılar.

Mehmet Efendi, Mansur'un nöbeti saatlerinde kazancın pek az olduğunu görerek, yolunu bulup bir hususi kâtip aldırmaya muvaffak oldu. Gelenler, salona dolup kâtibin vereceği numaraya göre odaya girerlerdi. Kâtip numara verirken parayı alır, pusulanın arkasına işaret ederdi.

Mehmet Efendi ile Nuri Bey epeyce kazanıyorlardı. Mansur ise ekseriya reçetenin bir kenarına Fransızca bir işaret koymakta olduğundan eczaneden parasız yapılan o reçetelerin hesabı aybaşında gizlice Mansur'a gelirdi. Bununla beraber Mansur da epeyce para kazanmıyor değildi.

Bazen akşamüstü işleri bittikten sonra Mehmet Efendi'yle bahçeye çıkarlardı. Mehmet Efendi, akşamları bir iki

kadeh rakı atmaktan geri kalmadığı için tepsi de bahçeye gelirdi. Mansur içkiyi ağzına koymazdı. Fakat miktarını gördükten sonra da Mehmet Efendi'ye ağzını açıp bir şey söylemez, hatta arada sırada mezeye elini uzatıp Mehmet Efendi'yi "memnun" ederdi. Bazen Mehmet Efendi iki üç kadehten sarhoş olarak abuk sabuk konuşurdu. Bahçe, harem bahçesi olduğu için gel-git hizmeti dokuz yaşında bir besleme tarafından görülürdü.

Bir gün küçük kız evde yoktu. Mehmet Efendi kendine hizmet ediyordu. Başı epeyce dönmüştü.

— Lakin Mansur, ben seni hakikaten kardeşim gibi sevdiğim halde, kiracıların olan bizim Çankırı dudularını senden kaçırdım. Âşık olmayacağından eminim. Olsan bile duduyu öldürür, seni kurtarırım. Öte yandan, benden çok onları gözeteceğine zerre kadar şüphem yok. Benden sonra onların senden başka bir kimseleri de yoktur. Ben ne eşeklik ettim de bizim "madam" valide hanım ile "matmazel" kız kardeşime seni "prezante" etmedim? diyerek gülmeye başladı ve "kaybını telafi"ye kalkıştı.

Mansur buna şiddetle karşı koyduysa da muvaffak olamadı.

İçeriye giden Mehmet Efendi, bir müddet sonra gayet kalın birer çarşafa bürünmüş iki kadın heykeli getirdi. Önce gelenlerden hangisinin kızı, hangisinin annesi olduğu belli değildi. Mehmet Efendi'nin şakacı gevezeliği içinde beş on dakika geçti. Bir iş bahanesiyle annesi giderken Mehmet Efendi sesini çıkarmadı. Mansur ile kız kardeşinin tanışıp anlaşmalarının mucip, meçhul bir arzuya tabi olduğu anlaşıldı.

Acaba arzusu neydi? Alıp vermek olmadığı iki defa tekrarlanan sözlerinden belliydi. Başka ne olabilirdi?

Tepsi ve bahçeyle meşgul olan Mehmet Efendi, kendisine hizmet ettirmek istiyorduysa da bir saat zarfında topu topu bir kere, "Fatma bana bir rakı getir! Mezesi fındık olsun" demiş ve hemen kız kardeşini geri göndermişti.

İşte ikisi birlikte konuşuyorlardı. Önce Mansur can sıkıntısından, Fatma da tabii utangaçlığından yerinde bir

söz bulamıyorlardı. Lakin beş dakika sonra Mansur, büyük bir hayretle, sanki süprüntülükte emsalsiz bir mücevher keşfettiğini anlamıştı. Fatma okumuş, okuduğunu anlamış, kadınlara, bilhassa onların tahsil ve terbiyelerine dair kendine mahsus esaslı fikirler edinmiş bir Çankırı kızıydı!

Mehmet Efendi'nin ısrarı şimdi anlaşıldı: Meşe odunundan işlemiş olduğu sanatlı doğramayı göstermek istemişti. Mansur, sanatı takdir etti. Mehmet Efendi'yi sevmek için fazladan bir kuvvet bulmuştu.

Bunlar böylece lakırdıya dalmışken, öteden Mehmet Efendi'nin iri sesi geldi:

— Galiba işi arttırıyorsunuz, biraz daha uzaklaşacak olursam, hemen birbirinize sarılacaksınız! Şimdi içerideki Serber'i[1] çağırırım ha! diyordu.

Mehmet Efendi'nin bu kaba şakasından ne Mansur kızardı ne de Fatma sıkıldı. Hatta Fatma gülerek:

— Yaramaz çocuk! Hem vasıta olursun hem de gözetlersin ha! Hele dur, şimdi gelip senin kulaklarını çekeyim, dedi.

Mansur da:

— Senin gibi bir Herkül dururken Serber'e ihtiyaç var mı ya? sözlerini ilave etti.

Lakırdıların hangi dairede dolaştığı şu saf sözlerden anlaşılıyordu.

Mansur Fatma'nın yüzünü göremedi. Görmek de istemedi. Görmüş olsa bile erkek gözüyle beğenmezdi. Çünkü ağabeyinden ayrılmamak, kocaya, çoluk çocuğa karışmak suretiyle, on yedisinden sonra başladığı fakat tamamıyla tat almış olduğu tahsili bırakmamak üzere evlenmekten vazgeçmiş, yirmi dokuz yaşında koca bir Çankırı kızını görmüş olacaktı. İcap ederse Mansur'a abla, belki de ana olurdu. Lakin aile hayatı itibariyle başka bir şey olamazdı.

Diğer taraftan Fatma, dünya güzeli olmuş olsaydı, şu şekilde yapılan görüşmede –hatta karşılık göreceğinden

---

1 [Kerberos] Yunan mitolojisinde, yeraltı dünyasının kapısını bekleyen köpeğin adıdır. Yalnız, kahraman Herkül onu zapt etmeye muvaffak olmuş. (Yazarın notu).

emin olduğu halde bile– Mansur, acaba kardeş muamelesinden başka bir muameleye kabiliyet gösterebilecek miydi?

Haydi, Mansur bu alçaklığı kabul etmiş olsun. Fakat Fatma'yı ne yapalım? Masum bir edeple karışık harikulade bir metanet gözlerinden akıyordu. Fatma, edep sınırını aşmaya yeltenecek olanlardan yalnız en cesur ve edepsizine değil, hatta henüz mevcut olmayan gönül arkadaşına bile haddini bildirecek sarsılmaz bir iffete sahipti.

Mansur, giderken Mehmet Efendi'ye:

— Eserini ciddi olarak beğendim ve sana iki bakımdan teşekkür ettim. Birçok defa daha muayenesiyle istifade etmeye söz veririm, dedi.

Mehmet Efendi — (Sevinçle gülümseyerek) Elbet beğenecektin! Senden başka bir iş gören yok mu zannettin? Ben bizim duduya bile sana taş çıkartacağım. Sen Türkleri, hem Ankaralı, Konyalı, Kastamonulu Türkleri daha öğreneceksin!

Gece odasında Mansur, hatıra defterine birçok yazı yazdı ve sabaha kadar derin düşünceler içinde duvardan duvara dolaştı.

*

Doktorluk mesleğinden, mektepten, talebelerinden, derslerinden, Mehmet Efendi'yle kurduğu ortaklıktan fazlasıyla memnun olan Mansur'un dairedeki memuriyetinden henüz bir lezzet aldığı yoktu. Lezzet yoktu, fakat birçok ıstıraplar, ümitsizlikler baş göstermişti.

Mansur daireye giderken, memur olduğu kalem odasında, kalem efendilerinin hepsini birer "işe memur" zannetmişti. Bunun için kendisi de vazifesinin neden ibaret olduğunu kalemin reisi olan sakallı kâtipten sormuştu.

Müstakil bir vazifesi olmadığı ve tercüme ve yazıdan bir iş çıkınca diğer kâtipler gibi kendisine verileceği cevabını almıştı.

Akşama kadar bekledi. Kendisine bir iş göstermediler. Çoktan beri oraya devam edip kıdem almış olanların da işsiz oturduklarını görüyordu.

Yalnız onu görse! Oturdukları resmi koltukta pervasızca sütlaç, muhallebi, yemek yemek, şerbet, kahve, sigara içmek, bol esnemek, bazen ikişer ikişer kol kola olarak oda dışarısındaki aralıkta gezmek... Meşguliyetleri hep bu yoldaydı.

Hatta Mansur, genç bir efendinin o gün, bir defa yemekten başka hemen birer saat arayla iki defa toz şekeri ekilmiş muhallebi, bir tabak sütlaç yediğini ve üç defa portakal şerbeti istediğini görüp şaşmıştı. Mansur gayet iyi görüyordu ki bunlar arzu ve iştiha şevkiyle değil, işsizlikten, vakit geçirmek için, zoraki yeniliyordu.

Dehşet içinde kaldı. Bu hallerde bulunan adamın, fikren gelişmesine imkân olmadığını ve bilakis insanın bildiğinden ve öğrendiğinden de birçok şeyler kaybedeceğini düşündü.

Mansur bunun sebeplerini araştırmaya başladı. Kalem işlerinin her gün öyle geçtiğini, o halin yalnız o güne mahsus olmadığını hayretle öğrendi. Tabii olarak kalemin vazifesini, hal ve durumunu, kâtiplerin hangi lüzum üzerine tayin edildiklerini soruşturdu. Gördü ki kalemde mümeyyizden başka bir mütercim ile bir kayıt memuruna lüzum var, geri kalanların hepsi fazladır.

Mansur zannetmişti ki odadaki otuz kâtibin otuzu da lazım, her birinin vazifesi ve mesuliyeti ayrıdır. Halbuki efendilerin yirmi yedisi ayrı vazifesi ve mesuliyeti olmayan "maaşlı müdavimler"di. Kendisi de onlardan olacaktı!

Mansur'un yüreğine darlık geldi. Mutlaka o kalemden çıkıp başka kaleme gitmek lüzumunu hissetti. Hal ve keyfiyetin başka kalemlerde de aynı olduğunu anladı!

Mansur maaşlarını sordu. Mümeyyiz üç bin kuruş alıyormuş, öteki efendilerden kiminin bin beş yüz, kiminin de yalnız elli kuruş aldıklarını söylediler. Hatta yüz elli kuruş alanlardan biri, sakalına kır düşmüş on sekiz senelik muntazam memurmuş!

Mansur'un bunları kendisinden öğrendiği iskemle komşusu, anlaşılan "yanıklar"dandı. Mansur'un bu düzensizliklere üzüldüğünü görünce, mümeyyizin dışarıya çıkmasını

fırsat bilerek, kulağına, kalemin durumunu anlatmaktan geri kalmıyordu.

— İşte şu karşınızdaki genç efendi, üç ay evvel memur olmuştur. Maaşı bin iki yüzdür. Hemen sâniye[1] rütbesini almıştır. Kendisi tercüman beyin yeğenidir, diyordu.

Mansur da:

— Hangi mektepten çıkmıştır? diye sordu.

Muhatabı şaşkınlık ve tebessümle:

— Hangi mektepten mi buyurdunuz? Mahalle mektebine bile uğradığı şüphelidir.

Mansur bahsedilen efendiye baktı. Yüzünde yaradılıştan zekâ, azim ve kararlılık okunuyordu. Bunun için muhatabına inanmadı. Fakat işi bir münasebetle kendisinden soruşturunca hakikaten babasının evinde Arapçada sarfa[2] Farsçada *Nasihat'ül-Hükema*'ya[3] çıktığı ve Türkçeden de iki satırlık meşke bakarak karalama yazdığını öğrendi.

Mansur kendi kendine:

— Yazık değil mi? Cenabıhak, çocuğu hiçbir şeyden mahrum bırakmamış! Baba ve annesinin bu ihmalleri günah değil mi? diyordu.

Mansur'un muhatabı malumat vermeye devamla dedi ki:

— Şu soldan dördüncü oturan delikanlı, Rıza Bey, hepimizin kıskançlığına uğramıştır. Kendisine mümeyyizin hususi teveccühü var. Rütbece, maaşça yükselmektedir. Lakin dünden beri telaştadır.

— Niçin?

— Siz gelip mümeyyizin sağ tarafına yerleştiğiniz için.

— Elbette iktidarı vardır. Teveccühü muhafaza edebilir.

— Hangi iktidar?.. İktidarı göz önündedir. Mühimce bir müsvedde kaleme alamadıktan başka doğru olarak on satır tercüme edemez.

Her nedense Mansur, bu sözlerden tiksinerek yüzünü öbür tarafa çevirdi ve bir müddet kendi düşüncelerine daldı.

---

1 İkinci derece rütbe.

2 Sarf: Dilbilgisi, yapı bilgisi.

3 "Bilgelerin Öğütleri" anlamına gelen Farsça ahlak kitabı.

Bu sırada mümeyyiz gelip makamına oturmuştu. Mansur yavaşça:

— Efendi Hazretleri! Bendeniz için burada yer hazırlanmasını emrettiğiniz vakitte, kalemin durumunu bilmediğim için şurada oturana mahsus müstakil bir memuriyetle vazifelendiriliyorum zannıyla sesimi çıkarmamıştım. Bugün kalemin halini öğrendim. Esasen diğer arkadaşlarımdan fazla bir imtiyazım yokken, hiç sebepsiz hepsinden üstün duruma geçerek yanı başınıza kurulmayı edep ve mesleğime sığdıramıyorum. Kıdeme zatıâliniz riayet ettiğiniz gibi, kulunuzun da ziyadesiyle riayetim vardır. Bunun için lütfen emir buyurunuz da sandalyemi şuraya, kapının önündeki sıra başına koysunlar, dedi.

Mansur bu sözleri yavaşça söylediyse de efendilerin çoğu işittiler. Hayretle Mansur'a baktılar. Takdir ederek hürmet ettiklerini gösteren bir belirti yoktu. Aksine Mansur'un budalalığına hükmetmişlerdi. Bununla beraber görmedikleri bir muamele olduğu için budalalığa hükmetmekle birlikte Mansur'a da başka gözle bakmaya başladılar.

Mansur ısrar ederek dediğinde durdu. Mümeyyiz, amirine durumu söyledi. Amiri de:

— Henüz maaş ve rütbe hakkında bir şey söylenmediği için böyle yapmıştır. Benim tarafımdan söyleyin: Çalışsın, inşallah her türlü feyiz alacak ve yakında mükâfat görecektir, dedi.

Mümeyyiz söyledi. Mansur da mükâfattan evvel ona hak kazanmak üzere hizmete hazır olduğunu ve işsiz oturmaktan ziyadesiyle rahatsız bulunduğunu bildirdi. Son derece ciddi söylenen bu sözler, mümeyyiz tarafından tabii nazikâne alçakgönüllülüğe verilmiş olduğundan amirine arz olunmamıştır.

Hakikaten Mansur kalemden pek ziyade sıkılmaya başladı. Hele ilk günleri iş var zannıyla daireye kitapsız gittiği için akşama kadar boş kalmıştı. Akşam dönerken büyük bir hayretle vücudunu ve zihnini her zamandan fazla yorgun buldu.

"Ben böylece bir hafta devam edecek olursam çıldırırım" dedi.

Ertesi günden itibaren giderken bir iki kitap cebine koyup götürmeye başladı.

*

Bir gün yukarı kattan inen mümeyyiz, mühim bir tavırla:

— Mansur Beyefendi, Rıza Beyefendi! Sizi yukarıdan istiyorlar, dedi.

Rıza Bey mümeyyizin hususi teveccühünü kazanmış genç kâtip efendiydi. Önde mümeyyiz, arkasında beyler olarak merdivenden çıkılırken mümeyyiz iltifat edercesine:

— Rütbeniz için Beyefendi Hazretleri'ne söylemiştim. Onlar da uygun görmüşler, Reis Efendi Hazretleri'ne arz buyurmuşlar. Reis Efendi Hazretleri de şimdi Sadrazamlık yüksek makamına yazmışlar, dedi.

Rıza Bey hemen mümeyyizin eteğine vardı. Mansur'un başına kan hücum etti. Yüreği çarpmaya başladı. Hatta Rıza Bey'in etek öptüğünü bile görmedi.

Beyefendinin odasına yalnız mümeyyiz girip küçük beyler dışarıda kaldılar. Mümeyyiz hemen dönerek:

— Önce Reis Efendi Hazretleri'nin eteğini öpmeye gidiniz buyurdular, dedi.

Yine beraber olarak Reis Efendi'nin odasına girdiler. Yanında başı açık bir Frenk oturuyordu. Reis Efendi gelenlere dikkatlice baktı:

— Bunlar mı?

— Evet efendimiz.

— İnşallah yakında başka türlü de mükâfat görürsünüz. Yine gayret ediniz, çalışınız, göreyim evlatlarım!

Rıza Bey, eteğine sarılarak öptü. Reis Efendi, Frenk'e doğru dönmüş olduğundan yalnız eliyle eteğini çeker gibi bir harekette bulundu.

Mansur yaklaştığı vakit bu hareket tekrarlanmıştı. Fakat Mansur etek öpmek üzere davranmadı. Mansur'un açıkta durduğunu hisseden Reis Efendi, durumu yadırgayarak

yüzünü çevirip baktı. Mansur kalp çarpıntısından bembeyaz olarak put gibi duruyordu.

— Efendimiz! Devlet elbette bu rütbeleri layıkıyla hizmeti geçenleri mükâfatlandırmak için koymuştur. Kulunuzun böyle bir hizmetim değil, hatta hizmet gibi yüksek bir unvan altına alınabilecek, kaleme yararlı bir iş yaptığım yoktur. Bunun arzını, kendim için borç bilirim efendim.

Reis Efendi — (Önemsemez gibi) Tevazu gösteriyorsun oğlum. Biz sizin hizmetinizden memnunuz. Memnuniyetimizin neticelerini yakında yine görürsünüz. Haydi, gayret ediniz, yine çalışınız.

Mansur — Kulunuz ifademi tekrar etmeye mecburum. Çünkü arz ettiklerim hakikatin ta kendisidir. Kulunuz teşekkür için gelmedim. Zat-ı devletlerinin bu teveccüh eserini kabul edecek yüzüm olmadığını arz için geldim.

Reis Efendi'nin yüzü değişti:

— Evladım, çok konuşuyorsun, sana ait olmayan işlere burnunu sokuyorsun. Haydi, git işine bak!

Telaşından titremeye başlamış olan mümeyyiz, götürmek üzere Mansur'un koluna dokundu. Mansur yerinden kımıldamadı.

Mansur — Efendimiz, merhamet buyurunuz. Din ve devlete hizmeti mukaddes bildiğim gibi, Padişah Efendimizin teveccühlerinin eserlerini de aynı olarak mukaddes bilirim. Teveccüh eserine olacak hiçbir hal ve harekette bulunduğum yoktur. Bunun için bugün, bu yolda mükâfatlandırılmayı kabul etmem kulunuz hakkında tamiri müşkül bir kabahat yerine geçecektir. Çünkü o mukaddes makamı aldatmak kastına alet olmuş olacağım.

— Terbiyesizlik lazım değil! Haydi, çık dışarı!

Mansur dışarıya çıkmak üzereyken:

— Terfi yazınızı geri almazsanız kulunuz maatteessüf Sadrazamlık makamına kadar resmi müracaata mecbur olacağım! demişti.

Reis Efendi bir saat sonra yazıyı geri alarak yırttı ve mümeyyizi çağırttı:

— O çocuk pek terbiyesiz bir şey gibi görünüyor. Sen biraz terbiye etmeliydin. Rütbeden vazgeçtik, fakat arada Şeyh Efendi'nin hatırı var. Bari biraz maaş uyduralım. Kalemde boş yer var mı? Öyle ise yeniden biraz tahsisat isteyelim. Kalemde başka layık olanlar var mı? Kalem için daha ne kadar para istersin?

— Şimdilik iki bin kuruş kadar olursa zat-ı devletinizin sayesinde işimizi bitiririz efendimiz. Bir de kulunuz on iki seneden beri sadakatle hizmet yapıyorum. Efendimizin uğurlu zamanlarında bir şey olursam, olurum. Yoksa efendimizden başka kulunuzun boyun eğeceğim bir kimsem yoktur. Bir de oğlum köleleri, zat-ı devletiniz sayesinde on üç yaşına geldi. Zat-ı devletlerinin müsaadeleri olursa kalemde çalıştırmak istiyorum.

— Peki, sana da bey oğluna da bir şey yaparız.

On iki gün sonra kalemde fevkalade bir hal göründü. Önce mümeyyizin rütbesinin yükseltildiği anlaşılarak efendiler tebrik için eteğine vardılar.

Sonra mümeyyiz, kâtip efendilerin maaşlarına yapılan zamlara dair pusulayı okudu. Rıza Bey'in maaşına dört yüz kuruş zam edilmiş, Mansur'a bin kuruş verilmişti. Geri kalanları elli, otuz, yirmi, hatta biri on iki kuruşluk (!) zamlardan ibaretti.

Elli kuruş maaş da mümeyyizin çocuğuna verilmişti.

Yüz elli kuruşluk maaşlı, on sekiz senelik devamlı memur olan Bekir Efendi'ye bir para zam olunmamıştı. Mansur teşekkür için ayağa kalkıldığı sırada şu hakkı yenmiş memurun resmen bir kabahati görülüp görülmediğini yanındakinden sordu ve "Kabahat mi? Zavallının kimseye bir fenalık ettiği yoktur. Mazlum, gayretli, melek gibi bir adamdır. Çoluk çocuğu da var, başka geçineceği olmadığı gibi, koruyucusu da yoktur" cevabını aldı.

Eteğe varıldığında sırada Mansur, mümeyyizin eteğini öpmeksizin:

— Kalemde maaşların hangi miktara kadar yükseltildiğini bilmiyorum. Lakin Bekir Efendi ile sair emsalinin maaş-

ları resmi miktara yükselmeden önce bir akçe maaş almak elimden gelmeyeceğini arz ederim, dedi.

Mümeyyiz şaşırarak bir şey söyleyemedi. Mansur da doğru gidip yerine oturdu.

Bu vaka herkesin dikkatini çekti. Takdir edenler azınlıkta, Mansur'un çıldırdığına hükmedenler çoğunluktaydılar. Keyfiyetin zamanı geldiğinde amire arz olunmak üzere, mümeyyiz tarafından şimdilik sükûtla geçiştirildi.

Mümeyyiz, akşamüstü Salih Efendi'nin konağına uğrayarak evine gitmişti. Salih Efendi de Mansur'la bir saat şiddetli münakaşada bulunmuşken, maaşın kabulüne kandıramadı.

Mansur, mümeyyiz için büyük bir dert olduğu gibi, Salih Efendi'yi de düşündürmekteydi. Çünkü Mansur hakikaten pek çok huysuzluklar ediyordu.

Kalem odalarına dilencilerin girmesine itiraz eder, her nevi satıcıların kalem odasında dolaşıp meşgul olanlara bile "şunu bunu ister misiniz" yolunda hitapta bulunmalarına kızardı. Bunların resmi makama yakışmadığı iddiasıyla mümeyyizi vazifesini yapmaya davet ederdi. Mümeyyiz ise öteden beri kalemde buna müsaade olunduğu gibi, diğer kalemlerde de aynı hallerin mevcut olduğu iddiasıyla karşılık verirdi. Lakin Mansur bunu kâfi görmeyip yine dediğinde ısrar gösterirdi.

Bir gün hususi günlerden biri olmak münasebetiyle dairede tebrik merasimi yapılıyordu. Kalem efendileri mümeyyizin eteğine varmak üzere hep birden kalkıp bir sıra oldular. Mansur ortaya doğru tesadüf etti. Mümeyyiz, tebrik vesilesiyle gelip yanına oturmuş olan diğer bir kalemin ileri gelenlerinden biriyle gizlice konuşmaya dalmıştı.

Efendilerin eteğine vardıklarını görmüşken ayağa kalkmaksızın konuşmaya devam etmekte ve ilk gelene bir kere "Estağfurullah" demekle, ötekilerin elleri eteğine doğru gittiği sırada yalnız açıkta bulunan sol elini sallamakla iktifa ediyordu.

Öndekiler nöbeti bitirip sıra Mansur'a gelmişti. Mümeyyizin halini gören Mansur, üç adım kadar açığında durdu. Bu hal mümeyyizin dikkatini çekti, onu bakmaya mecbur etti: Mansur dimdik duruyordu.

Mansur — Mümeyyiz Efendi! Arkadaşlarımın sıraya dizilip eteğinize geldiklerine olan sebep meçhulünüz olmamalıdır. Efendiler şahsınızı değil, bu odada hususi günü olmak dolayısıyla kalplerimizi şükran duygularıyla dopdolu eden o mukaddes varlığın vekilini kutluyorlar. Mevkie yakışır bir tavır ve harekette bulunmanız kulluk adabı cümlesinden değil midir?

Mansur'un şu azarlarcasına ifadesi üzerine, mümeyyiz kıpkırmızı olarak yerinden fırladı, üç adım kadar ileriye geldi. Mansur ise güya bunu görmemiş gibi, mümeyyizin sandalyesine doğru gidip boş sandalyeye usulünce temenna ettikten sonra yerine döndü.

Bu vaka da dairede haftalarca dedikodu konusu oldu.

Bir gün mümeyyiz, Rıza Bey'den bir kâğıt alırken, daire adabı dışında laubali şekilde iltifat göstererek işle ilgisi olmayan sözler söylemekteydi. Bundan dolayı Mansur'un, üzerine dikilen ıstıraplı bakışları mümeyyizin gözlerine tesadüf etti. Mümeyyiz elinde olmayarak kızardı. Mansur da yüzünü öbür tarafa çevirdi.

Akşam konakta Mansur, kaleme artık devam edemeyeceğini Salih Efendi'ye söyledi. Israr fayda etmediğinden Salih Efendi güç halle bir hafta daha sabretmesini isteyerek muvaffak oldu. Salih Efendi bir yolunu bulup Mansur'u başka daireye naklettirecekti.

Üç gün sonra Mansur yerinde otururken odaya bir şapkalı gelip mümeyyize bir iş söyledi. Mümeyyiz "Yarın" diyerek geleni savdı. Ertesi gün o şapkalı yine geldi. Mümeyyiz "Birkaç gün sonra" dedi.

Şapkalı hiddetlenerek makama yakışmayan birçok söz söyledi ve işini bitirmeden odadan çıkmayacağını bildirerek Mansur'un yanı başındaki boş iskemle üzerine oturdu.

Mansur, mümeyyiz tarafından herifin terbiyesinin verilmesini bekledi. O taraftan ses çıkmadı. Herif, Mansur

Bey'in yanında burun buruna oturuyor, hem de edepsizce söyleniyordu.

— Baksanıza Mösyö! Hakaret ediyorsunuz. Burası resmi makamdır. Şikâyetiniz varsa amirimize müracaat etmekte serbestsiniz. Yoksa burada haysiyet kırıcı tarzda söz söylemeye hakkınız yoktur, haddiniz de değildir!

Mansur'un bu hareketi üzerine Frenk pervasızca:

— Haysiyet mi dedin? Mümeyyiz efendinin eline bir iki mecidiye sıkıştırmış olsaydım, dünden işimi görüp gideceğimi bilirdim. Ben bu rezaleti kabul edemem yoksa... dedi.

Konuşma Fransızcaydı. Fakat kalemde Fransızca bilenler vardı.

Mansur bir şeyi bekler gibi mümeyyizin tarafına doğru baktı.

Mümeyyiz, başını elindeki kâğıda doğru eğmiş, yüzünü kızartmış bir halde duruyordu. Güya elindeki kâğıdı uğradığı tecavüze karşı kalkan yapmıştı.

Mansur'un kanı coştu:

— Mösyö! Şimdi dışarı çıkacaksınız! Ve bir resmi daireye yakışır edep takınıncaya kadar şu kapıdan içeriye ayak basmayacaksınız! dedi.

Frenk yerinden kımıldanmadı. Mansur çıngırağı oynatarak gelen odacıya:

— Şu terbiyesizi dışarı at! dedi.

Odacı şapkalıyı görünce tereddüt gösterdi. Şapkalı da cevap olarak Türkçe:

— Terbiyesiz de edepsiz de sensin! dedi.

Mansur kendini kaybetmişti. Şiddetli bir tokat sesi odayı çınlattı. Frenk yere yuvarlanmıştı. Mansur da tekmeyle onu dışarı atmakla meşguldü.

Mansur'u tuttular, Frenk'i çıkardılar.

Beş dakika sonra Mümeyyiz, Mansur'a hitap ederek:

— Etmemeliydiniz beyefendi, herif .... tercümanıdır. Çocukluğunuzdan bir mesele çıkabilir, demesin mi?

Mansur kendisine bir bakış fırlattı. Ah!.. O bakışta ne kadar nefret ve tiksinti, ne kadar ümitsizlik ve ıstırap oku-

nuyordu! Mansur'un bütün güzel milli ve insani duyguları mümeyyizin şu hitabından dolayı en ağır şekilde yaralanmış ve kamçılanmıştı.

Yarım saat sonra Mansur kalem odasından çıkmıştı. Dönmek arzusu bir daha zihnine misafir olmadı. Zaten mümeyyiz efendi de yukarı çıkıp Mansur'un terbiyesizlikleri, tecavüzleri, edep ve vazife dışı hareketleri hakkında birçok mübalağalarda bulunduktan sonra Frenk tercümanını günahsız kuzu ve Mansur'un terbiyesizliğinin kurbanı göstererek vakayı nakletmiş ve bundan dolayı çıkacak olan meselede kendisinin mesuliyeti olmadığını izaha gayret etmişti. Hatta bu izahat esnasında Frenk'in mecidiye bahsine karşı bile "vazifeşinaslık icabı" sükût ettiğini ilave etmişti!

Bunu dinleyen amiri, Mansur'u kalemden çıkarmak lüzumunu tasdik etmekle beraber, mümeyyize de kalem odasında bu gibi tecavüzlere bir daha meydan vermemek üzere çalışmasını tembih etti.

Mansur'dan hak ettiğini bulan tercüman, şikâyetle "mesele" çıkarmayı hatırına getirmemiş, hatta hareketinin herhangi bir şekilde sefarethanesine aksedeceği korkusuyla ödü kopmuşken, yine de mümeyyiz ile amirinin gözünde, Mansur'un terbiyesiz, zararlı bir mahluk olduğuna dair kesin hüküm devam ediyordu!

Halbuki bu kalem, Mansur'a, kendisine en ziyade uygun kalemlerden biri olmak üzere tavsiye edilmişti.

5

Güller ve Dikenler

Mansur'un Şeyh Efendi'nin evine taşınması ve yerleşmesi konakça büyücek bir mesele sırasına geçti. En ciddi olarak memnun olan şüphesiz İsmail Bey'di. İsmail, Mansur'u tamamıyla takdir etmeye muktedir değildiyse de kendisinden pek yüksek bir varlık olduğunu derhal teslim etti. Arkadaşları gibi bundan dolayı kıskançlığa düşmedi. Bilakis iftihar ederek kendisine bağlandı.

Daima yanında bulunmak, konuşmak isterdi. Lakin Mansur'un işlerine mâni olduğundan odasına girerken:

— Kardeşim korkma, mâni olmam. Yalnız bir sigara içip gideceğim. Odana uğramaksızın yanından geçemiyorum, derdi.

İsmail Bey, Mansur'un kendisiyle beraberken sıkıldığını gördüğü gibi, İsmail'in de Mansur'un yanında olmasını istemediği işleri, yerleri vardı.

İsmail ilk defa Mansur'la Kâğıthane'ye gittiği vakit, daha giderken yolda kendisine arkadaş değil, eğlencesine babasından daha fazla karışan bir mâni olduğunu görmüştü. İsmail bir daha Mansur'un Kâğıthane gezintisine beraber gelmesini istemedi. Mansur da beraber gitmek üzere teklif beklemediği gibi, İsmail yalvarsa bile kabul etmemeye kesin olarak karar vermişti.

İsmail Bey, Beyoğlu'na ve kulübe çok gider ve kumar oynardı. Mansur bir defa beraber gidince İsmail Bey'i masa başına yaklaştırmadığı gibi, ayak basılacak yer olmadığını söyledi. Başka türlü eğlencelerden bahsetmeye zaten İsmail'in cüret ettiği yoktu.

Bununla beraber İsmail Bey, ciddi surette Mansur'u sever, büyük hürmet gösterirdi.

Şeyh Efendi Hazretleri de Mansur'un gelmesinden pek memnun olmuştu. Lakin Mansur'un dairedeki uzlaşmazlığı canını sıkıyordu. Çünkü fikrince, bu hal yükselmesine mâniydi. Şeyh Efendi'nin hükmünce ancak rütbece, nişanca, mevkice olan muvaffakiyetlere "yükselme" denilebilir. Mansur'da böyle yükselmeye istidat görmediğinden dolayı esef etmişti. Mansur'a yalnız yeğen gözüyle bakmayıp, zihninde damat saymaya başlamıştı.

Hanımefendi, Mansur'u cidden sevmeye başladı. Mide hastalığından, kansızlıktan daima rahatsız bulunan Hanımefendi, Mansur'un yardımına muhtaç olurdu. Hem ilacından istifade eder, hem de konuşmasından zevk duyardı. Mansur'un tedavisi sayesinde sıhhat ve afiyetini kazandıktan sonra Hanımefendi'nin sevgisine bir de şükran duygusu ilave olundu. Dünya yüzünde Mansur Bey gibi bir damat bulunamayacağına hükmetti. Hatta hükmünü kızı Sabiha Hanım'dan dahi saklayamadı.

Sabiha Hanım da annesinin hükmünü belki fikir olarak tasdik ettiyse de cuma günleri "bulunmaz olan damadı" evde bırakarak Kâğıthane gezintisine gitmekten geri durmadı. Hatta Kâzım Bey'den mektup, başkalarından da iltifat kabul etmekte bir mahzur görmedi.

Mansur, hizmetçilerden hastalanmış olanlara, uşak yahut halayık demeksizin, efendilere edilen hizmet ve ihtimamın aynısını göstererek hepsinin kalplerini kazanmıştı. Hatta tifoya tutulan uşak Bilal'in yatağı başında iki gün, iki gece ayrılmaksızın kalmış ve her hizmetini bizzat görmüştü.

Şeyh Efendi'nin evinde Mansur yalnız bir kişinin rahatını bozmuştu. Onun kim olduğunu Mansur bilseydi, ah zavallı çocuk, ne kadar keder edecekti!

Mansur'la bir çatı altında bulunmaktan rahatsız olan Zehra Hanım'dı! Mansur'un çocukluk arkadaşı Zehra, kalbinde bu kadar yer etmiş gönül arkadaşı cananı olan Zehra Hanım, kendisinin evde bulunmasından mustarip oluyordu.

İşte Zehra, harem tarafının en uzak köşesini teşkil eden odasında oturuyor! Gözlerinde hiddet, yanaklarında kızarıklık görülmektedir.

Elinde bir kâğıt var. Yırtılıp parça parça edilmemiş. Lakin o kadar bükülmüş, ezilmiştir ki artık işe yarar bir yeri kalmamıştır.

"Ettiği elvermiyormuş gibi bana hitaben bir mektup yazıp İsmail Bey'le göndermeye cüret etmiş! Hâlâ beni çocuk mu zannediyor?"

Zehra, masa başına oturdu. Eline bir kalem aldı. Fransızca olarak hakaret dolu bir cevap yazdı.

Bir müddet düşündü. Yazdığı mektubu yırttı, attı.

"Cevaba değer yeri yok! Hiç ehemmiyet vermemek daha iyidir. Hem de benim Fransızca bildiğimi, tahsile devam ettiğimi varsın bilmesin!"

Halbuki biçare Mansur'un yazdığı mektup o kadar hiddet uyandıracak bir şey değildi. Mektup şundan ibaretti:

Hemşirem Hanımefendi,

Çocukluk haliyle size karşı yapmış bulunduğum terbiyesizlik kadar dünyada hiçbir şey kalbimi mustarip etmemiştir. On seneden beri vicdanımda düğüm olan bu utancımdan kurtulmak üzere affınızın eteğine sarılmak en birinci emelimken, bugün de terbiye görmemiş otel çocuğu gibi bilmeyerek diğerini yapmış bulundum. Bugünkü kusurumu, cemiyetten uzak yaşadığıma ve bütün bütün başka bir maksatla söylenmiş olduğuna vererek affedeceğinizi bildiğimden, öbür kusurumu affettirmek üzere her türlü cezaya hazır bulunduğumu kardeşçe arz eder ve layık olmadığım halde lütfunuzu esirgemeyerek ve şimdiye kadar çektiğim ıstıraba acıyarak af olunduğumu bildiren müjdenizi beklediğimi ilave ederim, hemşirem efendim.

Zehra, hemen odasından çıkıp gelin hanımın odasına gitti.

— Birader beyefendi kâğıdı Mansur Bey'den alıp bana getirmiş. Kendisinden rica ederim, bana bir daha böyle kâğıt getirmesin. Bunu da kendisine veriniz! dedi. Başka bir şey söylemeden çıktı, gitti.

Gelin hanım ise Zehra'nın bu gibi huysuzluklarına alışmış olduğundan sesini çıkarmadı. İşten haber alan İsmail Bey ise paçavra halinde geri verilen mektubu güç halle okuduktan sonra yırttı, attı. Mansur'a bu hususta bir şey söylemeye lüzum görmedi.

Evet, Zehra hakikaten acayip tabiatlı bir kızdı.

Ders iskemlesinden ayrıldığı günden beri bir günü rahat geçiremedi.

Mansur'a olan hırs ve düşmanlığı kendisini yalnız başına çalışmaya sevk etmişti. Israr ederek annesine bir hanım öğretmen tutturmuş ve Zehra, kadınlara mahsus tahsille yetinmediği için on yaşındayken onu değiştirmişti. İkinci öğretmeni, savaşta ölmüş bir yarbayın karısıydı, eski kibar hayatını artık yaşayamadığı ve zengin olmadığı için Cezayir'de yerleşmeyi tercih etmişti.

Madam her vakit, Ahmet el-Nâsır'ın konağına gelmeye mecburduysa da Zehra, yakında bulunan madamın evinden hoşlandığı için çok defa madamın kızı gelip Zehra'yı oraya götürürdü.

Zehra on dört yaşındayken, hocası ilim ve fenden ders vermekten aciz kalınca, dersleri elişleri ile musikiye hasretmişti. O da Zehra'nın elişlerine merakı olduğundan değil, madamı, kızını, evini sevdiğinden, vaktini orada rahat geçirdiğindendi. Zehra'nın piyanoda fevkalade mahareti vardı, sesi de güzel, terbiyeliydi.

Bazen Zehra saatlerce piyano çalarak şarkı söylerdi. Fakat on iki yaşına geldikten sonra çarşafsız çıkmadığı gibi, madamın evinde de pek seyrek sesini işittirirdi.

Madamın kızından başka bir de yüzbaşı rütbesinde oğlu vardıysa da yılda bir kere izinli olarak eve gelip ancak on beş gün kadar otururdu.

Zehra kendini bildikten sonra, subay evdeyken gelmezdi. Lakin bir gün, her nasılsa kendini unutarak iç sıkıntısını atmak için madamın evine gitmiş ve piyano başına geçip saatlerce şarkı söylemişti. Gittiği vakit evde ana kızdan başka bir kimse yoktuysa da eve dönmüş olan subay bir saatten beri nefesini tutarak kapı aralığına yerleşmiş ve bütün duygularını Zehra'nın sesi ile çehresinin güzelliğine hasretmişti. Zehra, madamın oğlunu önceden görüp bildiği gibi, subay da on iki yaşında olan Zehra'nın güzelliğini övmüştü. Subay, Zehra'yı o vakitten beri görmemiş, Zehra kumandana yaver olmuş olan subayın kordonlu resmini ve güzel kıyafetini görmüştüyse de hiç ehemmiyet vermemişti.

Gayet şiddetli aşk ve alakaya tutulmuş olan Fransız subayı annesini, kız kardeşini birçok rahatsız etmişken, onların Zehra'ya bir şey söyledikleri yoktu. Çünkü bunun saçmalığı onlarca apaçıktı. Zehra Müslüman, dindar bir kızdı. Napolyon olsa yine zerre kadar ehemmiyet vermeyip, bir İslam hamalını ona tercih edeceğini bilirlerdi. Lakin subayın ikna olduğu yoktu. Çünkü subay, Zehra için Müslümanlığı kabul etmeye bile hazırdı.

Başka çare kalmadığından, subay önce Zehra'ya bir mektup yazıp artık kalbini açmış ve Müslüman olarak Zehra'nın emredeceği diyara beraberce gitmeye hazır olduğunu bildirmişti.

Zehra cevap vermedikten başka, subayın annesine yazdığı mektupta, artık yetişkin olması dolayısıyla evden dışarı çıkamayacağından ve madama lüzum kalmadığından bahisle yalnız kesin vedada bulunmuştu.

Subayın bununla kalmayıp kumandanı ve Ahmet el-Nâsır vasıtasıyla maksadına erişmek üzere işe giriştiğini haber alan Zehra dehşetinden annesiyle kendisini İstanbul'a atmıştı.

Sanki İstanbul'da rahat etti mi? Gelir gelmez annesini kaybetti. Gelin hanım ile Sabiha Hanım'ın kendisine akran ve şahsen sevimli bulunmaları önceleri teselli vermişti. Hanımefendi iltifatta, muhabbette kusur etmezdi. Salih Efendi ise

Zehra'yı ziyadesiyle takdir eder ve her sabah odasına gelip gönlünü hoşnut etmek için vesile arardı. Hatta Zehra'nın paraya hiç ihtiyacı yokken Sabiha'ya bir şey alınırken Zehra'ya da bizzat aynını alıp kendisi getirirdi.

Zehra birinci hediyesini kabul ettiğini ve kızararak, onu hatırı için reddetmediğini ve bir daha getirmemesini söyledi. İkinci defa gelen hediyeyi reddetti. Şeyh Efendi'nin, Hanımefendi'nin, gelin hanımın ısrar ve ricaları fayda vermedi.

Zehra ilk defa Sabiha ve gelin hanımlarla sokağa çıktığı vakit kalbinde derin bir ıstırap duyarak onların da kendisine denk olmadıklarını anladı. Cezayir'de olduğu gibi İstanbul'da da kendi kendine, yapayalnız yaşamaya mecbur olduğunu gördü. Derdini paylaşacak bir can yoldaşına malik olmadığı için yeniden kederlendi.

Zehra çokluk konaktan dışarıya çıkmazdı. Çünkü İstanbul'un sokaklık hali her cihetle canını sıkardı. Yeni geldiği sıralarda Sabiha ve gelin hanımlarla beraber bir gün Kâğıthane'ye gitmişti. İlk önce işaretler rezaletinden tiksindi.

"Ah, bu ne kadar rezalet, ne kadar ayıp! Müslümanlık adabı nereye gitmiş? Babalar, analar, kardeşler buna nasıl tahammül ediyor? Hiç olmazsa bunu hükümet men etmeli değil mi?" Sabiha ile gelin hanım gülüştüler.

— Senin nene lazım? Kendi eğlenmene bak, dediler.

Açık bir arabayla geçmek üzere arkadan süratli gelen bir süslü delikanlıya işaretle, gelin hanım Sabiha'yı dirseğiyle dürterek:

— Bak, Kâzım Bey geliyor! dedi.

Sabiha Hanım da arabanın arka pencereciğinden baktı, gördü. Hemen arkasından yan penceresinden başını çıkarıp yine baktı.

Zehra Hanım, akrabaları içinde bir Kâzım Bey mevcut olduğunu henüz bilmiyordu. Merak etti. Araba yetişti. Bir müddet iki araba yan yana gittiler. Arabadaki bey sırıtarak gülüyordu. Elindeki zarfı bir fırsatını getirip hanımların arabasına doğru fırlattı.

Zarf Zehra'nın önüne düştü. Hanımlardan hiçbirisi dokunmadıkları için Zehra, kendisinin almasını bekliyorlar zannıyla eğilip zarfı onlara uzattı. Yine hiçbiri almakta acele etmedi.

Faytondaki bey güya bir şey anlamış gibi seyise yavaş gitmesini emrederek geri kaldı. O vakit hanımlar zarfı alıp içindekini hemen okumaya davrandılar...

Zehra bir mana veremeyip tereddütte kaldı:

— Allah'ınızı severseniz, mademki mektup o kadar mühimmiş, demin niçin almak için ağır davrandınız?

Hanımlar gülüştüler.

— Kardeşim, her şeyin bir usulü var. Sen de yakında öğrenirsin. Herif bakarken mektubun kimin tarafından alındığı gösterilir mi?

Zehra, Sabiha Hanım'ın bu "herif" sözünden ve "bakarken alınır mı?" ifadesinden şaşırıp kaldı.

— Canım bu bey kim oluyor? Bizde bunu ben hiç görmedim.

Sabiha Hanım kahkaha kopardı. Fakat gelin hanım Sabiha'ya göz ucuyla ufak bir işaret etti. Bunun üzerine Sabiha Hanım yine gülmeye devam ederek:

— Bize çokluk gelmez, benim sütkardeşimdir, dedi.

Zehra'nın yüzü pancar gibi kızardı. Gözleri ateş gibi parladı. Hiddetle dedi ki:

— Mektubu bana niçin aldırdınız? Hem bu herif bize ne hadle name atıyor? Siz de bu herifin mektubunu niçin kabul edip okuyorsunuz?

— A canım, senin nene lazım? Halk buraya eğlenmek için geliyor. Sana ne oluyor?

— Benim neme lazım mı? Bana ne oluyor mu, buyurdunuz? Haydi, şimdiki rezaletinizi bırakalım. Umumiyet itibariyle kadınlarda namus ve haysiyet kalmazsa ne yüzle kadın sıfatıyla sokağa çıkıp âlemin yüzüne bakacağız?

Biz kendi edebimizle arabada otururken –görmediniz mi?– kaç çapkın işaretler ederek yılıştılar? Demek ki bu edepsizler ortalığın haline bakarak dünyada bir namuslu

kalmamış zannediyorlar. Yoksa buraya yalnız fenalar mı gelir?.. Ya bizim şu mektup işi? Bunu hangi edep ve namus kabul eder? (Zehra'nın yüzüne kan hücum etti) Hem beni buraya hiçin getirdiniz? Sizin de burada ne işiniz var? Haydi, arabacıya arabayı çevirt, gidelim.

— Adam ne oluyorsun? Halk rezalet ediyorsa bize ne? Biz etmiyoruz a!

Sabiha Hanım ile gelin hanımın bu sözleri Zehra'nın ciğerine ok gibi saplandı.

— Nasıl etmiyoruz? Demin arkamdan gelen herif, şu mektubu arabamıza atarak, hukuk ve iffetimize tecavüz ettiği, diğer biri de parmaklarını dudaklarına götürüp bize karşı selam verdiği vakit, herifleri tecavüzlerini tekrarlamaktan men edecek ne gibi bir harekette bulunduk? Bir zaptiyeyi çağırıp herifleri teslimle hadlerinin bildirilmesini istedik mi? Herifler terbiyesizliği tekrar ederlerse kabahat kimin olacak? Buraları düşünmek güç mü?

Zehra gittikçe hırslanmaya başladı.

— İşte beğenmeyip aleyhlerine söz söylediğimiz Hıristiyanlar, Frenkler... Hallerine iyi bakınız! Hiç bize benziyorlar mı? Kadınlarından hiçbiri bizim gibi sarkıntılığa uğruyor mu? Çapkınların hadleri mi olmuş? Bir kere tecrübe etsinler, bakın ne mukabele görürler? Halbuki içlerinde belki herkesçe bilinen kötüler bile mevcut olabilir. Bu gibi cemiyet düşkünleri bile bizden edepli geziyorlar. Bize edilen muamelenin yarısını görseler, namus davası için tereddüt göstermezler. Yazık değil mi bize?..

İşte bakınız, görüyor musunuz? İki şapkalı, arabadaki İslam ailesine işaret edip gülüşüyorlar! Yanlarından geçelim, bize de yaparlar. Kendi madamlarının, insanlardan başka her şeye yakışan bu sokak rezaletini kabul etmeyeceklerini bilirler. Onlara yapmazlar. Bizde rezaleti kabul etmeyeni görmüyorlar. Milli ahlakımıza yazık değil mi? Cihanın dillerinde destan olan milletimizin ar ve namusu nerede? Allah'tan korkmak, halktan utanmak yok mu? Şu bizim arabacı yahut ayvaz yüzümüze tükürse hakkı yok mu?

Zehra'nın arkadaşları seslerini artık çıkarmıyorlardı. Yüzlerinde üzülmüş gibi bir ifade vardı. Fakat utancından hemen kaçmak üzere dönmek isteyen Zehra'nın ricasını yine "Bize ne?" diyerek kabul etmediler. Zehra fena halde hiddetlendi:

— Öyleyse beni ya konağa kadar götürüp bırakırsınız yahut ben şimdi çıkar, şurada bir kayık bulup yalnızca gidiveririm!

Zehra'nın şakası yoktu. Dönmek lazım geldi. Dönüş emrini verdikleri sırada gelin hanım, "Bakın, bakın! Bizimki de yine şu rezil fino köpeğiyle uğraşıyor!" demişti. Zehra o tarafa baktı, ne görse iyi? İsmail Bey, alnı kıvrık sarı saçla örtülmüş bir hanımla karşılıklı işaretleşerek gülüşüyorlardı.

Zehra büyük bir ıstırap içinde kendini tutamayarak gelin hanımın yüzüne baktı. Bir felaket kapısı açıldığına hükmetti. Gelin hanımın yüzünde hiç öyle fevkalade bir hal görmedi. Hatta yüzündeki gülümseme aynen duruyordu.

Zehra'ya dehşet geldi.

"Bu ne? Bu ne?" diyerek kendi kendini yiyordu.

Bu sırada İsmail Bey'in arabası yaklaşmıştı. İsmail Bey karısını görmüşken yüzünde bir telaş eseri göstermedi. Hatta tebessüm ederek gözüyle bir dakika evvel işaretleştiği hanımı gösterdi. Gelin hanım da her zamanki tavır ve sesiyle:

— Oh! Şu fino köpeğine aferin! Seni bu kadar üzdüğü için ne kadar müteşekkirim bilsen! dedi.

İsmail Bey de:

— O kadar üzüyor zannedersen aldanırsın! mukabelesinde bulundu.

Zehra bayılmamak için bütün kuvvetini toplamaya mecbur oldu. Konağa kadar ağzından bir söz çıkmadı. Fakat perişan olan zihni, çözülmeye muhtaç birçok güç meselelerle uğraşıp durmaktaydı:

"İsmail Bey Allah'ın emirlerini, kendi edep ve terbiyesini, halkın ayıplama ve şikâyetini, şurada gezen yabancıların milli ar ve ahlakımız hakkında düşünecekleri kötü şeyleri,

hep bunları unuttuktan başka, hatta başkasının ırzına –yani milli namusa– ettiği edepsizce tecavüzünü, karısının, mübarek şeriat huzurunda hukukunu korumaya söz vererek gönlünü teslim ettiği bir Müslüman kadının önünde göstermek kabahatinin ne kadar büyük olduğunu kavramaya bile lüzum görmüyor!

"Meşru sahibi olan karısı tarafından bu gayrimeşru hırsızlığın görüldüğünü gören İsmail Bey, bundan dolayı –Mansur'un önünde sıkıldığı kadar olsun– sıkılmak, utanmak suretiyle milli ahlaka vergi vermeyi bile fazla sayıyor.

"Ah! Yarabbi, bu ne kadar gaflet! Bu ne büyük ahlak ve adap düşkünlüğü!

"Medeniyet dünyasına edep ve fazilet efendisi olmakla mükellef bulunan bizler için ne kadar züldür."

Zehra'nın mustarip gözleri, karşısında bulunan gelin hanımın yüzüne ilişti. Gelin hanımın yüzünde, olsa olsa, yalnız vakitsiz dönüşe Zehra'nın sebep olmasından dolayı hafif bir can sıkıntısı görülebilirdi.

Gelin hanımın bu hali karşısında Zehra'nın duyguları tekrar coştu:

"Yoksa bunlarda hayâ gibi yürek de mi kalmamış? Ahlak hırsızlığında yakalamış olduğu meşru kocasına ayıplayıcı bir söz yahut şikâyetli bir bakış, üzüntü belli eden bir hal göstermedi. Aksine hırsızlığını, yalnız 'üzdüğü için fino köpeğine müteşekkir olduğu'nu göstermek suretiyle gülerek zararsız bir latife gibi söyledi!

"Akşam bunlar dört duvar arasında yalnızca yüz yüze gelecek! Birbirlerine bakacak yüzleri kaldı mı ki...

"Ya akşam güya bir şey olmamış gibi, her vakitki gibi dereden tepeden bahse başlarlarsa?.."

Zehra'nın yüreğine şiddetli bir ıstıraptan doğan sıkıntı geldi. Birkaç kere kuru öksürükle geçirmek istedi.

"Ya fino köpeğinin sahibi, karısının bu halini görmüyor mu? Ya görüyor da sesini çıkarmıyorsa?

"Ya İsmail Bey?.. Söz verdiği sadakatten vazgeçtiğini bu kadar sorumsuz surette göstermeye yeltenmiş olan İsmail

Bey'e karısı 'Ben de sana karşı ırz ve iffetimi korumak hususunda ettiğim yemini bugünden itibaren geri alıyorum, ben de istediğim erkekle eğleneceğim' dese ne cevap verecekti?"

Zehra dehşet içinde, arabaya atılan mektubu hatırladı:

"O mektup delil değil miydi? Şimdiye kadar açıkça değilse bile kalpten bunu söyleyip bu yolda hareketle çirkefe dalmadığı ne malumdur?.."

Zehra'nın yüzü ateş gibi yanıyor, kulakları ötüyordu. Gözlerini tekrar karşısındaki hanımlara çevirdi, ikisi de fısıltıyla konuşup gülüşüyorlardı. Zehra'da bir nefret hissi doğdu.

"Belki de benim hayvanlığıma, budalalığıma gülüyorlar. Yoksa hakikaten ben budala mı oldum? Yahut ben rüya mı görüyorum?"

İşte bu gibi düşünceler birbirini takip ederek biçare kızın beynini dermansız bıraktı.

Konağın kapısından girip merdivenden çıkarken halsizlikten dolayı biçare Zehra parmaklıklara sarılmaya mecbur oldu ve baş ağrısı bahanesiyle odasına savuşup yarı baygın bir halde minderin üzerine kendisini attı.

Sabiha Hanım, niçin erken geldiklerini soran annesine:

— Zehra Hanım gezintiden sıkıldı, eğlenemedi. Biraz da rahatsız galiba. Onun ısrarıyla kendisini bırakmak için geldik.

— Aferin Zehra Hanım! Tam bir hanımmış. Sizin gibi zamane kızı değilmiş!

Fakat bunu söyleyen Hanımefendi'nin Zehra'yı bilerek tam takdir ettiğine otuz şahit lazımdır.

Arabaya beklemesini tembih etmiş olan Sabiha Hanım ile gelin hanım ise Kâğıthane dönüşünü seyretmek üzere bir saat sonra yine Beyoğlu'na çıkmışlardı!

Zehra o günden sonra bir daha Kâğıthane ile ona benzer gezinti yerlerine gitmemişti. Yalnız bir Ramazan günü Nesrin Kalfa'yla birlikte Beyazıt'a doğru gelirken mübarek aya hürmet için olsun, kadın ve erkeklerin edeplerini takınma-

dığını görerek üzüntü içinde Şehzadebaşı'ndan geri dönmüş ve gece rahatsızlanmıştı.

Zehra'nın bunun için konaktan dışarı çıktığı yoktu.

*

Mayıs günlerinden bir cumartesidir.

Salih Efendi'nin konağında her zamankinden ziyade bir hareket, bir kalabalık var. Alt kattaki kahve ocağında devamlı kırmızı şeker şerbetleri kaynıyor. Çoğunu peykelere yerleşmiş olan uşaklar içiyorlar. Bazen de bir gümüş tepsi üzerine dizilmiş ince saksonya takımı içinde yukarı kata yahut gümüş bir maşrapayla dolaptan içeriye verildiği oluyor.

Uşaklar, bahçıvanlar, aşçılar, hizmetçiler, hatta yalıdan gelmiş olan hamallar, komşu ağalar, iki at uşağı, hep burada toplanmışlar.

Efendi'nin yeni karısından o gün bir oğlu olmuştu. Yeni gelenin sıhhat ve afiyetine şerbet ikramı günüydü.

Konakta yeni gelen çoktan bekleniyordu. Mayısın sonu gelmişken onun hatırı için yalıya bile taşınılmamıştı.

İsmail Bey annesi, kız kardeşi, karısı, Mansur, Zehra, hizmetçilerin bir kısmıyla yalıya gitmek üzere Efendi'den rica etmişken, Efendi, "Beraber gideriz," diyerek ricasını kabul etmemişti.

Bu durum şimdi kahve ocağı halkı için dedikodu konusu olmuştu. Seyis İbrahim, İsmail Beyefendi hakkında üvey anasının kendisine bir rakip dünyaya getirdiği sırada konakta bulunmak istemediğini söylemiş, hazır bulunanların birkaçı İbrahim'i azarlamışlardı.

"Efendi'nin mülk ve serveti çok. Küçük beyefendi, 'fazla bir mirasçı geldi,' diyerek üzülecek değil a!" demişti. Aşçıbaşı bile "Efendüler hakkunda böyle laflar gayrü ayuptur!" tekdirini işittirmişti.

Fakat kahve ocağı meclisinin çoğunluğu İsmail Bey'in bu işten canı sıkılması lazım geleceğini tasdik ediyorlardı. Miras düşüncesi olmasa bile, annesinin ortaktan dolayı rahatsız olacağı, hele şimdi ortağının çocuğu dünyaya gelip

Efendi'nin sevgisini kazanınca daha ziyade kıskanacağı tabii sayılıyordu.

Efendi'nin baş ağası Hasan Ağa, ağırbaşlılığını bırakmayarak söze karıştı:

— Hanımefendiler de efendilerimizdir, küçük beyefendiler de efendilerimizdir. Hizmet ederiz. Canımızı onlar için veririz. Lakin ne yalan söyleyeyim?.. Yalnız Efendi'nin yeni kaynı Raşit Efendi'yi ben bir türlü sevemiyorum. Efendi'nin yanında oturur görsem, şöyle yanımdan geçse –bilmem neden– kalbime bir şey oluyor. Hâsılı o adamdan hoşlanamıyorum, dedi.

Harem ağası Bilal, sözün başından beri Hasan Ağa'ya bakarak gizlice işaretler ediyordu. Nihayet gözleri karşılaştı.

Hasan Ağa — O da efendimiz demektir. Belki de iyi adamdır. Gayri bilemem. Lakin benim içim sevmiyor.

Bilal — Adam sen de! Onlar bizim nemize lazım? Biz öyle şeyden anlamayız.

Hâsılı Bilal, Raşit Efendi hakkında mecliste söz söylenmesinden çekiniyordu. Sebebi de Seyis İbrahim'di. Hakikaten Raşit Efendi vasıtasıyla konağa kapılanmış bulunan İbrahim'le Raşit Efendi'nin her vakit görüştükleri, konuştukları görülürdü. Hatta gizlice konuştukları çoktu.

*

Yukarı katta, sofada, Salih Efendi her zamanki gibi minder üzerinde oturuyor. Kaynı Raşit Efendi de karşısındadır. Yüzünde öyle fevkalade memnuniyet ifadesi yoktur. Birkaç misafir var. Yeni gelenin hayırlı evlat, uzun ömürlü ve mesut olması hakkında dualar ettikleri vakitte bile Salih Efendi ehemmiyet verir görünmedi. İkinci karısı hakkında söz geçmesinden hoşlanmadığı aşikârdır.

İsmail Bey'in odasında, İsmail kanepenin üzerine oturup dikkatle bir şeye bakıyormuş gibi, gözlerini yere serilmiş halıya dikmişti.

Mansur Bey de odada sessiz geziniyordu.

Bir kardeş dünyaya gelmişken kimse müjde için İsmail Bey'e koşmamıştı.

Başka bir iş münasebetiyle gelmiş olan Bilal odadan çıkmak üzereyken iki kelimeyle durumu anlatmıştı.

Mansur, mutat olan temennilere dair bir harf söylemedi. Çünkü her nedense amcasının bu son evliliği ve karısı hakkında söz söylemek için Mansur'un dili dönmezdi. İsmail de sanki Mansur'un susmasını tabii görüyormuş gibi sükût etmesinin farkına bile varamadı.

Şüphesiz delikanlıların ikisi de bir nokta üzerine düşüncelerini toplamışlar, belki de bunun böyle olduğunu tahmin bile etmişlerdi. Lakin zihinlerindekini açığa vurmak ve birbirine söylemek için münasebet görmüyorlardı.

Bu manalı sükût içinde, bunlar odaya kapandıkları sırada, konağa epeyce adamlar gelip gitmişti. Salih Efendi de durmadan Bilal'i içeri gönderip çağırtırdı. En sonra Bilal gelip Efendi'nin kulağına bir şeyler söyledi. Efendi de İsmail Bey'in odasını işaretle:

— Mansur Bey'i çağır! dedi.

Mansur gelince Efendi:

— Haydi oğlum. Biraz içeriye gidelim! Raşit Efendi, siz de buyurunuz, dedi.

Üçü birlikte kütüphane dairesinden harem sofasına çıktılar. Sofadan da aralığa çıkmaksızın kalın perdeli bir kapıdan odaya, oradan da diğer bir odaya girdiler. Bu oda lohusa odasıydı.

Konağa ilk geldiği gün Mansur, sofadan aralığa geçerek üç tane kapalı kapının önünden geçmişti. Bu bölüğün, Efendi'nin yeni karısına mahsus olduğunu şimdi anladı.

Bilal, öbür taraftan koşarak önceden gitmiş olduğundan, odada yabancıların gelmesi üzerine telaş eseri görülmedi. Lohusa, yani Müzeyyen Hanım, büyük bir karyola üzerinde yatıyordu. Çocuk ise geçtikleri odada dadısının kucağında görülmüştü. Ara sıra sesi de işitiliyordu.

Mansur, Müzeyyen Hanım'ı ilk defa görüyordu. İlk bakışı iyi tesir uyandırmadı. Yorulmuş yüz, fersiz ufak göz, bilhassa dar bir alın ile çıkık şakaklar cazip olamaz. Fakat Mansur lohusalık halini düşünerek Müzeyyen Hanım'ın her

vakit böyle olmadığına hükmetti. Hele ki hanımın güzelliğinden dolayı Efendi tarafından alındığını işitmişti.

Doktorluk vazifesini yerine getirdikten sonra Mansur dışarıya çıkmak istedi. Efendi de Raşit Efendi'ye odada kalması için işaret ederek Mansur'la beraber çıktı.

— Gerek çocuk, gerek annesi iyidir. Biraz güççe doğurmuşsa da merak edilecek bir hal yoktur. Yorgunluk, beş gün kadar tam istirahatı gerektiriyor. Soğuktan, sıcaktan gözetilirse beş gün sonra yataktan kalkabilir. Çocuk ise, Hakk'a emanet, bir şeyi yoktur.

Mansur'un bu sözleri Salih Efendi'de memnuniyet uyandırdı.

*

Odada kız kardeşiyle yalnız kalan olan Raşit Efendi, Mansur için çekilmiş olan koltuğa oturdu.

Raşit Efendi — Ee hanım abla...

Müzeyyen Hanım, Raşit Efendi'den on yaş küçüktüyse de, hanımefendi olalı beri "hanım abla" denilmeye alışmıştı.

Raşit Etendi — Ee, hanım abla! Nasılsın bakalım? (Etrafa bakınarak) Artık işlerimiz yoluna giriyor. Cesaret ile muvaffakiyetten başka bir noksanımız kalmadı. Artık baht ve talih biraz bizim tarafa da güler yüzünü çevirsin, dedi.

Ufak sarı gözleri parladı. Dudakları memnun bir hal peyda etti. Fakat bu halde kendisi çok sevimsiz bir görünüş kazanmıştı.

Müzeyyen Hanım — Kardeşim, söyle de çocuğu getirsinler. Bir daha yüzünü göreyim. Seninle beraber okşayalım.

Raşit Efendi — Adam sen de, ne yapacaksın? Şimdi ciyak ciyak bağırtırız. Varsın rahatça uyusun. Sen de kendini yorma, iyi gözet!

Raşit Efendi'ye mutlak itaate alıştığı belli olan Müzeyyen Hanım ısrar etmedi ve hüzünle, yalvarır gibi ağabeyinin yüzüne bakmakla yetindi.

Bu Raşit Efendi çok acayip bir mahluktu. Zekâsı, sözü, sohbeti yerindeydi. Lakin kendisinde bir sevimsizlik vardı.

Kendisini gören yüz kişiden mutlaka doksan dokuzu bir daha görmek üzere arzu duyamazlardı.

Orta boylu, tıknazca, omuzları geniş, başı inadına küçük bir adamdı. Alnı ancak iki parmak kadar geniş olduktan başka şakakları bile kıldan yok hükmündeydi. Kaşları çatık, lakin sakalı aksine köseydi. Sivri uçlu burnu, kuyudan bakar gibi çukur, küçük sarı gözleri, köse sakalı hilekârlığına, fitne ve fesada işaretti. Esmer toprak rengi, zaten çirkin olan yüzünü daha da çirkinleştiriyordu.

Bacaklarının azıcık çarpıklığı, kollarının nispetsizce uzunluğu bunu düzeltmeye yetmiyordu.

Büyüklerden birinin dairesinde vekilharçlık hizmetinde bulunmuş olan babası vefat ettiği vakit iki kardeşe epeyce geçinecek bırakmıştı. Fakat Raşit Efendi devama alıştığı Yenikapı semtlerinde parayı bitirmiş ve kız kardeşine olsun bir şey saklamamıştı.

Yalnız Salih Efendi'nin bahçesine bitişik beş odalı bir ev ile bir memuriyet bulmak ümidi elde kalmıştı.

Babasına vaktiyle kapı yoldaşlığı etmiş nüfuzlu kimseler sayesinde elde olunan ilk memuriyette rüşvet yemeden dolayı azil ve bir daha memuriyette kullanılmamak üzere kovulmuştu. Lakin Bursa vilayetinden kovulmuş Raşit Efendi, altı ay sonra Yanya vilayetinde kendisi için bir memuriyet elde edebilmişti!

Besbelli Maliye Nezareti'ne ait muhasebe memurluğundan kovulmuş olan Raşit Efendi'ye, müstakil idare şeklinde bulunan Rüsumatça[1] memuriyete mâni bir kayıt yoktu. Raşit Efendi Yanya vilayetindeki Rüsumat memurluğundan da mahkûm edilerek çıkarılmış, fakat bu hal, Arabistan taraflarında Dahiliye'ye ait bir memuriyete mâni olamamıştı.

Dokuz sene kadar Raşit Efendi, bu yolda memuriyetlerde bulunmuştu. Bu dokuz sene zarfında yedi defa işten el çektirilmiş, hiçbirinden istifa etmemiş, hiçbir yerde temize çıktığına dair bir belge alamamış yahut iyi hali görüldüğü hak-

1 Eskiden gümrük idaresine verilen isim.

kında resmi bir şahadete mazhar olamamış! Buna mukabil memuriyetten kovulma ve el çektirilmeler esnasında uğradığı hapis ve tekdirlerde noksanı yoktu. Diğer taraftan "İstidatlı, gözü açık kulunuzdur" gibi hususi, "yarı resmi" tavsiyeler uzun ceketinin yan ceplerinde eksik değildi.

Raşit Efendi için memuriyet isteğiyle şimdilik başvurulacak bir idare şubesi kalmamıştıysa da çekmecesi de kendisini bu hususta acele etmeye sevk edecek bir halde olmayıp biraz ağırlaşmıştı. Bu ağırlık Raşit Efendi'ye de geçmiş olmalı ki kendisi de artık evinde durur olmuştu.

Raşit Efendi bilhassa Şeyh Salih Efendi'ye komşu olduktan sonra ağırbaşlılık göstermiş, hatta Şeyh Efendi'nin misafirleri arasına girmeye muvaffak olmuştu.

Müzeyyen Hanım bu sıralarda ne yapardı?

Çocuk yaşında annesiz kalmış bir mahalle kızı ne yaparsa Müzeyyen de onu yapardı.

Ağabeyinin Yenikapı'ya devamı sıralarında ihtiyar bir zenci kadın olan aşçısıyla evde, sokak kapısında yuvarlanırdı. Raşit Efendi memuriyetle taşralara gittiği vakit aşçıya izin verilerek Müzeyyen bir komşuya emanet edilirdi. Komşular da emaneti ufak ev hizmetinde kullanarak himaye ederlerdi.

Memuriyetin çekmece ve sandık bulaşıkları epeyce çoğaldığı ve Raşit Efendi bir müddet evde oturmaya karar verdiği vakit, Müzeyyen on sekiz yaşında, gösterişlice bir kız olmuştu. Hemen dizlerine kadar uzun, gür sarı saçı, iri geniş göğsü, dolgun vücudu, beyaz rengi, pembe yanakları, rastıklı gibi kaşları –hele uzaktan– kendisini güzel gösterirdi.

Bir gün yıkamış olduğu çamaşırı taraçaya asmak üzere yukarıya çıkarak yüksekte gerilmiş bir ipe çarşafı yayarken, karşıdaki konağın penceresinden kır sakallı, takkeli bir başın kendisine çevrilmiş olduğunu görmüştü. Müzeyyen içgüdüsüyle önce çekildiyse de belki –kır sakala ehemmiyet vermemesinden– görmezliğe gelerek işine devam etmişti.

Kır sakallının bakmak ile bakmamak üzere mücadelede bulunduğu, bir tarzda rahat oturamamasından belliydi.

Bazen yüzünü çevirir, yana bakar. Bir defa hatta yerinden kalkıp öbür tarafa doğru kaybolmuşken, hemen yerine dönerek gözlerini Müzeyyen'e dikmekten kendisini alamazdı. Bu hal Müzeyyen'in hoşuna gitti, canı şu ihtiyar herifle eğlenmek istedi. Yine güya görmüyormuş tavrını muhafaza etmekle beraber taraçanın yakın tarafındaki çamaşırı düzeltmeye devam etti.

Müzeyyen hakikaten bu sırada pek ziyade tahrik edici bir haldeydi. Islanmış beyaz gömlek tenine yapışarak tatlı bir pembelik peyda etmişti. Daha bozulmaya yüz tutmamış iri göğüsler, biçimli endam, omuzlarına kadar sıvanmış beyaz kollar, çözülüp kâh rüzgârdan bayrak gibi açılan, kâh yana doğru yatan saç, herkese utanmayı da, ağarmış saç ve sakalını da unutturacak derecedeydi.

Bakan Şeyh Salih Efendi'ydi. Fotoğraf camı gibi bir hayli vakit dikilmiş olan gözleri hayvani vücuduna silinmesi güç bir şekil aksettirmişti.

Baktıran Müzeyyen ise o kadar az ehemmiyet vermişti ki hatta durumu akşam ağabeyine çıtlatarak konağın tamirinden beri selamlığın üst kat pencerelerinden taraçanın gözüktüğünü ve o tarafa kafes koymak icap ettiğini söylemişti.

İki gün sonra konulan kafes, elinde olmayarak ara sıra o tarafa bakan Salih Efendi'nin gözüne ilişti. Bu ağır muameleden Salih Efendi sıkıldı. Bakarken görüldüğüne şüphe etmedi, utandı. Lakin bu hal, Salih Efendi'ye rüyasını unutturacağı yerde, aksine hırsını daha çok tahrik etti. Kızın ırz ve edep sahibi olduğuna hükmetti.

Hakikaten Müzeyyen namuslu muydu?..

Komşunun evinde otururken bir iki kere evin efendisi babaca yanağını, çenesini okşamıştı. Müzeyyen'in o vakit öyle şeylerden pek de haberi yoktuysa da efendinin karısının yanında tekrar etmeye lüzum görmediği o nezaket eserinden dolayı utanmıştı.

Kapıdan su veren genç sucu, bir gün elini göğsüne doğru uzatmıştı. Müzeyyen uzatılan eli şiddetle iterek kapıyı kapadıysa da kimseye bir şey söylemedi.

Komşunun genç oğlunu pek yüksek olmayan duvar üzerinden bakarken görür, lakin ekseriya görmezliğe gelirdi. Bir iki kere onunla günahsızca konuşmuştu bile. Yalnız bir gün, caneriğinin lezzetinden bahseden komşu çocuğu bir iki tanesini uzatınca almıştı. Cüretini arttıran komşu, iki gün sonra eriği eline verirken kolundan tutup çekmiş ve boynuna sarılarak öpmeye yeltenmişti. Müzeyyen "Etme, pencereden bakarlar!" sözleriyle kızararak, sinirlenip kolları arasından kurtulmuş ve mutfağa kaçmıştı.

Bundan sonra Müzeyyen yalnız olarak çokluk bahçeye çıkmaya cesaret edememişti. Lakin pencereden komşunun çocuğuna bakmaktan kendini alamaz olmuştu.

Yani Müzeyyen, kızlarımızın çoğu gibi yaradılıştan iffet ve edep sahibiydi. Fakat vazifesini bilir bir annenin arkadaşlığı yahut tahsil ve terbiyenin olgunlaştırıcı tesirleriyle o edep ve iffet duygusu bezenip işlenmemişti.

Sucu bir daha kapı aralığından elini uzatsın diye beklemedi. Yahut erik vermek bahanesiyle komşunun çocuğu öpsün demedi. Fakat terbiyesi verilmemiş sucunun her su getirişinde "Bir daha görsem de göğsünü sıksam" hülyasını kuracağını, komşu çocuğun da "Pencereden bakarlar" cevabıyla yetinen bir kızın Allah'ın emriyle alınacak bir mal olmadığına hükmedeceğini düşünemedi.

"Çapkın", "fahişe" isnadı pek ucuz alınıp verilir. Lakin tahsil ve terbiye eksikliğinin kurbanı bulunan bu cahil çocuklar, acaba bunu hak etmiş olabilirler mi?

Kız kardeşinin taraçada Salih Efendi'nin gözüne iliştiğini belki erişemez bir nimet bilen Raşit Efendi, vakanın tekrarını önlemek arzusunda değildi. Lakin kafes koydurmak için tereddüt göstermedi.

Kendisinin bu hareketi ahlak endişesinden doğmuyor, umumi ahlak ve terbiyeye vergi vermek lüzumundan ileri geliyordu.

Sucu, arkadaşına belki "Şu evde güzel bir kancık var" demişti. Komşu çocuğu da Müzeyyen Hanım'ı düşünürken, imzasız, şahitsiz, senetsiz alışverişten başka hayaline bir şey

getirmemişti. Fakat umumi ahlak ve terbiyeye verilen vergi sebebiyle koskoca Salih Efendi otuz senelik karısından, yetişmiş evlatlarından, arkadaş ve yakınlarının dedikodusundan, hele kendi ak saç ve sakalıyla İbn-i Galib'liğinden utanmayıp Raşit Efendi gibi bir herifin –şunun bunun dairesinde sürünmüş olan– kız kardeşini, kendi karısı olmak mevkiine layık görmüştü!

Salih Efendi, taraçaya kafes konduğu gün, Hasan Ağa'ya kimin evi olduğunu sormuş ve bazen daireye gelip giden Raşit Efendi'nin olduğunu haber almıştı.

İki gün sonra konağa gelen Raşit Efendi, her zamankinden ziyade Efendi'den iltifat gördüğünden ufak şeytan gözleri melunca yuvalarından oynamıştı.

Raşit Efendi bundan sonra konağa sıkça gelmeye başlamış, uşaklar bunu çok görerek soğuk davranmaya hazırlanmışken, Efendi'nin muamelesine bakarak sabrediyorlardı.

Bir gün Salih Efendi, karşısında yalnız oturan Raşit Efendi'ye demişti ki:

— Siz galiba yakın komşusunuz?

— Evet efendimiz. Şu kafesli taraçası gözüken kulunuzun evidir!

Salih Efendi "taraça" sözünden sonra birden söze devam edemedi.

— Raşit Efendi! Evli misiniz?

— Hayır efendim, bekârım.

— Demek annenizle oturuyorsunuz?

— Hayır efendimiz. Annem yerinde ihtiyar bir aşçı kadın var.

Raşit Efendi kurnazlığından Şeyh Efendi'yi üzüyordu. Ne demek istediğini anlamıştı. Fakat tıynetindeki kötülükten bu tavrı tercih etmişti.

Salih Efendi bir müddet sükût etti. Sonra dedi ki:

— İhtiyar bir kadınla evde yalnız oturmak doğrusu kolay değil. Size maşallah!

— Kulunuz yapyalnız değilim efendimiz, hemşirem cariyeniz de beraberdir.

— A! Kız kardeşiniz de mi var? Demek eniştеniz de beraber!

— (İçinden "herif kurnazlık ediyor" dedikten sonra) Hayır efendimiz! Hemşirem cariyeniz henüz evli değildir. Nişanlısı da yoktur.

Aradan bir ay geçmeden Salih Efendi Allah'ın emriyle Raşit Efendi'nin kız kardeşini istedi. Hilekâr Raşit Efendi, önce bu "erişilmez nimete layık olmadığından", sonra da genç kocaya varması tabii olan kız kardeşinin kabul etmediğinden bahisle görünüşte birçok engel ileri sürdüyse de hiçbirini ümidi kesmeye sebep olabilecek dereceye götürmedi.

Hakikaten Müzeyyen Hanım, önce ihtiyar herife varmaya razı olmadıysa da, Raşit Efendi'nin "herifin servetinden, arabalarından, konağından, takacağı elmaslardan, giyeceği ipekli elbiselerden, hanımefendiliğinden, bilhassa ihtiyar herifin yakında ölmesiyle zengin, genç bir dul mevkiinde kalıp istediği gibi bir kocaya varabileceğinden" bahsetmesi üzerine sesini çıkarmamıştı. Bunlara imrenip kanmasından değil, ağabeyinin ısrarına karşı koymaya alışık olmamasından rıza göstermişti.

Raşit Efendi, öteki vârislerin "çaresi" bulunacağından da bahisle bir gün evvel çocuk doğurmaya gayret etmek lüzumunu söylediyse de bu sözler pek de Müzeyyen'in kulağına girmedi.

İşte kurnaz gözlerini yataktaki kız kardeşine dikmiş bulunan Raşit Efendi, şimdi her şey yolunda olup "öteki vârislerin çaresi bulunması"na sıranın gelmiş olduğunu düşünmekteydi.

Zaten elde parası vardı. Salih Efendi sayesinde en son olarak dört bin kuruş maaşlı bir meclis azalığını bile yakalamıştı. Çünkü taşrada girip berbat etmediği bir iş bırakmadığından artık sıra İstanbul memuriyetlerine gelmişti. Lakin Raşit Efendi, şimdilik uslu oturmak ve "işi bozmamak" üzere kesin karar vermiş olduğundan meclisçe kendisinden şikâyeti gerektirecek bir hareketi yoktu.

Kız kardeşinin yanından çıkarken Raşit Efendi yavaşça kulağına:

— Gözlerini aç! Boş bulunma! Konakta olan biten hakkında bir harf saklamaksızın her şeyi bana haber vereceksin. Yeni alınan uşak Hurşit ile Efendi'nin elbiselerine bakan Şirin Kalfa bizim adamlarımızdır. İkisini bilhassa ben bulup getirdim. Onlardan emin ol. Güzel davranırsak bu konak, servet, tamamen seninle benim olacak, demişti.

Müzeyyen Hanım'ın yorgun çehresinde kabul ettiğini yahut aksini gösterir bir hal görülmedi. Yalnız başını yastığa indirip gözlerini kapadı.

*

Bir sofa ile bir oda daha içerde, konağın hanımefendisi, kızı Sabiha Hanım'la beraber konuşuyorlardı. Sabiha Hanım "edepsiz"in şerbetini içmiş olmasından dolayı terbiyesini bozmadan annesini ayıplıyordu:

— Kızım, onun şerbeti diyerek içmedim. Efendimin oğlu, senin kardeşinin şerbeti diye içtim. Şimdi o da benim oğlum değil mi?

— Benim kardeşim değil! O pisin, o mahalle karısının oğlu benim kardeşim olamaz!

— Kızım! Nafile kendini yorma! Senin olamazından bir şey çıkmaz. Kardeşindir, üvey anandır. Bir de baban işitirse gücenir. Evde işittirecek adam da eksik değildir.

— Sen de şimdi ona sahip mi çıkacaksın? Öyleyse niçin başlangıçta o kadar gürültü ettin?

— Kızım, ben gürültü ettiğim vakitte işin düzeltilmesi kolaydı. Ben Efendi'ye onu layık görmedim. Onlar başka takımdır. Lakin iş işten geçti. Şimdi kazaya rıza lazımdır.

— Ben ne evvel isterdim, ne de şimdi isterim. Çocuğunu da sakın elime vermesinler. Fare yavrusu gibi boğup atıveririm.

— Terbiyeni unutuyorsun, beni utandırıyor ve üzüyorsun kızım! Münasebetsiz lakırdıdan hoşlanmam.

Sabiha Hanım öfkelendi. Odadan çıktı. Lakin öfkesinin sürekli bir şey olmadığı odasından bir dakika sonra gelen piyano sesinden anlaşıldı.

Sabiha Hanım'ın odası ise adeta bir kuş kafesi gibi toplu süslü bir yuvadır. Giyim kuşamı gibi odasının güzel olmasına Sabiha Hanım'ın büyük merakı vardır.

Piyanodan kalktıktan sonra Sabiha Hanım aynanın önüne gitti. Başındaki gülü düzeltti. Seve seve bir müddet kendine baktı. Tebessüm etti. Dudaklarını açıp inci gibi beyaz dişlerini seyretti. Memnun kalmış olmalı ki kapadığı vakit dudaklarında tebessüm devam ediyordu.

Zamanın modası olan boynu ve göğsü açık entarisi belini kucakladıktan sonra adeta kendinden geçmiş bir halde yayılıp yerlerde sürünüyordu. Mermer gibi göğsünün bir kısmı açıktı. Sabiha imrenmiş bir yabancıymış gibi bir düğmeyi çözerek göğsünü tamamıyla açtıktan sonra üzerinde toz varmış da siliyormuş gibi elini üzerinden bir iki kere geçirdi. Bundan dolayı hafif bir titreme geçirmemiş olsaydı, heykeltıraşların hayalleri eseri olduğuna hükmolunabilirdi. Çünkü o kadar düzgün ve kalkıktı.

"Herif bunları görmüş olsa, mutlaka ağzından su akıtarak ayağıma düşerdi" dedi.

O "herif"in kim olduğunu konsolun çekmesinden çıkarılan zarf gösterdi. İçinde Mansur'un resmi saklanmıştı.

Sabiha Hanım epey dikkatli baktıktan sonra:

"Herif de gerçekten pek güzel, eşsizdir" diyerek ihtirasla öptü.

"Lakin şimdiye kadar niye söz kesilmedi? Bazen ben konuşmayı samimileştirmeye başlayınca bir şey bahane ederek uzaklaşıyor. Yanıma gelmeye vesile aramıyor. Odada kimse bulunmadığı vakit yanımda kalmaya korkuyormuş gibi hemen kaçıyor!"

Bir müddet düşündü.

"Dur sen! Ben seni dört gözle aramaya mecbur edeyim!"

İşte şu kadar sabırsızlık gösteren Sabiha, şimdiye kadar pek çok teklifi reddetmişti. Salih Efendi'nin, hele Sabiha gibi kızını istemeyecek kim olabilir? Sabiha Hanım herkeste birer kusur bularak reddetmişti. Mansur'u beğenmişti. Baba ve annesi, bilhassa kardeşi Mansur'u herkese tercih ettikleri

için evlenmelerine hemen hemen olmuş bitmiş gözüyle bakılıyordu. Çünkü kendisinin reddolunabileceğini hatırına bile getirmiyordu.

Lakin evdekilerin hepsi bu hususta Sabiha Hanım'la aynı fikirde değillerdi. İsmail Bey Mansur'un evlilik hakkındaki fikrini bir defa sormuştu.

Mansur, hiç tereddütsüz, beş on sene daha evlenmek niyetinde olmadığını, hatta büsbütün bekâr kalmak ihtimali olduğunu söylemişti. Salih Efendi de Mansur'un öyle bu fikirde bulunacağını tahmin ediyordu.

Mansur'a dört gözle kendisini aratacak olan Sabiha Hanım, annesinin yanına giderek göğsünde biraz sancı hissettiğini ve biraz yatağına yatacağını söyledi. Telaş eden annesi yerinden kalkarak üzerine koştu. Lakin Sabiha, merak etmemesini ve kendi kendine soyunup yatacağını söyleyerek inandırmak istedi. Fakat annesi yine telaş içinde, henüz selamlıkta olması lazım gelen Doktor Mansur Bey'e haber verilmesini tembih etti. Sabiha buna itiraz etmedi.

Sabiha — Nesrin'le gidip ben soyununcaya kadar Mansur Bey'i buraya kabul ediniz. Ben sonra haber gönderirim.

Sabiha Hanım odasına gitti. Beyaz atlas elbisesini istedi. Uzun uzadıya giyindi. Aynaya baktı, durdu.

"Budala gibi ben ne yapıyorum? Atlasla örtüp gizleyecek nem var ki?"

Tekrar soyundu. Gayet ince bir bürümcükten bir gecelik takımı giydi. Altında hemen vücudu fark olunuyordu. Göğsünü yokladı. Ellerine katı korse dokundu. Onu da çıkardı, attı. Tekrar kendisine baktı. Üzerine lavanta serpti, saçlarını düzeltti, karyolasının üzerine çıkıp yastık yığıntısına kolunu dayayarak başını da üzerine koydu. Geceliğinin kolu dirseğine kadar açılarak kar gibi kolunu meydana çıkardı.

— Nesrin Kalfa! Git haber ver. Sen getir. Annem biraz sonra gelsin!

Mansur çoktan gelip Hanımefendi'nin yanında oturuyor ve hanımın telaşına iştirak etmiş bulunuyordu.

Nesrin gelip Hanımefendi'nin kulağına bir şey söyledi. Hanımefendi de biraz şaşırarak:

— Haydi oğlum git! Ben de şimdi gelirim, dedi.

Mansur bir dakikadan beri Sabiha Hanım'ın odasındaydı. Yüzünün rengini görünceye kadar o da telaşlanmaktan kendisini kurtaramamıştı.

Dikkatle yüzüne, gözüne, nabzına, diline baktı, öyle bir şey göremedi.

— Hemşire Hanımefendi, nereniz ağrıyor efendim?

Sabiha Hanım bu "hemşire" hitabı üzerine bir kere gözlerini fırlattıysa da hemen arkasından en tatlı bir sesle:

— İşte şurada, içerde bir sancı var, dedi.

Sabiha Hanım eliyle sol memesinin altını gösterdi. Mansur tabii olarak gözünü o tarafa çevirdiği vakit elbisenin altında hemen tenin renginin seçilmekte olduğunu gördü. Fazla dikkat etmedi, yoksa yalnız rengini değil, hatta göğsünün şekli ve dikliğini de görebilirdi.

Mansur çekinmeden gösterilen yerin biraz aşağısına kulağını götürüp dinledi. Nefeste, kalbin çarpıntısında bir şey göremedi.

Sabiha — Daha yukarıda, diyerek ve beyaz pamuk gibi elini Mansur'un gözü önünden geçirerek tekrar memesinin altını gösterdi.

Mansur'un burnuna dokunurcasına yakın olan elinden iç açıcı latif kokular yayıldı.

Mansur biraz daha yukarıya baktı. Kulağının ucu, yarım parmak daha yukarıya gidilirse yükseklere çıkmak lazım geleceğini haber veriyordu.

Sabiha — Biraz daha yukarıda!

Mansur Bey, yüzünün rengi biraz değişmiş olduğu halde üzüntüyle Sabiha'nın yüzüne baktı. Sabiha Hanım bu bakışa, hedefi belli olmayan tatlı bir göz süzmesiyle karşılık verdi.

Mansur — (Metanetle) Daha yukarıda kaba etler mânidir! Biraz dönüveriniz de bir de arkadan dinleyeyim!

Sabiha Hanım, Mansur'a sanki öldürecek bir bakış fırlattı, dudakları titredi, kalbi dövündü.

Nesrin bile kızardı.

Mansur bunları görmedi. Vazifesini bilir bir tarzda bir kere de arkasından dinledi. Bu defa şiddetli kalp çarpıntısını duydu. Fakat her nedense o çarpıntıda ehemmiyet verilecek bir şey görmedi.

Bu sırada Hanımefendi odaya girdi. Onu henüz görmemiş olan Mansur:

— Hemşire Hanım! Hastalıkla ilgili öyle bir şey yoktur. Elbiseniz pek ince, hava cereyanı dokunmuş olabilir. Sıcağa aldanmayınız. Ufacık bir ihmalden düzeltilmesi güç işler çıkabileceğini hatırınızda tutunuz. Ben size şimdi ilacı yaptırıp gönderirim. Siz de biraz kalınca giyinmek şartıyla yataktan kalkıp odada, sofada gezinebilirsiniz.

Annesi görmemiş olsaydı Sabiha Hanım neler... ah, neler söyleyecekti. Zira kanaatince Mansur'un sözleri tahammül olunur hakaretlerden değildi.

Lakin ne çare! Annesi gelmişti. O varken, çare yok sükût etmek lazımdı.

Sabiha — Anneciğim, Mansur Bey hastalığıma ehemmiyet vermedi.

Hanımefendi — Vermediyse ehemmiyeti de yok demektir, kızım. Ben de rengini biraz bozukça görüyorum, ama merak etme. Doktorlar bizden iyi bilirler.

Sabiha Hanım, içinden "Budalanın bir şey bildiği yoktur. İspatı meydanda!" demişti.

Annesi dışarı çıktıktan sonra Sabiha Hanım hemen aynanın önüne koştu, geceliğini yırtarcasına hızla bütün göğsünü açtı ve:

"İşte ispatı! Budala olmasa şunlara kaba et der mi? Kaba et?.. Terbiyesiz! Bundan daha ince, daha güzel et nasıl olur?

"Şu herifi adam zannettim, kalbi, kanı, zevki yok! Kalbini gâvur memleketinde şeytanlara satmış gelmiş olmalı... Budalalık perdesi altında neler de söyledi!"

Üç saat sonra hiddetin geçeceği, Mansur'un kabahatinin gözünde biraz küçüleceği şüphesizdir.

"Hem amcamın oğlu, hem de emniyet edilmiş evin doktoru. Fazla olarak nişanlım değilse bile, hemen ona yakın. Başka türlü hareket etmekten çekinmiştir" diyeceği muhakkaktır.

Üç gün sonra ise Mansur'un vazifesini yaptığına ve Mansur'un en mükemmel erkek olduğuna kanaat getireceği, bunun için yine Mansur Bey'le evliliği meselesinin zihnine takılıp yerleşeceği, fakat "Nasıl etmeli de bu işi çabuk bitirmeli?" diyerek, yine bir tedbir düşüneceği tahmin olunabilir.

Sabiha Hanım'ın ilk hiddetinden kaçan Nesrin Kalfa, mümkün mertebe uzak bulunmak fikriyle harem dairesinin en ucunda bahçe tarafındaki köşeyi teşkil eden Zehra Hanım'ın odasına kadar gitti.

Bu oda geniş, güzel bir odaysa da sabahtan akşama kadar güneş içinde bulunduğu için konaktakilerce rağbet görmemiştir. Diğer odalardan fazla olarak bu odanın köşe penceresinden selamlık bahçesinin yarısı bile görülür. Çünkü duvarın yalnız bir tarafı yüksek, öbür tarafı sekiz metre olduğundan, duvardan aşmış bulunan iki dut ağacının dalları arasından bahçenin bir kısmı görülür.

Afrika sıcaklarına alışmış olan Zehra, bu odayı memnuniyetle kabul etmiştir. Sabiha Hanım'ın odası gibi değerli eşyası yoksa da içine girilince oturanın zevk sahibi olduğuna hükmettirecek intizam görülür.

Nesrin odaya girmezden beş on dakika önce Zehra Hanım, bahçeye bakan pencerenin önünde, minder üzerinde oturuyordu. Dizlerinin üzerinde Fransızca bir kitap vardı. Lakin Zehra yarım saatten beri onu unutmuştu. Yüzü bahçeye dönüktüyse de bir şeye baktığı yoktu. Derin düşüncelerde dalmıştı.

Acaba düşündüğü neydi?..

Tabii o gün herkesin zihninde olan vakaya Zehra da yabancı kalmamıştı. Eve yeni bir aile ferdi gelmiş. Sevinmek

lazımken Zehra'nın güzel yüzünde sevinçten eser yoktu. Hatta dikkatli bakılsa, yüzünde sevinç olmadıktan başka yüreğinde ıstırap olduğu tahmin olunabilirdi.

Evet, Zehra yeni misafire her nedense bir felaket habercisi gözüyle bakmaktan kendisini alamamıştı! Zehra böyle garip bir duygunun manasızlığını akli olarak kabul etmekle beraber, yine de ıstırap duymaktan kendini alamamıştı.

Zaten Mansur'un geldiği günden beri Zehra'nın rahatı yerinde değildi. Mansur hakkında hizmetçiler odasından çıkmış olan dedikodu kendisini kızdırıyordu.

Gerek Mansur'un övülmesi, gerek bu evlenme meselesi hakkındaki sözlerin, inadına oluyor gibi, bir türlü arkası alınamıyordu. Zehra bu lakırdıların bir gün evvel bitmesini bekliyordu.

Zehra, Mansur'u ağır, huysuz, sert biliyordu. Sabiha'nın hafif, hoppa huylu olduğunu da biliyordu. Zehra'nın fikrince, geçinemeyecekleri, rahatsız olacakları muhakkaktı. Acaba Sabiha'ya acıdığından mı? Belki. Zira Mansur hakkında duyguları pek düşmanca olduğuna göre ona acımayacağı tahmin olunabilirdi.

Bununla beraber Mansur, Zehra'nın zihnine, Zehra'nın istediğinden fazla giriyordu. Amcasının evine ne gibi sebeplerden dolayı baştan gelmediğini, sonra da ne gibi şartlar ileri sürdüğünü Zehra haber almıştı.

Zehra kitap okumak sayesinde dünyanın iyi ve kötü taraflarını öğrenmiş bir hanımdı. Bunları takdir etmemek elde değildi. Fakat Zehra, Mansur'un hiçbir halini takdir etmek istemiyordu. Düşüncesi, Mansur'un birçok halini ona zorla beğendiriyordu. Diğer taraftan Mansur'un doktorluktaki mahareti, mektep derslerindeki başarıları, hele fakir ve düşkünlerin tedavisinde gösterdiği fedakârca gayreti, İstanbul'da bir benzeri olmamakla ün salmış muayenehanesi Mansur'u herkes tarafından tavsiye edilir hale getirmişti. Yirmi yaşındaki bir çocuk, koca İstanbul'da pek çabuk kendini kabul ettirmişti. İyi ya! Zehra'nın amcaoğlu, çocukluk arkadaşı kendini kabul ettirmişse kalbi haz duy-

malı değil mi? Halbuki bunlar, Zehra'ya tam tersine tesir ediyordu.

Zehra gezmeye, çarşıya, hususi günlerde sokağa çıkmadıktan başka, çıkmaya alışmış olanlara da "namuslu diyemeyeceğini", Sabiha ile gelin hanımın yüzlerine söylemişti. Gezmek fırsatını kaçırmamakta bulunan onlar, bu sözden memnun kalmadılarsa da namus davasında da bulunmadılar. Halbuki gerek Sabiha Hanım, gerek gelin hanım namuslu, haysiyetli hanımefendilerden sayılıyorlardı ve hakikaten vicdanlarınca utanılacak bir harekette bulundukları yoktur.

Zehra, bu ahlaksızlığı kötü terbiye ve cahilliğe vermek isabetinde bulunmuştu. "Bu hal, gelip geçici fena bir hastalıktır. Geçinceye kadar kocaya verilecek kıza, evlendirilecek oğla sahip olmak insan için doğru değildir" diyerek kendi kendine dertleşmişti.

Kendisi de kocaya verilecek bir kızdı. Zehra bunu hatırladı. Fakat derhal:

"Kocayı şu çapkınların içinden seçmek icap etmeyecek mi? Allah göstermesin!" dedi ve böyle bir fikri bir daha zihnine uğratmamaya karar verdi.

Bu şekilde kendi istikbal emellerinin önüne set çekmiş bulunan Zehra, bugün hakkında dolaşan sözleri hatırladığı sırada Mansur'un da tıpkı bu fikirde olduğu hakkında İsmail Bey'in söylediği sözleri zihninden geçirdi.

Beyoğlu caddesinde İsmail Bey'i hanımlarla işaretleşirken görmüş olan Mansur Bey, hırs ve hiddetinden kendisini azarlamış ve beraber gezmekten utandığını söyleyerek sözünde durmuştu.

Demek bu hususta da Mansur Zehra'ya bir teselli köşesi bırakmıyordu.

"Bu adam eninde sonunda benim başıma dert olacak!"

Zehra, Mansur'un önünde küçük düşmemek için tahsile kalkıştığını ve madamın oğlu yüzbaşının teşebbüslerinden dolayı rahatsız olduğunu hatırladı.

O felaket, yine Mansur sebebiyle Zehra'nın başına gelmişti. Zehra bunları düşünürken, şeytan, kulağına "Demek

sen tahsili yine Mansur sayesinde tamamlamış oldun" diyordu. Zehra bunu şiddetle reddetti: "Mansur Bey olmasaydı şimdi kendi evimde otururdum ve bu rahatsızlığa uğramazdım" dedi.

Lakin "evimde" kelimesi zihnine çarptı. Cezayir'de amca evinin yine "yabancı" yer olduğunu düşündü. Amcaoğlunun neticesiz kalmış olan mütecaviz emellerini hatırladı.

Demek orada da rahat edeceği yoktu.

O halde bu "rahat" dünyanın neresindedir?

Zehra'nın bu sorusu cevapsız kaldı. Çünkü düşüncesi yine Mansur'a geçti.

Bu kadar zahmetin bedeli olarak kazanılan marifetler, Mansur'un itibarını kırmak içindi. Halbuki Mansur'un kültürü önünde Zehra'nınki hiç olmazsa fiilen hükümsüz kalıyordu. Bu takdirde kazanılan o marifetler, tahsil edilen o ilimler ve fenler ne işe yaradı?

Zehra'nınki yaramadı ise kadınlardan hangisininki cemiyete ne suretle yarayabilir?

Kadın evin döşemesi, süsü olan şeylerden biri mi? Yoksa aile ve cemiyetin lüzumlu bir uzvu mu?

Kazanılmış bilgilerin kullanılacağı yer olmadıktan sonra onları edinmenin ne lüzum ve faydası var?

Bir kadının marifetleri, yalnız kocasının zevk ve hoşnutluğunu arttırmaktan başka bir işe yaramayacaksa, yine "kadın" demek, erkeklerin ihtiyaç ve hizmetlerini yerine getirecek ev eşyasından biri demek değil mi?..

Zehra annelik vazifelerini, çocuk terbiyesi meselesini düşündü. Bunu ehemmiyetsiz sayarak geçmedi. Lakin biraz düşündükten sonra, "Anne olmak için kocaya varmak lazım. Lakin bu zamanda onu nerede bulmalı? Emniyet edip vücut ve istikbali kime teslim etmeli? Hani ya öyle adamlar nerede?" dedi.

Zehra Hanım, şu ümitsizlik dolu sözleri söylerken dışarıya doğru boşa bakmakta olan gözlerinin istikametinde, selamlık bahçesinden bir karaltı geçtiğini hissetti. Uzaktan, tabii olarak gözlerini dikti: Güzel çehresini düşünceli bir

tarzda havaya doğru kaldırıp ağır ağır gezinmekte olan Mansur'u gördü!..

Zehra Hanım, sanki kızgın bir demire basmış gibi bir süratle minderden fırlayıp kendisini odanın ortasına kadar attı.

Hissettiği şiddetli ıstırap ve duygularının boşanmasından yüzü bembeyaz olarak, titremekte bulunan dudakları arasından hiddetle "Ah, yine mi o? Yine mi?.." derken Nesrin kapıyı açıp odaya girmiş bulunuyordu.

Nesrin — Hanımcığım, kimi zannettiniz? Cariyenizim... Yoksa korktunuz mu?

Zehra kendini tuttu.

Zehra — Hayır! Bir şey mi söyleyeceksin?

Odasına ansızın gelmiş olan Nesrin, Zehra'nın telaşını görerek şaşırdıysa da güler yüzle muamelesi üzerine sükûnet buldu ve Zehra'nın emri ve zoruyla yerdeki şilteye oturdu.

Nesrin, Zehra Hanım'la dertleşmek üzere gelmişti. Lakin birden maksadını açmaya cesaret edemedi.

Nesrin, çeyiz halayığı olmak üzere Sabiha Hanım'a alınmışken, Sabiha Hanım yaşlı olduğu bahanesiyle beğenmediğinden ortada kalmıştı. Bunun için Sabiha Hanım'ın odasına bakmakla beraber ortada ayrı hizmetçisi bulunmayan Zehra Hanım'ın da işini görürdü. Nesrin, Zehra Hanım'ın yalnız işini görmekle yetinmezdi. Zehra Hanım'ı ziyadesiyle sever, ziyadesiyle takdir ederdi.

Mansur konağa yerleştikten sonra, Nesrin'e onun odasına, çamaşırına, yatağına bakma işi verilmişti. Nesrin az müddet içinde Mansur Bey'in de rastgele beylerden olmadığını anlamış, kendisine muhabbet bağlamıştı.

Nesrin, Mansur ile Zehra'nın konakta hiç kimseyle mukayese edilmeyecek derecede farklı olduklarını görüyordu. Saf gönlü bu iki mükemmel varlığın birbirinin olmalarını isterdi. Lakin Nesrin pek edepli, terbiyeli, vazifesini bilir bir halayıktı. Onun için yarım kelime ima etmekten bile çekinirdi.

Nesrin her nedense yalnız Sabiha Hanım'dan pek hoşlanmazdı. Bunu da yalnız Zehra tahmin edip sormuş ve itirafa mecbur etmişti. Bu da Zehra ile Nesrin arasında bir nevi senli-benliğin doğmasına sebep olmuştu.

Nesrin, Sabiha Hanım ile Mansur Bey arasında geçen vakayı Zehra'ya anlatmak üzere gelmişti. Lakin Zehra'nın tenkit ve alaya değil, hatta en hafif bir itiraza bile müsaade etmeyeceğini bildiği için işini nasıl becereceğini düşünerek gelmişti. Aksine olarak Zehra'yı da fevkalade bir halde buldu.

Bununla beraber Nesrin, işi anlatmaya muvaffak oldu. Sabiha'nın giyinmesi, soyunması, sancının tarifi, Mansur'un ağırdan alışı, hatta (Zehra'ya yaranmak üzere) budalalığı, "kaba etler" hikâyesi, Mansur'un sözleri, hep güya maksatsız şekilde, ustaca Zehra'nın taze yarası üzerine döküldü. Sözde Nesrin bunları Zehra'ya söylüyordu ki Zehra da kardeşi Sabiha Hanım'a lazım gelen nasihatte bulunarak kardeşçe bir hizmette bulunsun. Çünkü Sabiha Hanım, bugün Mansur'un gözünde maskara olduğu gibi, yarın da başkasının önünde aynını yaparak kendisine söz getirebilirdi.

Zehra sonuna kadar dikkatle dinledikten sonra Nesrin'i iyice azarladı. Darılmadığını söyledi. Lakin fitnelik, fesatlık, haddini bilmezlik demek olduğunu anlattı ve bir daha böyle terbiyesizlikte bulunursa kendisini yanına uğratmayacağını ilave etti.

Nesrin de ciddi surette tövbe ederek Zehra'nın gönlünü hoş edebildi.

Bahsi değiştirmek üzere Nesrin Mansur'a sözü getirdi. Bundan hoşlanmadığı Zehra'nın yüzünden belli idiyse de Nesrin onu görmedi. Konuşmaya devam etti.

Nesrin, Mansur'un sessiz sedasız, kendi kendine, yazı ve kitaplarla vakit geçirdiğini, gece yarısından evvel yatmadığı halde sabahleyin erken çıkıp işine gittiğini, ara sıra bahçeye çıkıp gezinmekten başka hiçbir vakitte boş durmadığını, herkesin, hatta uşakların bile efendilerden ziyade muhabbetlerini kazandığını, çamaşırlarının temizliğini, odasının halini hep birer birer anlattı.

Nesrin, Mansur'un bahçede gezindiğinden bahsettiği sırada Zehra'nın yanaklarına kan hücum etmişti. Nesrin bunu göremedi. Keza Bilal Ağa'dan öğrendiğine göre Nesrin, Doktor Mehmet Efendi ile Mansur'un ortaklıklarından ve Mansur'un okumuş Fatma Hanım'la görüşmesinden bahsettiği sırada Zehra'nın yüzünün değiştiğini de fark edemedi.

Nesrin gittikten sonra Zehra büyük bir nefes aldı. Gönlü sükûnete muhtaçken Nesrin "bilmeyerek" yarasını tazeleyecek sözler söylemişti. Zehra bu sözlerden hoşlanmamışken işittiğine pek de pişman olmadı.

Bunların içinde Mehmet Efendi'nin kız kardeşi Fatma Hanım ile Mansur'un görüşmekte olması daha ziyade Zehra'nın dikkatini çekmişti. Zehra pek ustaca davranıp durumu Sabiha Hanım'a çıtlatarak merakını uyandırmaya ve Fatma Hanım'ı konağa davet ettirmeye muvaffak oldu.

Koca Çankırı kızına konakta kimse ehemmiyet vermedi. Hanımefendi resmi davrandı. Sabiha Hanım, yüksekten birkaç boş iltifatı kâfi gördü. Odasında hüner ve marifetlerini gösterdi.

Zehra ağzını açıp henüz bir söz söylememişti. Fatma Hanım, Zehra üzerinde kötü bir tesir uyandırmadı. Aksine akıl ve zekâ taşan güzel ela gözleri, Zehra'yı mıknatıs gibi çekiyordu. Lakin Zehra konuşmak için münasebet düşüremedi.

Sabiha Hanım'ın odasında hepsi otururlarken Fatma ayağa kalkıp Zehra'nın yanına kadar gitti ve:

— Küçük Hanımefendi! Cariyenizin bugünkü bahtiyarlığımı tamamlamak için lütfen odanızı da göstermek tenezzülünde bulunur musunuz, efendim? Vakıa hareketimin terbiyesizlik olduğunu bilirim. Güzelim, onu siz bizim Çankırılılığımıza bağışlarsınız, dedi.

Zehra memnuniyetle razı olmuşken kalbi helecan içinde kaldı. Sabiha Hanım beraber gitmeye tenezzül etmedi.

İşte bir saatten beri iki kadın karşı karşıya oturup tatlı sohbet içine dalmışlardı. Zehra, Mansur'un Fatma Hanım'la

görüşmesinin sebeplerini tamamıyla anladı. Fatma Hanım, Zehra'ya bir define gibi geldi. Zehra da boş kalmadı. Zira gözü açık Fatma, Zehra'nın da kıymetini takdir edebilmişti

Fatma hep Mansur Bey'den bahsetti. Fatma'nın kati kanaatince, Mansur gibi adamlar dünyada bile az bulunur! Kabiliyet ve çalışmalarının layıkıyla netice vermesine zamanın müsait olmadığını izah ederek hayıflandı. İstikbal adamı olduğunu söyledi. Ağabeysiyle münasebetlerini, ilk görüşmelerini, çocuk terbiyesi için bazı teşebbüslere Mansur Bey tarafından teşvik edildiğini anlattı.

Nihayetinde devlete hizmetten başka bir şey düşünmeyen Mansur Bey'in Sabiha Hanım'ı alacağı hakkındaki söylentiye ehemmiyet verilemeyeceğini de ilave etti. Dedi ki:

Fatma — Darılmayınız, güzelim. Ama Mansur Bey'in Sabiha Hanımefendi'yi alacağını hiç aklım kesmez.

Zehra — Siz bu hususta söz almış gibi kuvvetli konuşuyorsunuz, hanım!

Fatma büyük bir dikkatle bir müddet Zehra'nın yüzüne baktı ve hüzünlü bir edayla dedi ki:

— Bu sözü sizden başka birinden işitmiş olsaydım, inanınız ki hanımefendi, zerre kadar ehemmiyet vermezdim. Gözümde değeriniz pek büyüktür. Zaten Mansur Bey'den hakkınızda çok övgüler işitmiştim. Bugün kendi gözümle de görüyorum. Latife ettiğinizi söyleyiniz de kalbimde acı bir nokta kalmasın.

Zehra, hemen Fatma Hanım'ın gönlünü almaya çalıştı. Zira Fatma'nın bakışından kötü bir zanna kapılmaya yer olmadığını anlamıştı.

Fatma — Ağabeyimin dediği gibi, ben Mansur Beyefendi'ye icap ederse ana yahut abla olabilirim. Bunu da büyük bir iftihar ve sevinçle yapmaya çalışırım. Fakat fazla bir şey olamayacağımı ben de bilirim, beyefendi de bilir. Bizden fazla olarak bunu bilmesi lazım gelen bir kimse varsa o da yalnız sizsiniz, zannederim.

Zehra — (Şaşkınlığını gizlemeksizin) Neden ben oluyorum?

Fatma — Çünkü sizin diğer hanımlara benzememekten başka, Mansur Bey'in kalbine de herkesten yakın olmanız gerekir.

Zehra — Bu hususta siz de büyük bir yanılmaya düşmüş bulunuyorsunuz, hanım. Biz birbirimize düşmanlık ve rekabet içinde büyüdük.

Fatma — Çocukluk hali başka. Şimdi o düşmanlık nispetinde sevgi duyulacak zaman gelmiştir.

Zehra — Yanlışınız vardır!.. Hem bu bahsi keselim, münasebeti yoktur.

Fatma — Peki efendim. Lakin ben sizi aksine inandıracak ispatlar bulabilirim.

Zehra — Nafile yere zahmet çekmeyiniz! Ben söylediğimi bilirim. Bir de, her ne hal ise, Mansur Bey'e benim hakkımda söz söylemekten sizi kesinlikle men ediyorum. Namusunuz üzerine bir sözle bu hususta beni temin etseniz müteşekkir kalırım.

"Namus" üzerine söz vermeye çağrılan Fatma, hüzünle Zehra'nın yüzüne baktı. Zehra'nın bunu pek ciddi surette söylediğini gördü.

Fatma — Namusum ve sözüm hakkında bu kadar çabuk sizden itimat uyandırmaya muvaffak oldumsa, hakikaten kendimi bahtiyar bilirim. Bence insanda en evvel aranılacak sıfat bu iken, hemen birinci defa olarak sizden işitiyorum. Tebrik ve teşekkür ederim. İstediğiniz sözü de size veriyorum. Lakin hanımefendi, iyice biliniz ki, bu sözü kendim için en büyük bir fedakârlık sayıyorum. Hatta şimdi söz verdiğimden dolayı yüreğimde adeta bir ıstırap hissediyorum. Bu sözden beni kurtarmanızı dört gözle bekleyeceğimi de hatırınızdan çıkarmayınız.

Ayrıldıkları vakit ikisinin de içleri doluydu. Fatma Hanım'ın sözünde duracağından Zehra'nın şüphesi yoktu. Zehra bir hayli düşündükten sonra, "Acaba bunu iyi mi ettim, fena mı? Bir çeşit korkaklık göstermiş olmadım mı?" dedi. Kibirli kızcağızın bu sorusu cevapsız kaldı.

6

Ortak Emeller ve Zıt Fikirler

Ağustosun içindeyiz. Şeyh Salih Efendi'nin ailesi .... köyündeki yalısında toplanmış. Yalının birbirinden ayrı selamlık ve harem dairelerinden başka dağ tarafında ayrıca korusu, bağı, bahçesi var. Koruda yüksek bir set üzerinde büyük ıhlamur ve akasya ağaçlarının içinde kaybolmuş küçük bir köşk daha mevcut olup yalı halkınca "Yeşil Köşk" adı verilmiştir. İki oda, bir kahve ocağı, bir mutfak, bir yüznumaradan ibarettir. Bağa gidecek yolun pek dik olması yüzünden şişman Şeyh Efendi köşke çıkmaya üşenirdi. İsmail Bey de rağbet etmezdi. Köşk, daima boş kaldığını haber alan Mansur tarafından istenilmiş ve memnuniyetle verilmişti.

Mansur bu köşkü istemiş olmasından dolayı pek memnundu. Bütün kitaplarını, eşyasını oraya naklederek, istediği vakitte yatar kalkardı, iki bahçıvan ile Mansur'un uşağı Ali her vakit kahve ocağında yattıklarından korkmaya sebep yoktu. Yalnız bir mahzuru vardı. O da gündüzleri bağa çıkacak olan harem halkını rahatsız edebilmekten ibaretti. Lakin Mansur, esasen gündüzleri köşke misafir kabul etmediği gibi, kendisi bile nadir olarak sabah yemeği vaktine kadar köşkte kalırdı. Ya ilk vapurla İstanbul'a gider yahut saat on sıralarında yalıya inerdi. Hâsılı Mansur'un evi kuş yuvası gibi pek şirin ve şairaneydi. Deniz manzarası bilhassa

gece mehtabında pek güzeldi. Mansur da istifade etmekten geri kalmazdı.

Bir cuma günüdür. Salih Efendi pek neşeli olarak, selamlığın alt katında, hem denize hem de bahçeye bakar büyük odada oturuyor. Dün dairedeyken Fransa'daki Sarmaşıkyan Efendi'den telgraf almıştı. Asliye mahkemesinde kazanılmış dava kararının temyiz mahkemesince de tasdik olunduğu müjdesi verilmişti. Şimdi iş yalnız kardeşiyle hesapların görülmesine kalmış, hesapların hemen görülmesinin karar icabından olduğu da bildirilmişti.

Kendi hesabına göre Salih Efendi'nin dört milyon, Mansur ile Zehra'nın da birer milyon frank almaları lazım geliyordu. Salih Efendi artık emellerini gerçekleştirmek üzere harekete geçebileceği bir kudret kazanmıştı.

Mansur da bir milyon alacak. Lakin Salih Efendi'nin gözünde Mansur'un fiili yardımı paraca yardımından daha mühimdi. Acaba Mansur birlikte harekete razı olacak mı?

Davanın neticesi kendisine müjdelendiği vakit, Mansur'un bozulduğunu ve davacı sıfatıyla kendisi ortaya çıkmamışken ne suretle mahkeme kararına dahil edildiği hakkında soru sormakla yetindiğini hatırladı.

"Acayip bir çocuk! Hiçbir hali kimseye benzemiyor. Düşman kadar dostunu da kendisiyle münasebette uzak durmaya mecbur ediyor."

Salih Efendi haritalar dolayısıyla Mansur'un kendisine söylediği sözleri bir türlü unutamıyordu.

"Kendisini İstanbul'da doğmuş Türk ve Osmanlı sayıyor. Acaba, Mansur'u Cezayir için, benim teşebbüslerim için yok bileyim mi?

"Bugün Ahmet Şunudî'ye haber gönderdim. Ona güvenirim. Fakat Mansur?.. Onu ne yapacağız?"

Salih Efendi, Mansur'u çağırıp görüşmeye karar verdi. Karşısında "saygılı" oturan Raşit Efendi'ye:

— Lütfen birini gönderiniz de Mansur Bey köşkte ise çağırsınlar. Siz de bir yere gitmeyiniz. Mansur Bey'le mühim bir mesele hakkında konuşacağım. Mansur Bey'in işin içine

girip bana yardım etmesini çok istiyorum. Lakin Mansur Bey'in razı olacağını pek de ümit etmiyorum. Görüşmede siz de hazır bulunarak Mansur Bey'in fikrine dikkat edeceksiniz. Akıllı, dirayetlisiniz. Bugün onu kandıramazsanız, ileride dediğimize getirmek için bir tedbir bulmak üzere düşünürsünüz.

Raşit Efendi dışarı çıktı, tekrar gelip yerine oturdu. Beş dakika sonra Mansur da geldi.

Salih Efendi her zamanki halinden ziyade nezaket gösterdi.

Bir müddet sustuktan sonra Salih Efendi söze başladı:

— Ben sizin daireyle uyuşamadığınıza epeyce itirazlar ettimse de şimdi yavaş yavaş hak vermeye başlıyorum. Hakikaten ortalık acayip, hizmet etmek güç, takdir olunmuyor. Birtakım ehliyetsizler, ehliyetli ve liyakatlilere meydan bırakmıyorlar. Ben de devlet hizmetinden vazgeçmek istiyorum.

— Vallahi Amca Efendi, insan için hizmetsiz durmak güçtür. Çünkü devlete, cemiyete hizmeti olmayan insanın hayvandan farkı kalmaz. Güç olduğunu kabul ederim, fakat hizmette bulunmak lazım olduğunu da unutamam. Bendeniz vakıa Hariciye'de duramadım, çıktım. Mektepte, dışarıda yine devlet ve cemiyetin hizmetinde bulunuyorum. Hatta, daha doğrusunu isterseniz, uygun bir yer bulduğum takdirde yine dairedeki memuriyete dönmeye hazırım.

— Oğlum, memuriyette ne kazandınız ki tekrar arzu ediyorsunuz. Terfii, maaşı reddettiniz. Maksadınız nedir? Anlayamıyorum.

— Hizmettir.

— Aylarca müddet Hariciye'de bulundunuz. Ne kazandınız? Ettiğiniz istifade nedir?

— Maddi istifadeyi kastediyorsanız yorgunluktan ibarettir. Fakat manevi istifadem çoktur. İnsanları, usulü, nelerin eksik ve nelere muhtaç bulunduğumuzu öğrendim. Biz doktorlar önce hastalığın teşhisine çalışırız.

Cemiyet içindeki hastalıklar hakkındaki düşüncelerim yanlışmış. Cemiyetimizin düzeltilmesi için ben çok şey lazım zannederdim. Cemiyetteki bozuklukları zannettiğimin iki misli buldumsa da, onların düzeltilmesi çarelerinin de tahminimden pek az olduğunu anladım.

— (Alayını gizlemeksizin) Acaba bulduğunuz çareler nedir?

— Size iki kelimeyle arz edeyim mi? Herkesi okutmak ve eğitmek! Vakıa bunlar mühim işler demektir. Lakin Osmanlıların doğuştan kabiliyetleri bunu pek kolaylaştırır. Vatan çocuklarına kültür vermeli ve bu kültürün iyi kullanılması çarelerini göstermeli. Vakıa idare fikrini memurlarımızın kafasına sokmak üzere hemen alfabeden başlamak lazımdır. Birkaç aydan beridir, mektep kuruluna gönderilen dilekçelere dikkat ediyorum. Dilekçe sahiplerinin doktorluk gibi bir mesleği varken, hiçbiri "Ben falan işin mütehassısıyım, benden daha iyisi mevcut değilse beni tayin ediniz" demiyor. Hepsi sanki anlaşmış gibi yoksulluktan ve zaruretlerinden, çoluk çocuk çokluğundan, yardıma muhtaç bulunmalarından bahisle merhamete, sadakaya sığınıyorlar. İnsan onları okurken resmi bir memuriyet isteğiyle resmi daireye başvurulduğunu unutuyor da bir yoksullar evine yahut zenginlerden bir hayır sahibine müracaat olunuyor zannına düşüyor. Bu garip hali arkadaşlarıma söylediğim vakit aldığım cevap beni hayrette bıraktı. Başka türlü müracaat olunursa, yani iktidar ve ehliyetten bahsedilirse dilekçe sahibinin "terbiyesizliğine" hükmolunacağını söylediler. Bundan büyük bir münasebetsizlik olamayacağını anlatmak güç müdür?

— Canım kime anlatacaksınız? Dinleyecek adamları nerede bulacaksınız?

— Mektep sıralarında!

— Boş fikir!

— Boş değildir. Bir gün mektebin imtihanlarına buyurursanız ispatlarını görüp kabul edersiniz.

— (Gülerek) Ha, onlar adam oluncaya kadar bekleyeceğiz demek?

— Beklemeyip de ne yapacağız? Babalarımız bu hususta sizin gibi söylemeyip bizim gibi işe başlamış olsaydılar, iş bugün çoktan halledilmiş olurdu. Halbuki biz de sizin gibi "Uzundur, o vakte kadar kim var, kim yok" diyecek olursak istenilen neticeye hiçbir vakit varamayız.

— Önceden gerekti. Şimdi ortalığın halini görmüyor musunuz? Düşmanlarımız her taraftan bizi sarmış, durmadan aleyhimizde dolaplar çeviriyorlar. Çocuklarınız adam oluncaya kadar adamlıklarından istifade edecek ycr kalacak mı?

— Bence bu gibi ümitsizlik doğuran fikirler cahillik ve aczin neticesi bulunan vehimlerden ibarettir. Hiç yoktan neler yaratılıyor! Küçücük Prusya az müddet içinde büyük bir devlet oldu. Deli Petro'dan evvel Rusya neydi, şimdi nasıldır? Dünkü İtalya ile bugünkü İtalya'ya bakınız. Eğitim görmüş bir cemiyet nelere muvaffak olmuyor? Hem başka taraflara gitmeye ne hacet? Aslımızı düşününüz... Dört yüz çadır halkının başardığı işleri göz önüne getiriniz.

— O zamanlar geçti. Şimdi durum başka.

— Durum ve zaman başka ise, biz de dört yüz çadırdan ibaret değiliz, üç kıtaya yayılmış muazzam bir devletiz. Mukaddes hilafeti göz önüne alırsak üç yüz milyon nüfusu pekâlâ idareye muktediriz. Bugün ileri gitmiş olan Batı devletlerinden çoğunun toprak genişliği bakımından bazı Osmanlı vilayetleri kadar kaldıklarını dikkatinizden uzak tutmayınız.

— Siz bizim dairedeki eski memurlarla biraz daha sık temas ederseniz bu fikirlerden vazgeçersiniz.

— Ben onlardan bazılarıyla görüştüm. Ümidi kestikleri için vakitlerini hoş geçirmeye çalıştıklarını saklamaya lüzum bile görmüyorlar. Lakin Amca Efendi! Sözlerinin ne hükmü olabilir?

— Onların sözlerinin hükmü olmayıp da iş başında bulunmayan sizin gibilerin hükmü niçin olsun?

— Onlar fikir sersemliği içinde kaybolmuş biçarelerdir. Fikirleri kuruntudan ibarettir. Yüce ve manevi değerler

bakımından hayatta kendilerine mahsus yolları, gayeleri, emelleri yoktur. Hatta o kadar sersemlik vardır ki geçenlerde onlardan biri iyi yapmakla mükellef olduğu memuriyet vazifelerini yapmanın mümkün olmadığını, bu hususta en küçük bir ümit kapısı bile görmediğini söylemekten sıkılmadı. "O halde ne yüzle devlet hazinesinden ayda bunca lira alıyorsunuz?" dedim de hayretle yüzüme baktı. Neyi kastettiğimi anlamaya muktedir olamadı. "Devlet sayesinde geçineyim diye veriyorlar, ben de alıyorum" dedi.

Amca Efendi! Diyelim ki bu adamlar cahildir. Bir şeyden haberleri yoktur. Çünkü Müslüman bir cemiyette bile bile din ve devlete hıyanet edecek alçak güç bulunur. Lakin bazı faziletli insanlar vardır ki sırf görenek yüzünden ya kendileri de nemelazımcılık ve yiyicilik deryasına dalıyorlar yahut sorumsuz seyirci sıfatıyla maddi istifadeleri olmadığı halde, manen dünya ve ahiret mesuliyetine iştirak ediyorlar.

Mesela geçen günkü fırtınada komşunun bahçesindeki ağaçtan şuraya yirmi kadar armut düşmüştü. Helal maldan saymadığınız için toplatıp sahibine yolladınız. Pekâlâ! Fakat bu kadar ince düşünen zatıâliniz, her vakit meclisinizde dönen yolsuzluklardan, satın almalardaki hırsızlıklardan bahsedersiniz. Ehemmiyetsizce gülerek şunu bunu ayıplarsınız. Sonra devlet hazinesinin zararına olarak yapılan o sözleşmeleri imzaladığınızı saklamıyorsunuz!

Komşunun birkaç armudu hakkında bu kadar ince düşünürken niçin kul hakkı ile devlet hazinesini düşünmezsiniz? Halbuki bununla dünya ve ahirette makbul olacağınızdan başka, en birinci, en tabii vazifenizi yapmış olacaksınız. Sessiz seyirci sıfatında kaldıkça maddi, manevi mesuliyet yükünden vicdanınızı kurtaramazsınız.

Siz göre göre alışıyorsunuz. Ettiğiniz hareketin Allah katında nasıl telakki olunacağını sizden soran bir kimse bulunmuyor, öyle bir kimse bulunursa o kadar güzel cevaplar verir, şeriata dayanan sağlam delillerle onları öyle güzel ispat edersiniz ki dinleyenler ağzınıza âşık olurlar. Lakin nasıl oluyor da bu hakikatler sizin gibi dindar ve Allah

korkusu olan kimselerde bile yalnız nazariyat –tabirimi af buyurunuz– nazariyat bile değil kuru laf hükmünde kalıyor? Buna ne mana verebileceğiz?

— Çocuğum, hakkın var. Lakin yalnız bir adam ne yapar?

— Canım Amca Efendi! Çirkeften eteklerini muhafaza için, kötü hareketlere iştirak etmemek için geri çekilmek o kadar güç bir şey midir?

— Pekâlâ! Fakat sen işte Hariciye'den istifa ettin. Bir netice çıktı mı? Herkes senin budalalığına, hırçınlığına hükmetti.

— Doğrudur. Şu kadar ki o budalalığıma hükmedenler, hükmü vermekle beraber hareketime vicdanlarının derin bir köşesinden imrenip "Keşke biz de böyle yapabilsek!" demişlerdir. Demin siz, "Ne menfaat oldu?" dediniz. Eğer ben yine o kaleme dönecek olursam, evvel gördüklerimin yüzde ellisini görmem. Artık beni öğrendiler. İster şerre lanet diyerek yapsınlar, ister haklı olduğumu teslim ederek edeplerini takınsınlar, hiçbirinin artık hareketini tekrar etmeyeceği şüphesizdir. Bizim küçük bir dairede yaptığımızı siz de kendi arkadaşlarınız içinde yapsanız, aç kalmadıktan başka arkadaşlarınız arasında daha itibarlı olursunuz ve memleket ve hilafetin sahibi olan padişah hazretlerinin yüce katında takdire mahzar olmuş bulunursunuz.

— Bu kadar doğruluk gözetir bir adam, kabahati yalnız bize yükletmeyip biraz da kendi arkadaşlarına ayırmalıydı. Hububatın kontrolü için kurulan komisyonda ne yaptığını, geçen gün sizin sevdiğiniz, beğendiğiniz Doktor Mehmet Efendi anlatıyordu. Şikâyetlerinizden bir miktarını da ona bırakmalısınız.

— Amca Efendi! Mehmet Efendi başka tarzda bir adamdır. Mehmet Efendi ortalığa her vakit tabi olur. Kendi başına bir işin arkasına düşüp akıntıya karşı kürek çekemez. Daima yanında lala ister. Fakat söylediklerine dikkat etmediniz mi? Mehmet Efendi "Ben olsam da işi bitirecekler, olmasam da. İyisi mi, alırım da bir hayırlı işe kullanırım. Frenk'e bırakmakta ne mana var?" diyordu.

Mehmet Efendi şu suretle ele geçen parayla vatanında kimsesizler ve yoksullar için bir hastane yaptırıyor. Haramı helale katmıyor. Bunu makul ve makbul görerek beğeniyorum zannetmeyiniz. Bunun için Mehmet Efendi'yle de az kavga etmedim. Fakat Mehmet Efendi ikiyüzlülük bilmez. Açık ve doğru olarak başka türlü yapamayacağını söyledi. Keşke her alan Mehmet Efendi olsa!

— (Tavrını, sesini değiştirerek birden) Sözünüzden caymayınız. Zira o söz sizin buraya çağrılmanıza sebep olan fikir için zemin olabilir.

— Peki efendim, sözümden caymak âdetim değildir.

— Şimdi bizim de elimize davadan dolayı epeyce para geçti. Vatanımız var, vatanın ihtiyaçları var. Ona karşı bazı vazifelerimiz de olabilir. Onları yapmaya teşebbüs ettiğim takdirde sizin yardımınızdan emin olabilir miyim?

— Vatandan maksadınız Cezayir olmalı. Her ne kadar bu hususta sizinle tamamen aynı fikirde değilsem de mademki Cezayir de İslam dünyasının bir parçasıdır, onun menfaati için girişilecek hayırlı işlere hem paraca, hem de vücutça iştirak etmeyi kendime bir borç bilirim. Yalnız uzun bir müddet için İstanbul'dan uzaklaşmamaklığım şarttır.

— Lakin şartınız bir anda yardımınızın önüne set çekecektir.

— Siz söyleyiniz, belki bir çare bulabiliriz. Mesela Cezayir çocukları için burada özel bir okul açmak, çağdaş fikirlerle zihinlerini aydınlatmak, memleketlerinde işe yarayacak sanatlar öğretmek, bunlar güzel şeylerdir.

— Haydi, senin dediğin gibi olsun. İstanbul'da bir mektep açalım, adam yetiştirelim. Fakat Cezayir bugün başkasının elindedir. Onu bırakmak mümkün olabilir mi? Onu kurtarmak üzere biz çalışmazsak kim çalışacak?

— Elbette biz de çalışmalıyız. Lakin Amca Efendi! Yalnız biz değil bir Erzurumlu da bir Trabzonlu da çalışmalıdır.

— Bizimkisi başka. Çölden mektuplar alıyorum. Bütün kabileler bizim işaretimize bakıyorlarmış. Düşmanın da güney tarafında askeri çok değildir. Bizim Kaymakam Ali

Bey'i bir sene evvel Trablus'a bilhassa tayin ettirdim. Ali Bey, gerektiği zaman o tarafa geçeceğine söz vermiştir. Ama sen herkesten üstünsün. Senin işin başında bulunman başkadır. Her tarafta tesiri fazla olur. Kabileler ve aşiretlerin gözünde Ali Nakkaş ile İbn-i Galib Mansur'un farkı çoktur.

Amcasının bu sözünü dinlerken Mansur'un yüzü değişti.

— Amca Efendi! Fikrinizi tamamıyla anlayamadım. Kabileleri ayaklandırarak savaşmak mı?

— Evet, vatanımızı kurtarmak üzere cihat açmak.

— Lakin Amca Efendi! Bunu siz iyice düşünerek mi söylüyorsunuz? Haydi, farz ediniz ki ayaklananlar ilk harekette muvaffak oldular. Hatta tasavvurunuzu, düşman ordusunu Cezayir'den çekilmeye mecbur etmek derecesine kadar ileriye götürünüz. Lakin ne çıkar? Ümidiniz, Fransa'yı yıldırıp terke mecbur etmek raddesine varabilir mi?

— Geleceği sonra düşünürüz. Allah kerimdir. Biz şimdiki ayaklanma fırsatından istifade etmeye bakalım. Tam bir başarı kazanırsak ne âlâ! Olmazsa çekiliriz.

— Allah kerimdir, amenna. Lakin o kerim olan Ulu Allah "Allah kerimdir" diyerek kendinizi kuyuya atınız buyurmuyor. Ah, Amca Efendi! Ne kadar kolay söylüyorsunuz. "Başarı olmazsa çekiliriz!" diyorsunuz. Peki! Siz yahut ben çekileceğiz. Lakin aldatacağımız binlerce can nereye çekilecekler? Yıkıp yaktıracağımız evleri kim yapacak? Söndüreceğimiz ocakları kim tekrar yakacak? Telef olacak malı kim yerine koyacak?

Ya bir daha güvenmemeye hak ve salahiyet kazanacak olan düşmanın en şiddetli askeri tedbirleri altında kalacak olan geridekiler daha rahat mı yaşayacaklar?

Amca Efendi! Cezayir halkına hizmet etmek istiyorsanız, şimdilik en büyük hizmet, bugünkü haklarını genişletmeye, refah ve huzurunu arttırmaya çalışmaktır. Zamanı gelinceye kadar milliyeti, âdetleri, dili, İslamiyet'e bağlılık şuurunu koruyacak çareleri bulup meydana koymaktır. Yoksa manasız bir keyif, münasebetsiz bir hırs için koca memleketi harap etmeye çalışmak akıl kârı olmaz.

Mevcut anlaşmalar aleyhinde bir harekete, bir kavmi kışkırtmaktan hiçbir vakitte o kavme hizmet çıkmaz, aksine kışkırtıcı kendi haris heveslerine o kavmin huzur ve selametini kurban etmiş olur.

— Öyleyse şu etraftaki devletler niçin tahriklerde bulunuyorlar?

— O tahrikler kimin hatırı içindir? Bunu bilmiyor musunuz? Tahriklere kapılıp aldatılan bir tek kavim gösterebilir misiniz ki insanca bir cemiyet kurmuş olsun. Ben kuru isimden bir şey anlayamam! Mesela Sırbistan'ın ne demek olduğunu bilmem. Köylere gidiniz... Halkın halini inceleyiniz. Sözüm ona istiklal ve imtiyaza kavuşmuş olanların aile hayatlarının ne durumda olduğuna dikkatle bakınız. Ne kadar fark vardır! Vergi çoğalmış, vazifeler artmış, şahıs hakları eksilmiş, askerlik ilerlemelerini durdurmuştur. Eski idarelerini aramayanları şehirlerde bulabilirsiniz. Fakat köylülerin içinde yüzde doksanı Osmanlı idaresini dört gözle arıyorlar.

Amca Efendi! O tahrikler nedir bilir misiniz? Cezayir halkının huzur ve rahatını manasız bir keyfiniz için feda etmekten çekinmeyen sizin hareketinizin aynısıdır, başka bir şey değildir.

Salih Efendi hiddetlendi. Bir iki kelamıkibar okudu. Mansur Bey'in fikrini çürüterek onu vatansever olmamakla suçlamak istedi. Mansur cevap verdi. Başarı imkânlarını sağlamak lazım olduğunu söyledi. Bütün Müslümanlar için bugünkü vazifenin, mukaddes hilafetin kuvvet ve kudretini artırmak, nüfuzunu yaymak davasına kendini adamak olduğunu iddia etti. Bu vazife hakkıyla yapılacak olunursa gerisinin nasıl olsa halledilebileceğini anlattı. Nihayetinde:

— Hâsılı yabancı idaresinde bulunan dindaşlarımıza hizmet etmek isterseniz, içlerinden mümkün mertebe çok din adamları, öğretmenler, çiftçiler, doktorlar, mühendisler yetiştirmeye gayret ediniz. Okullar mı açacaksınız yoksa açılmış olan yabancı okullara adam mı göndereceksiniz, hep bir neticeye gider. Lakin dışarıya gönderilmek, yani Orta ve

Doğu Afrika'yı Müslümanlarda tutmak üzere vazifelendirilip yollanacak idealist gençleri bu maksatla kurulacak milli mektepten yetiştirmek lazımdır. Ben kendi hissemi böyle bir üniversite için ayırdım. Tunus'a yazdım. Üniversitenin Kayrevan'da olmasını istiyorum. Küçük yerde olursa hem dikkati çekmez, hem de iş çabuk ileri gider. Henüz cevap alamadım. Alırsam size haber veririm.

Salih Efendi, can sıkıntısından buna lüzum olmadığını söyledi. Mansur hayretle yüzüne baktı. Biraz düşündükten sonra büyük bir ciddiyetle tane tane söyleyerek dedi ki:

— Amca Efendi! Gücenmeyiniz, fakat iyi biliniz ki, eğer bugünlerde Cezayir'de asayişi bozacak bir harekete kalkışacak olursanız, sizi bundan men etmek üzere çalışacaklardan birincisi ben olacağım! Durumu Fransa'ya ihbar etmek elimden gelemez. Fakat başka hiçbir şeyden çekinmem. Hatta başka çare kalmazsa, sizi suçlayarak yüksek makamlara başvurmaya da gücüm yeter. Çünkü yüz binlerce Müslüman'ın felakete uğramasına sebep olmaktan başka bir şey yapamayacağınıza zerre kadar şüphem yoktur!

Coşmuş olan Mansur hemen kalkıp dışarıya çıktı. Salih Efendi bir şey söylemedi. Fakat büyük bir hayal kırıklığına uğradığı belliydi. Raşit Efendi, nihayet ağzını açarak:

— Bu çocukta Müslümanlık kalmamış! Bu adeta Fransız olmuş! Allah şerrinden korusun! dedi.

Salih Efendi — Hayır hayır! Fransız olmamış. Berbat bir şey olmuştur. Lakin ne olduğunu ben de iyice anlayamıyorum.

Raşit Efendi — Yahut farmason olmuştur.

Salih Efendi — (Düşünmeksizin) Belki.

Raşit Efendi — Hiç şüphe yoktur! Lakin efendim, size zararı dokunmadan yolunu bulup bir yere memuriyetle gönderseniz...

Salih Efendi, Raşit Efendi'nin yüzüne dikkatle baktı. Bu bakışta emniyetten başka her şey bulunabilirdi. Lakin Raşit Efendi için en lazım olan o emniyetten eser yoktu.

Raşit Efendi o bakışı gördüyse de görmezliğe geldi.

*

İstanbul'dan gelen vapurda Ahmet Şunudî dedikleri adam geldi. Arapça olarak Salih Efendi'yle iki saat kadar konuştu. Konuşmanın son kısmında Mansur'un adı defalarca geçti. En sonra Salih Efendi:

— Sizi yukarıya, köşke götürsünler. Mansur oradadır. Dikkatli olunuz, gayret ediniz. Kandırmaya çalışınız. Çünkü razı olursa çok işimize yarayacaktır, dedi.

Yukarıya götürdüler. Ahmet Şunudî serbestçe kapıyı açarak girdi.

Ahmet — Esselamü aleyküm!

Mansur — Ve aleykümüsselam. A, safa geldiniz. Buyurunuz beyefendi!

Ahmet — (Arapça) Ben "beyefendi" değilim.

Mansur — (Gülerek) Demek birdenbire paşa oldunuz.

Ahmet — (Yine Arapça) Ben Türkçe bilmem. Arapça söyleyiniz.

Mansur — Vay! On günde unuttunuz mu? Geçen gün Mehmet Efendi'yle güzelce konuşuyordunuz.

Ahmet — (Arapça) Türk çocukları yanında Türkçe bilirim. Lakin Arap çocuklarının yanında unuturum.

Mansur — Haydi hatırınız için öyle olsun! Arapça konuşalım. İyisiniz inşallah beyefendi!

Ahmet — Beyefendi değilim.

Mansur — Hakikaten paşa mı oldunuz?

Ahmet — Hayır.

Mansur — O halde ne diyeceğiz?

Ahmet — Adım Ahmet, mahlasım Şunudî'dir.

Mansur — Ahmet Şunudî Bey?

Ahmet — Bey değilim.

Mansur — Ahmet Şunudî Efendi?

Ahmet — Efendi değilim, ismim Ahmet Şunudî'dir.

Mansur gülümseyerek yüzüne baktı.

Acayip bir zattı bu Ahmet Şunudî! Kuru, uzun boylu. Cübbeli, sarıklı. Rengi esmer, yüzü uzunca, sakalı az köse, bıyığı ince, burnu iri, gözleri büyük, kömür gibi siyah, derinden bakar, alnı çıkık. Halinden zeki, güçlü, cüretli olduğu anlaşılıyordu.

İbn-i Galiblere mensup bir din âliminin oğlu, yani Salih Efendi'nin hocasının oğluydu. Medreseden mezun olduktan başka, esir sıfatıyla Fransa'ya gittiği vakit tahsile heves ederek üniversiteyi bitirmişti. İyi derecede olan diplomasını aldığının akşamı odasında yırtıp sobaya atmıştı.

Bazen İstanbul'da, Şam'da gözükür. Lakin çoğu zaman Afrika'da, Mısır'da, Tunus'ta, Trablus'ta hatta Sahra'da bile bulunurdu. Cezayir'den, altı sene önce Fransızlar tarafından resmen kovulmuştu. Lakin kıyafet değiştirerek Sahra tarafından Cezayir'e çok defalar girip çıkmıştı. Doğu ilimlerinden karakter ve din duygusu ile benlik şuurunu, Batı okullarından da "vatan sevgisi"ni öğrenmişti. Vatan sevgisi, yalnız Cezayir içindi. Başka bir sevgisi vardıysa, o da hemen bütün Arap milletine olup, Cezayir'in nüfuzu altında olmak üzere, İslam birliğinin kurulmasını isterdi. Türk milletini bu birliğin dışında tutardı. Salih Efendi'nin ayrıca hürmetini kazanmıştı. Lakin Ahmet Şunudî'nin gözünde bu hürmetin ne kadar kıymeti olduğunu bilemeyiz. Şu kadar ki dava kazanıldıktan sonra alınacak paradan bir miktarının Cezayir'in menfaatine sarf olunmak üzere verileceğine söz almıştı. Ahmet Şunudî, münasebet düşürdükçe vaadini tazeletirdi.

Mansur dikkatle yüzüne baktığı vakit, Ahmet Şunudî aldırmadı. Mansur dedi ki:

— Hizmet etmek, cemiyete faydalı olmak arzusunda bulunan bir adam, bulunduğu cemiyetin usul ve adabına uymalıdır. Hiç olmazsa muhatabı üzerinde iyi tesir bırakarak başarının bir an önce kazanılmasına yardımcı olabilir.

Ahmet — Bulunduğumuz cemiyet, İslam cemiyetidir. Hakiki İslam cemiyetinin usul ve adabına riayetim tamdır. Başka türlü usul ve adaba riayeti bilemem.

Mansur — Mesela deminki ilk sözlerimizi, İstanbullulardan biri dinlemiş olsaydı, hareketinizi alay konusu yapardı.

Ahmet — Herkes düşüncesinde serbesttir. Onun alayından bana ne?

Mansur — Bence dikkat etmeli. Bir mümin için hilafet

merkezinde herkesin uyduğu usul bakımından kusurlu harekette bulunmak makbul görülemez.

Ahmet — Zararı yok, vatanını unutanların, kardeşlerini terk edip mevki ve menfaat için yabancı memleketlere koşanların yanında bu gibi ufak kusurlar ağza alınmaya bile değer görülmemelidir.

Mansur — (Birkaç saniye süren sükûttan sonra) Demektir ki Ahmet Şunudî, bugün sizinle mücadele edeceğiz?

Ahmet — Siz bilirsiniz. Fikrinizi, davanızı müdafaa etmekte aciz göstererek geriye çekilmek istiyorsanız ben konuşmak için ısrar etmem.

Mansur ehemmiyet verdiğini gizleyerek:

— Bir Müslüman, bir Osmanlı Türk'ü, fikir ve davasını müdafaa için hiçbir kimsenin önünde aciz gösterip geriye çekilir mi? Hem de bu "yabancı memleketler" sözünü anlayamadım, dedi.

Ahmet — Osmanlı ve Türk olan siz misiniz? Unvanınız İbn-i Galib'dir, vatanınız Kızıl Deniz vadisidir.

Mansur — Müslümanların vatanı dindir, unvanları mümin, peygamberler halifesinin askeridir. Ben, Elhamdülillah Müslüman'ım. Fazla olarak babalarımızın Kütahyalı özbeöz Türk olduklarını siz galiba bilmiyorsunuz.

Ahmet — Onu bildikten başka, Cezayir'de Arapların başına geçerek şan ve ikbal kazandıklarını da bilirim.

Mansur — O halde şimdi kendilerini idare eden bir liderleri olmadığı ve siyaset yapamadıkları için, aslına dönerek din ve devletin sadık kulları sıfatıyla ilerlemeye çalışmalarını da tabii görmeniz gerekirdi, zannederim.

Ahmet — Hayır! Yabancıların eline geçmiş anavatanı kurtarmak üzere fedakârca çalışmak şarttır. Şöhrete ve yüksek mevkilere erişmeleri için İbn-i Galiblere basamak olan biçarelerin kurtarılması bahis konusu olunca, karşılıklı hizmet sırasında korkaklık göstermemek icap eder.

Mansur — Kardeşim! Siz büyük bir meseleyi ortaya koyuyorsunuz ki gelişigüzel münakaşayla hallolunamaz. Akıllıca, tarafsızca muhakeme etmek lazımdır, ilk iş olarak

Cezayir'in bugünkü durumunda, Allah katında makbul, halk için faydalı olan hizmet şeklini tayin etmek ister. Demin Amca Efendi'ye de söylemiştim. Ayaklanmak, memleketi ateşle düşmanın intikamına vermek hiçbir şekilde makul ve makbul olamaz. Bununla memleketin refah ve saadetini sağlayabilmek hususunda yüzde bir olsun ihtimal düşünülemez. Halbuki harap ve perişan olacağına doksan dokuz ihtimal bulunduğu muhakkaktır.

Siyasi başarılar ancak yüce hilafet merkezi vasıtasıyla mümkün olabilir. Cezayirlilerin insanca huzur ve refaha kavuşmaları ise eğitim ve öğretim görmüş adamların çoğalmasıyla, galip düşmanın onların şahsi hak ve imtiyazlarını genişletmeye mecbur edilmesinden doğar. Bunun için gözleri açılmış Cezayir çocukları ya dürüst, muktedir, çalışkan memurlara son derecede muhtaç olan ebedi Osmanlı Devleti'nin hizmetine girerek umumi idaresine iştirak etmeli yahut öğretmen, doktor, fabrikacı sıfatıyla vatandaşlarına örnek olmak üzere Cezayir köylerinde yerleşmeli, rahatlarını oralarda aramalıdırlar. Ben üçüncüsünü, yani bunlar gibi bir vatanseverlik ve kurtuluş yolu göremiyorum.

Ahmet — Peki! Öyleyse niçin Cezayir'de yerleşerek muhtaç olan bunca biçarelerin fikir ve vücutlarını tedaviye gayret etmediniz? İstanbul'da dairelerde, meclislerde ne işiniz vardı? Menfaat düşkünlüğü değil de nedir?

Mansur — Şunudî Efendi! Karşılıklı konuşmada mantık usulüne uymak lazımdır. Sözlerimin işine gelmeyenini bırakıp, işine geleniyle kendini savunmaya kalkmak mantık usulüne uygun olamaz. Ben, "Ya Cezayir'de kalmak yahut hilafetin emrinde müstakil bir hizmet görmek" demiştim. Ben de müstakil hizmeti tercih etmiş bulunuyorum. O da Türk asıllı olduğum için değil, bence bu yol en son gayeye varmak için nispet kabul etmez derecede kısa olduğu içindir.

Ahmet — Rütbelere, nişanlara, memuriyetlere, bol maaşlara, belki de zulüm ve yolsuzluk yapmaya muvaffak olmak için değil mi?

Mansur'un vücudu hafifçe sarsıldı. Sanki bir elektrik cereyanı geçti. Birden doğruldu, başı yükseldi.

Mansur — Başkaları için belki! Lakin Mansur'lar için asla! dedi.

Ahmet Şunudî, dudaklarında alaycı bir gülümseme olduğu halde başını salladı. Bunu gören Mansur hiddetini zapt edemedi.

Mansur — Efendi! Biraz nezaket ve hürmet isterim. Birkaç aylık memuriyetimin tarihi meydandadır. Maksadımın ne olduğunu ondan anlayabilirsiniz. Tuttuğum yolu, bugünkü günde sadakat ve vatanseverliğe uygun bildiğime başka bir delil lazımsa... (Masasının alt gözünden bir demet mektup çıkardı ki yarısı Arapça, yarısı Fransızcaydı) İşte şu mektupların okunmasıyla bulunabilir. Okullarda tahsil görmüş, fikir ve meslek sahibi olmuş Rusya ve Hindistan din kardeşlerimizle yapılan haberleşmelerdir. Ben onları da merkeze davet ediyorum. Burada, halk için daha faydalı olacaklarını ispat ederek ikna ettim. Bana hak verdiklerini anlarsınız. Düşünmeksizin, sadece bugünü gözeterek hissi davranmaktan tahmin edilemeyecek neticeler çıkabilir. Olgun insan için yarını düşünmek lazımdır. İslam kuvvetlerinin ağırlık merkezi, padişahımızın arzu ettiği seviyeyi bulacak olursa, istediğimiz teferruat hep birden gerçekleşebilir. Halbuki uyanıklar her tarafa dağılarak komutansız, merkezsiz, disiplinsiz harekete kalkışırlarsa tek ve ortak bir gayeye varılamaz. Tek başına gayret neticesiz, faydasız olarak muhalefet denizinde kaybolup gider. Bunu anlamak o kadar güç değildir. Hele sizin için.

Ahmet Şunudî sesini çıkarmadı. Masaya atılan mektupları alıp okumaya başladı. Mansur ise odada dolaşıyordu. Yüzünde düşünceli bir halden başka can sıkıntısı da görülüyordu.

Hakikaten mektupların büyük bir kısmı, Mansur'un fikrine uygundu. Hatta Rusya mektebinde tahsilini tamamlamak üzere bulunan bir Kafkasyalı, bu meseleyi uzun uzadıya düşünerek, kendisinin aynı şekilde harekette kusur etmeyeceğini vaat ettikten başka, arkadaşlarından çoğunu da kandırmaya muvaffak olacağına ümitli bulunduğunu

yazıyordu. Rusya'nın bugünkü idaresi, tahsil görmüş Kafkasya Müslümanlarının memleketlerinde, vatandaşları içinde kalarak, en basit ve zararsız hizmetlerde bile bulunmalarına elverişli olmadığından, Mansur'un teklif ettiği yolun millet için yegâne bir hizmet yolu olduğunu iddia ediyordu.

Diğer bir mektup Ahmet Şunudî'yi çok düşündürdü. Çünkü onda, Mansur tarafından, Kaşgar bölgesinin hususi bir ehemmiyeti olması dolayısıyla, orada merkeze bağlı bir hükümetin kurulmasındaki faydalar hakkında yazılan mektuba cevap olarak, gerçekten Rusya ile İngiltere arasında anlaşmazlığa sebep olmuş Orta Asya'ya hâkim Kaşgar bölgesinde, gerek iki devletin rekabet ve anlaşmazlığından, gerek Batı Çin diyarına çok büyük bir hızla yayılmakta bulunan iman ve İslam nurundan pek çok istifade etmek mümkün olduğu tasdik ediliyordu. Mansur'un mektuplaştığı kimse, hemen o tarafa doğru yola çıkarak Buhara veya Afgan beylerinden biriyle beraberce Kaşgar'a gitmeye çalışacağını ve bundan sonra Orta Asya'dan mektup beklemesini yazıyordu. Bir üçüncü mektup, Süveyş Kanalı münasebetiyle Afrika kıtasının Avrupa'ca ehemmiyet kazanacağından bahisle, Avrupa devletlerinin bu bilinmeyen diyara doğru bazı saldırgan teşebbüslerde bulunmaları ihtimalini belirtiyordu... vs...

Ahmet Şunudî kalktı. Bu defa onun da yüzü değişmişti. Lakin sebebini söylemedi. Yalnız çıkmak üzereyken dedi ki:

— Demek senden bir fayda beklemeyelim...

— Gayretiniz, İslam memleketlerinden birinin huzur ve asayişini manasız bir hırs ve zararlı bir maksat uğrunda bozmak gibi bir yolda bulundukça, mümkün olduğu kadar, teşebbüslerinizin önüne set çekmekten ibaret kalacak bir faydamı bekleyebilirsiniz.

Eğer Amca Efendi ile siz, şimdiki manasız, yanlış yolu bırakarak okullar açmak, adam yetiştirmek, o adamlar vasıtasıyla Gine körfezinden Mozambik boğazına kadar uzanan büyük ve meçhul diyarlarda, cehalet ve eğitimsizliğin karanlığı içine gömülmüş yüz milyon Müslüman'ın

kafalarını aydınlatarak, onları hilafet merkezine bağlamak üzere Allah katında makbul, halk katında övülecek bir gayeye yönelirseniz fedakârca size arkadaşlık ederim. Zaten bu hususta bazı teşebbüslerim bile vardır.

Mansur, Ahmet Şunudî'nin yüzünün değiştiğini gördü. Onu hayra alamet sanarak gayrete geldi:

— Kardeşim! Sizin gibi kültürlü kimseler iyice düşünerek milletin umumi menfaatlerini gözeten bir yol tutmalıdırlar. Yabancı memleketlere gidip yarım tahsilde bulunmuş yani okul sıralarında dizleriyle dirseklerini delmekten ziyade Paris bulvarlarında ayakkabı eskitmiş bulunan gençlerimiz gibi, siz de İslam dünyasını ümitsiz bir halde görmeyiniz. Hükümleriniz pek sudandır, haksızdır. Mukaddes hilafetin şan ve kudreti her bir tahminin üstündedir. Hindistan'da iki yüz milyona varan diğer halktan çekinmeyip ancak elli milyon Müslüman karşısında İngilizlerin, Rus ordularından ziyade korku ve endişe duyduklarına dikkat ediniz. İslam birliğinin kurulmasını sağlayacak kılıç değil, maariftir. Çağımızda bilhassa gelecek yüzyıllarda uyanmış, milli vazifesinin ne olduğunu kültür sayesinde öğrenmiş bulunan milletlerin ehemmiyetinin başka türlü olacağı şüphesizdir. Bu asil milletin yabancı memleketlerde okumuş, haklar elde etmiş vatansever evlatları, böyle bir nüfuzun temini için kılıcın kullanılmasına lüzum bırakmayacaklardır. Bir kere, hilafet merkezinin emir ve işaretini bekleyecek büyük İslam ailesinin genişliğini aklınıza sığdırınız, tutacağı mevkie bakınız. Hangi millet, hangi devlet vardır ki o yolda birleşmiş İslam dünyasına karşı şan ve kuvvet iddiasıyla rekabete düşebilsin?

Buna erişmek için biz, kimsenin bugünkü siyasi haklarını çiğneyecek değiliz. Savaş yerine dindarca yardım, gülle, kurşun yerine Allah'ın hikmet ve hakikatini belirten kitaplar, düşmanlık yerine kardeşçe sevgi göstereceğiz. Bu asırda bunu kim reddedebilir? Hatta bu konuda bugün, Osmanlı ülkesinde bile yabancıların bu gibi teşebbüslerinin örnekleri yok mudur?

Avrupa'ya giden gençlerimiz *Figaro* gibi hokkabaz bir meddahın yalanlarını ciddi bir şey sayarak kafalarını zehirliyorlar. Vatanları hakkındaki güven ve sevgilerini hemen hemen kaybederek geri geliyorlar. Eski büyüklerimiz ise dünya meselelerini bilmedikleri için ilerleme ve başarı yolunda geri kalmış olanlara musallat olan toza toprağa, Haçlılar zamanından beri arkası kesilmemiş tecavüz ve düşmanlık eseri gözüyle bakarak şaşırıyorlar ve yetişmek üzere gayretlerini arttıracak yerde ümitsizliğe düşerek gayret ve vazifelerinde ihmal gösteriyorlar.

Halbuki az bir himmetle İslam ülkeleri yarım asra varmadan dünyanın en birinci mevkiine geçebileceklerdir. Tam bir sadakat, menfaatsiz sevgi, sükûnet ve değerlerine sahip olma, doğuştan kabiliyet, iman kuvveti, vazifesini dindarca yapma, eşsiz kanaat, kahramanlık, vatanseverlik Müslümanlarda, bilhassa Türk milletinde çok yüksek, herkese gıpta ettirecek derecededir. Eksik olan yalnız maariftir. Onu yaymak o kadar güç müdür?

Hükümet maarifi yaymaya henüz ciddi şekilde başlamamıştır. Cennetmekân Adli'nin[1] açmaya muvaffak oldukları iki mektebin bu ana kadar verdiği neticeler, ciddi teşebbüse girişilirse ne gibi bir hızla merhaleler aşacağımızı gösteriyor. Devlet adamları henüz maarifin değerini takdir edememişler. Takdir etmeleri için hatta bir neslin geçmesini beklemek bile lazım değildir. Özel teşebbüslerle ilk ve orta dereceli okullar kurulur. Fransa'da, Rusya'da, İngiltere'de ilim tahsil etmiş Afrika, Kafkasya, Hint Müslümanlarını bunun için önce merkeze çağırmak lazımdır.

Size bir şey daha söyleyeyim mi? Belki bozgunculuk fikriyle Osmanlı ülkesine gelip okullar açan misyonerlerin varlığına bile bazen memnun oluyorum. Müslüman çocuk-

---

1 II. Mahmud (1785-1839) 1808-39 arasında Osmanlı padişahı. Osmanlı Devleti'nde köklü yenilikler gerçekleştirmiştir. Medreselerin yanında modern öğretim kurumları açtırdı, ilköğretimi zorunlu hale getirdi. İlk modern tıp okulu olan Tıbhane-i Âmire'yi ve modern anlamda ilk harp okulu olan Mekteb-i Harbiye'yi kurdu.

larının on yaşından sonra Cizvit papazlarının terbiyelerine verilmesinde o kadar büyük bir mahzur görmüyorum. Niçin bilir misiniz? Sırf kültür hatırı için!

Âlemlerin yaratıcısı Allah'ın ilahi hikmetine dayanan İslam dinine girmiş müminler için hatta bu Cizvit okullarında –ilmi adamakıllı öğrenmiş olmak şartıyla– dinini terk etmek tehlikesi yoktur. O halde öğretim kadrosu içinde daha iyisi bulununcaya kadar varsın Cizvit papazı da bulunsun! Kendilerini feda edercesine çalışmalarının, milyonlarca altınlarının içimizde maksatlarına uygun hiçbir netice vermediğini görsünler, Kuran'ın hakikatlerini yaymak için nasıl ceht ve gayret etmek gerektiğini kendilerinden öğrenerek onlar gibi yaptığımız vakit de –ki o vakit yakındır– elde edeceğimiz başarıları da tahmin etsinler.

Hâsılı kardeşim, istikbal bizimdir. Bir gün evvel o seviyeye ulaşmak için devlet ve milletçe bütün çalışmaların önce maarifi yaymaya yöneltilmesi lazımdır. Bu suretle evvela mukaddes hilafetin asli menfaatleri temin olunsun, mahalli menfaatler o vakit kendiliğinden sağlanmış olur. Benim fikrimce, bir Müslüman'ın kendi vatanına yararlı olması için bugün hilafete hizmet dairesi dışında bir iş yoktur.

Ahmet Şunudî'nin dudaklarında alaydan eser kalmamıştı. Mansur'u umulmadık bir dikkatle dinledi. Mansur'un konuşması bittikten sonra da hemen cevap vermedi. Yavaş yavaş Mansur'un önüne gelip elini uzattı.

Ahmet — Fikrinizi kabul etmiyorum. Lakin boş olmadığını görüyorum. Ben bu konuda bir müddet düşüneceğim. Bir kere Cezayir'e gidip geldikten sonra tekrar konuşuruz. Şimdilik sağ kalın.

Mansur — Allah selametler versin, kardeşim! İnşallah Cenabıhak hayırlı işlere sevk eder, hayırsızlardan muhafaza eyler.

Ahmet — İnşallah!

Ahmet Şunudî yalıya inip Şeyh Salih Efendi'nin odasına girince Salih Efendi büyük bir heyecanla:

— İnşallah hayırlı haber getirdiniz?..

Ahmet — Hayırlı haber getirmedim. Mansur'u kandırmak imkânsızdır. O başka bir adamdır. Bizden olamaz. Lakin Ya Şeyh, Mansur boş fikirli adam değildir. Onun teşebbüsü daha büyük görünüyor. Bilmem ki netice verir mi?

Şeyh Efendi buna cevap vermedi.

İkisi yarım saat kadar daha konuştular. Salih Efendi Mansur'un dediği gibi halkı felakete uğratmak ve başka bir netice elde edememek ihtimali varsa ihtiyatlı bulunmak lazım geleceğini söyledi. Bunun için Şeyh Ebu Akim'e vaat edilen parayı götürmek için Sahra tarafına gidecek Ahmet Şunudî'nin, muvaffakiyet ihtimalini yerinde yapılacak araştırmalara göre bir daha gözden geçirmesine karar verdiler.

Salih Efendi lazım gelen parayı haremden getirip verdi.

Ahmet Şunudî de Malta'ya uğrayacak ilk vapurla hareket edeceğini söyleyerek veda etti.

Her nedense Ahmet Şunudî'nin beyni, halinden anlaşıldığına göre, her zamankinden ziyade meşguldü.

7

Yüz yüze ve Gizli Aşk

Bir çarşamba günü Mansur İstanbul'a inmemişti. Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla Afrika'nın kazanacağı ehemmiyet zihnine takılmaktaydı. Mısır hükümetinin Sudan'daki teşebbüslerini zihninde büyüttükçe büyütüyordu. Trablus'tan, Masu'dan, Zengibar'dan sırf Müslümanların yaşadığı Orta Afrika'ya doğru hilafet nüfuzunun yayılmasını ve hâkim olmasını pek lüzumlu görüyordu. Eline bir Sudan seyahatnamesi geçmişti. O gün, hem seyahatnameyi dikkatle okumak, hem de kendi çizdiği Sudan haritasını, kitaptaki bilgilere göre doldurmakla meşguldü.

Saat sekize gelmiş. Mansur hâlâ çalışmaktadır. Köşkün hemen altından başlayan ıhlamur korusuna yalıdan iki kadın çıkıp oturmuş, yarım saatten beri konuşmaya dalmışlardı. Mansur'un bunlardan haberi yoktu. Halbuki bunlar Mansur'un gözünde en ziyade hürmet edilmeye layık sayılan kadınlardı. Çünkü biri Zehra, diğeri Fatma'ydı. Mansur'un bunlardan haberi olmadığı gibi, bunların da Mansur'un o gün İstanbul'a inmeyip köşkte kaldığından haberleri yoktu. Yoksa Zehra bağa çıkmazdı.

Zehra hâlâ Mansur'un şahsından, bahsinden ısrarla kaçıyordu. Fatma'nın kalbi bundan pek mustariptiyse de bir şey yapmaktan aciz kalmıştı. Bir şey söylememek hususunda Zehra'ya söz vermişti. Bu sözü bozmak için Zehra'dan müsaade istemişken muvaffak olamamıştı.

Fatma konağa gidip gelmeye başlayalı, Mansur birkaç defa Zehra'dan söz açmıştı. Lakin kendisinin kültürü, fikirleri, meziyetleri, yani övülmesi yolunda bir şey söylemekten, huysuz çocuk halinde bulunan Zehra tarafından men olunan Fatma, birkaç manasız kelimeyle cevap verirdi.

Mansur ise bunları Zehra'nın kendisi hakkındaki duygu ve düşünceleri için ölçü kabul etmişti. Bundan dolayı ne kadar üzüldüğünü sözle ima etmediyse de halinden ıstırap çektiği belliydi. Bunun için ortada Fatma rahatsız oluyordu. Fatma bunların her bakımdan birbirine denk olduklarını, birbiri için yaratıldıklarını görüyordu. Lakin ne çare? Tabu olan bu işi neticelendirmek için yardım etmekten alıkonulmuştu. Mâni olan yalnız bir sözdüyse de Fatma namus üzerine verilmiş sözü bozmamak için icap ederse başını kestirirdi.

Bu sıralarda Zehra ne âlemdeydi?

Zehra bile kendisinin ne âlemde olduğunu tamamıyla bilmiyor. İçinde zıt duyguların mücadelesi var. Mansur hâlâ kalbinden çıkmıyor. Lakin Zehra hâlâ kalbindekinin eski kıskançlık ve düşmanlık olduğuna kanidir. Kibirli kız, bunun aşk olduğuna hükmetseydi belki kibrinden o kalbi koparıp fırlatmaya kalkışırdı.

Bunlar otururlarken sabahlıklı bir kadın yalnızca, etrafa bakınarak bağa doğru çıktı. Bu kadın Sabiha Hanım'dı. Dallar arasından onu görmüş bulunan Fatma:

— Sabiha Hanım geliyor. Galiba bizi arıyor. Sesimizi çıkarmayalım da bakalım bulabilir mi?

Sabiha Hanım bunlara doğru dönmedi. Yine etrafa bakınmakla beraber yukarıya doğru çıkmaya devam etti.

Bir aralık geriye çekilir gibi bir hareketle durdu. Gözünü bir yere dikti. Fatma ile Zehra da tabii o tarafa bakmaya mecbur oldular. İkisinin de gözleri hayretle açıldı, yürekleri oynadı.

Mansur köşkteydi!

Yüzünü dağa vererek pencerenin önüne yan oturmuş, kitap okumaya dalmıştı.

Bunlar nasıl olup da o gün Mansur'un köşkte kaldığını düşünürlerken, bir müddetten beri tereddüt içinde durmakta bulunan Sabiha, her ne ise, kesin bir karar vermiş gibi köşke doğru yürümekteydi.

Zehra'nın kalbi içine sığamayacak derecede dövünmeye başladı, yüzü bembeyaz oldu.

Sabiha Hanım köşkün kapısına gelip içeriye doğru girmek üzere hazırlanırken Zehra büyük bir şiddetle Fatma'yı kolundan çekerek dedi ki:

Zehra — Haydi, çabuk ol! Aşağıya, yalıya inelim!

Fatma — Durunuz, kızım. Biraz sabrediniz. Bu işi ben pek merak ettim. Ya dünyada iki Mansur Bey var yahut ben Mansur Bey'i henüz öğrenemedim demek. Ben bunun esasını anlamayınca bir adım atamam!

Zehra — Öyleyse ben gidiyorum!

Fatma Zehra'yı kolundan tuttu.

Fatma — Siz de kalınız... Kendinize baksanıza! İki adım atacak dermanınız kalmamış. Şuraya oturunuz, sesinizi çıkarmayınız.

Zehra — Dinlemek, gözetmek ayıptır, namussuzluktur. Ben yapamam, istemem!

Fatma — Hakkınız var. Lakin bu fevkalade bir haldir. Anlamak hakkımız, vazifemizdir. Kötü bir zanna düşmekle büyük bir hata edebiliriz. Karşımızdaki Mansur Bey olduğu için mazuruz. Başka bir kimse olaydı, ben de sizden evvel uzak kaçmaya bakardım.

Kaldılar.

Yürek dövüntüsü adeta işitme duyularını köreltmişti. Lakin köşk yakındı. Konuşulanlar tamamıyla işitilebilirdi.

Köşkün kapısı önünde yine tereddüt içinde birkaç saniye durmuş olan Sabiha Hanım, gürültülü bir hamleyle kapıyı açtı, üç adım kadar ilerledi. Sonra sözde korku ve şaşkınlık ifade eden bir tavırla geriledi.

— Ay! Siz misiniz beyefendi?! Korktum... Ben sizin burada olduğunuzu bilmiyordum. Zehra Hanım ile Fatma Hanım'ı arıyordum. Rahatsız ettim, affedersiniz!

Mansur'un yüzü biraz kızardı. İster istemez ayağa kalktı. Sabiha Hanım'a doğru gitmedi, aksine, dururken yüzünü dışarı, bahçeye çevirdi.

Mansur — Estağfurullah. Bağa hanımlardan bir kimsenin çıktığını görmedim.

Mansur bunu söyledikten sonra gözünü kitaptan ayırmaksızın hemen yerine oturdu.

Sabiha Hanım bir müddet sessiz durdu. Mansur ise Sabiha Hanım dışarıya çıktı zannetti.

Sabiha — Beyefendi! Çoktan beri size bir şey söyleyecektim. Uygun vakit bulamadım. Müsaade ederseniz...

Sabiha'nın hâlâ odada olduğuna hayret eden Mansur'un pek ziyade canı sıkıldı. Sözünü bitirmesine meydan vermedi.

Mansur — Konuşmak için uygun vakit lazım olduğu gibi, uygun yer de gereklidir. Burası sizin için uygun yer olamaz. Bir an evvel çıkıp hanımların yanına gitmenizi rica ederim...

Sabiha — Söyleyeceğim söz pek mühim, pek aceledir. Hem de sizinle ilgilidir.

Mansur — Hanım, lakırdıyı uzatmayınız. Söz mühimse hemen yalıya iner, bana haber gönderirsiniz. Ben de gelip sizi içerde, annenizin yanında görürüm.

Sabiha — Annemin yanında söyleyemeyeceğim bir sözdür. Bugünkü gibi bir fırsatı bulamam. Size söylemedikten sonra gitmek elimde değildir.

Mansur Bey'in rengi uçtu. Hiddetinden dudağını ısırdı.

Mansur — Peki! Siz kalabilirsiniz. Ben gidiyorum!

Sabiha Hanım, kapının önüne geçerek iki kanadını tuttu.

Sabiha — Rica ederim, merhamet ediniz de dinleyiniz!

Mansur yüzüne baktı. Israr ve yalvarış okunuyordu. Bir rezalete meydan vereceğinden korktu.

Mansur — Öyleyse çabuk, kısa söyleyiniz. Dinliyorum, efendim!

Mansur bunu söylerken yine pencerenin önüne geldi. Sesi titriyordu.

Sabiha — Çoktan beridir kısa, kestirme bir yoldan hareket ediyordum. Faydası olmadı. Hareket tarzımı değiştirmek lazım geldi. Bugün sizi burada bulacağımı hakikaten bilmiyordum. Tesadüf Hak'tan oldu. Beni Ahmet Paşa'nın, oğlu Kâzım Bey istemiş. Babam benden sordu. Ben sizin fikrinizi almazdan evvel kimseye söz vermek istemedim.

Mansur — İtimadınıza teşekkür ederim. Lakin bu gibi işlerde fikir vermenin doğru olmadığı bir zamanda bulunuyoruz. Diğer benzerlerinden fazla olarak benim Kâzım Bey'in aleyhinde söyleyeceğim bir şey yoktur. Bundan başka henüz İstanbul'un acemisiyim. Ağabeyiniz beyefendi dururken bana söz düşmez.

Sabiha — Siz bilmezlikten geliyorsunuz, beyefendi! Sözüm sırf Kâzım Bey hakkında değildir. Ben başka bir kimseye, üçüncü bir şahsa varayım mı?

Mansur — Ben ne karışırım?

Sabiha — Siz karışacaksınız! Çünkü ben sizi seviyorum!

Mansur Bey vurulmuş gibi iki adım geri çekildi. Alnında ter damlaları belirdi.

Mansur — Siz çocukluk ediyorsunuz, aldanıyorsunuz!.. Doğru olsa bile ben evlenmek fikrinde değilim. Ben varlığımı aileye adayamam. Çünkü varlığım devlet hizmetine adanmıştır.

Sabiha — Ben sizin hizmetinize mâni olmam. Elden geldiği kadar yardım ederim. Babam da size yardımcı olur. Ben sizi ölünceye kadar seveceğim, ben...

Mansur — Sabiha Hanım! Nezaketimi suiistimal ediyorsunuz. Sizi zorla kapıdan dışarıya çıkarmaya beni mecbur etmeyiniz! Beni ölünceye kadar sevecek olan hanım, Göksu Çayırı ile Kâğıthane yollarında rastgele çapkınların edepsizliklerini kabul edemez, arabaya atılan mektubu açıp gülerek okuyamaz. Benim hürmet ve aşkımı kazanacak olan bir hanım, öyle yarı çıplak, yarı giyinmiş bir halde asılsız bir hastalık bahanesiyle vücudunu sererek hayvanlığımı tahrike çalışmaz. Hanım! Ben sizin için ancak iyiliğinizi isteyen bir amcaoğlu yahut bir ağabey olabilirim. Başka bir şey ola-

mam. Yarım söz, yarım işaret gibi yahut tecavüzünüzü yarı kabul gibi sizi cesaretlendirecek bir harekette bulunmadım. Onun için edep ve terbiyenize yakışmayan bu sözleri bana söylemeye hakkınız yoktur!

Haydi, gidiniz. Emin olunuz ki ben bu görüşmemizi ve bu sözlerimizi tamamıyla unutacağım. Hiç geçmemiş sayacağım. Siz yine dünyada, ahrette kız kardeşimsiniz.

Eğer şimdikinden ziyade ağabeyce hürmetimi devam ettirmek isterseniz her gün yanı başınızda bulunan arkadaşlarınıza benzemeye gayret ediniz!

Sabiha — Zehra'ya mı?.. Evet, o melun kahpe için feda edildiğimi zaten biliyordum.

Mansur — Nafile yere kızın günahına girmeyiniz. Onun mücessem bir iffet olan varlığında ithamlarınız için yer yoktur. Hem de ben bir kimseyi, bir kimse için feda etmiyorum. Çünkü evlenmek fikrinde olmadığımı şimdi söylemiştim.

Sabiha'nın gözleri ateş püskürdü. Yanakları kıpkırmızı oldu. Geri döndü, sarhoş gibi sallana sallana aşağıya indi.

Mansur başını iki eliyle yakalayarak yürek çarpıntısından kanepe üzerine kendisini attı.

Ya Zehra ne oldu?..

Zehra, Mansur'un son sözleri üzerine takati kesilip kuru yaprakların üzerine serilmişti. Fatma Hanım güç halle kendine getirdi. Zehra'nın açılan gözleri bir müddet Fatma'nın berrak gözlerine dikildi. Dudakları bir şey söylemedi. Lakin Fatma ne demek istediğini anlamıştı.

Beş dakika sonra bir kelime olsun konuşmaksızın ikisi birden yalıya indiler. Fatma akşam vapuruyla İstanbul'a gitti. Zehra baş ağrısı bahanesiyle yemeye çıkmadı...

Sabiha Hanım ise sofrada yemek yediği gibi, gece sandalla mehtaba çıkmayı bile arzu etmişti.

*

On gün sonra Fatma Hanım, Zehra'dan mektup alarak yalıya gelmişti. İçi dolmuş bulunan Zehra, beş on günde bir kere Fatma'yla buluşup dertleşmese adeta hasta gibi olurdu.

Geldiğinin ikinci günü ikisi birlikte yine bağa çıktılar. Köşkten inmekte olan Ali, Mansur'un sabahleyin gittiğini ve akşam İstanbul'da kalacağını haber vermiş olduğu için çekinmeksizin yukarıya kadar çıktılar.

Bir aralık Fatma:

— Haydi, köşke gidelim. Mansur Bey'in yuvasını seyredelim! dedi. Zehra tereddüt gösterdi. Fatma ısrar ederek kandırdı.

Anlaşılan Ali henüz odayı toplamaya vakit bulamamıştı. Küçük odada karyola öylece duruyordu. Odaya girerken burunlarına gelen hafif kolonya kokusu Zehra'nın iliklerine kadar işledi.

Büyük oda da karışık bir haldeydi. Lakin odanın karışıklığı, girenler üzerinde derli toplu olmasından ziyade iyi tesir bıraktı. Çünkü karışıklığı, okuyarak ve yazarak zihnin birçok yorulduğunu gösteriyordu. Okunup atılmış birçok Frenk, Türk, Arap gazeteleri yerde, masanın etrafına yayılmış, masanın üstü karmakarışık olarak yığılmış kitaplarla dolmuştu. Afrika seyahatnamesi ile tamamlanmamış harita da masanın üstündeydi.

Zehra — Galiba Mansur Bey de "İbn-i Galiblik" hastalığından kurtulmuş değil. Afrika haritasına verdiği ehemmiyete bakılırsa öyle demek lazım geliyor.

Zehra'nın bu sözlerini Fatma kabul etmedi.

Fatma — Mansur Bey'in öyle boş fikirlerin arkasına düşmeyeceğinden emin olabilirsiniz, güzelim. Ben fikrini biliyorum. Afrika'da hilafetin nüfuzunu yaymaya çalışılacak vaktin gelmiş olduğuna hükmetmiştir. Diyor ki, eğer biz şimdi davranmayacak olursak, sonra Avrupalılardan meydan bulamayız. Halbuki coğrafi durumu, milliyeti bakımından Sudan doğrudan doğruya hilafet merkezine bağlı olmalıdır. Süveyş Kanalı, bu aceleye lüzum gösteriyormuş.

Zehra sesini çıkarmadı. Gözlerini Mansur'un inci gibi elyazısına dikmişti.

Fatma — Zehracığım! Şu duvardaki resme bakınız. Hiç böyle bir kibar kafa, bu kadar cazip göz gördünüz mü? Bir

kere şunun geniş alnına dikkatli bakınız. Sanki içinde milyonlarca fikirlerin kaynaştığı belli oluyor.

Fatma'nın gösterdiği resim, Mansur'un başı açık olarak çıkarttığı fotoğraftı.

Zehra resme baktı, hem de çok baktı. Yine sesini çıkarmadı. Gözleri resimden her nedense yere doğru inerken küçücük bir yazı masasına ilişti, önünde meşin kaplı katı koltuk duruyordu. Masanın üzerinde uzunluğundan ya harita yahut yazı defteri olduğu anlaşılan siyah kaplı kalınca bir şey duruyordu. Bir iki adım ileriye atarak üzerine baktı. Latince olarak kabında "Alter Ego: No-9" yazılmıştı.

"Alter Ego, yani Diğer Ben! Numara dokuz! Böyle sekiz defteri daha varmış! İşte Mansur'un bir parçası burada göz önünde demek!"

Bunu düşünen Zehra, gerçekten Mansur varmış gibi kaçmaya davrandı. Fakat bunu yapmadı. Mıhlanmış gibi durdu.

Bu sırada Fatma balkona çıkmış bulunuyordu.

Fatma — Sahiden burası cennet gibiymiş. Pek güzel manzarası var. Şu salkımlar da ne muntazam sarılmış! demişken Zehra bunu işitemedi.

Zehra'nın aklı fikri önündeki defterdeydi. Şeytan hemen açıp bakmak üzere dürtüyordu. Zehra dayanamadı. Elini uzatarak yavaşça beş on yaprağını birden kaldırdı. Eli yanmış gibi hemen bırakıp odanın öbür tarafına doğru yürüdü. Yüzünde kandan eser kalmamıştı. Bereket versin ki salkımın bir dalını düzeltmekle meşgul olan Fatma bunu görmedi.

Zehra'nın renginin uçması, Fransızca olarak yazılan defterin içinde, kendi isminin yazılı olduğunu görmesinden ileriye gelmişti.

Zehra, adeta Fatma'nın habersiz kalmasından dolayı cesaretlenmiş gibi tekrar yazı masasının önüne yaklaşarak biraz tereddütten sonra defteri açtı.

Önce yüzünde korku ve telaş ifadesi belirmişti. Lakin yarım dakika sonra, üç günden beri su içmemiş bir çöl yolcusunun kaynağa sarılışı gibi, gözlerini, zihin ve fikrini

defterdeki yazıların içine daldırmıştı. Hatta ayakta bulunan Zehra, farkında olmadan Mansur'un yeşil koltuğuna oturmuş, okumaya koyulmuştu.

İki dakika sonra, Zehra'nın odadan çıktığına hükmettiği Fatma, onu o halde gördü. Bir müddet baktı. Yüzünde sevinçli bir gülümseme belirdi. Artık ilişmek, mâni olmak istemedi. Balkonda bulunan hasır sandalyeye oturup Boğaz'ın açık, berrak sularına bakmaya başladı.

Yirmi dakika sonra Fatma başını çevirip baktığı vakit, Zehra'yı yine eski halde, kendini okumaya vermiş gördü. Yeniden gülümsedi.

Zehra, ikinci defada kitabın başını açmıştı. Bu defter, Mansur Bey'in İstanbul'a geldikten sonra başladığı defterdi.

İlk intibalar, görüşmelerinin neticeleri, Zehra'ya söyledikleri, onun cevabı, en sonundaki mahcubiyeti pek üzüntülü bir tarzda tasvir olunmuştu; hatta mektubuna cevap bile alamadığına göre, şahsına ait hülyaların en tatlısı olan Zehra'yla bir daha görüşmemek üzere ayrılmak lazım geldiğinden bahsederek, Mansur'un, Zehra hakkındaki tasavvurlarını canlandırdığı satırları okurken, Zehra'nın gözünden iki damla yaş döküldü.

Konağa ne suretle geldiği, hangi düşünceyle Mehmet Efendi'yle ortaklık kurduğu, sokakta köpek gibi insanların namuslarına saldırılmasından ne derecede üzüntü duyduğu, milli ahlakı korumak için ne gibi tedbirler almak lazım geleceği, Zehra'nın gezinti yerlerinden kaçmakta olduğunu işittiği vakit ne kadar memnun kaldığı hakkında vatansever, âşık, tertemiz kalp usta kaleme neler yazdırmaz?

Şu son konuyu yazdığı sırada, Mansur, aşağıdaki satırları da ilave etmişti:

Ah Zehra! Din ve devlete sadakatle hizmet etmek için elimden geldiği kadar fedakârlıkla çalışacağım bir zamanda, erkeklerden ziyade örnek tipler görmeye muhtaç bulunan Müslüman kadınların durumlarını düzeltmeye kendini adamış bir can yoldaşı olarak seni yanımda görmek en büyük emelimdi. Bir sözümü bahane edip sen emelimi mahvettin. Çocukluk haliyle yapmış olduğum kabahati sana unutturmak

çareleriyle zihnimi on seneden beri yormuşken, yorgunluğun faydasız olduğunu, benim yalvaran sesime karşı, sen bir kabir sükûtuyla anlattın. Artık bu yolda başka bir emele yer kaldı mı? Dünyada Zehra iki olabilir mi? Zehra'ya verilmiş kalp, geri alınmak mümkün mü?

Zehra'nın gözleri karardı. Az kaldı, "O kalp benimkini de içinde eritip, sensiz, benliğime ihtimal bırakmadı" diyerek bağıracaktı.

Zehra, gözleri yaşla dolmuş bir halde, yine okumaya devam etti:

Mansur, Kapı'daki memuriyet intibalarını da günü gününe yazmıştı. Mektepteki durumlar uzun uzun anlatılmış, faziletli ve olgun kimselerin de herkes gibi sefahat ve yolsuzluktan kendilerini alamadıklarına hayret gösterilmiş, cemiyete musallat olan hastalıkların görgüsüzlük ve cehaletten ileri geldiğine hükmedilmiş, cehalet ve yoldan çıkmanın ortadan kaldırılması hakkında uzun uzadıya fikirler öne sürülmüştü.

Zehra Mansur'u pek büyük bilirdi. Fakat bu kadar büyüklük ve mükemmelliği zihnine henüz sığdıramamıştı.

Kitabın henüz yarısına gelmezden evvel, Zehra teslim olmuştu. Çünkü Mansur'la uğraşmak, Mansur'dan geri kalmamak üzere o kadar çalışıp çabalamasını Mansur'un büyüklüğü önünde sanki sıfıra inmiş zannetti.

"Mansur! Seninle uğraşmak benim gibilerin haddi miymiş! Sana cariye olmak bile bir talih bilinmelidir."

Bunu söyleyen Zehra, birden durdu. Mansur'un "Zaten evlenmek fikrinde değilim... Ben aile adamı olamam, varlığım cemiyete adanmıştır" sözünü hatırladı.

"Mansur'un hakkını kim inkâr eder! Bizim gibi yalnız kendini düşünenlere, millet menfaatine lazım olan vaktinin velev en küçük bir kısmını olsun ayırıp vermesini beklemek doğru mudur?"

Zehra yüreğinde bir ıstırap hissetti. Lakin zihni bu karardan dönmedi.

Defterin okunması bir buçuk saat kadar sürmüş, Fatma'nın artık sabrı tükenmeye başlamıştı. Nihayet, defterde Sabiha Hanım'ın münasebetsizliği hakkında küçük bir imadan başka bir şey görmemiş olan Zehra, sevinçle ayağa kalkıp etrafa bakındığı vakit, güneş batmak üzere ufka yaklaşmıştı. Korkusundan, balkondan gelen Fatma'ya:

— Kardeşim, galiba biz çok oturduk!

Fatma — İki saat olmadıysa bile pek de aşağı değil... Hanım, gözünüzde yaş görüyorum. Bir ıstırabınız mı var?

Zehra yalvarırcasına Fatma'nın yüzüne baktı. Bakmaya tahammülü kalmadı: İçi dolmuştu. Şefkatli bir anneye sarılır gibi Fatma'nın boynuna sarılarak gözyaşlarına meydan verdi. Yalnız, "Ah, hanım, ah! Ne kadar haklıymışsınız! Ne kadar büyük bir adammış!" diyebilmişti.

Zehra biraz kendini topladıktan sonra, Fatma, yazı masasının üstündeki deftere dikkatle baktı, işi tamamıyla anladı.

Fatma — Zararlı bir şey değilmiş. Fakat onun her halini ve tavrını bir saatlik okumayla anladım zannetme. O bir ummandır ki ucu bucağı güç bulunur. Bununla beraber tebrik ederim. Çoktan beri böyle bir mucizeyi bekliyordum. Kader onu bugüne bırakmış. Siz birbiriniz için yaratılmışsınız. Geç olsun da güç olmasın.

Aşkını ilan ettiği zannına kapılan Zehra, telaşla Fatma'nın yüzüne baktı.

Zehra — Bu vaka hiç olmamış gibi hatırınızdan silinecektir kardeşim! Fatma Hanım, öyle yüzüme bakmayınız. Bu ricama karşı gelerek boş yere beni ıstıraplara düşürmeyiniz. Başka türlü olmak ihtimali yoktur!

Fatma — Adam, ne acayip bir mahluksunuz. Artık elverir! Zaten vermiş olduğum sözden dolayı dert sahibi olmuştum. Tekrarına mana yoktur.

Zehra, yalvarır gibi gözlerini dikerek karşısında duruyordu. Ağzından söz çıkmıyordu. Fakat Fatma sessiz sedasız Zehra'yla konuşmak sanatını öğrenmişti.

Nihayet teessüfle başını salladı.

Fatma — Peki! Sizin istediğiniz gibi olsun. Fakat hanım, bunun münasebetsizliğini anlayıp bir gün evvel aklın icap ettirdiği yola dönmenizi Cenabıhak'tan gece gündüz dilerim. Hiç olmazsa o vakit benden saklamayıp doğruca söyleyeceğinize ve beni hareketimde hür bırakacağınıza söz verir misiniz?

Zehra, tekrar Fatma'nın boynuna sarıldı ve yüzünü gözünü öpücüklere boğdu. Ağzından bir kelime çıkmadı.

Köşkten çıkmak üzere kapıya kadar varmış olan Fatma, birden döndü.

Fatma — Haydi, hanım, odada bir hatıra bırakmadan gitmeyelim.

Zehra'nın yüzüne kan hücum etti.

Fatma — Güzelim! Kimden olduğunu bilmeyerek merak edeceği bir hatıra olsun, demek istiyorum. Kitap kenarına yahut haritaya bir şey yazalım.

Zehra'nın eli kendiliğinden deftere uzandı. Üzerindeki "Diğer Ben" manasında olan Latince ibarenin altına, Fransızca inci gibi bir yazıyla "Kıymeti takdir olunmayarak yazı masası üzerinde terk olunmuş" ibaresini yazdı, hemen arkasından pişman oldu. Kızardı.

Zehra — Lakin hanım, büyük bir terbiyesizlik ettim, diyerek karalamak üzere yazı masasına doğru yürüdü.

Fatma meydan bırakmadı. Kolundan tutup kapıdan dışarı sürükledi.

Ertesi gün akşam Mehmet Efendi'yle birlikte yalıya dönen Mansur, gecenin dokuz buçuğuna kadar yalıda, Şeyh Efendi'nin odasında kaldı. Yine Mehmet Efendi'yle birlikte köşke çıktığı vakit saat on buçuğa geliyordu.

Yazı masasının önündeki üçüzlü şamdanı yaktığı sırada, üzerinde kalmış olan defteri gözüne ilişti.

Mansur — Vay! Bunu yerine koymayı unutmuşum!

Hakikaten Mansur, yazacağını yazıp bitirdikten sonra defteri yazı masasının alt gözüne kilitlerdi.

Mehmet Efendi'nin merakından kaçırarak defteri yerine koyarken üzerindeki taze ilaveyi gördü.

Mansur'un yüzü kızardı. Yazının güzelliği, yazanın Fransızca bildiğine şüphe bırakmıyordu. Mansur gerçekten büyük bir kabahat işlemiş gibi bozuldu. Haline bakarak şaşırmış olan Mehmet Efendi de merak etti.

Mehmet Efendi — Adam, ne oluyorsun? Yoksa bir yerini mi acıttın? Sana bakan, birinin canını yaktığını zanneder.

Mansur — Zannın doğrudur. Başka bir kimsenin canını yakmadım, lakin kendi yüreğimi ezdim. Şu defteri görüyor musun? Bunu ben şimdiye kadar senden sakladığım gibi, bundan sonra da gösterecek değilim. Hiçbir kulun görmemesi gereken şu defteri, ben, şurada unutmuşum. Birisi görmüş, okumuş olmalı ki üzerine azarlarcasına yazı yazmaktan bile kendisini alamamış. Bence bu vaka telafisi imkânsız bir felakettir.

Mehmet Efendi — Felaket mi? Demek ehemmiyetli bir işe dair bir şey. Büyük zarar getirecek değil a!

Mansur — Benim kendimle konuşmalarımı yazdığım defterdir...

Mehmet Efendi — Adam sen de! Beni nafile yere korkuttun. Ben de bir şey zannettim. Yabancı gözünden o kadar sakınacağın nen var ki?

Mansur — Ben şu yazıyı yazanı pek merak ediyorum.

Mehmet Efendi — Bakayım. Yazı güzel, ama kadın yazısına çok benziyor.

Mansur daha beter sıkıldı. Hatırına Sabiha geldi.

"Acaba o muydu?"

Çağrılan Ali, o gün bağa kimsenin çıkmadığını, dün de yalnız Zehra Hanımefendi ile yanında bir misafir kadın gelip köşk civarında dolaştıklarını söyledi.

Ali gittikten sonra Mehmet Efendi dedi ki:

— Şu misafir kadının bizim Çankırı dudusu olduğuna şüphem yoktur. Çünkü evde bir türlü oturamaz oldu. Yalıda bir hanım varmış, sanki ona âşık olmuş. Lakin yazı bizim hemşire dudunun olmamalı. Çünkü Çankırı parmakları mânidir, Fransızca okursa da o kadar güzel yazı yazmayı beceremez, öbür hanımefendiyi bilemem.

Mansur'un düşüncesi "öbür hanımefendi"ye gitti.

"Olabilir mi?.. Niçin olmasın?"

Sıkılıp ter dökmeye başlamış olan Mansur, hava almaya ihtiyaç hissederek balkona çıktı, bir dakika kadar dolaştı. Odaya dönmek üzereyken, aşağıdan, deniz kenarında bulunan harem dairesinden gelen piyano sesi, ister istemez kendisini durdurdu. Piyanonun sesiyle bir ahenk teşkil eden güzel, gür bir kadın sesi "*Oh, dites-lui!*"[1] romansının çok güzel güfte ve nağmesini insanı içten yakalayarak etrafa yaymaktaydı:

Arz eyleyin ki cebr ile bir râbıt-ı nihân
Rabt eyledi hayatına ömr-i gamânimi
Arz eyleyin ki oldu muhabbet belâ-yı can
Tarif edin teâkub-ı âh u eninimi
Arz eyleyin ki etti beni derdi nâtüvân
Tavsif edin tahassür-i kalb-i hazînimi
Arz eyleyin şu hâlimi, arz eyleyin ona
Dinler de âh! Belki terahhum eder bana[2]

Can evini bulan bir terennümle söylenen bu sözlerin her biri Mansur'un yüreğine Küpidon'un[3] okları gibi saplandı. Helecana kapılan Mansur, ses kesildikten sonra yine bir müddet yerinden kımıldanamadı.

---

1 (Fr.) Oh, ona söyleyin.

2 Şu romans Madam Koçubey'in meşhur eserlerinden sayılır. Muallim Naci Efendi Hazretleri tarafından bestesine uygun olarak tercüme ve tanzim edilmiştir. (Yazarın notu).
Günümüz Türkçesiyle: (Ona) söyleyin ki gizli bir bağ zorla / (Benim) gamlı ömrümü (onun) hayatına bağladı / (Ona) söyleyin ki, aşk, canıma felaket oldu, / Ah ve iniltilerimin hiç kesilmediğini (ona) anlatın / (Ona) söyleyin ki derdi, beni mecalsiz bıraktı / Mustarip gönlümün nasıl bir hasret çektiğini bildirin. / Söyleyin şu halimi, söyleyin ona / Dinler de ah! Belki merhamet eder bana.

3 Yunan mitolojisinde güzellik tanrıçası Venüs'ün oğludur. Eline bir yay ile ok almış kanatlı bir çocuk şeklinde tasvir olunur. Güya ergenlik çağına girmekte bulunan kızlar, Küpidon tarafından atılan okun tesiriyle ilk defa olarak aşk duyguları hissederler. (Yazarın notu).

"İnsanın içini ferahlatan bu ses onun olmayıp da başka kimin olabilecek?"

Gece uykusunda bile o ses Mansur'un kulağından çıkmadı.

Mansur'un halinden, acı çektiğini anlayan Mehmet Efendi, kendisine bir şey söylemedi, hatta farkına vardığını bile göstermediyse de, üç gün sonra dönen kız kardeşini sorguya çekmeye lüzum gördü. Önce Zehra Hanım'ın Fransızca bilip bilmediğini sordu.

Fatma — Fransızca mı dedin? Zaten onun bilmediği ne var ki? Hem senden çok iyi Fransızca bilir, hem de harikulade şekilde piyano çalıp şarkı söyler. Daha söyleyeyim mi? İstanbul'da güzellikte, ahlak ve fazilette eşi yoktur. İster misin? Annemizi görücü gönderelim mi? Yüz görümlük olarak kaç metre altıparmak yahut kaç baş keçi vereceksin?

Mehmet Efendi — Ben mi? Nafile yorulma benim gayretli dudum! Henüz çift sürmeye niyetim yoktur. Karılarına öküz gözüyle bakan babalarımız ancak çift sürmeye başladıkları vakit evlenirlerdi. Evleneceğim zaman elbette senin gibi boylu, kuvvetli bir Çankırı dudusu benim için de bulunabilir. O kadar mükemmel ceylanlar bizim otlağa gelemezler.

Fatma — Salkıma yetişemeyen tilki üzümün henüz ekşi olduğunu iddia etmiş. Bunu galiba iyi bellemişsin. Yine aferine layıksın. Çünkü boyunun ölçüsünü iyi almışsın.

Fatma'nın gülmesine Mehmet Efendi'nin iştirak etmesiyle meseleyi hallettiler.

8

Meddücezir

Talih ve ikbalin yüzü Şeyh Salih Efendi'ye dönmüştü. Davası kazanılmış, on beş seneden beri o dava için sarf ettiği parayı dahi faiziyle almıştı.

Kuvvet kuvveti çeker. Mevki ve memuriyetçe de Salih Efendi yükseldi. Emsalinin erişmeyi ümit ettikleri makama gelmek için yalnız kıyafetini değiştirmek lazım olduğunu kendisine anlatmışlardı. Lakin Şeyh Efendi henüz bu hususta bir karar vermemişti.

Talihin lütfundan yalnız Salih Efendi istifade etmiş olmadı. Amedi Odası[1] kâtiplerinden sayılan İsmail Bey'in de rütbesi yükseldi, müdürler sırasına geçti. Tebrik etmek, dostluk ve bendelik sunmak, kayırılmak, yardım istemek için konağa gelenlerin haddi hesabı yoktu. Efendi'ye kadar çıkamayanlar İsmail Bey'in etrafını sararlardı.

İsmail Bey'in rütbece yükseldiği ve yeni nişan aldığı gün Mansur Bey de yanına gelmişti. Tebrike gelmiş olduğundan, İsmail Bey, her zamankinden ziyade bir samimiyetle, nazik davranarak odanın ortasına kadar gelip karşıladı ve "İnşallah yakında sizin de rütbe ve nişanlarınızı tebrik ederiz" dedi.

---

1 Sarayla Babıâli arasındaki yazışmaları yürütmekle görevli daire; hükümet sekreterliği.

Halbuki Mansur'un ağzından bir söz çıktığı yoktu. Hatta İsmail Bey'in bu temennisinden sonra yine bir sözle cevap vermeye lüzum görmedi. Bereket versin ki odada kalabalık vardı. Mansur'un neden sustuğu anlaşılmak için meydan bulunamadı.

Acaba Mansur'un bu hareketi kıskançlığından mıydı? Yüzüne dikkatli bakanlar onda ıstırap ve teessüf izleri görebilirlerdi.

Tebrike gelenler asalet ve istidadından, liyakat ve iktidarından, yaşıtları ve arkadaşlarından üstün olmasından bahsederek İsmail Bey'in meziyetlerini göklere çıkarıyorlardı. Görünüşte en ileri giden Kâzım Bey:

— Bu zamanda böyle bir babaya sahip olmak da talih ve saadetin ta kendisidir! demişti.

Mansur'un yüzünde daha büyük bir ıstırap belirdi. Gözleri Kâzım Bey'e döndü.

Onun sözlerinin ince bir alay olduğu zannına düşmüştü. Çünkü İsmail Bey'in, kâtiplerinden sayıldığı Amedi Odası'na belki ayda ancak bir kere uğradığını, gümüş hokkasında mürekkebin daima kuru durduğunu, üç beş seneden beri tepsi üzerindeki kalemtıraşın hiç kullanılmadığını biliyordu.

Fazla olarak, iktidar ve meziyetleri göklere çıkarılan İsmail Bey, güzel yazı yazmada, ilimde pek gevşek olduğu gibi hatta uzunca bir mektubu kaleme almaktan üşenirdi.

Bu halde padişah adına verilen mükâfat iktidarına, liyakatine, devamına, kıdemine değil sırf "mahdum beyliği"neydi.

İsmail Bey'in mükâfatlandırılması, Şeyh Efendi'nin gönül hoşluğunu bütün bütün tatmin içindi.

Salih Efendi'nin gönlünü hoş etmekle şahsi menfaatlerini sağlayanlar kendi emellerini gözetmekten başka bir şey düşünmüyorlar ve tam bir sadakatle çalışanları taltif ve teşvik için konulmuş olan mükâfatlara layıkıyla hürmet göstermekte kusur ediyorlardı.

Mansur kendi nefsini, şahsi arzu ve emellerini hatırına bile getirmiyordu: "İsmail Bey'e ne münasebetle rütbe ve nişan verilmiş ve İsmail de ne yüzle bunları kabul edip

böbürlenerek gelen gideni mükâfatlandırmakla meşgul oluyor!"

İşte Mansur bunları düşünüyordu.

Fransa'da Legion d'honneur nişanının özelliğini hatırladı. Vaktiyle ona bir taassup eseri gözüyle bakmıştı. Taassubun yerinde olduğunu şimdi fikren tasdik ediyordu.

"İsmail Bey iyi ahlaklı bir çocuktur, ak sakallı olsa yine galiba çocuk kalacaktır. Acaba uyandırmak kabil midir? Yaradılıştan kabiliyetlidir. Lakin kabiliyetini iyi kullanmasına ihtimal kalmış mıdır? Bakalım, bir kere tecrübe etmiş oluruz" dedi.

*

Şeyh Efendi'nin yalısında, civar yalılarda oturanlar ile İstanbul'dan gelen misafirler tarafından tebrik ve temennilerde bulunulduğu sırada, Şeyh Efendi'nin kaynı Raşit Efendi, Şeyh Efendi'nin de yardımıyla alıp yeni döşemiş olduğu evinin bir odasında, minder üzerine oturup ayakta karşısında duran Seyis İbrahim'le konuşuyordu.

Raşit Efendi'nin aldığı bu ev, büyük bir bağ içinde beş odalı bir köşktür. Salih Efendi daha büyük bir ev yahut bir yalı alması için ısrar etmiş, hatta Raşit Efendi yeni evlenmiş olduğundan köşkün kendisine kâfi gelmeyeceği fikri ileri sürülmüştüyse de Raşit Efendi, köşkü yalıya yakınlığı için kaçırmak istemediği ve zaten kendisi daima yalıda bulunduğu için selamlığa lüzum olmadığı bahanesiyle dediğinde durmuştu.

Hakikaten yalı kapısından köşke ancak altı yüz adım mesafe olduğu gibi bağları da yan yanaydı. Bu yakınlığın hatırı için Raşit Efendi ısrar ederek parasını Salih Efendi'nin kasasından çıkartmıştı. Çünkü şimdilik Raşit Efendi oturacaktıysa da Raşit Efendi için başka bir yer bulmak icap ettiği takdirde, köşk ile bağ, aradaki duvarın yıkılmasıyla yalının bağıyla birleşecekti. Hatta ilk adım olmak üzere duvarda şimdiden bir kapı bile açılmıştı.

İşte bu bitişiklik sayesinde geçenlerde Raşit Efendi, Sabiha Hanım'ın köşkteki vakasını bile seyretmiş ve onu

ne yolda kendisi için güzelce kullanabileceğini uzun uzun düşünmüştü.

Raşit Efendi, karşısında bulunan Seyis İbrahim'in yüzüne alaylı alaylı bakıyordu. Henüz ağzından söz çıkmamışsa da, İbrahim, kendisi için iyi bir şey olamayacağını tahmin ettiğinden adeta vücudunda soğuk bir rüzgâr estiğini hissediyordu.

Raşit — Ey, İbrahim Ağa Hazretleri! Nasıl işin yolunda mı? İstanbul'da en zengin ve itibarlı efendilerden birinin seyisbaşısısın. Atların, takımın, araban hep yolunda! Rahatın, aylığın, hatta odan bile ayrı. Ben olmasam bunlardan birini görmedikten başka, hatta ya ipte sallanacağını yahut ömür boyu kürek cezasına mahkûm edileceğini hatırından çıkarmıyorsun ya?..

İbrahim — Aman velinimetim efendim. Bunlara ne hacet? Böyle sözlerle ağzınızı yormayınız, efendim. Kulunuzun efendimize karşı kusurum yoktur. Ateşe derseniz ateşe, suya derseniz suya kendimi atmaya hazır olduğumu bilirsiniz. Eski süprüntüleri hatırlamak ne lazım? Ben onları unutmak istiyorum.

Raşit — Ben ise, İbrahim Ağa Hazretleri, onları pek sıkı zihnimde tutuyorum. Sen Malatya köylerinden Hacıkadınlı Hasan değil misin?

İbrahim — (Büyük bir korkuyla etrafa bakınarak sesini çıkarmadı.)

Raşit — Askerden kaçarak eşkıya olmuş, Üçler çiftliğini basarak iki adamı öldürmüş katil değil misin?

İbrahim — ...

Raşit — Seni tutmak üzere gelen zaptiyelerden iki neferi ot ambarında yakan cani sen değil misin? Cevap vermiyorsun?..

Peki! Sivas'ta tevkif olunup idama mahkûm olmuştun. İdamına iki gün kala seni hapishaneden "besbedava" kim kaçırdı?

İbrahim — (Titreyerek yavaşça) Siz, efendimiz, lütfettiniz, ömrümün son nefesine kadar şükranını ödemeye çalışa-

cağım... Hem de efendimiz, ayaklarınızı öpeyim! Bu kadar hızlı söylemeyiniz. Belki işiten bulunur.

Raşit — Burada kimse yok, korkma! Demek, her ne diyeceksem tereddütsüz yapacaksın?

İbrahim — Emrediniz, efendimiz!

Raşit — Adam öldürmek, ev yakmak, çocuk boğmak... Her ne olursa yapacak mısın? Bana kati cevap ver!

Şimdiye kadar etmiş olduğu kötülüklerden az rahatsız olmamış bulunan İbrahim'in onları tekrar etmeye hiç de hevesi yoktu. Bunun için cevapta tereddüt gösterdi. Dikkatle yüzüne bakan Raşit Efendi söze devam etti:

— Ben ısrar etmiyorum. Sen serbestsin. Fakat ben de istediğimi yapabilirim. Benimkisi kolaydır. Şuradan bir adam gönderip bir zaptiyeyi çağırmaktan ibarettir.

Bütün vücudu titremekte olan İbrahim büyük bir karar vermiş gibi:

— Peki efendim. Bir sene içinde her ne derseniz başım üzerinedir, yaparım. Lakin bir sene sonra artık beni kendi halime bırakacağınızı vaat eder misiniz?

Raşit Efendi birden cevap veremedi. Biraz düşündü.

Raşit — Peki, bir sene sonra seni serbest bırakırım. Lakin iyi dikkat et. Söyleyeceğimi noksansız yerine getireceksin. Sonra pişmanlık para etmez ha!

İbrahim — Hayır, efendimiz, her ne isterseniz yapacağım.

Raşit — İsmail Beyefendi gezmeye giderken kıratları koşturuyorsun değil mi?

İbrahim — Evet, efendim.

Raşit — Nasıl?.. Güzel, oynak hayvanlar değil mi?

İbrahim — (Bahsin değişmesinden dolayı nefes alarak) Efendim, İstanbul'da ben eşlerini görmedim. Ben olmasam onları kimse zapt edemeyecek.

Raşit — Cuma günü akşamüstü, çayırdan dönerken rıhtım boyuna iniyor musunuz?

İbrahim — Evet.

Raşit — Hayvanlar bir şeyden ürker mi?

İbrahim — Bazen köpekten, başka hayvanlardan huyla-

nırlar, lakin ürkmezler. Yalnız kasap beygirleri ile ot yahut odun yüklü hayvanlardan ürkerler.

Raşit — Sözüme iyi dikkat et!

Bunu söylemiş olan Raşit Efendi, eğilip İbrahim'in kulağına bir şey söyledi.

İbrahim dehşetinden beş adım geriye çekildi. Gözleri fırlamış, ağzı açılmıştı. Lakin bir kelime söylemeye muktedir olamadı.

Raşit — Sonra pişmanlık istemez dedim! Yoksa şimdi karakola adam göndereceğim.

İbrahim kabul cevabını vermeye yine muktedir olamadı, fakat istenilen cevabı verdikten sonra:

— Efendi, ben ne olacağım! Ben de beraber mi?

Raşit Efendi gülümsedi:

— Sen de beraber olsan vakıa daha iyi olurdu, lakin üstünde bulunacak değil misin? Atlarsın, zaten yüzme de bilirsin! Senin hizmetin bu kadardır. Eğer yolunda becerirsen, konaktan izin verecekler. Lakin tamam bir sene sonra, benden iki yüz lira alarak bir daha İstanbul'a ayak basmamak üzere defolup gideceksin.

İbrahim gitmezden evvel, Raşit Efendi bir daha işi becerip beceremeyeceğini sordu ve "evet" cevabını aldı.

İbrahim bahçeye indiği sırada ağaçların arasından, "Raşit Efendi Hazretleri buradalar mı?" sesi işitildi. Bu ses yabancı bir sesti. Her nedense İbrahim korkusundan donakaldı.

Raşit Efendi yukarıdan, "Buyurunuz Beyefendi Hazretleri!" diyerek geleni davet ediyordu.

Misafir önünden geçerken İbrahim kendisini tanıdı. Her vakit gezintide Sabiha Hanım'ın arabası peşinde dolaşan bey, yani Kâzım Bey'di.

"Mutlaka bunda bir iş var. Raşit Efendi adamı boşuna yanına davet etmez!"

İbrahim şu tahmininde yanılmıyordu.

Kâzım Bey hakikaten Raşit Efendi'nin daveti üzerine gelmişti. Lakin Raşit Efendi'nin ne kumaş olduğunu bilirdi.

Çünkü Kadırga'da, komşular tarafından karantina altına alınan bir evde birçok defa karşılaşmışlardı.

Raşit Efendi, Kâzım Bey gibilere akran değildi. Lakin güzel ut çalardı, eğlence meclislerinin istenilen sayılı arsızlarındandı. Böyle adamlar sevilmez. Lakin aranırlar. Çünkü Kâzım Bey gibilerini neşe eğlencelerini tamamlayan bir vasıta sayılırlar. Hatta Kâzım Bey son zamanlarda Raşit Efendi'nin aldığı kadının karantinalı evde[1] tesadüf ettiği sermayelerden olduğunu bilirdi. Bunun için hususi olarak köşke davet olunuşunun ucunda merakını kurcalayacak bir şey hissediyordu.

Kahve, sigara içildikten sonra Raşit Efendi, birden işi ortaya koydu.

Raşit — Kâzım Beyefendi! Erkekçe konuşacağız değil mi? Çünkü zatıâliniz, maşallah, çocuk değilsiniz. Siz bizim Efendi Hazretleri'nin kızları hanımefendiyi seviyor musunuz?

Kâzım Bey kızardı.

Kâzım — Niçin soruyorsunuz?

Raşit — Açık söyleyeyim. Siz onu sevdiğiniz gibi, o da zannederim ki sizi seviyor. O sizden iyisini İstanbul'da bulamayacağı gibi, siz de beyefendi, Sabiha Hanımefendi'den daha güzel, daha zengin bir kızı İstanbul'da güç bulursunuz. Burasını kimse inkâr edemez.

Kâzım — Hakkınızı inkâr etmem. Lakin babam bir kere Efendi Hazretleri'ne çıtlatmış, Efendi Hazretleri de anlamazlığa gelmiş. Bu davranıştan sonra babam tekrar bu hususta söz açmayı nezakete uygun bulmuyor.

Raşit — Efendi'nin oralı olmamasının sebepleri bence malumdur. Bir farmason oğlan var. Yeğeniymiş. Kızını ona vermek istiyor. Lakin bundan bir hayır çıkmayacağını bildiğim için mâni olmak üzere elimden gelen bir şeyi esirgemeyeceğim. Bunu, hem, Efendi Hazretleri'ne sadakat ve kulluğumun icabı olarak yapacağım. Nasıl beyefendi? Doğruca söyleyiniz. Sabiha Hanım'ı kendinize eş etmek ister misiniz?

---

1 Randevuevi.

Kâzım — Vallahi, Raşit Efendi Hazretleri, birinci emelim odur. Bunun gerçekleşmesine yardım edene de pek ziyade minnettar olacağım.

Raşit — O halde işe bitmiş nazarıyla bakabilirsiniz. Sabiha Hanımefendi arada sırada buraya gelip gider. Burada bizim bacıdan başka bir kimse olmadığını bilirsiniz. Göz aşinalığınız zaten var. Sabiha Hanım'la burada konuşup geriye dönülmeyecek kesin bir söz alabilirsiniz. Sabiha Hanım'ı kendi tarafınıza çekmeye muvaffak olursanız bir aya kalmaz düğün yapılır. Lakin tamamıyla kazanmaya çalışmalı. Şu Frenk oğlana meydan bırakmamalı.

Bunu söyleyen Raşit Efendi'nin tilki gözleri garip bir surette parlıyor ve manalı manalı oynuyordu.

Kâzım Bey yine kızardı.

Kâzım — Eğer Raşit Efendi böyle bir lütufta bulunacak olursanız, ben de size mezara kadar müteşekkir kalırım.

Raşit — İşe bitmiş nazarıyla bakabilirsiniz, dedim ya!.. Bendenizden gelecek haberi bekleyiniz. Gününü, saatini iyice belleyip arz edeceğim şekilde buraya teşrif buyurursunuz. Zatıâlinizi evladım yerinde bilirim. Namusunuza emniyetim tamdır. İster ben bulunayım, ister bulunmayayım, siz yine doğru buraya gelir, oturursunuz ve duruma göre hareket edersiniz. Arkadaşım her halde burada bulunacak ve konuşacağınızdan haberdar olacaktır.

Kâzım Bey, Raşit Efendi'ye teşekkür ederek gitti. Raşit Efendi de avuçlarını ovuşturarak, "İşimiz yoluna giriyor. Yalnız bir şeytanın karışmamasına dikkat etmek lazım!" dedi. Karısına seslendi.

Raşit — Baksana, elmasım! Geçenlerde sana açtığım işin yapılması zamanı geldi. Sabiha Hanım'ı en ziyade neyle eğlendirebilirsin?

Emine — Hanımefendi en ziyade rakstan hazzediyorlar. Hele zeybek ve çingene kızlarının oyunları taklidine hiç dayanamayıp kendileri de beraber raks ediyorlar. Kendilerine uysam hemen sabahtan akşama kadar "elverir" demeyecek.

Raşit — Pekâlâ! Öyleyse sen bir an önce Sabiha Hanım'ı görmeye çalış. Yanında bir başka seyreden bulunmadığı vakit daha serbest oynadığını söyle. Raks öğretmek üzere gün tayin edip yalnız gelmesi için kandır. Anladın mı? O gün ben de buradayım. Geçen gün istediğin firuze küpeleri aldım, çekmecemde duruyor. Dediğimi becerirsen o akşam kendi elimle kulağına takacağım.

*

Ertesi gün akşamüstü, Raşit Efendi'nin karısı bağdan Sabiha Hanım'ın sesini işiterek yeni açılmış kapıya gitti.

Emine — Küçük hanımefendi! Teşrife tenezzül buyurmaz mısınız? Burası daha serindir.

Sabiha — Sen misin Emine Hanım? Canım gezmek istiyor. İstersen gel de bağda koşalım.

Emine — Aman hanımefendi, pek yorgunum. Gezecek takatim yoktur. Af buyurunuz.

Sabiha — Ne yaptınız ki o kadar yorulmuşsunuz?

Emine — Yaptığımı söylesem gülersiniz. Kendi kendime kaldım, iç sıkıntısından saatlerce raks ettim.

Sabiha — Allah müstahakkını versin. Ne olurdu, bana da haber vereydin?

Emine — Efendim, size haber verirsem, bir sürü kimselerle geleceksiniz. Ben kalabalıktan sıkılırım, ayaklarım dolaşır.

Sabiha — Söyleyeydin yalnız gelirdim.

Emine — Hanımefendi! Gerçekten benimle birkaç kere oynayacak olursanız siz beni geçersiniz. Sizde kabiliyet pek çoktur. Kimse olmadığı vakit tenezzül buyurursanız, beraberce oynar, eğlenirdik.

Sabiha — Gerçek mi söylüyorsun? Gelmekten kolay ne var? Yarın yalnız mısın?

Emine Hanım biraz düşündü.

Emine — Hayır efendimiz. Yarın İstanbul'dan teyzem gelip iki gece kalacak. Pazartesi günü yalnız kalacağım.

Sabiha — Öyleyse ben de pazartesi günü gelirim. Üçe kadar piyano hocasıyla meşgulüm. Üçten sonra gelirim.

Pazartesi gelmezden evvel, Raşit Efendi'den Kâzım Bey'e bir kart gönderildi.

Pazartesi sabahı da Raşit Efendi İstanbul'a gitmek üzere yalıya inerken karısına dedi ki:

— Bugün için sözleştiğiniz pek iyi olmadı. Çünkü benim işimi bozdunuz. Ben bugün için Kâzım Beyefendi'ye haber göndermiştim. Ben erkence gidip yalısında onu bulmaya çalışacağım. Şayet bulamam da buraya gelirse kabul et, odamda otursun. Biçare çocuk! Malum ya! Sabiha Hanımefendi'ye âşık olmuş, çıldıracak. Efendi Hazretleri de münasebetsizlik ediyor, işi uzatıyor. Bundan âlâ damat mı bulunur? Sevabına bir gün evvel işi bitirmek istiyordum. Bugün de işte bu mania zuhur etti. Sakın önceden Sabiha Hanım'a haber verme. Biçare çocuk sevgilisini hiç olmazsa kapı aralığından görmekle avunmuş olur. Er geç karı koca olacaklar.

Emine Hanım bu sözlerin manasını tamamıyla anlayamadıysa da Kâzım Bey'in Sabiha Hanım'ı "kapı aralığından" görmesinde, belki de görüşüp konuşmalarında mahzur olmadığını anlayabilmişti. Öyle ya! Zaten yakında can cana, baş başa olacaklar değil mi? Hasretlerinin dindirilmesine vasıta olmak "sevap"tır.

Saat iki buçukta Emine Hanım bağ kapısının açılıp kapandığını işitti. Pencereye koştu. Ağaçların dalları arasında Kâzım Bey'in köşke doğru geldiğini gördü. Yüreği çarpmaya başladı. Kendisi de buna pek mana veremedi.

Kâzım Bey bahçıvanı çağırıyordu. Emine Hanım, bahçıvanın sabahleyin Yeni Cami çarşısına gönderildiğini hatırlayarak, pencereden:

— Buyurunuz beyefendi! Yukarıya odaya buyurunuz! Efendi neredeyse şimdi gelir, teşrif edeceğinizi söylüyorlardı, dedi.

Emine Hanım bir şekerli kahve pişirdi. Ufak bir tepsiyle kapı aralığından verdi.

Emine — Safa geldiniz Beyefendi Hazretleri, inşallah keyfiniz iyidir?

Kâzım — Allah'a şükür efendim. İnşallah siz de iyisiniz, rahatsınız Emine Hanım?

Emine — Çok şükür, efendiden şikâyetim yoktur.

Emine Hanım, karantinalı evde defalarca karşısında raks etmiş olduğu erkekten şimdi kaçıyordu. Nikâh altında bulunmanın faziletiydi. Lakin kaçması tuhaftı. Yüzü, göğsü, kolları yarım açılmış olan kapı aralığından tamamıyla görülüyordu.

Bu suretle bir saat kadar şundan bundan, eski eğlencelerinden konuştular. Kâzım Bey'de Emine Hanım'a karşı sarkıntılık etmeye niyet görünmüyordu. Lakin Emine Hanım da sarkıntılığa açıkça davet etmedi.

Kâzım Bey'in sıkılmakta olduğu belliydi. Bu hali iki şeyle izah olunabilir. Biri, ev sahibi yokken harem dairesine girmiş bulunuyordu. Diğeri de, başka bir kimseyi büyük sabırsızlıkla bekliyordu.

Emine Hanım, diğer sözleri arasında, Kâzım Bey ile Sabiha Hanım'ın birbirine layık ve uygun olduklarını ve efendinin de bir gün evvel düğünlerini yapmak istediğini söyledi.

Emine — Küçük hanımefendi zaten bugün gelecekti. Siz buradayken gelirse sakın belli etmeyiniz. Ne vakit olsa sizin olduğu için kapı aralığından görebilirsiniz. Belki de şimdiye kadar yaşmaksız görmemişsiniz? Görmediniz, öyle mi? Bakın da görün! Güzellikte hiç eşi bulunur bir elmas mıdır?

Kâzım — Lakin Emine Hanım, kuzum Emine Hanım! Bir çare bulunup hanımefendiyle iki çift lakırdı ettiremez misin? Her ne emrin olursa derhal yerine getirmeyi en birinci vazife bilirim.

Emine — Şimdilik bir şey diyemem, beyefendi! Bakalım. Bir kolayını bulursam gayret ederim... Aman beyefendi! Sesinizi kesiniz, küçükhanım geliyor! Belki de yanında adam vardır.

Hakikaten bağın yukarı tarafından ince bir kadın sesiyle "Emine Hanım, evde misin?" diye soruluyordu.

Kâzım Bey'in nefesi daraldı, yüzü değişti.

Bir dakika sonra yine o tatlı ses diyordu ki:

— Emine Hanım, nedir o? Benzin uçmuş, yoksa korktun mu? Köşkte kimse yok ya?

Emine Hanım kendisini toplayıp telaşlanacak bir şeyi olmadığını söyledi.

Beş dakika sonra bir def sesiyle ayak patırtısı işitildi. Kâzım Bey kapının anahtar deliğine koştu.

Gözü önünde, kâh kaybolarak, kâh tekrar öbür taraftan gözükerek iki kadın raks ediyorlardı. Biri ayak hareketlerinde çok ustaydıysa da lakin aralarında ne kadar fark vardı! Dökülmüş saç, dudaklardaki tebessüm, kol, endam, göğüs, boyun, kaldırılan entari eteklerinin altında ahenkle hareket eden küçücük ayaklar, baldırlar! Hangi birine bakmalı?

Kâzım Bey dayanamadı. Sarhoş gibi sendeleyerek kapıdan ayrıldı, minderin üzerine çekildi. Lakin bir iki saniye sonra yine anahtar deliğine gitmekten kendisini men edemedi.

— Of, Emineciğim! Yoruldum. Biraz nefes alalım.

Oturdular. Emine Hanım düşünüyordu. Bir şey tasarladığı belliydi. Karar vermiş gibi birden ve güya öbür odada bulunan Kâzım Bey'e işittirmek için mahsus yüksekçe bir sesle:

— Elmasım, siz biraz oturunuz. Ben de bir kere selamlık odasına bakayım. Efendi giderken "Kâzım Bey gelecekti. Eğer gelirse İstanbul'a indiğimi söyleyerek affetmesini rica ediniz" demişti. Bahçıvana tembih edecektim. O da galiba karşıya gitmiş olmalı.

Sabiha Hanım'ın yüzüne kan hücum ettiği gibi içerideki Kâzım Bey'de de aynı hal meydana geldi.

Sabiha — Kâzım Bey mi, dediniz? Hangi Kâzım Bey?

Emine — Kâzım Bey'i siz bilmedikten sonra kim bilecek, elmasım? Sizin için yanıp tutuşuyormuş. Efendiye sizin için gelip gidiyor. Araya girip babanızı bir gün evvel düğün yapmaya razı etmek üzere efendiye tatlı diller döküyor. Şimdi bildiniz ya elmasım? Yani Ahmet Paşa'nın oğlu güzel Kâzım Beyefendi!

Sabiha — Öyleyse ben gideyim. Yarın yine gelirim.

Emine — A, elmasım! Henüz gelmedi ya? Geleceği de şüpheli. Gelse de sizi yiyecek değil a! Nasıl, Kâzım Bey'e verirlerse memnun olur musunuz?

Sabiha'nın hatırına Mansur Bey geldi. İkisini zihninde mukayese etti. Mansur'u üstün gördü.

Sabiha — Efendibabam kime verirse çaresiz memnun olacağım. Lakin vereceği adamın ya Mansur Bey yahut Kâzım Bey'den başka birisi olmamasını arzu ederdim.

Raşit Efendi, Sabiha Hanım'ı Mansur'a vermeyecekleri hususunda Kâzım Bey'e teminat vermişti. Bunun için Kâzım Bey'in yüreği sevincinden dövünmeye başladı.

Emine — Küçük hanımefendi! Ne dersiniz? Şayet Kâzım Bey şimdi şöylece odaya girse ne yapardınız?

Sabiha — Allah'ı seversen Emineciğim, saçma sözlerinle yüreğimi kaldırma. Güzelce eğlenip dururken eğlencemize tuz ekmenin manası var mı ya?

Emine — Sanki gerçekten Kâzım Bey gelse memnun kalmayacak gibi? Ah, geliverse ne memnun olurdum.

Sabiha — Emine Hanım, sus! Yoksa billahi şimdi giderim.

Emine — Şaka maka derken sakın gelmiş olmasın. Bir kere bakayım bari.

Emine Hanım kapıya kadar gidip açmaya davrandı. Sonra süratle geriye çekildi. Gayet yavaş bir sesle:

— Vallahi gelmiş oturuyor.

Sabiha Hanım inanmadı. Kapı aralığına kadar gitti. Birden yüreğine kan hücum etti, sendeledi. Emine yetişip koltuğuna dayandı. Sabiha Hanım kaçıp gitmek üzere öbür kapıya doğru koşmak istedi.

Emine — Dur, elmasım. Şuraya çekil. Herifle biraz eğleneceğim. Dinle!

Emine Hanım kapı aralığına giderek:

— Odada kimse var mı? dedi.

Kâzım Bey de cevap verdi:

— Bendeniz şimdi geldim, efendim. Efendi Hazretleri burada değiller mi, efendim?

Emine — Hayır, efendim. "İstanbul'a gitmeye mecburum. Beyefendi teşrif ederlerse af buyursunlar" dediler. Belki şimdi gelir, efendim, oturunuz, rahatınıza bakınız.

Kâzım — Yok, efendim. Sizi rahatsız etmeyeyim, selam söyleyip geldiğimi kendilerine haber verirsiniz!

Emine — Beyefendi! Zatıâlinizin niçin gelip gittiğini biliyorum. Sabiha Hanım'ı çok mu seversiniz?

Sabiha Hanım heyecanından dolayı kurtulup kaçmak istedi. Emine salıvermedi.

Kâzım — Ah, hanımefendi! Mademki biliyorsunuz, neye saklayayım? Dünyayı bir tarafa, Sabiha Hanımefendi'yi diğer tarafa koyup benim tercihime bırakırlarsa bir an tereddüt etmeksizin dünyayı bırakır, güzelliğine vurulduğum meleğimi alırdım.

Sabiha Hanım'ın heyecanı daha da arttı. Sözler tatlı gelmiş olmalı ki çekmekte bulunduğu kolunun sinirlerinde pek o kadar gerginlik görünmüyordu.

Emine — Ee, beyefendi! Ya Sabiha Hanımefendi şimdi yanımda bulunmuş olsa da...

Emine Hanım bunu söylerken Sabiha Hanım şiddetle kolunu çekti ve kaçmak üzere hazırlandı. Lakin kolu sıkıca tutuluyordu. Kurtaramadı. Hafif gürültü oldu. Lakin bu hal bir anda bitti. Emine Hanım'ın sözünün kesildiği pek de belli olmadı bile.

Emine — ... şimdi yanımda bulunmuş olsa da sizi dinlediğini ve sevincinden yanaklarının kıpkırmızı olduğunu görseydiniz ne yapardınız?

Kâzım — Bendeniz mi? Bu umulmadık saadetten dolayı önce Cenabıhakk'a şükreder, sonra da sevgili cananımın ayaklarına kapanarak, yüzümü, gözümü sürer ve ebediyen köleliğe kabul buyurmasını ağlayarak yalvarır ve yakarırdım. Ta ki Allah'ın emriyle başımın tacı olmaya tenezzül edeceğine söz alıncaya kadar uğraşırdım. Lakin benim gibi bedbahtlar öyle talihe rüyada bile tesadüf etmezler.

Emine — Talihinize iftira ediyorsunuz, beyefendi! (Bir eliyle kapıyı açarak) İşte başınızın tacı! Tenezzül ettirmeye muvaffak olursanız, aşkolsun!

Sabiha Hanım'ın başı döndü. Karşı koymak üzere davrandı. Kollarında derman kalmamıştı.

Kâzım Bey, güya şimdi işi öğrenmiş gibi bir tavırla koşarak gelip Sabiha'nın ayaklarına kapandı, vaadini yerine getirdi. Sabiha Hanım ise kendisini kaybetmiş olduğundan Kâzım Bey'in dudaklarına değen ayağını geri çekmeyi yahut ağzından bir söz çıkarmayı akıl edemiyordu.

Emine Hanım — Sıkılmayınız. Bugün olmazsa yarın Allah'ın emriyle kavuşacak değil misiniz? Şimdiden biraz alışınız... Ben aşağıda bir kahve pişirip şimdi getireceğim.

Sabiha Hanım yine bir şey söylemeye muktedir olamadı. Lakin gözleri odadan gitmemesi için yalvarırcasına Emine'ye çevrildi. Emine o bağır yakan bakışı görmemiş gibi odadan çıktı, gitti.

Kâzım Bey hâlâ diz çökmüş, durmadan şairane sözlerle aşkını ilan ediyordu. Sabiha Hanım ise bir harfini işittiğini belli etmedi. Bir müddet ayaklarına hedef olan sarkıntılığın yavaş yavaş yükselmekte olduğunu Sabiha Hanım hissediyordu. Karşı koymaya kalkmadı. Yalnız sarkıntılık diz kapaklarına gelince elleriyle iterek güç halle işitilebilecek surette:

Sabiha — Aman, beyefendi! Şimdi birisi gelir. Gidiniz, beni bırakınız! dedi.

"Ölünceye kadar emre itaatli köle" olacak Kâzım Bey, şu ilk defada itaat etmedikten başka, cüret ve sarkıntılığını arttırmak için bunu bekliyormuş gibi ayağa kalkarak Sabiha Hanım'ı kucakladı, sarıldı. Dudakları birleşmişti. Sabiha Hanım'da ses yoktu. Yalnız gözlerinde, korku ve telaş devam etmekle beraber, baygın, nihayetsiz bir tatlı bakış peyda olmuştu...

Biçare bebek! İnsan vücudunda insanlığın hayvanlığa galip gelmesini sağlamak için elde edilmesi lazım olan iffet ve fazilet sermayesinden bu kadar itibarlı ana baba sayesinde kazanılan hisse, senin için ancak bir dakikalık karşı koymaya kâfi gelebilmişti! Halbuki o itibarlı ana, baba, dadı, mürebbiye on dokuz yıldan beri seni bu lüzumlu sermayeden hisse sahibi etmek üzere durmadan çalıştıklarına

inanıyorlardı! Sen on dokuz yaşında bir bebeksin! Ya senin annen? O da elli yaşında bir bebek değil mi?

Sana Zehra'ya benzemen tavsiye olunmuştu. Zehra... Anasız babasız büyümüş Zehra, senin yerinde olsaydı, acaba yalnız bu kadar mı kuvvet ve mukavemet gösterecekti? Acaba bir ordu üzerine gelse ırz ve edebini muhafaza edebilmekten ümidini keser miydi? Acaba yalnız "Aman beyefendi, şimdi birisi gelir(!)" demekle yetinir yahut o sözü ağzına almaya tenezzül eder miydi?

"Şimdi" gelecek olan kahve, ancak bir saatte gelmişti. Kahveyle beraber geldiği vakit, Emine Hanım, iki sevgiliyi sarılmış, yan yana otururken buldu.

Sabiha Hanım sıçrayıp pencerenin önüne gitti. Yüzü kıpkırmızıydı. Lakin Emine Hanım bakışını görmeye muvaffak olamadı. Çünkü Sabiha Hanım gözlerini kaçırmaya ceht etmiş gibi görünüyordu.

Gençlerde artık telaş eseri kalmamıştı. İhtimal ki ne halde ve nerede bulunduklarını aşkın buharıyla sersem olmuş zihinleri unutturmuştu. Lakin şimdiye kadar pek cesur görünmüş olan Emine Hanım'ın gözlerinde her nedense bu defa telaş eseri görünüyordu.

Emine ayrılmak lüzumunu hatırlattı.

Emine — Akşam yaklaştı. Şimdi ya efendi gelir yahut yalıdan birisi. Artık bu kadarla yetininiz. Haydi beyefendi! Siz teşrif ediniz.

Kâzım Bey aşağı inmek üzere merdiven başına çıkarken Sabiha Hanım da arkasından çıktı. Emine geri durdu. Bir öpüşme sesiyle birlikte:

— Gelecek pazartesi yine teşrif eder misiniz beyefendi?

— Nereye efendim? Buraya mı? Müsaade buyrulduğu takdirde uçarak gelirim, sözlerini işitti.

Emine Hanım'ın halinde hakikaten bir değişiklik olmuştu. Hatta o kadar konuşkan dilde bile söz söylemek için heves kalmamıştı.

Sabiha Hanım, Emine'nin boynuna sarıldı.

Sabiha — Ah, Emineciğim! Beyefendiyi ne kadar sevdi-

ğimi bilsen. Benim tereddüt ettiğime bakma. Ben şaşırıp ne yaptığımı bilmiyordum. Bir daha hiç öyle davranır mıyım?

Emine Hanım, henüz cevap vermeye meydan bulamamıştı. Bağın yukarı tarafından bir kadın sesi geldi. Kulak verdiler. Nesrin Kalfa'nın sesiydi:

— Sabiha Hanım, burada mısınız? diyerek bağırıyordu.

Emine Hanım donakaldı. Sabiha Hanım hiç çekinmeden:

— Buradayım kalfa! Ne istiyorsun?

Nesrin — Hanımefendim! Bir saattir sizi arıyoruz. Giderken haber verseniz olmaz mı? Yalı altüst oluyor. Hanımefendi merak etti. Terzi gelmiş. Elbisenizi...

Nesrin alt tarafını kesti. Çünkü Nesrin, köşkten sokak kapısına doğru gitmekte olan Kâzım Bey'i görmüştü!

Yeldirmesini giyip dışarıya çıkan Sabiha Hanım, Nesrin'in yüzüne dikkat etmedi. Zaten kendisinde dikkat edecek hal kalmamıştı. Biçare çocuk!

"Yalı altüst oluyor, hanımefendi merak etti" sözleri kendisini tatlı uykusundan uyandırmıştı. Şimdiye kadar ne yaptığını etraflıca düşünmek için meydan bulamamıştı. Yüzüne kan hücum etti. Yüreği çatlayacak gibi çarpmaya başladı.

Nesrin — (Yüzüne bakarak) Köşkten şimdi bir bey çıktı. O kimdi?

Sabiha — Kâzım Bey mi?.. (Şaşırarak bozuldu. Tavrını değiştirerek) Canım hangi bey? Ben ne bileyim?

Nesrin — Şimdi, sizden bir dakika evvel köşkten çıktı. Kâzım Bey dediğiniz kim oluyor?

Sabiha Hanım daha beter bozuldu.

Sabiha — Canım, ben bilir miyim? Emine Hanım "Kâzım Bey gelmiş, efendiyi soruyor" dedi. Ben de bunun üzerine yalıya gelmek üzere yeldirmemi giyiyordum.

Nesrin sesini çıkarmadı. Sabiha Hanım'ın arkasından yürüdü. Lakin aklı o giden beydeydi.

Sabiha Hanım'ın aklı başında değildi. Yalan söylemeye mecbur oluşu, fena bir harekette bulunduğunu perişan zihnine ihtar etmişti. Bereket versin ki vapura yetişmek üzere telaş eden terzi, Sabiha Hanım'ın sorguya çekilmesine mey-

dan bırakmadı. Yoksa Sabiha Hanım'ın biraz geççe uyanmış olan zihni yerinde olmadığından sözü idare edebileceği şüpheliydi.

*

O gün Zehra ile Fatma da erkence bağa çıkarak artık her nasılsa başka yere tercih etmekte oldukları ıhlamur korusu altına yerleşmişlerdi. Zehra kitap okuyor, Fatma da dinliyordu.

İlkin Sabiha Hanım'ın yalnız bağa doğru çıktığını görmüşlerdi. Lakin işlerine mâni olur düşüncesiyle seslenmediler. Sonra da bir daha Sabiha Hanım'ı hatırlamadılar. Çoktan inip gitmiş olduğuna belki şüpheleri yoktu. Hatta akşamüstü Nesrin bir aralık gelip Sabiha Hanım'ı sorduğu vakit görmediklerini söylediler.

Ancak Nesrin aşağıya inip tekrar çıktığı ve ikinci defa olarak yanlarına gelip Sabiha Hanım'ı yarım saatten beri aradıkları halde bulamadıklarını söylediği vakit iki saat evvel Sabiha Hanım'ın yukarıya doğru gittiğini hatırlayarak haber vermişlerdi.

Aradan on dakika geçer geçmez yüzü gözü kızarmış olduğu halde süratle aşağıya inen Sabiha Hanım'ı gördüler. Garip bir tavır takınmış bulunan Nesrin de arkasından gözüktü. Düşünceli bir halde yavaş yavaş iniyordu.

Zehra — Nesrin Kalfa! Pek dalmışsın! Deminki telaştan eser kalmamış. Ne o? Bir yerin mi ağrıyor? Yoksa koşmaktan yüreğine çarpıntı mı geldi?

Zehra'nın bu sesinden Nesrin şaşırarak durdu. Demin görüp konuşmuşken hanımların burada olduklarını unutmuştu.

Nesrin — Evet... Evet... Biraz yüreğim çarptı. Siz burada mısınız?

Fatma aceleyle su koşturdu. Lakin Nesrin içmedi. Zehra da kalkıp yanına gitmişti.

Zehra — Nesrin, sende bir hal var. Kız suyu içsene!

Nesrin'in gözleri nemlendi. Bir şey söylemek istiyormuş gibi bir haldeyken ağzından bir söz çıkmıyordu.

Zehra gerçekten merak etti, kolundan çekerek Nesrin'i ıhlamur altına götürdü, seccade üzerine yayılmış şilteye oturttu.

Fatma Hanım, akşam serinliğinde ağaçlar arasında gezmekten hoşlanıyormuş gibi biraz uzaklaştı.

Nesrin, bir hayli tereddütten sonra olanları anlattı. Zehra'nın yüzü bembeyaz oldu. Dudakları morardı. Vücudu titredi.

Zehra — Nesrin! Senin kalbin pek çürüktür. Galiba terbiye olacağın yoktur. Seni adam edeceğim, diyerek ben nafile yere uğraşıyorum. Terbiyesiz kız! Hanım hakkında kötü düşünmek haddine mi düşmüş? Buna dair ağzından bir söz çıktığını işitirsem senin dilini koparıp atacağımı unutma!

Nesrin utanarak aşağıya indi. Lakin zihni, devamlı Kâzım Bey ile Sabiha Hanım'dan ayrılamıyordu.

Bir dakika sonra Zehra ile Fatma da indiler. Nesrin'le olan konuşma hakkında ne Fatma bir şey sordu, ne de Zehra bir şey söyledi. Zehra'nın susmayı tercih ettiğini hisseden Fatma, arzusunu kıracak harekette bulunmadı.

Yalı kapısına yaklaştıkları sırada Bilal Ağa karşıladı. Bilal'in de rengi yerinde değildi.

Bilal — Küçük hanımefendiyle beraber miydiniz? Bir saattir arıyorduk. Belki Raşit Efendi'nin köşküne gitmiş zannıyla oraya giderken kapıda Kâzım Bey mi, ne derler, Ahmet Paşa'nın oğluna rast geldim.

Zehra'nın yüreği tekrar oynadı.

Zehra — Sabiha Hanım ile biz ıhlamur korusu altında kitap okumaya dalmıştık. Bir ses işitmedik. Söyleyin de seccade ile şilteleri indirsinler.

Bilal'in yüzü açıldı. Koşarak yukarıya gitti. Fatma Hanım, Zehra'nın yalanından hayretler içinde kaldıysa da hiç belli etmedi.

Zehra yukarı kata çıkıp Sabiha Hanım'ın yanına gitmek için sabırsızlanıyordu. Terzi madam provasını bitirmiş, bohçayla meşguldü.

Hanımefendi, kızı Sabiha Hanım'ı azarlamaya henüz başlamıştı.

Hanım — Kızım, giderken nereye gittiğini haber vererek yüreğimi oynatmasan olmaz mı? Hem nerede kaldın? İki saattir seni arıyorlar, bulamıyorlardı.

Zehra Sabiha'ya meydan vermedi.

Zehra — (Sabiha'nın yüzüne bakarak) Hanımefendi! Kabahat bende oldu. Elime bir kitap geçmişti. Fatma Hanım ile üçümüz ıhlamur korusunun içine çekilip okuyorduk. Dalgınlıktan kendimizi unutmuşuz.

Sabiha'nın gözlerinde bir teşekkür yahut memnuniyetsizlik ifadesi görülmedi. Yalnız kederli bir dalgınlık okunabilirdi.

Zehra, o günden itibaren bir hafta kadar nafile yere Sabiha Hanım'dan bir karşılık bekledi. Lakin bir eserini görmedi.

Beklediği teşekkür değildi. Hatta af dilemesini bile beklemiyordu. Zehra izahat ve teminat bekliyordu. Hareketiyle hem kötü zanlara, rezalete meydan bırakmamak, hem de işten az çok haberdar olduğunu belli ederek Sabiha Hanım'ı haysiyetini savunmaya davet etmek istemişti. Günler geçip fırsat çıktığı halde, Sabiha Hanım'ın, kendini bir an önce temize çıkarmaya çalışmadığını görünce Zehra'nın içindeki ıstırap artıyordu. Artık Sabiha Hanım'ı yürek çarpıntısına uğratmaksızın karşısına alamıyordu. Halbuki Sabiha Hanım'daki değişme, öyle fevkalade bir vicdan azabı çektiğini belli edebilecek bir değişmeye benzemiyordu.

"Nesrin yalan söyler mi? Peki ama o halde Sabiha Hanım için benim yalanımı kabul etmeye ne mecburiyet vardı? Yoksa bu kadar çocukluğa, bu kadar düşkünlüğe Sabiha Hanım'ın yaradılışı müsait olabilir mi?"

Zehra bunu düşündükçe yüreğini helecandan zapt edemezdi. İçi dolmuştu. Lakin ne çare? Derdini paylaşacak bir kimsesi yoktu. Fatma Hanım'a söylemeyeceği tabiiydi. Amcasına yahut Hanımefendi'ye bir şey söylemek için kâfi münasebet yoktu. Zehra, Sabiha'yla söyleşip işin aslını ve

esasını anlamak isterdi. Lakin Sabiha Hanım'ı buna niyetli görmüyordu. Eldeki tek çareyle ıstırabını hafifletmeye çalışıyordu. O çare de Fatma Hanım'la beraber bulunmaktan ibaretti.

Çarşamba günü gitmiş olan Fatma, cumartesi yine Zehra tarafından çağrılmıştı.

Yine pazartesi günü Zehra ile Fatma ıhlamur altında kitap okumaya koyulmuşlardı. Bu defa Fatma okuyor, Zehra dinliyordu.

Lakin Zehra'nın halinden, okunanı dinlemekten ziyade zihninin başka bir şeyle meşgul olduğu anlaşılıyordu. Bağa çıkılacak yola dönük oturan Zehra'nın gözleri ara sıra yola çevrilmekten geri kalmıyordu.

Zehra'nın bu tedirgin halini gören Fatma, merak ettiğini herhangi bir şekilde belli etmediyse de, pek isteksiz okumakta olmasından, Zehra'nın kitaba ne derece ehemmiyet verdiğini hissettiği anlaşılıyordu.

Bir aralık Zehra'nın vücudu bir ürperme geçirdi, yüzünde kandan eser kalmadı, gözleri hiddet ve üzüntüyle parladı ve ilerdeki bir noktaya dikildi kaldı. Fatma merak edip dönmedi, bakmadı. Lakin ister istemez okumayı kesti.

Zehra — (Yine gözlerini o meçhul noktadan ayırmaksızın) Devam et, oku!

Fatma yine eski tavır ve halini muhafaza ederek okumaya devam etti.

Zehra'da meydana gelen o değişiklik, yine yalnız olarak yukarıya çıkan Sabiha Hanım'ı görmesinden ileriye gelmişti. Sabiha ıhlamur korusuna doğru dönmeyip yukarıya doğru çıkmaya devam edince Zehra bütün kuvvetini toplayıp her zamanki haliyle:

— Sabiha Hanım! Bizi mi arıyorsunuz? Biz buradayız, geliniz.

Sabiha Hanım şaşırarak durdu.

Sabiha — Hayır Zehracığım! Emine Hanım'ı çağıracaktım. Lakin Emine Hanım'a söyleyeceğimi söyledikten sonra gelir, sizi bulurum.

Zehra Hanım'ın gözlerinde daha ziyade hiddet ve ıstırap peyda olduysa da sesini çıkarmadı. Elinde olmayarak dudaklarını ısırdı.

Fatma kitap okumaya devamdan başka bir kolayını bulamadı.

*

Sabiha Hanım gitmezden evvel Raşit Efendi'nin köşkünde, Raşit Efendi ile Kâzım Bey karşı karşıya oturup konuşmaktaydılar. Emine Hanım da bahçenin öbür tarafında, yeşillik içinde oturmuş, bir mendilin kenarlarını bastırıyordu.

Emine Hanım geçen gün olanları efendiye anlatmıştı.

Fazla olarak Emine, efendi yokken Kâzım Bey'i kabul etmekten kaçınacağını söylemişti. Çünkü şayet birisi gelirse Kâzım Bey'in orada bulunuşunu izah etmek lazımdı.

Bunun isabetli olduğunu tasdik eden Raşit Efendi, karısını birçok sorguya çektiyse de işin ne dereceye kadar ileri gittiğini öğrenmek hususundaki merakını gideremedi. Zira Emine, işi olduğundan pek noksan olarak anlatmıştı. Bunu niçin böyle yaptığı kendisinden sorulsaydı, belki bir cevap bulamazdı, öyle hatırına gelmiş, öyle söyleyivermişti.

Emine — Onları yalnız bırakıp aşağıda kahve pişirdim. Kahveyi pişirip geldiğim vakit yan yana oturup güzelce konuşuyorlardı.

Raşit — Kahveyi kaç dakikada pişirdin? On dakika sürdü mü?

Emine — Ben ne bileyim? Bir kahve kaç dakikada pişer? Saate bakmış olsaydım söylerdim.

Karısından bu kadar bilgi alabilmiş olan Raşit Efendi, Kâzım Bey'den de merakını gideremedi.

Raşit — Beyefendi! İnşallah kesin ve sağlam söz almaya muvaffak olabildiniz?

Kâzım — Bilmem ki Raşit Efendi... Seveceğim, varacağım, başka bir kimseyi istemeyeceğim, diyor ama kuru laftan ne çıkar? Her halde iş sizin himmetinize kalacaktır.

Raşit — Beyefendi! Sizin de kesin bir söz almanız mutlaka lazımdır. Bugün olsun, lazım olan sözü alınız. Çocuktur, babasının bir huysuzluğuna uyuverir, sözünü geri almasına imkân bırakmamak lazımdır.

Kâzım Bey, Raşit Efendi'yi eskiden tanımış, bilmiş olduğu halde bu sözlerinden dolayı üzülmemek elinden gelmedi. Kendi kendine "Ben noksan söyledim, ancak doğrusunu söylesem de zararı olmayacakmış!" dedi.

Zehra'nın davetinden kurtulmuş bulunan Sabiha Hanım, doğru Raşit Efendi'nin bağına girmişti. Emine Hanım gelip karşıladı. Kâzım Bey'in köşkte olduğunu haber verdi. Lakin efendinin de orada olduğunu söylemedi.

Emine Hanım'ın teklifi üzerine Sabiha Hanım harem kapısından yalnız binaya girdi, Kâzım Bey tarafından harem kapısında karşılandı. Büyük bir heyecanla birbirlerine sarıldılar. Kâzım Bey, hiç çekinmeden Sabiha'yı kucaklayarak odaya götürdü. Kapısını kapadı.

Onlar kaybolduktan sonra sofanın selamlık odasına giren kapısının aralığından şeytan gözü gibi iki göz ile bir sivri burun görünüverdi. Bunların altında gözüken ağızdan şu "Ben nafile yere yorulmuşum. Meğer iş olmuş bitmiş! Köpekler! Saklayıp beni üzmekten size ne?" sözleri çıktı.

Bu gözler, bu burun ve ağız hep Raşit Efendi'nin birer parçasıydı. Raşit Efendi'nin bütünü de kapı aralığından çıkıverdi.

Bu anda bahçeden bir ses işitildi. Raşit Efendi olduğu yere mıhlandı, kaldı.

Sabiha Hanım göz önünden kaybolduktan sonra, Zehra Hanım bir iki dakika yerinde kaldıysa da bir türlü rahat oturamadı, iki üç kere kalkmak üzere doğruldu. Lakin yine kendini zapt edebildi.

Nihayet duramadı.

Zehra — Ben şimdi gelirim. Siz oturunuz!

Kalktı, yukarıya doğru gitti. Fatma olduğu yerde kaldı. Gözleri yerde meçhul bir noktaya dikilmişti.

Zehra iki bağı ayıran duvarın kapısına kadar geldiği vakit durdu. Kalp çarpıntısından mı, yoksa bilinmeyen bir tereddütten mi? Bu duraklamanın neden ileri geldiği anlaşılamadı.

Lakin birkaç saniye sonra azimli ve metanetli bir tavırla kapıyı iterek öbür bağa girdi ve cesaretle yoluna devam etti. Gözleri dallar arasından gözüken binaya dikilmişti.

Batmakta olan güneşin ışıkları binanın öbür yüzünden içeriye girmekte olduğundan, Zehra Hanım'ın görüş mesafesi istikametine düşen karşılıklı pencereler sebebiyle sofanın içi seçiliyordu.

Kendini tutamayarak ağzından çıkan hafif bir öfke ve hiddet çığlığıyla beraber birden durdu.

Zehra Hanım ayrı yönlerden gelen iki vücudun sofada karşılaşıp sarıldıklarını görmüştü! Birinin erkek, diğerinin de kadın olduğu belliydi!..

Zehra Hanım'ın şu ikinci duraklaması birincisi kadar da sürmedi.

Daha hızlı ve kararlı yürüyüşle köşke doğru ilerlemeye başladı. Köşk ile Zehra Hanım'ın arasında on adımlık bir mesafe kalmıştı.

Arkasından bir ses işitti. Ses:

— Zehra Hanımefendi! Bu tarafa teşrif buyurunuz! Sabiha Hanımefendi de bu tarafta geziyorlar, diyordu.

Zehra tereddütle durarak baktı. Korku ve telaş içinde bulunan Emine Hanım koşarak geliyordu. Zehra kendi kendine "Acaba?.. Yoksa ben aldandım mı?" dedi.

Lakin Emine Hanım'ın yüzündeki telaşlı hali, sesinin titremesi şüphesini yok etti.

Cesaretle köşke doğru yürüdü. Emine koşarak gelip önüne geçti.

Emine — Küçük hanımefendi! Girmeyiniz, erkekler var!

Zehra sesini çıkarmaksızın kapıya kadar gitti. Emine Hanım kapının tokmağına sarılarak girmesini önlemek istedi.

Zehra kolundan tutup çekti, bahçeye doğru fırlattı.

Emine teker meker on adım gittikten sonra taflan içine yuvarlandı.

Emine — (Haykırarak) Ay!.. Ay!.. Öldürecek misin?

Zehra merdivenden çıkarken Emine yine arkasından yetişti, sarılmak istedi. Zehra bir tekmeyle aşağıya yuvarlayarak sofaya çıkarken, sofanın ortasına kadar gelmiş bulunan Raşit Efendi, tekrar yetişmiş bulunan Emine, ortalarında Zehra, hep bir araya geldiler!

Güya bunlara ehemmiyet vermeye lüzum görmemiş bulunan Zehra zihnini toplamak üzere bir kere etrafa bakındıktan sonra, oda kapısına kadar gidip ayağıyla itti. Kapı gürültüyle açıldı.

Sıtmaya tutulmuş gibi titremekte bulunan Sabiha Hanım ile Kâzım Bey odanın ortasında yan yana duruyorlardı!

Raşit Efendi sofada çarpılmış, sinmiş duruyor, sesi çıkmıyordu. Kocasını bu halde gören Emine'nin de gayreti kesilmişti. Sabiha kendine sahip değildi.

En cesurları Kâzım Bey'di. Lakin o da karşısına gelen hayale gözlerini dikerek ne yapacağını şaşırmıştı.

Ya Zehra?.. Ortalarında, beyaz yeldirmesinin örttüğü vücudu doğrulmuş, kalın namaz beziyle örtülen başı yükselmiş bir halde put gibi dikilmişti.

İffet ve ismete sahip bulunmasının, namus ve haysiyetin icabını yerine getirmesinin ve Hakk'a dayanmasının şanıyla cilalanmış olan heybet vakar Zehra'nın üzerinden akıyordu.

Doğru Sabiha Hanım'ın üzerine gidip kolundan şiddetle çekti, sofaya çıkardı. Kolunu ziyadece sıkmış olmalıydı ki Sabiha Hanım canının yandığını gösteren bir çığlıkla haykırdı.

Kâzım Bey — (İki adım ileriye atarak) Gözümün önünde sevgilime hakaret ettiremem!

Zehra cesurluk taslayan adamı baştan aşağıya kadar bir kere süzdü ki, Kâzım Bey damarlarından soğuk bir cereyan geçti zannetti ve gözlerini indirdi.

Zehra — (Sabiha'ya hitap ederek şiddetle) Aşk bahsini bırakalım. Çünkü senin ona yaradılıştan layık olmadığını, daha yakında, şu duvarın arkasındaki köşkte söylediğin sözlerden sonra bugünkü harekete cüret etmenden anlıyo-

rum. Onun için sormayı bile abes görürüm. Lakin sıkılmaksızın dosdoğru cevap vereceksin: Senin şu herifle bozulması mümkünsüz bir alışverişin var mı, yok mu?.. Çabuk, doğru söyle! Geri çevrilmesi imkânsız bir geçmişin var mı?

Sabiha Hanım cevap vermedi. Başını önüne eğerek yere bakıyordu.

Zehra — Çabuk söyle diyorum sana! Yoksa ayaklarımın altına alıp şimdi ezeceğim. İcap ederse bir daha ismini bile anmamak üzere münasebetlerini kesmeye muktedir, vücudunun bütün genç kızlık haklarına ve iffet sermayesine malik misin?

Sabiha — Ben, beyefendiyi seviyorum...

Zehra — Sus, alçak! Geçen gün Mansur Bey'e söylediğini bari hatırına getir de aldatacağım diyerek yorulma!

Sabiha Hanım cevap vermiyordu.

Zehra — (Kimsenin yüzüne bakmaksızın) Bari şu edepsizlerden biri söylese de iğrenç varlıklarından bir dakika evvel uzak gitsem.

Kâzım Bey — (Cesaretsiz bir tavırla) Geçen gün bilmeyerek hanımefendiye rast geldim. Allah'ın emriyle almak üzere rızasını istedim. Bir hafta sonra cevap vereceğini söylemişlerdi. Bugün cevap için geldim, müspet cevap alarak sevinçle gitmek üzereydim. Yarın da paşa babamı Şeyh Efendi Hazretleri'ne resmen gönderecektim.

Zehra — Hep o kadar mı?

Kâzım — O kadardır.

Zehra — Sabiha Hanım öyle mi?

Sabiha — Evet!

Zehra — (Sabiha'yı merdivene doğru iterek) Haydi, sen doğru yalıya git! Beni görmeden kimseye bir harf söylemeyeceksin!

Sabiha Hanım çocuk gibi itaat ederek gitti. Zehra Raşit Efendi'ye döndü.

Zehra — Söylediklerini işittin. Münasebetleri kesmeye bir mania yoktur. Lakin geçen gün harem ağasıyla uşakların, şu adamın siz yokken buraya girdiğini görmüş olduklarını biliyorum. Bunun için artık Sabiha Hanım'ı hatırından çıkarsın.

Siz de efendi, hiçbir kötü zanna yol açmamak ve ailenin namusunu korumak üzere ya karınızı boşarsınız yahut bir daha semtimize ayak basmamak üzere uzak bir yere gönderirsiniz. Böyle yapmakla siz, şu adamın buraya niçin geldiğini üstü kapalı anlatmış olacaksınız. Üç güne kadar bunun tamamen yerine getirildiği haberini işitirsem ne âlâ! Olmadığı takdirde Amca Efendi'ye işi tamamıyla anlatıp başka türlü terbiyenizi verdiririm. Bu işi Doktor Mehmet Efendi vasıtasıyla yapacağım ve –sözüme dikkat isterim– kız kardeşine, şu bey ile karınızı bağda tesadüfen bastığımı söyleyeceğim...

Zehra cevap beklemeksizin metanetle adımlarını atarak merdivenden indi. Bir dakika sonra ağaçlar arasından kayboldu.

Cesur, hilekâr Raşit, edepsiz Emine yahut güzel, genç, kibar Kâzım Bey bir söz söylemeye muktedir olamadılar, bakakaldılar. Beş dakika sonra buna kendileri de şaşırmış gibiydiler.

Zehra geldiği vakit Fatma'yı yerinde buldu. Yüzünde telaşlı bir ifade vardı.

Lakin Fatma yine belli etmemeye çalışıyordu. Zehra da sesini çıkarmaksızın oturdu.

Zehra — Hanım kardeşim! Siz lütfen bugün dokuz buçuk vapuruyla ininiz. Efendi ağabeyiniz yarın gelip Raşit Efendi'yi görsün. Bana vereceği cevabı alsın. Karısı olacak edepsiz, evvelce başka yerlere kabul ettiği herifleri şimdi buraya, bağa getirmeye cüret etmiş; üç güne kadar buradan defetmek şartıyla sükût edeceğimi kocasına söyledim.

Fatma üzgün bir halde Zehra'nın yüzüne baktı. Bakışında sözüne inanamadığı hissediliyordu.

Akşam saat yedi buçukta Zehra Hanım, Sabiha Hanım'ı odasına çağırtıp tedbirini kısaca bildirdi ve Kâzım Bey'i tamamen unutmak lazım geldiğini anlattı.

Sabiha — Ben yapamam! Artık ben başka bir kimseye varamam! Hatta dünyada en beğendiğim Mansur Bey istese bile varacak yüzüm yoktur.

Zehra — Bedbaht kız! Söylediğini biliyor musun? Yüzüm yok mu diyorsun?

Sabiha — Evet, Kâzım Bey'den başka bir kimseye varamam.

Zehra — (İki eliyle başını yakalayarak) Aman Yarabbi! Lütfuna sığındık! Bu hal nereye varacak?

Zehra ertesi gün gelen Mehmet Efendi'yi mabeyin odasına çağırıp Raşit Efendi'ye gitmeye lüzum kalmadığını söylediği gibi, Raşit Efendi'ye hitaben bir pusula yazıp karısını defetmekle beraber, işin icabına göre bir an önce halletmesini de tavsiye etti ve kendisinin şimdilik sükûtundan emin olmasını bildirdi.

Zehra üç gün içinde rahatsızlanarak Mansur'un tedavisine muhtaç olmuştu.

9

Yeni Bir Görüşme

Zehra Hanım, çarşamba günü rahatsızlanmıştı. Gece ateşi yükseldiğinden Nesrin'in durumu bildirmesi üzerine Hanımefendi, Mansur Bey'e haber göndermek istedi. Zehra kesinlikle itiraz etti. Yalnız, sabahleyin erken, Fatma Hanım'a haber gönderilmesini rica etti. Kendi kendine "Bu kadar üzüntüler arasında 'onunla' da yüz yüze gelmeye tahammül edemeyeceğim. Keşke Fatma'yla beraber Mehmet Efendi de gelse! Doktor için ısrar ederlerse onu çağırtırım" diyordu.

Lakin biraz sonra fikrini değiştirdi. Çünkü Mansur yalıda dururken başka doktor getirmekten birtakım manalar çıkarmak isteyeceklerinde şüphe yoktu. Bir de Mansur bunu kendisine hakaret sayabilirdi. Zehra eskisi gibi Mansur'u üzmeye, tahkir etmeye razı değildi.

Ertesi gün Fatma geldi. Zehra'nın haline meraklandı.

"Biçare, içinden pazarlıklı, elmas kızcağız! Âlemin derdine sen yanıyorsun, herkesi idare edeceğim diyerek sen kendi vücudunu eziyorsun."

Zihninden şunu söyleyen Fatma, anneye mahsus bir ihtimam ve dikkatle başı ucundan ayrılmıyor ve kitap okumak, konuşmakla Zehra'yı eğlendirmeye çalışıyordu.

Fatma da Mansur'u çağırmak lüzumunu tekrar etmişken, Zehra yine itiraz etti. Lakin geceyi pek fena geçirdi-

ğinden, sabahleyin odasına uğramış bulunan Salih Efendi, danışmaksızın Mansur'a haber gönderdi.

Zehra yalvarırcasına Fatma'nın yüzüne baktıysa da sesini çıkarmadı. Fatma da kendisinden istenilen yardımı esirgememeye, yani Mansur'un bulunduğu müddet içinde Zehra'nın yanından ayrılmamaya karar verdiğini ima etti ve teşekkür işaretini aldı.

İçeriye giren Bilal Ağa, Fatma Hanım'ın yüzüne bakarak Mansur Beyefendi'nin gelmekte olduğunu haber verdi. Nesrin namaz bezini çıkardığı sırada, Fatma kendisi için bir de başörtü ile yeldirme istedi. Bilal biraz şaşkınlıkla Fatma'nın yüzüne baktı.

Bilal — Sizin bir rahatsızlığınız mı var?

Fatma — Hayır. Belki bir şey icap eder, yanında bulunacağım.

Mansur içeriye girerken Zehra bir kere yüzüne baktı. Mansur'u ziyade bir telaş ve merak içinde gördü. Zaten Mansur o günlerde biraz değişmişti. Çocukluğa mahsus gerginlik, parlaklık biraz kaybolmuştu, lakin yerine erkeklik hali gelerek kendisini daha yakışıklı gösteriyordu.

Mansur gözleri yere dikilmiş bir halde, cesaretsizce karyolaya yaklaştı.

Mansur — Hemşire hanımefendi, bir rahatsızlığınız mı var efendim?

Zehra ile Fatma bu "hemşire" kelimesini telaffuz eden dilin biraz düzgünlüğünü kaybettiğine dikkat ettiler. Fatma, Zehra'nın yerine hemen cevabı verdi:

Fatma — İki gündür başı pek ağrıyor. Dizleri de kesiliyor. Çok su içiyor, yine harareti eksilmiyor.

Mansur elini uzatıp Zehra'nın nabzını yokladı. Mansur'un eli hafifçe titriyordu. Zehra bunu iyice hissetti. Mansur gözünü yalnız bir kere, dile bakmak için kaldırmıştı. Lakin gözleri ağızdan yukarıya gitmedi. Yani kalplerinden geçenleri birbirinin gözlerinde okuyamadılar.

Mansur — Nabzınız pek şiddetli, ateşiniz de çoktur. Midede, bağırsaklarda bir ağrı hissediyor musunuz?

Zehra — Hayır.

Mansur — Elinizi bir kere basınız, yoklayınız.

Zehra denileni yaptı.

Zehra — Hayır, öyle bir ağrı duymuyorum.

Mansur şaşırdı.

Mansur — Öyleyse hemşireciğim, bir kere göğsünüzü dinleyeceğim. Nefes alırken bir yerinizde ağrı duyuyor musunuz?

Zehra — Hayır, ağrım sancım yoktur.

Mansur Zehra'nın arkasına, iki küreğinin altına kulağını getirip dinledi. O dakikada biraz daha hızlanmış olan yürek çarpıntısından başka bir şey duymadı.

Mansur — Her vakit çarpıntıdan rahatsız olur musunuz?

Zehra — Hayır, çarpıntıdan şikâyetim yoktur.

Mansur bu defa dikkatlice bir kere Zehra'nın yüzüne baktı. Sanki bunu tahmin etmiş olan Zehra bütün kuvvetini toplayarak cesaretle bakışını karşıladı.

Mansur — Acayip! Hastalık belirtileri üzerinizde tamamıyla mevcuttur. Lakin yerini bulamadım, diyerek elini başörtüsünün altında alnına götürdü ve birkaç saniye ayıramadı.

Mansur karyoladan çekildi. Çehresine bir durgunluk çöktü.

Mansur — Hemşire hanımefendinin esaslı bir hastalığı yoktur. Ya bir şeyden korkmuş yahut büyük bir kederle zihni sarsılmıştır. İlacın birincisi mutlak istirahattır. Odaya çokluk girip çıkmasınlar. İkincisi, neyle zihnini eğlendirirse onu eksik etmemektir. İki şişe ilaç gelecektir. Küçük, renkli şişedeki yarım saat arayla iki defadan devamlı bez ıslatılıp başına, boynuna, kollarına, dizkapaklarına sürülecektir. Yarın bir kere uğrarım. Eğer baş ağrısı ile dizlerin kesilmesi geçerse saat beş ile yedi arasında bahçeye, bağa gidebilir. Yahut birkaç gün için buradan çıkıp mesela size gitse daha iyi olur.

Mansur bunu söylerken Zehra Hanım büyük bir telaşla yüzüne baktı. Lakin Mansur'un gözleri hasırdan başka bir şeye bakmıyordu. Bir şey anlayamadı.

"Acaba biliyor mu? Lakin mümkün değil, nereden bilecek?"

Mansur çıktıktan sonra:

Fatma — Gördünüz mü? İşte bu da bir delikanlı. Lakin eşini, emsalini nerede bulmalı?

Zehra sesini çıkarmadı. Öbür tarafa dönüp bir şeyler düşünmeye başladı.

Ertesi gün daha iyice bulduğu Zehra'yı, Mansur kandırıp dilenci vapuruyla[1] İstanbul'a gönderdi.

*

Pazar günü bağdan inen Mansur, Şeyh Efendi ile İsmail Bey'i bahçede kameriye altında buldu. Yanlarına oturdu. Yarım saatten beri beraberce oturup konuşuyorlardı.

Öteden bir beş çifte kayık gelip bahçenin rıhtımına yanaşmak üzere yaklaştı. Uşaklar koşuştukları gibi Şeyh Efendi de rıhtıma çıkmak üzere acele etti.

İsmail Bey, gitmeye hazırlanan Mansur'u salıvermedi.

İsmail — Emin Paşa Hazretleri geliyor. Adam gitme, bir kere gör, konuşmasını dinle.

Mansur kaldı. Lakin bahçeye yalnız Emin Paşa Hazretleri çıkmadı, Reis Efendi de beraberdi.

Mansur, Reis Efendi'yi biraz geççe gördü. Yoksa savuşacağı muhakkaktı. Çünkü mahut terfi meselesinden beri yüz yüze gelmekten tabii çekinmişti. Emin Paşa'yı ise hiç görmemişti.

Emin Paşa, önce Mansur'a fevkalade nazik göründü. Bu nezaket, gözünde gittikçe lüzumsuz bir tevazua dönüşmeye başladı. Vakıa Şeyh Efendi ilim ve kemal sahibi olduktan başka yüksek makamlardan birini de işgal ediyordu. Bu halde Paşa'ya denk sayılmasa bile, ancak bir derece aşağı sayılırdı.

Fakat Mansur'un fikrince, ahlaki faziletlerden sayılan büyüklerin tevazu ve tenezzülü, bir kere bu kadar ileriye

---

1 Dilenci vapuru: Boğaz'da, iki yaka arasında çalışan ve bütün iskelelere uğradığından rötar yapan bu vapurlara halk arasında "dilenci vapuru" adı verilmiştir.

götürülmemeli, ikincisi fazilet olabilmesi için gerçekten küçük olanlar hakkında gösterilmeliydi. Bu arada Mansur, Emin Paşa'nın maiyetinde bulunan muhtelif elbiseli memurlar içinde şu aşırı nezaketi hoş görmeyenleri araştırdı.

Hele bu tevazuun bir miktarının Şeyh Efendi'nin yalnız şahsı için değil, serveti için de sarf olunduğu zehabının doğruluğu inkâr olunamazdı.

Kameriye altına yerleşilip merasim tamamlandıktan sonra Emin Paşa söze başladı.

Emin Paşa — Şeyh Efendimiz Hazretleri'nin bahçelerinden çoktan zevk alamadık. Bahçıvanbaşı Yuvan'ın bu seneki marifetlerini henüz göremedik. İşlerin çokluğu zihin ve vücudumuzun arzularına hep mâni oluyor. Meclis'e gitmezden evvel hem görüşmek şerefine nail olmak, hem de ferahlamak istedim. Yolda Reis Efendi Hazretleri'ne de uğradım. Onlar da lütfen refakat buyurdular.

Salih Efendi — Aman efendimiz, bahçede efendimizin yüksek dikkatlerine layık bir şey var mı ki?

Emin Paşa — Şeyh Efendimiz Hazretleri gururlarından tevazu buyuruyorlar. Herkes bildiği gibi, herkesten ziyade kendileri bilirler ki, bahçeleri Boğaziçi'nde yegânedir.

Salih Efendi — Estağfurullah! Efendimiz, duacılarını hoşnut etmek için böyle buyuruyorlar.

Konuşma karşılıklı iltifat ve nezaket içinde bir çeyrek kadar devam etti. Söz bahçeden çiçeklere, meyvelere, lezzetlerine –belki konuşmadan dolayı açılan iştihanın şevkiyle– bazı yemeklere intikal etti. Kahveler, şerbetler, çubuklar[1] içildi. Paşa'dan iltifat gören Yuvan'ın getirdiği bilmem ne incirinden üçer beşer tanesini yediler. Hatta Emin Paşa Hazretleri aç karnına incirin pekliğe iyi geldiğini söyledi.

Bu halleri seyreden Mansur'un yüzünü ıstırap bürümüştü. Belki İsmail'in sözüne uyup kaldığına sıkılmıştı. Mansur kaçmak üzere vesile arıyordu.

---

1 Yasemin, kiraz, gül, pelesenk gibi ağaçlardan yapılan uzun ağızlık.

Emin Paşa — Şeyh Efendimiz Hazretleri! Hem ziyaret, hem ticaret derler. Rahatsız etmekten maksadımız ziyaret şerefi ise de –müsaade buyrulursa– biraz maruzatımız vardır.

Salih Efendi — Estağfurullah, emir buyurursunuz efendimiz!

Emin Paşa — Bizim yeğen Kâzım Bey kulunuz yirmi üç yaşındadır. Sadaret-i Mühimme odası kâtiplerinden, mütemayiz rütbesi sahiplerindendir. Cümleninkini Allah bağışlasın, cömert ruhlu efendimizin de yetişmiş, bütün bir iffet timsali olan kızları varmış. Sizin gibi fazilet örneği bir şahsiyete kim evlat olmak istemez? Kâzım Bey, asil ailelerinin sırasına geçmesine lütfen müsaade buyrulması için kulunuzu vazifelendirerek yüce eşiğinize gönderiyor.

Salih Efendi — Bu büyük lütuf ve tenezzülünüze derhal minnetlerimi arz ederim. Duacıları için büyük bir şereftir. Emir buyrulduğu takdirde söz kesilmiş, bitmiş demektir. Arada mâni olabilecek bir şey varsa, o da şu yeğenim Mansur Bey kullarıdır ki birbirlerini istemeleri halinde evlenmelerine çoktan beri karar verilmiş gibidir. Lakin bey kulunuz şimdilik evlenmek istemediğini bendenizin oğluna söylemiş. Sözünde ısrar ediyorsa yüksek emirlerinize hemen uyacağım, efendimiz.

Mansur Bey kızardı. Meydana gelen sükûta kendi tarafından son verilmek lazım olduğunu hissetti.

Mansur — Amca Efendi! İltifatınıza teşekkür ederim. Hakikaten işlerim, mesleğim beş on sene daha evlenmeme mânidir.

Emin Paşa memnun oldu.

Emin Paşa — Öyleyse biz işe şimdiden bitmiş gözüyle bakabiliriz. Şeyh Efendi Hazretleri'nin müsaadeleri olursa, akşam yeğenime bu sevinçli haberi müjdeleyeceğim.

Salih Efendi — İrade efendimizindir.

Ancak bu münasebetle Mansur'u görüp tanıyabilmiş olan Reis Efendi, Mansur'u işaretle:

Reis — Bey oğlumuz bizim dairededir. Kabiliyetli, zeki, çalışkan bir bendenizdir. Hâkipâyinize tavsiye ederim.

Emin Paşa iltifatlı bir tarzda gülümsedi.

Emin Paşa — Çoktan mı Hariciye'ye devam ediyorsunuz, beyefendi?

Mansur ne cevap vereceğini bilemedi. Çünkü çoktan beri ilgisini kestiğini söylese Reis Efendi'yi mahcup etmiş, aksini söylese yalan uydurmuş olacaktı.

Büyüklerin sualine hemen cevap vermek gerektiğini, maiyetinde bulunan bir memura göstermekle hem onu ikaz etmek, hem de vazife bilirliğini göstermek üzere, Reis Efendi derhal cevap verdi.

Reis Efendi — Birkaç sene oldu, efendimiz. Kendisi pek de semtimize uğramazsa da başkâtipten, tercüman beyden, arkadaşlarından çalıştığını, işine bağlı olduğunu efendimizin iltifat ve teveccühüne layık bulunduğunu araştırıp anlıyorum...

Mansur'un yüzü değişti. Reisin sözleri içinde "semtimize uğramaz" kinayesinden başka alay ve hakaret de mevcut zannetti. Zaten Reis Efendi'nin kendisini takdimi ve paşadan gördüğü iltifat üzerine, Mansur'a Emin Paşa'nın eteğine varmak için defalarca işaret etmiş bulunan Şeyh Efendi, bu defa da sükût etmesi için işaret ettiyse de Mansur dayanamadı.

Mansur — Başkâtip ile tercüman bey zatıâlinize yalan söylemişler. Bendeniz hemen bir seneden beridir kaleme uğradığım yoktur. Hiç uğramamak üzere çıktığımı da başkâtibe bildirmiştim.

Bereket versin ki Reis Efendi, Mansur'un sözlerine o kadar ehemmiyet vermedi. Yoksa büyük bir mahcubiyetine sebep olabilirdi.

Reis Efendi üzüldüğünü söyledi. Mansur, Avrupa'da tahsil etmiş olduğundan her şeyi Avrupa'da olduğu gibi düzgün, muntazam görmek istediğini ve kalemin durumuna alışamadığını Emin Paşa'ya izah etti. Hatta sonradan hatırlamış olduğu rütbe meselesini de zikretti. Bunun üzerine Emin Paşa dedi ki:

— Bey oğlumuz! Her şeyi muntazam, mükemmel bulmak mümkün olamaz. İnsan işini oluruna bağlamalıdır. Sizin Avrupa'da görmeye alıştığınız intizam bizde pek olamaz.

Mansur — Efendimiz! Bizde niçin olmasın? Şeriat kanunlarına, konulan nizamlara bakılırsa, bizde daha çok intizam bulunması lazım gelir. Halkımız devlete daha bağlı, daha sadık, daha itaatlidir. Yaradılıştan iyi ahlak bizde daha çoktur. İntizama mâni olan nedir? Cemiyete musallat olmuş cehalet ile küçük memurların mesuliyetsizliği değil midir? Bunların ortadan kaldırılmasının Şevketli Padişahımız Efendimiz Hazretlerince son derece arzu olunduğu büyük bir iftihar ve şükranla görülüyor. Geçenlerde efendimizin yüksek memuriyetlerine dair Padişah buyruğu okumuştum. Padişahımızın kesin emri zatıâlilerini o hususta gayret göstermeye sevk ediyordu.

Emin Paşa — Oğlum! İş sözle olmaz, başka şeyler ister. Bizde her şey böyle gelir, böyle gider. Her şeyi ben şeriata, kanuna uygun tatbik edeceğim yahut emre harfi harfine uyacağım diyerek beyhude yere uğraşanlar, çabuk yorulup yine dediğimize gelirler. Hatta siz dahi gelirsiniz.

Mansur — Peki efendimiz! Bunu küçük memurlar hakkında kabul edeyim. Çünkü amirlerinden destek ve yardım göremeyen küçük bir memur –iradesi gevşek ise– yorulur, ümitsizliğe kapılır. Lakin bu kaidenin –her nevi fenalıkların önünü alarak devlet işlerinin gerektiği şekilde yürütülmesini temin etmekle mükellef ve vazifeli ve o yüksek makama geçme şerefini kazanmış olan– zatıdevletleri için geçerli olamayacağı aşikârdır, zannederim.

Emin Paşa — Oğlum, yalnız başıma ben ne yapabilirim? Ben aciz bir adamım.

Mansur — Efendimiz! Yüksek müsaadelerinize sığınarak, haddim olmadığı halde ciddi maruzatta bulunduğum için, sizin de aşağıdan alarak gösterdiğiniz nezaket ve tenezzülü terk buyurmanızı istirham ederim. Mademki bugün liyakatinize emanet edilmiş bulunan vazifeyi esasen kabul etmiş bulunuyorsunuz, o halde "aciz" sözünün, bendelerince yeri yoktur. Zira bir kimse, bir memuriyeti kabul ederse, "Ben bu memuriyetin ehliyim, hakkından gelirim, onun için devlet hazinesinden aylık şu kadar ücrete hak kazanmış olacağım" demekten başka bir şey olamaz.

"Yalnız başıma ben ne yapabilirim?" buyurduğunuza gelince: Siz yapamazsanız, dünyada kim olabilir? Yüksek Meclis'in reisisiniz, yeryüzü halifesinin eminisiniz, o sayede, yerinde kullanılmak üzere size emanet edilmiş yirmi milyon liralık bütçe var, devletin seçkin ve itaatli memurları emirlerinizi beklemektedir, her günkü işleriniz dolayısıyla memleketin ihtiyaçlarını öğrenirsiniz, memleketin bütün ileri gelenleri sizin alacağınız yüksek tedbirleri uygulamakla mükelleftir. Bilmem ki efendimiz daha ne kadar iktidar ister?

Şimdiye kadar Mansur'un sözlerine ehemmiyet vermemiş olan Emin Paşa, bu defa biraz canının sıkıldığını gizleyemedi.

İğne üstünde oturuyor zannolunan Şeyh Efendi, konuşmayı kesmek üzere söze karışmak istediyse de Emin Paşa Hazretleri "şımarık çocuk"un nazikçe terbiyesi verilmezden evvel münakaşadan çekilmeyi haysiyetine sığdıramadı.

Emin Paşa — Siz daha çocuksunuz. Mühim devlet işlerinin gizli taraflarına aklınız ermez. Devlet dairelerinde bulunup yazı yazmalı, tahsil etmeli, devlet işlerinin nasıl cereyan ettiğini içinde yuvarlanarak öğrenmeli. Yaşınız henüz tahsile müsaittir.

Mansur — Kulunuz üniversiteden diploma alarak çıktım, efendimiz. Doğu ilimleri mektebinden de mezunum. Onun için nazari bilgilerimi tatbikata, fiiliyata tatbik etmek ve uygun gelmeyeni erbabından sorup öğrenerek bilgimi arttırmak zamanı gelmiştir, zannederim.

Emin Paşa — Pekâlâ!.. Siz Avrupa'da tahsil etmişsiniz. Tahsil için her sene biz bu kadar gençleri Paris'e gönderiyoruz. Lakin hiçbiri istediğimiz şekilde dönmüyor. Terbiyesi, ahlakı bozularak istifade olunur halleri kalmıyor. Öğrendikleri de süslü giyinmek, eğlenceleri için israfta bulunmak, ahlak ve din duygularını kaybedip Frenk olmaktan başka bir şeyleri göremiyoruz. İnşallah bey oğlumuz, öylelerinden değilsiniz?

Mansur — Kendimin nasıl olduğunu kulunuz bilemem, efendimiz. Lakin Paris'te tahsilini tamamlayan Osmanlılar-

dan birkaç subay ile kendi paralarıyla geçinen birkaç Ermeni delikanlısından başka bir kimseyi görmedim. Lakin "tahsil için geldik" diyen birçok sefaret kâtipleri ile ataşelerini gördümse de hemen hepsi tahsil etmekten ziyade "bir kere Paris'i görmek" üzere gidip, bir sene, nihayet üç sene sonra geri dönen birçok "mahdum beyler"den ibarettir. Efendimiz daha iyi bilirsiniz ya: Böyleleri bir şey tahsil etmedikten başka, hatta temel milli faziletlerini kaybederek gerçekten ilim ve fen tahsil etmiş bulunan gençlerin hiçbir şekilde cesaret edemeyecekleri davranışları benimseyip giderler.

Efendimiz! "Paris'i görmek" için heveslenmiş, dadılar elinde büyümüşleri değil, yüksek mekteplerden diploma almış olan kabiliyetli gençleri göndermeye başlarsanız, o vakit müspet neticeler görebilirsiniz.

Emin Paşa — Oğlum! Söylemek kolaydır. Bir şeyi meydana getirmek için onun maddi karşılığı bulunmak lazımdır. Paris'te insan yılda kaç parayla geçinebilir? Hazinenin hali o yolda bir israfa müsait değildir.

Demin siz memurlardan bahsediyordunuz. Peki, ama dairelerin içinde işe yarar bir memur bulmaktan aciz olduğumuzu söylersem, ne dersiniz? İşinin ehli, muktedir bir memur merkezdeki dairelerde güç bulunuyor. Nerede kaldı ki taşrada bulunsun!

Mansur — Efendimizle bu hususta aynı fikirde olmadığımı, haddim olmayarak arz etmekle beraber, buyurduğunuz gibi farz ederek cevap vermeye müsaade istiyorum. Mademki efendimiz, birtakım ehliyetsizler kalemlere girmek yolunu bulmuşlar, hatta beş kişi lazım olan bir daireye on beş, yirmi kişi alınmış, sandalyeye oturabilmeleri için bir çeşit nöbet usulünü icat etmeye mecburiyet hâsıl olmuş, diğer taraftan efendimiz adam bulmaktan aciz kalıyorsunuz, kalemlerin bu hallerini görüyorsunuz, bu suretle adamlar yetiştirilemeyeceğini de biliyorsunuz. O halde gerekli vasıfları taşımayan gençler kalemlere niçin alınmış? Bir kere alınmış ise niçin hâlâ tutulup, hem kendilerine yazık ediliyor, hem de boş yere hazine zarara sokuluyor?

Resmi bir daire imaret olamaz. Şunu bunu hoşnut etmek için lüzumu olmayan bir adam resmi daireye alınamaz. Her nasılsa bir kere alınmış olanları tutmak için herhangi bir mecburiyet kabul edilemez. Bendenize öyle geliyor ki, eğer başka memleketlerde olduğu gibi bizde de lüzum ve ihtiyaca göre kalemlerde memurlar arasında yeni bir düzenleme yapılırsa, fazla olan memurların maaşlarından bir hayli paralar tasarruf olunarak asıl lüzumlu olan mekteplerden bir ikisi idare olunabilirdi.

Kaleme alınacak bir efendi, mutlaka belli bir resmi vazifeyle mükellef olmalı, diğer taraftan yüksek mekteplerden diploması olmayanları, Kapı'ya uğratmamalıdır. Bununla hem devletin istifadesi sağlanmış olur, hem de vatan çocuklarına karşı büyük bir iyilikte bulunulur. Çünkü böyle bir usul, gençleri Rüştiye'den[1] Kapı çıraklığına değil, daha büyük mekteplere sevk edecektir.

Emin Paşa — O usulü koymadan evvel, tatbikini temin için mektepler açmak lazımdır.

Mansur — Yalnız onun için değil. Her şey mekteplerin bir an önce kurulup açılmasını gerektiriyor. Durmak zamanı değildir. Niçin kurmuyorsunuz?

Emin Paşa — Parayı nerede bulmalı? Bütçede maarif için on altı bin kese ayrılmış. Lakin Maliye Nezareti'nin onu bile tamamıyla vermekten aciz kaldığı oluyor.

Mansur — Verdirecek sizsiniz, efendimiz! Verdiriniz. Avrupa'da devlet değil, hatta bir vilayet bulamazsınız ki, maarif için on altı bin kese sarf etmesin.

Mali sıkıntı var, buyuruyorsunuz. Ortadaki israfa bakılırsa, sıkıntının varlığına inanılamıyor. Diyelim ki gerçekten sıkıntı var! Giderilmesi için teşebbüsten eser görülmüyor. Bu teşebbüsler iktidarınız, vazifeniz dahilinde değil midir? Maliye işlerinin ıslahı, devlet gelirlerinin arttırılması hep nafıa işlerine bağlıdır. Anadolu içerisinde mahsul fazlası,

---

1 Ortaokul derecesindeki mektep.

sevk ve ulaşım yolları olmamasından dolayı çürüyüp hem halkın, hem de şahısların istifadesinden uzak kalıyor.

Başka milletler gelirlerini çoğaltmak ve kuvvet ve kudretlerini daha da arttırmak için demiryolları inşa etmek üzere türlü türlü fedakârlıkları göze alıyor. Yabancı sermaye sahiplerini yalvararak memlekete getirmek devletin mukaddes menfaatleri icabından iken, kendiliğinden gelenler bile, bu hususta hiçbir fikir ve prensip sahibi olmayan ve sorumluluk hissetmeyen memurlarca bitmez tükenmez beyhude görüşmelerden usanarak ümitsizliğe kapılıp geri gidiyorlar. Nafıa Nezareti[1] nereden nereye kadar ve ne şartlarla yollar yaptıracağını ilk iş olarak Nezaretçe karar altına almalı, sonra eksiltme, arttırma usulüne göre devletin işine geleni tercih olunarak imtiyaz verilmelidir. Böyle bir plan henüz karar altına alınmadıktan başka, alınmak üzere beş on mühendisin Anadolu'ya gönderildiği bile yoktur. Demiryolları meselesi böyle bir tarafa bırakıldığı gibi, her zamanda inşası lazım olan karayollarının yapılmasıyla da meşgul olduğunuz görülmüyor. Bu halde mali sıkıntı varsa kabahat kimin?

Keza maarif için yalnız on altı bin kese kâfi görülmeyip yüz altmış bin kese bile az görülmelidir.

Emin Paşa — Oğlum, söz anlamıyorsunuz! Yüz altmış bin kese nereden bulunup maarife verilecek? Bütçenin açığı var. Mali durumumuzu tasavvur edebilmeniz için size aramızda kalmak şartıyla bir şey söyleyeyim: Üç beş seneden beri dış borçların faizini vermek için yine dış borçlanmalara başvurmaya mecbur oluyoruz.

Mansur bu sözü işittiyse de asıl manasını birden anlayamadı. Gözleri dikilmiş, ağzı hayretinden yarım açılmış olduğu halde bakakaldı.

Mansur — Dış borçların faizleri dış borçlanmalarla veriliyor mu buyurdunuz, efendimiz?

Emin Paşa — Evet, hem de birkaç seneden beri.

---

1 Bayındırlık bakanlığı.

Mansur — Demek ki efendimiz, Hazine Dairesi yakında birdenbire epeyce gelire sahip olmak gibi kesin bir ümit besliyor?

Emin Paşa — O ne demek?

Mansur — Yani efendimiz, geçen sene, evvelki sene bütçenin denkleşmesiyle dış borçlar faizinin verilmesi için hazine dış borçlanmaya başvurmuş. Yüksek malumları olarak ifade buyrulduğu üzere, pek ağır olan şartlarla alınan şu borçlanma parası memlekete gelir getirecek bir işte kullanılmaksızın hemen faiz hesabından sayılarak yabancı memleketlere gidiyor demek. Bu halde gelecek sene bütçesinin faiz kısmını arttırmaktan başka bu paranın bir neticesi, faydası olmayacaktır. Bu ise ancak bir tek şekilde hayra yorulabilir: O da, hazineye yakında gireceği muhakkak olan fevkalade bir gelirin, şu ödeme şeklinin apaçık olan zararlarını ortadan kaldırmaya kâfi olacağından şüphe edilmemesinden ibarettir.

Emin Paşa — Ah, o fevkalade gelirden ümidimiz olsa yine zararı yoktu, öyle ümidimiz de yoktur oğlum.

Mansur — O halde hareketinizi başka türlü nasıl izah etmeli, efendimiz?

Emin Paşa — Nasıl izah ederseniz ediniz. "Uydurmalı, çaresini bulmalı!" diyerek emrediyorlar. Biz de çaresini ancak bu yolda bulabiliriz.

Mansur'un yüzüne kan hücum etti. Kalbi fena bir hisle doldu...

Mansur — Paşa Hazretleri! Bunu pek hafif söylüyorsunuz. Şüphe yok ki latife ediyorsunuz.

Emin Paşa gerçekten hiddet etti. Mansur kim oluyordu ki latifesine layık olabilsin?

Emin Paşa — Latife mi? Onu nereden çıkardınız? Hakikatin ta kendisini söylüyorum.

Mansur — Aman efendimiz! Bu mümkün mü? Vicdanınız bundan mustarip olmaz mı?

Emin Paşa — Amma tuhaf çocuksunuz ha! Niçin vicdanım mustarip olsun! Ben yapmadım ya? Böylece buldum,

böylece gidiyor. Emir kuluyuz: "Böyle edin, şöyle yapın, uydurun" diyorlar. Biz de uydurup gidiyoruz.

Mansur — (Hiddetini zapt ederek) Böyle yapın, uydurun, deniliyorsa sizin "böyle yapalım" yolundaki tekliflerinize dayanılarak değil midir? Allah katında, halk katında mesulü kimdir? Hatta Avrupa'da hürriyeti aşırı derecesine götürüp işleri çığırından çıkarmış bulunan memleketlerde bile mesuliyet sizinkilerden az olabilir mi? Guizot'un meşhur sözünü bilmez misiniz? Şu politikanızın neticesi bulunacak felaketten dolayı, gelecek nesillerin lanetlerine uğrayacağınızı hatırınıza getirince rahatsız olmaz mısınız? Bugünü ve istikbali bakımından memleketin en iyi şekilde idaresi çaresine bakmakla sizi mükellef kılana karşı ihanet etmiş olmaktan korkmaz mısınız?

Emin Paşa — Sahibi böyle istiyor. Bizim bunda, elimizden gelen bir şey yoktur.

Mansur şiddetle ayağa kalktı. Büyük bir nefretle Emin Paşa'nın yüzüne baktı.

Mansur — Ben ihanetin her türlüsü hakkında tarihte çok şeyler gördüm. Lakin böylesine hiç rast gelmedim.

Mansur, hiddetinden dolayı coşmuş olan vatanseverlik ve padişahına sadakat duygularının tesiriyle şu ifadeyi paşanın yüzüne çarptıktan sonra yürüdü. İçine sığmayan vakarından bir karış daha yükselmiş görünen Mansur, kararlı adımlarla yürüyerek bahçeyi boyladı, binanın içine girdi, kayboldu.

Şeyh Efendi, Mansur'un adap ve terbiyeye sığmayan sözlerinden dolayı baştan beri sıkılmakta ve sözünü kesip edebini takınması için işaretler etmekteydi. Son sözleri üzerine, Mansur'u adeta ezip öldürmek üzere üstüne hücum ettiyse de Emin Paşa her zamanki tevazu ve nezaketinden dolayı tebessüm ederek Şeyh Efendi'yi durdurdu.

Emin Paşa — Zarar yok, Şeyh Efendi Hazretleri! Siz üzülmeyiniz. Çocuktur, kanı kaynıyor. Akıllanır. O da sonunda bizim dediğimize gelir. Bir de size damat olmak şerefini elden kaçırdığı için mustarip olması yüzünden kendisini ve haddini unutması tabii değil midir?

Paşanın bu sözlerini tasdik yolunda Reis Efendi de:

— Zaten bu çocuğun aklı başında değildir. Bana niçin rütbe verdiniz diyerek bir gün kulunuza da bulaşmıştı. Lakin halini gördüğüm için size şikâyet etmeye bile hacet görmedim, diyerek Şeyh Efendi'nin yüreğine biraz su serpti.

Emin Paşa'nın zekâ ve kavrayışı Mansur'un "muzır" takımdan olduğunu keşfetti. Zamanı gelince icabına bakılmak üzere Mansur, Paşa tarafından mimlenmişti.

*

Gündüzü dalgın dalgın dolaşarak geçirmiş bulunan Mansur, akşam Şeyh Efendi'den gayet soğuk, fakat nazikçe azarlar, nasihatler dinledi. Cevap vermek için sesini çıkarmaya lüzum görmedi.

Gece, köşküne çıkıp günlük intibalarını defterine yazmak üzere kalemini ele aldığı vakit, yeniden coştu, beş on kere yazıya oturdu, beş on kere kalktı, gezindi. Birkaç defa gözleri nemlendi. Lakin bir defasında, yazıya oturunca:

"Gevşeklik zamanı değil, metanet ve gayret zamanıdır. Devlet kendisine hizmet edeceklere muhtaçtır. Bunlar hizmet erbabı değil, memleketin kanını emmekle meşgul sülüklerdir. Padişahımızın sadık kulları unvanını taşımak için her nasılsa yol bulmuş olan bazı kimselerde, kendi alçaklıklarını örtbas etmek için, hayatları pahasına korumaya şeriat, kanun, vicdan bakımından mecbur oldukları o yüce makamı sebep göstermek gibi münafıkça kasıt, kesin ısrar var! Bundan bayağı, bundan aşağılık bir fikir tasavvur olunmaması lazım gelirken, ortalıkta kandırılanlar çoktur. Hakiki durumu anlatmak ve göstermek için maarif seferberliğiyle bir gün evvel sadık kulların gözlerini açmak lazımdır.

"Bizde devlet adamı kıtlığı var diyorlardı. Ah!.. Yalnız devlet adamı kıtlığı olsaydı!

"'Biz yapmıyoruz, zorla yaptırıyorlar!..' diyorlar. Akıl edemiyorlar ki zorla memuriyet verilemeyeceğinden bu hususta kimseyi aldatamazlar, istifa kapısı açıktır. Hem de kaldı ki bunun aslı yoktur. İftiradır. Memuriyetlerini

muhafaza için yapmadıkları yolsuzluk kalmıyor. Fesattaki cüretleri hayret vericidir. Padişah Efendimizin mukaddes varlığını bile isnatlarından sakınmayacak derecede kendilerini muktedir görüyorlar! Çünkü adam yetiştirmiyorlar. Kendiliğinden yetişen olursa ortada bırakmıyorlar, devletin en iyi şekilde idaresini ferman eden mukaddes Padişah Hazretleri'nden hakiki durumu saklamak için asılsız şeylerden bahisle yalan söylemekten sıkılmıyorlar" cümlelerini yazdı.

Mali politika hakkında Emin Paşa'nın ağzından çıkan sözleri, Mansur bir türlü unutamıyordu. Zihnini dehşet kaplıyordu. Sadrazamlık gibi yüksek bir makamda bulunan bir adamın, çaresiz iflasa götürecek olan bu yanlış yolda bilerek yürümesini ve istikbali düşünmeksizin bütün gayretini yalnız kendi vaktini hoş geçirmeye vermiş bulunmasını aklına sığdıramıyordu.

Sağlanan dış borçlar dolayısıyla memurların yabancı sermaye sahiplerinden rüşvet aldıklarını işitmişti. Vaktiyle ne nefretle bunun iftira olduğuna hükmeden Mansur, bu defa bunların her türlü yolsuzluğu yapabileceklerine inanmış bulunuyordu. Açıkça rüşvet yemeye koyulmuş olan bir memurun, ne cesaretle bu kadar açık şekilde "iş gördüğünü" soran bir safdile cevap olarak "Kazancı yalnız bana ait olsaydı, rüşvet almak haddim mi olurdu, a budala?" dediğini işitmişken ihtimal vermemişti. Bugün ona da ihtimal veriyordu.

"Günahkârlar günah işlemekle yetinmeyip günahları günahsız masumlara yüklemek kastında bulunuyorlar! Aman Ya Rab! Bu ne kadar alçaklık?

"İlerleme ve kalkınma için, din ve ahlak sayesinde devlette, millette eşsiz bir kabiliyet varken, durgunluk çökmesine tamamıyla mana veremiyordum. İşi şimdi anladım! Müthiş hakikati öğrendim: Devletin, padişahın sadık kullarına, sevenlerine hizmet meydanı kapatılmıştır!

"Buna çare ne?

"...Yine maariftir, yine maarif!.."

Sabah olmuştu. Lakin Mansur hâlâ yatmamıştı, dün sabahleyin giydiği elbiseyi henüz çıkarmaksızın ilk vapurla İstanbul'a indi.

10

Dolaplar Döndü

Emin Paşa'yı uğurladıktan sonra içeriye giren Şeyh Efendi'nin yüzünde memnuniyet ifadesi görülmüyordu. Bilmem ki bu zat daha ne isterdi? Kızını, İstanbul'da damat peşinde bulunan babaların en birinci bilmeleri tabii olan Kâzım Bey'e nişanlamıştı. Hem de ne suretle nişanlamış? Emin Paşa, Başkâtip Efendi ile birlikte ayağına kadar gelip istemişlerdi.

Üzüntüsüne acaba Mansur'un münasebetsiz hareketi mi sebep olmuştu? Belki. Zira Şeyh Efendi, Mansur'u zihninden çıkaramıyordu.

Salih Efendi, Mansur'u Kâzım Bey'e tercih ediyordu. Niçin? Onu kendisi de bilmiyordu. Şeyh Efendi, Mansur'un meziyet ve zaaflarını tamamıyla anlamaya muktedir olamadı. Fakat görüyordu ki bu çocuk kimseye benzemiyor.

Artık ne çare! Kader böyleymiş!

Şeyh Efendi, Sabiha Hanım'ın annesine durumu bildirdiği vakit, o da Mansur'un kısmet olmadığına hayıflandı. Şimdiye kadar o noktayı düşünememiş bulunan Şeyh Efendi'ye, Mansur'un Zehra Hanım'a meyli olduğunu söyledi. Bunu Şeyh Efendi zihninden geçirmemiştiyse de şimdi birdenbire pek tabii, pek uygun buldu.

Sabiha Hanım'a haber gönderdiler. İkisi birlikte hadiseyi müjdeleyerek fikrini sordular. Cevap alınamadı. Bunu

tabii gördüler; şehrin âdetleri icabı olduğu için ehemmiyet verilmedi. Lakin Şeyh Efendi kızının yüzünü biraz solgun ve bozuk gördüğü için merak ederek sordu. Buna da yerinde cevap alamadı.

Şeyh Efendi odadan çıktıktan sonra İsmail Bey içeriye geldi. Onun da yüzü mahzundu. İsmail Bey de olanı naklederken, babasının yabancılar içinde Mansur'a o yolda hitapta bulunmasını tasvip etmiyordu. Diyordu ki, Mansur, Sabiha Hanım'dan dolayı tutuşup yanmış olsa bile, o yolda sual sorulunca başka türlü cevap veremezdi. İsmail Bey'in fikrince vakıa Mansur evlenmek, hele Sabiha Hanım'ı almak fikrinde değilse de düşüncesi başka türlü öğrenilmeliydi.

İsmail Bey, bunları izah ettiği sırada Nesrin'in getirdiği kahveyi içiyordu. Nesrin'in tepsiyle ayakta durmasına ehemmiyet verilmedi.

Odasına çekilmiş bulunan Sabiha Hanım, minderin bir köşesine yığılıp düşünmeye dalmıştı.

Acaba düşündüğü neydi?..

Verilen müjdeden memnun olmuş muydu? Yoksa mahzun muydu? Bunu layıkıyla kendisi de kestiremiyordu. Birkaç günden beri fikrinde dalgınlık, zihninde perişanlık vardı.

Yaptığı kötü hareket, kendisini akıl ve iffet uykusundan biraz geççe uyandırmıştı. Bu uyanmaya yine Zehra sebep olmuştu. Çünkü kendisinin önünde şimdiye kadar pek mütevazi davranan Zehra, vaka gününden beri kendisine emredercesine muamele ediyordu. Sabiha Hanım'a en garip gelen hal, kendisinin bu hakaretli tavırlara karşı koyamayıp bilakis tam bir itaatle katlanmasıydı.

Sanki birisi kulağına, "Kadınlığın şeref ve şanı olan iffet ve edebin hududunu çiğneyip aştın, hürmet ve tevazu mevkiinden çamura yuvarlandın. O çamurda yaşayanlardan artık senin farkın kalmadı. Zehra'ya değil, hatta Nesrin'e bile itaate mecbur bir halayık olmamak artık senin için elde değildir!" diyordu.

Sabiha Hanım, mahzun ve kederli olarak zihnini bu gibi dehşet verici düşüncelerle yorup gidiyordu.

Yalının içinde o gün endişesiz olarak yalnız Müzeyyen Hanım "efendi" vardı. O kendi çocuğuyla meşgul olup etraftan habersizdi. Hatta halayıklardan biri kendisine olanları anlatmışken, zihnine Kâzım Bey ile Sabiha Hanım'dan hiçbiri takılmadı. Lakin akşama yakın kendisini yoklamaya gelmiş olan Raşit Efendi, Müzeyyen'in anlayamadığı birkaç kinaye arasında, Sabiha Hanım'la biraz samimiyeti ilerleterek onun sırdaşı olmaya çalışması lüzumunu anlatmıştı. Müzeyyen itaate alışmış olduğundan buna çalışmaya karar vermişti. Lakin nasıl, ne yolda çalışmalı? Bu hususta henüz aklına bir şey gelmiyordu.

*

Hatır sormak üzere Hanımefendi tarafından İstanbul'a gönderilen Bilal Ağa'nın gevezeliği sayesinde Zehra ile Fatma, yalıda olup bitenlerden haber aldılar. Hatta Şeyh Efendi'nin Mansur'a ne şekilde başvurduğu ve Mansur'un cevabı da söylendi.

Zehra manalı manalı Fatma'nın yüzüne baktı. Fatma ise gözünü yere indirdi. Sükût içinde yapılan bu alışverişten Bilal bir şey hissetmedi.

Bilal gittikten sonra Fatma, çoktan beri hazırlanmış gibi birden söze başladı.

Bu sırada Mansur ile Mehmet Efendi bahçeye çıkarak dut altında oturuyorlardı. Mesafenin uzaklığı, rüzgârdan dut yapraklarının hışırtısı, konuşmaya dalmış olmaları sebebiyle, içeride, pencere önündekilerin, dışarıdakiler tarafından duyulmak korkusu yoktu.

Fatma — Baksanıza hanım! Ortalıkta olanları siz pek tek taraflı izah ediyorsunuz. "Evlenmeye henüz niyetim yoktur" sözüne kendinize göre mana veriyorsunuz. "Kızımı al" diyen amcasına "Yok, alamam!" demekle yetinecek değil ya! Elbet bir özür bulup söyleyecek. "Evlenmeye niyetim yok!" cevabından ancak bugünlük mana çıkarıla-

bilir. Yarından itibaren niyetin başka türlü olmasına mâni olamaz.

Bir de Mansur Bey'in sizi sevdiği, sizden başkasını sevmeyeceği şüphesizdir. Siz ise duygularına karşılık vermek fikrinde olmadığınızı defalarca anlatmışsınız. Bir ümit kapısı bırakmamışsınız. Bunun için Mansur Bey'in kararı tabiidir. Mansur Bey gibi adamlar iki kere âşık olmazlar. Bir kere hissettikleri aşkı ölünceye kadar unutamazlar. Meğerki sevdikleri varlığın değersizliği ortaya çıkmış ola. Sevdiğinizi değil, yalnız aşkına karşılık verebilecek yaradılışta olduğunuzu hissettirin, bir kere bunu anlasın. Bakınız o vakit şu mahzun yüzü nasıl gülmeye başlar.

Zehra — Fatmacığım! Dediğiniz bir bakıma doğru olsa bile, benim kararım da yanlış değildir. Ben çok düşündüm. Mansur Bey'in hali, gidişi başkadır. "Aile adamı değilim" diyor. Hakikati dosdoğru söylüyor. Aile işleri yüzünden hareket hürriyetine mâni olmak günahtır. Beni sevmekte olması meselesi de işin en fena ciheti olsa gerekir. Zira şimdi aşkımı gizlemek için bile bile ettiğim fedakârlığı, bir kere benim olduktan sonra tekrar edemem. Sevdiğim takdirde tamamıyla sevmek, daima yanında bulunmak, hareketlerinden başka hatta fikir ve hayallerine bile ortak olmak isterim. İyisi mi, cemiyete lazım olan varlığını kendi menfaatim için zapt etmeyeyim. Vatan ve devlete başka türlü hizmet etmekten aciziz. Bari bu türlü hizmette bulunmuş olalım.

Fatma — Yüksek ruhlusunuz. Güzel düşünüyorsunuz. Lakin siz kendisine yük olmadıktan başka, aksine yardımcı olursunuz. Daha açık söyleyeyim mi? Doğrusu ben bile mümkün olduğu kadar Mansur Bey'le çok görüşüp konuşmak, hizmetinde bulunmak, tavsiyeleriyle hareket etmek isterdim. Bugün böyle bir hareket, memleketin âdet ve usulü bakımından yakışık almaz. Lakin siz karı koca olursanız, o vakit ben de serbest olarak kendisiyle görüşebilirim. Ancak sizin önünüzde cevap vereceğimi bileceğim için kırk yıllık bir yola kendisiyle yalnızca gidebilirim.

Zehra — (Gülerek) Demek ki yalnız benim menfaatim, gönlüm için değil, kendiniz için de bu işi bitirmek istiyorsunuz?

Fatma — Doğrusu öyledir. Benim seni kıskandıracak bir insan olduğumu zannetmezsin ya!

Zehra cevap olarak Fatma'yı kucaklayıp öptü. Fatma bu hali hayra alamet sayarak memnuniyetini söyledi.

Zehra hükümde acele etmemesini ihtarını hemen yapıştırdı.

Zehra — Ben zihnimde kesin karar verdim. Mansur Bey'i hür bırakmayı memleketin menfaatleri bakımından lüzumlu bildiğim için hareketlerini sekteye uğratacak bir durum benim tarafımdan yaratılamaz. Siz de bu hususta bana karşı kesin sözle bağlı olduğunuzdan duygularım hakkında Mansur Bey'e bir şey çıtlatmaktan men edilmiş durumdasınız. Bu takdirde işin başka türlü olması, bir mucizeye kalmıştır. Ben de size açık söyleyeyim: Her ne kadar vesile vermekten kaçmıyorsam da öyle bir mucize zuhur edip birbirimize kavuşacak olursak dünyada kendimi en bahtiyar kadın bileceğimi gizleyemem.

Fakat sözüme iyice dikkat isterim: Birinin aracılığıyla resmen evlenmeye talip olursa, alacağı cevap tek kelimeyle retten başka bir şey olamayacaktır...

Fatma kederli kederli tekrar Zehra'nın yüzüne baktı.

Fatma — Ne garip bir kadınsınız? Hal ve tavrınızı anlayabilmek hangi kula nasip olacak, bilmem ki?..

Zehra'nın bahçeye doğru çevrilmiş olan gözleri Mansur'a tesadüf etti. İçinden bir ses, "Hal ve tavrımı takdire muktedir olan kul, işte oturuyor!" dedi.

Zehra elinde olmayarak kızardı. Bu hali gören Fatma, Zehra'nın baktığı yeri de görerek gülümsedi.

Fatma — Peki! Demek ki şimdi bizim işimiz, mucizenin bir gün evvel zuhurunu, bütün sebeplerin halk edicisi Cenabıhak'tan niyaz etmekten ibaret kaldı?

Zehra cevap vermedi.

*

Zehra'nın İstanbul'da bulunduğu on gün zarfında Mansur hiçbir gece şehirde kalmayıp her gece köşkünde yatmıştır. Halbuki bir gece kalıp, bir başka yere nakletmek hususunda Mehmet Efendi ve Fatma Hanım'la konuşmak istiyordu. Mansur, Emin Paşa'yla geçen konuşmadan sonra, Şeyh Efendi'nin kendisine kırgın olduğunu tahmin ediyordu. Bundan dolayı göç vesilesiyle konaktan ayrılmayı lüzumlu görüyordu.

Hatta bir gün, yeri gelerek durumu Şeyh Efendi'ye söyledi. Lakin Şeyh Efendi kesin olarak kabul etmedi.

Hiç olmazsa senesi gelmeli, düğün yapılıp gitmeliymiş. Ondan evvel buna asla rıza göstermek elinde değilmiş. İsmail Bey, daha kuvvetli olarak ısrar gösterdi. Mansur'dan şimdilik tasavvurundan vazgeçtiğine dair söz aldı.

Cuma günü, saat üç sularında, Mansur köşkte oturup yazı yazıyordu. Kendisinin haberi olmaksızın İsmail Bey gelip yanına oturmuştu.

İsmail — Canım kardeşim, sen hiç yorulmaz mısın? Bu ne olacak? Gündüz yaz, gece yaz... Biraz da nefes almalı, gezip dolaşmalı değil misin?

Mansur — Ne yapalım kardeşim? İşlerim çoktur.

İsmail — Adam sen de! Bu işleri sana bir kimse yüklemiyor ya! Sen kendin çıkarıyorsun.

Mansur — Vicdanım, vazifem yüklüyor, kardeşim. Elde değil.

İsmail — Allah'ı seversen bugün, benim hatırım için olsun, biraz gezmeye çık. Beraber gidelim. Bugün .....'ın meşhur panayır günüdür. Gidelim de gör. Bu kadar çeşit çeşit kıyafette insanlara sen hiçbir yerde tesadüf ettin mi? Anla!

Mansur razı oldu. İkisi birlikte kır atların koşulu olduğu kupa[1] ile panayır yerine gittiler. Gayet süslü giyinmiş İbrahim de arabanın üzerindeydi.

---

1 Dört tekerlekli, kapalı, oturacak yeri arkada olan, genellikle iki kişilik atlı araba.

İki saatten ziyade dolaştılar, önceleri Mansur epey eğlendi. Hakikaten Rumların panayırına eski, yeni her cins kıyafette Rum erkek, kadın geldikten başka, İslam, Ermeni, Frenk aileleri de gelmişlerdi.

Mansur, kendisini karnavalda zannetti. Lakin Mansur'un neşesi yavaş yavaş can sıkıntısına dönüştü. Sebebi de İsmail'di.

İsmail Bey, arabaların içinde gelip geçen Müslüman kadınlarıyla işaretleşmekten geri durmuyordu. Halbuki Mansur bu hususta kendisine kaç kere ihtarda bulunmuştu. Bu halin namus ve itibara yakışmadığını, aile sahibi olmasından dolayı ayıp olduğunu defalarca söylemişken, İsmail'in uslandığı yoktu.

Arabayla dönerken, işaretlerine devam ettiği için Mansur dayanamadı. İsmail Bey'e tekrar bunun münasebetsizliğini söyledi. Hatta bundan dolayı bir daha İsmail Bey'le beraber bir yere gidemeyeceğini ilave etti. Mansur'u hakikaten ağabey yerinde bilen İsmail Bey, kendisini müdafaa etmeye kalkıştı. Lakin müdafaası zayıftı. Güya görülmüş, her gün tekrarlana gelmiş, şehrin ahlakına yerleşmiş bir âdet olduğundan, mübalağalı bir gözle bakmaya değmezmiş...

Mansur daha beter kızdı ve İsmail Bey'in itirazına bakmaksızın hırsından arabanın kapısını açarak yola atladı.

Arabacı İbrahim bunu görmedi. İsmail Bey de Mansur'un inadını bildiği için arabayı durdurmadı. Zaten araba dağ yolundan rıhtım boyuna inmekte olduğundan yalıya az mesafe kalmıştı.

İnişte zapt olunmalarından dolayı hırslanmış bulunan araba beygirleri, düz rıhtıma inip yuların gevşetildiğini görünce oynayarak süratle gitmeye başladılar.

O sırada arabacı İbrahim'in yüzüne dikkat eden bulunsaydı, fevkalade bir hal içinde olduğunu görebilirdi: Benzi uçmuş, gözlerini bir dehşet bürümüştü. Alnı ise mühim bir şeyi halletmekle meşgul gibi buruşmuş bir haldeydi.

İbrahim'in ileriye doğru dikilen gözleri yolun yalı tarafında, kenarda uzanmış olan bir köpeği gördü. Arabayı köpeğin üstüne doğru yanlattırarak yolundan çıkardı.

Rıhtımda gezenler eksik değildiyse de kalabalık yoktu.

Soldaki beygirin bir ayağı köpeğin kuyruğuna bastı. Köpek acı acı bağırarak saldırdı. Yalnız hücuma uğrayan değil, öbür beygir de ürkerek süratlerini arttırdılar. İbrahim güya atları zapt etmek üzere dizgini çektiği vakit, telaşından sol elindekini kazayla düşürmüş gibi yalnız sağ elindekini çekiverince sağdaki beygir geriledi, araba denize doğru döndü.

İbrahim bir kamçı salladı. Kamçının ucu da sağdakine rastlayacağı yerde soldakine tesadüf ederek, araba süratle denize doğru hareket etti.

Bu hali uzaktan gören geziciler, dehşetlerinden donakaldılar:

"Tutun! Tutun!" sesleri işitildi.

Heyhat! Kim tutacak?

Tutacak olan İbrahim, güya kendini kaybederek arabadan aşağıya attı ve güya ezilmiş gibi bir müddet yerden kımıldanmadı.

Araba doğru denize gidiyordu.

Sağda koşulu olan cins hayvan rıhtımın kenarına varınca tehlikeyi hissederek bütün kuvvetiyle yana yüklendi ve arkadaşını denizle aynı hizada bir vaziyete getirdi.

Rıhtımın düzgün taşları üzerinde kaymakta olan ayakları yarı boşta, yarı rıhtımda olarak birkaç adım daha attı.

Tam bu sıradaydı ki arabanın arka tekerleği kurtulup boşa gitti.

Hızlıca araba devrildiği esnada sağdaki beygirin bir ayağı boşa giderek düştü.

Arabanın tekerlekleri havalandı.

Önce araba, sonra sağdaki, onun arkasından soldaki beygir olmak üzere hep birden denize uçtular!

Herkesin göğsünden acı ve müthiş bir feryat çıktı! Birkaç kadın bayıldı, düştü.

Herkes vaka yerine koşuştu. Deniz derin, akıntı şiddetliydi. Felaketin ufak bir kalıntısı bile göze gözükmedi.

Onun gibi nicelerini yutmuş olan obur deniz, arabası, atlarıyla beraber biçare İsmail Bey'i de yaladı, yuttu!..

*

Üzgün, düşünceli bir halde gelen Mansur rıhtım boyuna çıkmıştı. Rıhtımdaki gürültüden, kalabalıktan habersiz olarak yola devam ediyordu. Çünkü başını önüne eğmiş, sanki yere bakarak gidiyordu. Birden gözüne, yere serilmiş bir kadın ile ona yardım etmeye çalışan iki erkek ilişti.

Doktorluk vazifesi kendisini uyandırdı. Süratle kadının yanına giderek durumu anladı.

Baygın kadın için gerekli şeyleri yapmazdan önce, arabanın denize düştüğü haberi kulağına çarpmamıştı. Lakin işini bitirdikten sonra sordu. Dinlerken gözüne, beti benzi kül olmuş, titremekte bulunan İbrahim ilişti! Birden bir ıstırap ve dehşet çığlığı attı. Yıldırım hızıyla üzerine giderek İbrahim'in yakasından tuttu ve "İsmail Bey nerede?" diye haykırdı.

Lakin dehşetin büyüğü İbrahim'de görülmeli!

Mansur'u gören İbrahim, gözleri fırlamış olduğu halde haykırarak bir kere silkindi, Mansur'un elinden kurtuldu, kaçmaya başladı. Mansur arkasından yetişerek tekrar yakaladı.

İbrahim'de söz söyleyecek hal kalmamıştı. Çünkü İbrahim işlediği cinayetten zaten mustarip olduktan başka, hâlâ arabanın içinde olduğunu zannettiği Mansur'un karşısına gelip yakasına sarılmasından dolayı kendini büsbütün kaybetmişti.

İbrahim'i Mansur'un elinden kurtaranlar, kısaca vakayı anlattılar.

Mansur karakola uğradı. Aldığı zaptiyenin yardımıyla bütün kayıkçıları toplayıp denize saldırdı. Kendisi de vaka yerinden açılarak akşama kadar denize sarkmış bir halde dolaştıysa da bir iz görülemedi.

Gece kendisini yalıya getirdikleri vakit, tedaviye muhtaç olacak derecede hastaydıysa da kendisinden daha muhtaç olanların bulunması, onu gayrete getirdi. Hanımefendi, gelin hanım, Sabiha Hanım, birçok cariye bayılmıştı. Hanımefendi'yi hâlâ kendine getirememişlerdi.

Bir haftadan fazla bir zamandır Mansur, hem kendisiyle uğraşıyor, hem de yalıdakileri tedavi ediyordu. En ziyade kendisine telaş veren ertesi gün gelip matemlilere katılmış bulunan Zehra oldu. Zehra'nın bu ikinci sarsılması beyin hummasına çevirdi.

Zavallı kızcağız!.. On beş günden ziyade hayat ile ölüm arasında kaldı. Mehmet Efendi'yle Fatma gece gündüz yalıdan ayrılamadılar. Mansur'un ısrarı üzerine her gün Doktor Lakur da gelip üçü birlikte konsültasyon yaparlardı.

Zehra, hastalığının şiddetli zamanında pek çok sayıklardı. Mehmet Efendi, büyük bir şaşkınlıkla, hep Mansur üzerinde düşüncesinin döndüğünü görerek kız kardeşini sorguya çekti ve hal ve keyfiyeti anladı.

Mehmet Efendi — Günahtır, ayıptır! Sen hayvan gibi şimdiye kadar ne durdun? Niçin bana haber vermedin? Ben işi çoktan bitirirdim.

Fatma, Zehra'nın düşüncelerini, kendisinden alınan sözü anlattı. Mehmet Efendi, derin bir hayret ve muhabbetle ölüm halinde yatan Zehra'nın yüzüne baktı. Bu halde yine güzelliği göze çarpıyordu.

Mehmet Efendi — Seni biraz yontabildim diyerek iftihar ediyordum. Mansur'un önünde bile gururuma hizmet etmek istedim. Ne kadar aldanmışım. Budala ben!

Mehmet Efendi kendi kendini azarlıyordu. Fatma yüreğindeki ağırlığı unutarak tebessüm etmekten kendini alamadı.

*

Başına gelen felaketten sonra Şeyh Efendi Hazretleri'ne yalı dar gelmeye başladı. Güç halde hastaların ayağa kalkmasına kadar durabildi. Zehra gezinecek hale gelir gelmez hemen İstanbul'a, konağa nakletti.

Mansur yalıdan doğru kendi evine, yani Mehmet Efendi'nin yanına tamamen yerleşmek için bir daha müsaade istedi. Şeyh Efendi, canının sıkıldığını gizlemeksizin, teselliye muhtaç olduğu böyle bir zamanda kendisini terk etmek isteyişinin insanlığa bile aykırı olduğunu anlatarak Mansur'u sükûta mecbur etti.

Şeyh Efendi bozulmuş, erimişti. Hanımefendi hayat ile ölüm arasındaydı. Sabiha Hanım'ın düğünü süresiz geriye bırakılmıştı.

Bir gün evvel kavuşmak hatırı için olmasa bile başka bir zorlayıcı kuvvet, Sabiha Hanım'ı düğünün bir an önce yapılmasına mecbur ettiğinden, kendi kederinden ortalığın kederini unutacak bir hale gelmişti. Sabiha Hanım kendisine karşı son zamanlarda pek mütevazı, nazik davranan Müzeyyen Hanım vasıtasıyla durumu Raşit Efendi'ye duyurmak zorunda kaldı.

Müzeyyen Hanım, önce etrafın kederine içinden gelerek gerçekten ortak olduysa da kendisiyle yalnız kalınca, "İşimiz yoluna giriyor, yüzlerimizin güleceği zaman yaklaşıyor!" diyen ağabeyinin telkinleriyle ne olduğunu pek de anlamaksızın gizli bir memnuniyete kapılmıştı.

Raşit Efendi içinden pek memnun ve sevinçliydi. Hele Sabiha Hanım'ın mektubundan sonra, "İş benim hazırladığımdan daha âlâ olarak pişiyor!" diyerek oynamıştı.

En ziyade memnuniyetini uyandıran mesele düğünün geri bırakılması hususuydu. Sabiha Hanım ilaca muhtaç olacak, Raşit Efendi ilaçları hazırlayacaktı.

"İhtiyar herif birinci felakete tahammül ettiyse de, bakalım ikincisini nasıl karşılayacak? Artık kalabalık etmeyip gitse kendisi için daha iyi olurdu!"

İşte Raşit Efendi, zihninden bu düşünceleri geçiriyordu.

Bir gün Raşit Efendi Fener'e indi. Eskiden bildiği bir eczacı çırağının yanına oturdu. Gizlice konuşmaya koyuldu.

Eczacı iyi bir mal değildi. Zaten Raşit Efendi kendisine göre adam seçmekte ustaydı.

Raşit Efendi, üzüntülü bir halde, uydurmuş olduğu masalı anlattı. Kızı varmış, kazaya uğramış, namusunu korumak için harekete geçmeye mecburmuş. Sırrını saklayacağından emin olduğu için kendisine başvuruyormuş. Doktora müracaata cesaret edememiş. Fazla olarak bunun için vereceği elli liranın yabancıya gitmesini istememiş...

Şimdi Raşit Efendi üç türlü ilaç istiyordu. Biri, biraz sıhhatini bozacak bir tertip olacaktı. Çünkü işi gizlice görebilmek için kızını hasta döşeğine ve doktor ilacına muhtaç edecekti. İkinci ilaç ayıbın temizlenmesine yarayacaktı, üçüncüsü ise şayet ikinci ilacın tesiri olmazsa namusunu kurtarmak için kızını feda etmeye mecbur olacağından o yolda iş görebilmeye yardım edecekti.

Eczacı korktuysa da karşısındaki Raşit Efendi gibi kurnaz bir adam olduğu ve hele arada elli lira gibi bir tahrik vasıtası bulunduğu için korku ve tereddüdü devam edemedi. Yalnız üç gün müsaade istedi.

Üç gün sonra verilen elli liraya karşılık üzerlerinde 1, 2, 3 rakamları bulunan üç ufak hap kutusu alındı.

Bir gün kız kardeşinin yanına giden Raşit Efendi, önceden hazırladığı oyuna göre, kapı aralığına çağrılan Sabiha Hanım'la konuşmaya başladı.

Raşit — Hanım kızım! Babanızı yakında düğün yapılmasına kandırmak mümkün olamadı. Hiddetlendirmeyi göze alarak birkaç kere kendisine söyledimse de fayda etmiyor.

Ah kızım! Çocuksunuz. Nefsinizi zapt edememekten böyle güç şeyler çıkabilir. Bunları siz bilmediğinizden ayıplanamazsanız da işi düzeltmek için akıllıca davranmak lazımdır. Rezalete meydan vermeye gelmez. Hem baba ve annenizi öldürürsünüz, hem de âleme rezil olursunuz. Her neyse, sizi sevdiğim için beş yüz lira vererek Beyoğlu'nda bir doktoru kandırdım. İki türlü ilaç aldım. Biri zararsız surette sizi rahatsızlandırıp yatağa yatmanıza vesile verecektir. O vakit size Mansur Bey'i çağırıp tedavi ettirirler. O sırada öbür ilacı kullanırsınız ki asıl lazım olan odur. Tesiri görülürken dişinizi sıkıp kimseye işi belli etmemek lazımdır.

Bundan dolayı biraz zayıf düşebilirseniz de zaten hasta olduğunuzu bileceklerinden kimse farkına varamaz. Siz de ilerisi için tecrübe sahibi olmuş olursunuz.

İşte ilk evvel kullanacağınız ilaç bunun içindeki haplardır. Altı haptır. Günde üçer taneden iki günde bitirirsiniz. Rahatsızlık hissettiğinizde doktor istersiniz. Baş ağrısından, kesiklikten bahsedersiniz; karnınızdan, midenizden bahsetmezsiniz ki muayeneye kalkışarak bir şey hissetmiş olmasınlar. Öbür hapları sonra size gönderirim.

Sabiha Hanım hap kutusunu alırken, öbür taraftan Nesrin çıkageldi. Sabiha Hanım, Raşit Efendi'ye çekilmesi için işaret etti.

Nesrin kapı aralığına kadar gelerek:

— İçerde biri mi var?

Hap kutusunu alıp saklamış bulunan Sabiha Hanım kapıdan uzaklaştı.

Sabiha — Raşit Efendi içerdeymiş, ben de içeriye girmek üzereydim. Haber verdiler.

Nesrin sesini çıkarmadı. Lakin odaya bakmaktan kendisini alamadı: Ağabey, kardeş yan yana oturup konuşuyorlardı.

Bu dakikada Nesrin'in gözlerinde nefret canlı bir şekil peyda etmiş zannolunurdu.

*

Üç gün sonra Mansur'u Sabiha Hanım'ın odasına götürdüler. Nabzına, diline, başına baktı. Baş ağrısıyla kesikliğe sebep olacak bir hal göremedi. Dilini pek bozuk gördü. Midesini, karnını sordu. Sabiha Hanım Mansur'u hayrette bırakacak bir telaş ve aceleyle midesinde, karnında bir şey olmadığını söyledi.

Mansur maksatlı olarak değil, içinden öyle gelerek dedi ki:

— Bir şey olup olmadığını siz bilemezsiniz hemşire hanım, doktorlar bilir. Onun için biraz bakmak lazımdır.

Sabiha Hanım kesin bir cevapla itiraz etti. Odada Nesrin ile Bilal vardı. Mansur ısrar etmedi, hatta kötü bir zanna kapılmadıysa da hayretini gizleyemedi.

Bir müshil yazdığını söyleyen Mansur'dan, Sabiha Hanım su yahut toz halinde müshil içemeyeceğini bildirerek hap istedi. Mansur da kabul etti.

Nesrin bu "hap" sözünden bir kere sıçradı. Çünkü kapı aralığından "hap" diyerek Raşit Efendi'nin bir şey verdiğini geçen gün görmüştü.

Nesrin gece bir türlü uyuyamadı. Zihni birtakım düşüncelerle dolu olduğu halde bir müddet yatağında yuvarlandı. İçi sıkıldı. Yorganını alarak sofaya çıktı. Zaten Nesrin öteden beri Zehra'nın talebi üzerine odasında yatardı.

Nesrin sofada da uyuyamadı. Gözlerini kapayıp yatıyordu. Lakin zihni ötede beride dolaşıyordu. Tahammülü kalmayarak tekrar odasına gitmeye hazırlandığı bir sıradaydı ki sofa kapısının yavaşça açıldığını hissetti. Gözlerini açıp yattığı yerden baktı: Elinde şamdan olduğu halde Müzeyyen Hanım başını çıkarıp bir kere etrafa bakındı.

Nesrin sofanın öbür başında, minderin üzerindeydi. Şayet birisi dışarıya çıkarsa kendisini görmesin düşüncesiyle baş tarafına bir koltuk çekmişti.

Müzeyyen Hanım, Nesrin'in orada bulunduğunun farkına varamadı. Yavaşça sofaya çıktı. Bir daha bakındı.

Nesrin son derece merak etti. Müzeyyen Hanım'ın yüznumarası bu tarafta değildi. Burada ne işi olabilirdi?

Müzeyyen Hanım üçüncü defa çıkarak etrafa bakınıp dinledikten sonra doğru Sabiha Hanım'ın oda kapısının önüne kadar gidip durdu.

Nesrin'in kalbi helecandan dövünüyordu. Müzeyyen Hanım'ın da kalbi besbelli pek rahat değildi ki göğsü yükselip iniyordu, nefesini güç alıyordu.

Müzeyyen Hanım yine yavaşça kapıyı açıp Sabiha Hanım'ın odasına girdi.

Nesrin yerinden fırladı. Usulca kapıya kadar gitti. Nesrin gidinceye kadar Müzeyyen Hanım, henüz uyumamış olan Sabiha Hanım'a manalı bir şekilde hap kutusunu işaretle, konsolun üzerine bıraktı. Hemen geri döndü. Bıraktığı hap kutusu 3 rakamı yazılı kutuydu.

Nesrin onların işaretleşmelerini görmediği gibi Sabiha Hanım'ın uyanık bulunduğunu da fark etmedi.

Müzeyyen Hanım kapının yanında bulunan Nesrin'i görmeksizin geçerek sofanın ortasına kadar gitmişti. Nesrin kaplan gibi üzerine hücum ederek saçından yakaladı.

Müzeyyen Hanım korkusundan haykırmak istedi. Lakin sesi çıkmadı. Göğsünü çatlatacak gibi zorlayarak hapsoldu, kaldı. Hem şamdan yere düştü, hem de Müzeyyen Hanım, Nesrin'in ayağı altında yuvarlandı.

Nesrin, sönmeksizin şamdandan düşmüş olan mumu yerine yerleştirdi.

Nesrin — Domuz karı! Senin götürüp bıraktığın neydi? Çabuk söyle! Yahut seni iki elimle şurada boğuveririm.

Müzeyyen Hanım'da ses çıkaracak hal yoktu. Korkusundan gözleri fırlamış, ağzı kilitlenmiş bir halde Nesrin'in altında yatıyordu.

Nesrin — Götürüp bıraktığını şimdi alıp bana getireceksin. Yoksa, şimdi bağırıp ev halkını ayağa kaldırırım.

Müzeyyen Hanım sesini çıkarmadan itaat etti. Odaya dönerek konsolun önünden kutuyu aldı. Sabiha Hanım sofada hafif gürültü işitti zannetti. Sormak üzere davranmışken Müzeyyen Hanım sükût işaretini verdi.

Müzeyyen Hanım kutuyu getirip Nesrin'e verdi. Artık ses çıkarılmadığını görünce odasına kadar gidip yatağa düştü. Zangır zangır titreyerek tepinmeye başladı.

Merak eden Sabiha Hanım, yatağından kalkıp konsolun önüne kadar gitti. Müzeyyen Hanım'ın getirip bıraktığı kutuyu gördü. Mansur Bey'in verdiği hap kutusunu bulamadı.

— Ötekini alıp götürmek için gelmiş olmalı. Lakin bana sükût için işaret etti. O ne demek olacak?.. Elbet bir şey olaydı söylerdi.

Sabiha Hanım, hap kutusunu açarak büyücek olan iki haptan birini yuttu. Tekrar yatağına girip yattı...

Nesrin elinde kutu olduğu halde sofanın ortasında put gibi duruyordu. Kutu elini yakıyor, kavuruyor zannetti. Atmaya davrandı. Atamadı.

"Lakin bunu ne yapmalı... Zehra Hanım'a söylesem yine bir azar işiteceğim. Söylemesem... Ne olacak? Ya bunlar fena bir şey yapıyorlarsa?.. Ben seyirci gibi kalacak mıyım?"

Nesrin kesin bir karar vermiş gibi mabeyin dairesine doğru gitti. Hamamın önünden geçerek Mansur'un kapısı önünde durdu. Biraz tereddüt etti. Kapıyı kilitli zannederek yokladı, kapı açılıverdi. Kapının sesinden Mansur uyandı.

Mansur — Kimdir o? Sen misin Nesrin Kalfa? Ne var?

Nesrin — Aman, beyefendi! Telaş etmeyiniz... Bir şey yoktur. Ben vakitsiz sizi rahatsız ederek terbiyesizlik ediyorum. Lakin başka türlüsü elimden gelmedi... Şu kutunun içinde ne olduğunu anlamak, efendilerimizin rahatı ve büyük bir yanlışlığın önüne geçmek için lazımdır. Bunu yapacak sizden başka bir kimse yoktur.

Mansur — Peki kalfa! Çok acele mi?

Nesrin — Evet.

Mansur — Şimdi eczaneye gidip anlayayım mı? Yoksa yarına kalsa mahzur var mı?

Nesrin — Şimdi giderseniz belki şüphelenirler. Yarına kalsın. Lakin beyefendi, ayaklarınızın toprağı olayım, unutmayınız!

Mansur — Unutmam kalfacığım. Lakin sen beni meraklandırıyorsun. Ne var? Ne oldun? Betin benzin kül gibi olmuş.

Nesrin — Beyefendi, şimdilik bir şey diyemem. Affedersiniz, uykunuzu bozdum...

Nesrin gitti. Mansur bir daha uyuyamadı.

Mansur, sabahleyin erkenden kalkıp muayenehanesine gitti. Kutudaki hapların yarısını çıkarıp tahlille meşgul oldu. Bir saat sonra hapların Sabiha Hanım'a verilen müshil olduğunu anladı!

Hiçbiri kullanılmamıştı. Mansur kızardı.

"Bu ne demek? Acaba Nesrin bir şey mi işitti?.. Yoksa Sabiha Hanım hapların yerine başka bir şey mi yuttu?"

Bu düşünce kafasını kurcalarken araba gürültüsü işitildi. Yukarıya çıkan Hasan Ağa, Mansur Bey'i konaktan acele istediklerini haber verdi.

Yolda Mansur'un zihnini meçhul bir korku ve telaş kaplamıştı.

Merdiven başında Şeyh Efendi karşıladı.

Salih Efendi — Aman oğlum, çabuk içeriye gidelim! Kızıma bir şeyler oluyor. Pek merak ediyorum...

Giderken mabeyinde:

Salih Efendi — Hanımım da hasta!.. Bugünlerde çarkım döndü. Cenabıhak hayır eyleye... sözlerini de ilave etti.

Mansur, Sabiha Hanım'ı görür görmez fevkalade telaş gösterdi. Dışarıda bulunan elin tırnakları mosmor olmuştu. Gözleri çukura kaçmış, etrafında siyah çizgiler peyda olmuş, dudakları hem siyahlaşmış, hem de kabuklaşmıştı. Zehirlenme belirtileri meydandaydı. Biraz muayeneden sonra zerre kadar şüphesi kalmadı.

Hemen dışarıya fırladı, arabaya bindi, süratle ilk rastgelen eczaneye kadar gitti. Eczacıya meydan bırakmaksızın beş büyük şişe içindeki ilacı olduğu gibi aldı, yine o süratle konağa döndü. Arabadan inerken cebinden bir kartvizit çıkarıp üzerine Fransızca bir şey yazdı.

— Al şunu, çabuk demin beni gelip aldığın eve götür, verilecek emri bekle, dedi.

Mansur'un daveti üzerine iki arkadaşıyla beraber Mehmet Efendi gelinceye kadar Sabiha Hanım bir iki defa kusmuş, biraz gözlerini açmıştı.

Konsültasyon zehirlendiğini ortaya çıkarmıştı. Lakin ne suretle zehirlendiği anlaşılamamış, hap kutusu konsolun önünden kaybolmuştu. Zehrin ilk tehlikesi geçmiştiyse de bağırsakların, midenin tahribatı doktorları korkutuyordu.

Doktorlardan biri, hanımda hamilelik hali mevcut olduğunu söyledi. Mansur'un yüreğine hançer saplandı. Ağzını açmaması için Mehmet Efendi'ye işaret etti. Aynı doktor eliyle Sabiha Hanım'ın karnını yoklayarak sözünü tekrarladı:

— Zaten bağırsaklarında tahribat vardır. Bazı hanımlarımız çocuk düşürmek için türlü türlü ilaçlar kullanırlar. Korkarım ki öyle bir hal önünde bulunuyoruz. Hanım, Şeyh Efendi'mizin nesidir?

Mansur hemen atılarak, "Gelinidir!" dedi. Mehmet Efendi bir şeyle meşguldü. Galiba işitemedi. Başkaları da farkına varamadılar.

O gün akşam tekrar konsültasyon yapmak üzere bir saat sonra çıkıp gittiler. Mansur yalnız Mehmet Efendi'yi salıvermedi.

Mansur, Mehmet Efendi'yi hastanın odasında bırakıp kendisi odasına çekildi, Nesrin'i çağırttı.

Mansur — Kalfa! Gece sen bana telaş vererek bir kutu hap getirdin. O haplar, dün benim verdiğim müshil ilacıydı. Bir tanesi olsun yutulmamış, duruyordu...

Mansur sözünü bitiremedi. Nesrin haykırdı.

Nesrin — Sizin verdiğiniz ilaç mı? (Göğsünü döverek) Alçak, ahmak ben! Hep kabahat bende oldu...

Mansur — (Telaşlanmaktan kendini alamayarak) Canım, ne oluyorsun? O hapları niçin bana getirdin? Bir şey mi gördün? Bir şeyden mi şüphelendin?

Nesrin tereddüt ettiyse de duramadı, gördüğü her şeyi söyledi.

Mansur hiç kimseye bir şey söylememesini tembih ederek Sabiha Hanım'ın odasına gitti. Hap kutusunu aradı, bulamadı. Dadısı sabahleyin öyle bir kutu gördüğünü ve sonra kutunun kaybolduğunu söyledi. Mansur, selamlığa çıktı. Efendi'ye, kızının tehlikeli surette hasta bulunduğunu, hastalığının da zehirden ileri geldiğini saklayamadı. Fazla olarak, şunun esasını anlamak üzere içerde bazı araştırmalar yapmasına müsaade olunmasını istirham etti.

Mansur — İkinci hanımefendi rahatsızmış, gidip göreceğim.

Salih Efendi — Peki oğlum. Benim gidecek halim yoktur. Bilal'ı çağır da sen kendin git!

Mansur, Müzeyyen Hanım'ı yatakta buldu. Hafif bir tifo belirtileri üzerinde mevcuttu. Bilal Ağa'yı Mehmet Efendi'yi çağırmak için gönderdi.

Mansur — Hanım! Sözü çok uzatmayınız, fayda etmez. Dün akşam Sabiha Hanım'ın odasına götürdüğünüz, bugün

yine aldırdığınız hap kutusunu kimse gelmeden çabuk bana vereceksiniz. Eğer vermemeye kalkışırsanız, biliniz ki hem siz, hem de ağabeyiniz mahvolacaksınız.

Müzeyyen Hanım tereddüt gösterdi. Mansur tehdit ve şiddetten kaçınmadı. Bir dakika sonra hap kutusu iki şiltenin arasından çıktığı gibi, Mansur kutunun Raşit Efendi tarafından getirildiğini de öğrendi!

Mansur çıktıktan sonra Müzeyyen Hanım'ın yanına gelen Raşit Efendi, büyük bir dehşet içinde, akşamdan beri olan biteni öğrenerek hemen dışarıya çıktı.

Bir saat sonra Raşit Efendi, Üsküdar'da, Tophanelioğlu'nda bir bağın kapısını çalmakla meşguldü. Kendisine bir sakallı kapıyı açtı. Lakin dikkatli bakan olsaydı, sakallının Seyis İbrahim olduğunu tanıyabilirdi.

*

Kutunun üstünde, Mansur eczanenin ismini, numarasını bulduğu gibi, muayene ettikten sonra zehrin çeşit ve cinsini de pek güzel anladı. Zehir, zehirlemek maksadıyla hazırlanmıştı.

Mansur, vaktiyle arabacı İbrahim'in kendisini görünce telaş gösterdiği günden itibaren birtakım şüphelere düşmüştü. Raşit Efendi hakkında yaptırdığı tahkikatı pek ağır buldu. Lakin kalbini yaralamamak için Şeyh Efendi'den saklamayı lüzumlu gördü. Bu defaki vaka artık şüphe bırakmadı.

Raşit Efendi, kız kardeşinin çocuğunu tek mirasçı etmek istiyordu.

Dehşetli hakikat!

Mansur şimdi ne yapacak? Amcasına söylemeye gelmez. İhtiyar adam zaten çok sarsılmıştır. Buna artık tahammül edemez.

Raşit Efendi'yi adaletin pençesine vermek mi?..

O hiç olamaz. Amca Efendi ona hiç de dayanamaz.

Fenalığa meydan bırakmak mı?..

Asla!

O halde?..

Gece yarısı olmuştu. Lakin Mansur hâlâ bunları düşünüyordu.

Sabiha Hanım'ın hazım yolu tahribatı artmıştı. Yüzde doksan ümit kesilmişti. Durumu değişmezse iki gün daha yaşayabileceği şüpheliydi.

Akşamüstü hali fenalaşan Müzeyyen Hanım da tehlikeden uzak değildi. O da giderse yalnız Raşit Efendi kalacak.

Mansur işin esasını Efendi'den saklamak için Raşit Efendi'nin hakkından gelmek vazifesinin kendisine düşeceğini kabul ediyordu.

Halbuki Mansur'un Efendi'den saklamak istediği durum, Çamlıca'dan dönen Raşit Efendi tarafından Efendi'ye başka türlü anlatılmıştı. Raşit Efendi mahut konuşmadan beri Mansur'u sevmediğini, daima gözlediğini anlattıktan sonra, Mansur'un Sabiha Hanım'la bağda görüşmekte olduğunu, hatta bir defasında onlar görüşürlerken Zehra Hanım ile Mehmet Efendi'nin kız kardeşi Fatma Hanım'ın da ıhlamur altında bulunduklarını, onları gördüklerini kesin bir ifadeyle söyledi.

Raşit — Kötüye yorduğumdan dolayı af buyurunuz, efendimiz!.. Fakat aklıma geleni size söylemeyip de kime söyleyeceğim? Bendenize öyle geliyor ki münafıkça bir hesap üzerine küçük hanımefendiye zararlı ilaç veren yine odur. Zaten ilaçtan sonra hanımefendiye o hal gelmiş. Bir de efendimiz! Bey merhumla beraber gelirlerken, rıhtıma yaklaşınca sebepsiz yere arabadan indiğini duymuşsunuzdur. Seyisle birlikte olduğunu, seyisi kandırmadığını kim ispat edebilir? Bunlar düşünülecek şeylerdir. Bir de konağa istemeyerek gelişi bütün kurnazlığından, kıskançlığından...

Şimdiye kadar hiddetini zapt etmiş bulunan Salih Efendi, büyük bir şiddetle:

— Herif, edepsizlik ediyorsun! İbn-i Galibler bu gibi alçaklıklar yapabilecek tıynette olamazlar! Çık dışarı, gözüm görmesin! diyerek kovmuştu.

Lakin Şeyh Efendi, Sabiha Hanım ile Mansur'un görüşmekte olduklarına Zehra'nın şahit bulunduğu meselesini merak etti. Doğru Zehra'nın odasına gitti.

Salih Efendi — Kızım! Sabiha ile Mansur Bey'in bağda görüşmekte olduklarını biliyorken bana niye haber vermedin? Mansur Fransa'dan gelmiş bir çocuktur. Memleketin usul ve adabını bilemez. Sabiha da bir çocuktur. Namuslarını korumak için vazifeni yapmalı değil miydin?

Zehra — Amca Efendi! Bunu size kim söyledi? Benim görüştüklerinden haberim yoktur.

Salih Efendi — Söyleyen Raşit Efendi'dir. Hatta sizinle diğer bir kadının, bir gün, ıhlamur altında görüştüklerini seyrettiğinizi ve ses çıkarmadığınızı söyledi.

Zehra — Öyleyse Amca Efendi doğrusunu söyleyeyim: Sabiha Hanım, köşkün içine girip, Mansur Bey'e kendisine varmak istediğini ve Kâzım Bey'e varmak istemediğini söyledi. Mansur, evlenmek fikrinde olmadığını bildirmekle beraber orasının bu gibi şeylerin konuşulacağı yer olmadığını, hatta çabuk çıkmazsa köşkten çıkacağını anlatarak Sabiha Hanım'ı dışarıya çıkardı. Ben de bunun üzerine tekrar Sabiha Hanım'ı mahcup etmek istemedim. Bu halde, bir daha görüşmelerine imkân olmadığına yemin edebilirim.

Hırslanmış bulunan Salih Efendi, akşam, Raşit Efendi'ye haber gönderdiyse de yatmış olduğu için gelemeyeceği haberini alarak dişlerini gıcırdattı.

*

Gece yarısı odasında düşünmekte olan Mansur'un bunların birinden haberi yoktu. Zavallı çocuk! Hep o güç meselenin hal şeklini bulmak için zihnini yoruyordu.

Mansur iki defa, aşağı kattan garip bir ses işitmişken ehemmiyet vermemişti. Fakat ses üçüncü defa olarak duyulunca Mansur kulak kabarttı.

Gece sıcak olduğu için pencerenin birini açık bırakarak yalnız muşamba perdesini indirmişti. Mansur pencerenin önüne gitti dinledi: Dönme dolaptan bir ses geliyordu.

"Bu vakitte dolapta kim olacak? Yoksa kedi mi?"

Fakat bir ufak testere sesi gibi bir şey geliyordu. Bir müd-

det sonra ince bir tahta parçasının kırılmasından çıkan seda gibi bir ses daha geldi.

Bir dakika sonra dönme dolabın mili üzerine ağır bir şey konularak döndürülmüş gibi ince bir ses hâsıl oldu.

Arkasından harem bahçesindeki dolabın kapısı açıldı, dolaptan harem bahçesine bir adam çıktı.

Mehtap zamanıysa da hava bulutlu olduğu için ancak bahçedeki insanı bir karaltı şeklinde gösterecek kadar aydınlık mevcuttu.

Mansur bu adamın hal ve hareketine dikkat ederken dolaptan yine bir gıcırtı geldi. Hemen arkasından, içinden bir adam daha çıkıp berikine katıldı. Yeni gelen "Bir ses falan işittin mi, İbrahim?" dedi. Mansur'un tüyleri ürperdi. Çünkü bu sesin Raşit Efendi'nin sesi olduğunu anladı.

Yavaşça basarak yazıhanesinin önüne gitti, çekmecesinden tabancasını çıkardı. Kapıyı açıp kapadıktan sonra merdivenden aşağıya indi: Merdiven ayağındaki büyük direğe yapışıp durdu.

Bahçedekiler bir pencereyi sürüp Mansur'un bulunduğu merdivenli sofaya girdiler. Mansur yüreği helecan içinde olduğu halde ne yapacaklarını anlayıncaya kadar sabretmeye karar vererek duruyordu.

Biri önde, diğeri arkada olmak üzere yavaşça merdivenden çıktılar. Onların çıkardıkları gürültüden faydalanarak Mansur da arkalarından çıktı, öndeki Mansur'un oda kapısına kadar gitti. Üzerinde aradığı anahtarı iki kere yavaşça çevirdi. Dinledi. Anahtarı çıkarıp kapıdan uzak bir tarafa yere koydu. Tekrar merdiven başına geldi.

Mansur inecekler zannıyla kenara saklandı. Lakin inmediler. İçeriye doğru gittiler. Mansur hemen onları takibe koyuldu.

Sofada bir müddet kaybetti. Lakin bir kapının açıldığını duydu. O tarafa gitti, kulak verdi: Aralıktan öbür harem sofasına doğru gittiklerini işitti.

Mansur'un onları kaybetmesi, birinci sofaya çıktıktan sonra, Müzeyyen Hanım'ın bulunduğu kısma girecekleri-

ni zannederek o tarafa dikkat etmesinden ileriye gelmişti. Şimdi Mansur, daha ziyade merak etti.

"Bu heriflerin maksadı nedir? Yoksa Sabiha Hanım'ı öldürecekler mi?"

İkinci sofaya çıktıktan sonra, öndekiler Zehra Hanım'ın odasına doğru gittiler. Raşit Efendi'nin olduğunu tahmin ettiği ses, "İşte ikisi de bu odadadırlar. İkisinin de işini bitirmeksizin dışarıya çıkarsan ikimizin de bittiğimiz dakikadır. İhtiyatlı davran. İlk rast getireceğin kimse onun boğazını sıkı tut, ses çıkarmasın, sonra vur" dedi. Mansur hiddet ve gazabından sarsıldı.

"Zehra ile Nesrin'i öldürmek istiyorlar! Niçin? Nesrin'i neyse, yoksa Zehra da sırlarını öğrenmiş mi? Belki Nesrin arada vasıtadır, işi beceren mutlaka Zehra olacaktır!"

Mansur bunları düşünürken heriflerden biri yanından geçerek geldiği tarafa doğru gitti. Mansur arkasından gitmeyi hatırına bile getirmedi. Çünkü kafası yalnız Zehra'nın kapısı önündekiyle meşguldü.

O aralık Zehra'nın kapısı pek yavaş olarak açıldı. Mansur odadan taşan kandil ışığı sayesinde girenin uzunca sakallı, bilmediği bir adam olduğunu gördü.

Hemen arkasından kapıya kadar gitti.

Odanın içi aydınlıktı. Karyolanın cibinliği inmişti, içinde biri olup olmadığı fark olunamıyordu. Lakin kapıya yakın yerde yatan Nesrin Kalfa'nın yüzü seçiliyordu.

Giren adam kuşağını karıştırdı. Uzun bir kama çıkardı. Birden sol elini Nesrin'in boğazına bastırarak, bıçaklı elini vurmak üzere yukarı kaldırdı. Nesrin kolları, ayakları elektrik çarpmış gibi hızla kımıldandıysa da ses çıkmadı. Çünkü el boğazını iyice yakalamıştı.

Tam bu sırada karyolanın cibinliği açıldı. İçinden Zehra'nın başı çıktı. Rüya görüyorum zannetmiş olmalı ki bir iki kere gözlerini ovuşturdu, yine baktı.

Zihninde bir karar vermesine meydan kalmadı.

Katil elindeki kamayı Nesrin'in göğsüne saplamak kastıyla şiddetle aşağı indirmek istedi. El kımıldanmadı. Mansur'un eli demir kilit gibi bileğini sıkmıştı.

Herif aşırı heyecanından farkına varamadı. Tekrar davrandı. Yine eli kımıldamadı.

Dehşetinden arkasına doğru döndü:

Sağ elinde üst tetiği kalkmış tabanca bulunduğu halde, sol eliyle kendi bileğini yakalamış Mansur'u gördü!

Dimdik doğrulmuş, azim ve şiddet saçan gözlerini dikmiş, heykel gibi duruyordu!

Herif bir kere domuz gibi homurdandı, dişlerini gıcırdattı. Lakin elindeki kamayı yere düşürdü.

Mansur herifi tanıdı!

Mansur — Demek ki alçaklıklarınız, arabayı denize düşürmekle bitmemiş? Daha başkalarını da öldürerek mirasa ortak bırakmamak lazımmış? Öyle mi hain? Şimdi beraber gelen arkadaşın da cinayet ortağın olan Raşit değil mi?

İbrahim titriyordu. Kıpkırmızı olmuş hain gözleri bir kurtuluş kapısı arayarak etrafa bakınıyordu.

Zehra Hanım, bağırmak üzere davranmışken Mansur sükût işaretini verdi. Kapıyı kapamasını söyledikten sonra sürükleyerek İbrahim'i dışarıya çıkardı.

Sofanın penceresi açıktı. İbrahim gözünü açık pencereye dikmekteydi. Mansur'un gözleri parladı. Gayriihtiyari elini gevşetti.

İbrahim şiddetle silkinerek kurtuldu. Mansur tekrar tutmak üzere davrandı. Merdivenden binanın üst katına çıkmış olduğunu unutmuş bulunan İbrahim açık gördüğü pencereden hızla kendisini dışarıya attı!

Yüksekten bir un çuvalının düşmesinden çıkan gürültü gibi bir ses işitildi. Başka bir ses çıkmadı.

Mansur da gidip arkasından bakmadı.

Mansur vakit kaybetmeden Zehra'nın odasına döndü. Zehra karyolasından aşağıya inip Mansur'un arkasından çıkmaya hazırlanmıştı. Yastık örtüsü başını, boynunu, göğsünün bir kısmını örtmüştü. Lakin geceliği içindeki vücudunun tenasübünü, dizlerini, ayaklarını örten bir şey yoktu. Onlara bakıp hayran olacak bir kimse de yoktu. Zira Mansur yana bakarak:

— Herif kendiliğinden hak ettiği cezayı buldu. Bir herif daha var. Onu arayacağım. Nesrin Kalfa ayıldığı vakit sesini çıkarmasın. İşin icabı odur. Siz onu yatıştırmaya gayret ediniz! dedi. Döndü, yürüdü.

Zehra — Mansur, Mansur! Mansur Beyefendi! Kendinizi gözetiniz! Aşkım namına olarak size ant veriyorum, vücudunuzu sakınınız!

Galiba Mansur, bu güzel hitabı işitmemiş olmalıdır ki giderken duraksamadı bile...

Mansur henüz ikinci sofaya çıkmaya muvaffak olamamıştı. Burnuna gaz kokusuyla karışık bir duman geldi. Hemen arkasından da "Aman! Yetişiniz! Tutuştuk, yanıyoruz!" diye iç parçalayıcı bir çığlık geldi. Mansur koşarak sese doğru gitti.

Harem sofasının perdeleri, kornişleri yanıyordu. Mansur söndürmek üzere koşarken ateşin tavanı sardığını gördü. Söndürmekten ümit keserek acele Efendi'nin, Hanımefendi'nin, Sabiha Hanım'ın oda kapılarına giderek hepsini uyandırdı. Sabiha Hanım'ın odasında nöbet bekleyen Mehmet Efendi'ye, dışarıdan uşaklar gelinceye kadar hanımın yorganlara güzelce sarılmasını tembih etti.

Selamlığa koştu. Kütüphane kapısını devirerek sofayı, merdiveni, aşağı katı buldu. Uşakları ayağa kaldırdı. Bilal ile dört kişiye, doğru Sabiha Hanım'ın odasına gitmelerini, geri kalanların da Efendi'nin işaretini beklemelerini emretti.

Kendisi selamlık sofasından kendi odasına gitmek üzere sofanın kapısından gireceği sırada içerisini ateş içinde gördü: Bütün aralığın döşeme tahtalarıyla ahşaptan olan kendi odasının bölmeleri ateş almıştı.

Bütün aralığın, merdivenin, kendi oda kapısının birden tutuşması, ancak boydan boya gazın dökülmesinden ileri gelebilirdi.

O sırada kapısının Raşit Efendi tarafından kilitlendiğini hatırladı.

"Herif beni diri diri yakmak istemiş!"

Mansur, odasına gidip kendisince mühim olan defterlerle evrakı kurtarmak üzere buraya geldiğini düşündü.

Aralık, açılmış ejder ağzı gibi alevler saçıyordu.

"Gidersem haine hizmet etmiş olmaz mıyım?"

"Gitmezsem benim defterlerim, evrakım yanacak!.." Hiç tereddütsüz içeriye daldı. Ateşle duman arasında, güç halde odanın kapısını buldu. Kapının bir kanadı, rezeleri tarafından bir hayli yanmış olduğundan tekmesine dayanamadı. Duman içinde bulunan odada, boğulmak tehlikesini göze alarak yazıhanesine kadar gitti. Bereket versin ki dışarının ateşi biraz aydınlık vererek aradığının bulunmasına yardım ediyordu. Lakin başı dönerek kendisini kaybetmek derecesine gelmiş olduğundan alacağının hepsini alıp almadığını kestirememeksizin dışarıya fırladı.

Sıcaklık yüzünü, ellerini yakıyor, duman göğsünü, nefesini tıkıyordu. Ayağının altındaki tahtalar sallanarak çatırdıyordu.

Aman, gayret Mansur! Gayret!

Başı döndü, vücudu sallandı. Gözleri kapıyı aradı. Kapı zannettiğinden pek uzak kalmıştı!

Gözü karardı...

"Tatlı hülyalarım, teşebbüslerim!.. Sizi başka bir ideal sahibine emanet ederim!

"Zehra, Zehra!.. Elveda!"

Şu müthiş anda, kapıdan çıkarken, bu akşam Zehra'dan işittiğini zannettiği, sonra da kendisinin öyle zannetmiş olduğuna hükmettiği:

"Mansur, aşkım namına olarak, vücudunuzu sakınınız!" hitabı perişan zihnine geldi.

"Yarabbi! Senin lütfuna sığındım!" diyerek son bir hamle daha etti.

Beş on adım ileriye gitti. Ayağı bir şeye takıldı, düştü...

Ayağı sofa kapısının eşiğine takılmıştı. Düştüğü vakit vücudu, henüz tutuşmamış bulunan sofaya yuvarlanmıştı. Ayağa kalktığı anda, Ali koşarak kendisine doğru geliyordu.

Mansur — Ali! Bu kâğıtları, kitapları al! Bir yaprağını kaybetmeksizin bizim muayenehaneye götür! Sabiha Hanım'ı çıkardılar mı?

Ali — Evet efendim, Ahmet Paşa'nın konağına götürdü-

ler. Efendi ile büyük hanımefendi de beraber gittiler, Doktor Mehmet Efendi de gitti. Zehra Hanım ile Nesrin Kalfa arabayla Mehmet Efendi'nin evine gittiler.

Mansur — Hasta olan hanımefendi ile çocuğu?

Ali — Çocuğu çıkarırlarken gördüm. Hanımefendiyi göremedim.

Bu sırada Bilal koşarak geldi.

Bilal — Aman! İkinci hanımefendi daha çıkmamış. Allah rızası için geliniz, kurtarınız!

Kimse cesaret edemiyordu. Mansur süratle yürüdü. Mansur'u gören ağalar ve dışarıdan gelenlerden birkaç kişi duman içine daldılar.

Dışarıda kalanların yürekleri buz kesildi. Dehşetlerinden nefeslerini tuttular.

Bir dakika geçmemişti ki Mansur'un kucağında yorgana sarılmış ağır bir şey çıkarıldı.

Bu aralık Raşit Efendi'nin sesi geldi.

Raşit — Hemşirem hanımefendi henüz çıkmamışlarmış! Eşek gibi ne duruyorsunuz? Girsenize! Diri diri insanın yanmasına bakmaktan utanmaz mısınız? Allah'tan korkmaz mısınız?

Bir ses — Ağabeyi değil misin? Sen git de çıkarsana!

Raşit Efendi bu sesi, Mansur'un sesine benzetti, yorgana sarılan yük altında bulunan Mansur'un içerden çıkmakta olduğunu gördü! Yorganın ötesi berisi tutuşmuştu. Bazı kimseler de söndürmekle meşguldüler.

Mansur gözünü dikerek Raşit Efendi'nin üzerine doğru gidiyor, Raşit Efendi ise titreyerek geri geri çekiliyordu. Mansur yetişti.

Mansur — Al, işte kız kardeşin! Al da evine götür. Sakın bir daha geri getirme! Sen de hak ettiğini benden alacaksın! Hesabın tamam olsun. Dikkatli bulun ki... Zira fazla yahut noksandan hoşlanmam!

Raşit Efendi kendini kaybetmiş bir alık gibi durmadan gözkapaklarını indirip kaldırmakta, ne yapacağını şaşırıp

durmaktaydı. Mansur'un uzatmakta olduğu yorganla içindekini almak üzere davranmayı akıl edemiyordu.

Nasıl akıl etsin ki? Bunca cinayetler, bunca hıyanetler hep boşuna gitmişti. İlk evvel ortadan kaldırmak istediği ve yanıp kül olmuş olduğuna şüphe etmediği Mansur, intikam memuru gibi önüne dikilip tehdit ederek hesap isteyeceğini söylüyordu!

Bu kabil mi? Acaba telaşından aldanmıyor mu? Karşısındaki hakikaten Mansur mu yoksa yalnız hayali mi?

Raşit Efendi bir daha yüzüne bakmak üzere gözlerini Mansur'un gözleri hizasına doğru kaldırdı. Gözleri karşılaştı. Raşit Efendi sendeleyerek iki adım kadar geri çekildi! Çünkü Mansur'un gözleri ateşten iki ok gibi ciğerlerine saplandı zannetti...

Kız kardeşi kadar yardıma muhtaç olmuş bulunan Raşit Efendi de onunla birlikte evine götürüldü...

Bir saat sonra Mansur karşı bahçeden ayrılıp giderken koca konak yanmış, yıkılmıştı. Yalnız taş bölük ortada dehşet verici vakaların kasvetli bir habercisi gibi yarı kararmış, yarı kızarmış, yarı yıkılmış hazin bir halde ateşler içinde dikilmiş duruyordu!

11

Hesabın Sonu

Yangını söndürmek üzere gelen tulumbacılardan, harem bahçesine girmiş olan Kadı Çeşmesi'nin tulumba takımı, ateşin aydınlığı sayesinde, yerde siyah bir şey görüp kaldırdılar. Kaldırdıkları bir torba kemik olmuş insan cesediydi. Yattığı yer boylu boyunca kan içindeydi.

Yalnız uzun sakalına bir şey olmamıştı. Kendisini kimse tanıyamadı. Yalnız Bilal Ağa, "Sakalı olmasaydı, bizim eski Seyis İbrahim diyecektim," dedi.

Halbuki İbrahim izin verildiği günden beri gözükmemiş olduğundan, Mansur ile Raşit Efendi'den başka bir kimse buna ihtimal vermedi.

Sabiha Hanım bu üçüncü sarsılmaya dayanamadı; götürüldüğü Ahmet Paşa'nın evinde, felaketinin sebebi olan Kâzım Bey'le bir çatı altında sabahı edemedi.

Zengin, itibarlı, güzel, yaratılıştan ahlaklı bu kızcağız sırf terbiye noksanının kurbanı olarak müthiş azaplar içinde gitti, mahvoldu. Benzerlerine ibret verici bir güzel ihtardan başka bir şey bırakmadı!

Müzeyyen Hanım ancak üç gün fazla yaşayabildi. Raşit Efendi'nin kör aleti olan bu bedbaht, ciğerparesini sıhhat ve selamet içinde bırakıp gitmek tesellisine bile kavuşamadı, çünkü vefatından bir gün evvel çocuğu şiddetli bir kuşpalazı hastalığına tutulup doktorlara ümit kestirmişti.

O müthiş vakadan on iki gün sonra asıl karısını son mekânına göndermekte bulunan Şeyh Efendi, mezarlığa kadar uğurlamaya bile muktedir olamadı. Çünkü sol tarafına felç inmiş olduğu için sessiz sedasız, bir köşede yalnız başına oturmaya mahkûm olmuştu.

Koca adam! Üst üste gelen müthiş vakalardan ziyade bu vakaların Mansur'un rızasına aykırı olarak, kendisine ifşa olunan sebeplerinden ve girişilen tertiplerden dolayı müteessir olmuştu.

Dünyada yalnız bir arzusu kalmıştı. O da Raşit Efendi'yi adaletin pençesine teslim ile hak ettiği cezanın verildiğini görmekti. Lakin Mansur buna karşı çıktı. Çünkü bu takdirde çamuru örten perdeyi kaldırıp resmen bütün aileyi âlemin hayret ve dehşetle açılmış gözleri önüne koymak icap edecekti. Mansur yalnız geride kalanların temiz isimlerini dedikodudan korumak değil, ölmüşlerin ruhlarını huzura kavuşturmak için müthiş vakaların gizlilik perdesi altında kalmasını uygun görerek sözünde ısrar ediyordu. Şeyh Efendi de sonunda kendisine hak verdi.

Gedikpaşa civarında münasip bir konak kiralanarak Salih Efendi ile üç hafta önce İstanbul'un en bahtiyarlarından olan ailesinin zavallı artıkları oraya nakledildi. Mansur da Şeyh Efendi'nin ricasına lüzum bırakmaksızın eşyasının bir kısmını konağa götürerek yerleşti. Yalnız vazife ve mesleği dolayısıyla evine gider, akşam erkence dönerdi. Herkeste kederli, sessiz bir hal ve dinlenme ihtiyacı vardı.

Hatta Mansur bir kere olsun, evinde mabeyin odasına gidip Fatma'yla konuşmamış, Zehra'nın hatırını sormamıştı.

Gidip gelenden baş alınamayan konağa da eski devamlı ziyaretçilerden bir kimsenin uğradığı yoktu.

Mansur'un bir telaşı, bir rahatsızlığı vardı. Uşağı Ali, her akşam, sabah gizlice sorguya çekilirdi. Arkasından Mansur'un yüzüne sanki bir duman çökerdi.

Vakadan on üç gün sonra, gündüzün saat sekizinde, Mansur muayenehanesinde işiyle meşgulken kan ter içinde bulunan Ali içeriye girerek:

— Efendim, şimdi geldi, evine girdi! dedi.

Mansur'un benzi uçtu. Çabuk arabasını istedi. Elindeki işi bırakıp bir dolaba gitti, içinden bir şey çıkarıp cebine koydu.

Araba gelir gelmez hemen kendisini içine attı. Ali'ye seslenerek:

— Akşam geç kalırsam merak etmesinler. Yemeğe de beklemesinler! dedi.

Arabacıya Fatih'e, eski konağa doğru süratle gitmesini emretti.

Mansur, konağın arsasına gelince indi. Arabayı yalnız bırakıp karşısındaki mahallenin içine girdi. Raşit Efendi'nin evi önünde durdu: Kapısını açık buldu. Mansur fevkalade bir helecan içindeydi. Merdiven ayağı sandıklar ve yataklarla dolmuştu. Üç dört hamal da durmadan yukarı kattan eşya indiriyorlardı.

Mansur — Efendi burada mı?

Hamal — Yukarıda.

Mansur yukarıya çıktı. Sofada kimse yoktu. Odanın birine girdi. Perdeleri inmiş, döşemesi, eşyası toplanıp çıkarılmış, yüklüklerin kanatları açılmıştı. Odada da kimseyi bulamadı. Mansur büyük bir telaşla öbür odaya girerken birden durdu. Gözlerinde nefret, dudaklarında müthiş bir tebessüm belirdi.

Raşit Efendi gelenden habersiz olarak dolaptan ufak tefek eşya çıkarmakla meşguldü!

Raşit Efendi değişmiş, zayıflamış, benzi uçmuş bir halde, ümitsizcesine meçhul birtakım fikirlere dalmış gibi görünüyordu. Vücudunun bazı uzuvlarının arada sırada durup dururken ürpermekte olduğuna bakılırsa bir korkuya kapılmış bulunduğu tahmin olunabilirdi.

Mansur — Çoktan beri görüşemedikse de kabahat bende değildi!

Tanıdığı, fakat en ziyade işitmekten korktuğu bu ses Raşit Efendi'yi yukardan aşağıya kadar sarstı. Güya faydası varmış gibi bir müddet dönüp bakmadı. Ses tekrarlanmadığından aldandığını sanarak başını çevirdi.

Sanki her zamankinden ziyade yükselmiş, bir hak ve adalet memuru ziyasıyla nurlanmış olan Mansur, ellerini göğsüne kavuşturmuş, kesin karar verdiğini gösteren gözlerini kendi üzerine dikmiş bir halde karşısında duruyordu!

Raşit — Benden ne istiyorsunuz? Burada ne işiniz var?

Mansur — Hesabımızı görecek değil miydik?

Raşit — Benim size verilecek hesabım yoktur. Burası benim evimdir. Girmeye hakkınız yoktur. Çıkınız!

Mansur ağır bir hakaret ve alay ifadesiyle bir kere tepesinden tırnağına kadar süzdü.

Mansur — Kendini hâlâ emir verecek yüze sahip mi biliyorsun, melun?

Raşit Efendi söz söylemeye davrandı. Mansur meydan vermedi.

Mansur — Sözü uzatmaya hacet yoktur. Ben bekleyebilirim. İşini bitir. Eşyayı nereye göndereceksen gönder. Zaten biz de beraber çıkacağız.

Raşit — Benim işim var. Ben bir yere gidemem.

Mansur — Gideceksin. Beni zora yahut zaptiye çağırmaya mecbur etmek işine gelmez. Hesabımız da bir iştir, önce onu bitirelim.

Raşit Efendi eliyle dolapta bir şey aramakla beraber tereddüt eder gibiydi.

Mansur cebinden tabancasını çıkardı.

Raşit Efendi iki adım çekilerek duvara dayandı. Korkusundan yerinden fırlamış olan gözlerini haince Mansur'a dikti.

Mansur — Karşı koymak kâr etmez, dedim ya! Arabacı İbrahim, Fener'deki eczacı ve kız kardeşinle yaptığın bütün alçaklıklarını tamamen biliyorum. Hatta dönme dolaptan İbrahim'le beraber çıktığın vakit ben oradaydım. Odamın anahtarını iki kere çevirdikten sonra Zehra Hanım'ın odasına kadar İbrahim'i götürdüğün vakit ben de beraberdim. Daha söyleyeyim mi?

Raşit Efendi titreyerek köşeye büzülmüştü. Cevap verecek hali yoktu.

Mansur söze devam etti:

— Böyle delillerim elde iken, ilk karşı koyman, ilk itaatsizliğin üzerine şunun bir kurşununu beynine oturtmaktan korkmayacağımı bil de nafile yere karşı koymaya kalkma, çabuk işini bitir. Zaten uzakça bir yere gideceğiz!

Mansur tabancasını cebine attı, bir sandalye üzerine oturdu. Raşit Efendi titreyerek işine devam etti. Yalnız bir defa, "Nereye gideceğiz?" diyerek sormaya cesaret etmişti. Mansur da üzülüyormuş gibi gülümseyerek, "Zaptiye karakoluna değil, korkma!" cevabıyla karşılık verdi.

Raşit Efendi'nin bu cevaptan teselli bulacağı yerde daha beter bir yer olduğunu tahmin ederek telaşı arttı.

Raşit Efendi'nin işi bir saat kadar sürdü. Eşya bir öküz arabasına yüklenip Raşit Efendi'nin gizlice arabacıya tarif ettiği yere doğru hareket ettikten sonra, Mansur hesabı görülüp giden hamallardan birine bir çeyrek atıp arabasını kapının önüne getirmesini tembih etti.

Araba geldi. Mansur gözüyle işaret ederek önde yürüdü. Raşit Efendi bir daha tereddüt göstermek istedi. Lakin dönüp yüzüne bakmış olan Mansur tereddüt ve karşı koymanın devamına meydan bırakmadı.

Araba doğru Sirkeci iskelesine gidip durdu. Mansur, iki çifte kayık gelip yanaştıktan sonra Raşit Efendi'nin kolundan tutarak arabadan çıkardı. Beraber kayığa bindiler.

Mansur — .... köyüne. Biraz gayret etmeli!

Raşit Efendi bir kere yerinden sıçradı. Mansur kolundan tutup oturttu ve gizlice rahat oturmasını söyledi.

Mansur gerek arabadan inerken, gerek şimdi Raşit Efendi'nin titremekte olduğunu anladı. Oturduğu yerde bile dizlerinin titrediği hissolunuyordu.

Hakikaten Raşit Efendi anlaşılmaz bir dehşete tutuldu. Mansur kendisini yalıya götürüyordu. Yalıda ne yapacak? Yoksa Efendi de orada mı? Aleyhine bir dolap mı hazırlanmış?..

Yalıya girdikleri vakit saat dokuza gelmişti. Bahçıvan Yuvan selamlık odasının lambasını yaktı. Bir emirleri olup

olmadığını sordu, Mansur'dan "Hayır!" cevabını alınca çıktı, odasına gitti.

Bir çeyrek kadar sessiz kaldılar. Mansur sanki bir şey bekliyormuş gibi ikide birde dışarıya, denize, havaya bakmaktaydı.

Raşit Efendi ise sesini çıkarmaya cüret edemiyordu. O da bir şeyi bekliyordu. Ama iki bekleyiş arasında çok büyük bir fark vardı. Mansur neyi beklediğini bilerek bir hâkim, bir amir tavrındaydı. Raşit Efendi ise idama mahkûm olmuş cani gibi sanki darağacına ne vakit götüreceklerini düşünüyordu.

Mansur sükûta nihayet verdi.

Mansur — Raşit! Ailemize akraba olmazdan önceki aşağılık işlerin de pek çoksa da onların hesabını Allah'a bırakırım. Bize geldikten sonra işlemeye cüret ettiğin cinayetleri birer birer hatırlasana!

Birtakım dolaplarla kız kardeşini Efendi'ye vererek ailenin rahat ve dirliğini mahvettin!

Bu elvermiyormuş gibi Efendi'nin mirasına göz dikerek çocuklarıyla beraber Efendi'yi yok etmek istedin!

Sivas hapishanesinden kurtardığın bir caniyi içimize sokarak onu İsmail Bey gibi bir masumun denize atılması için alet olarak kullandın!

Aracılık ederek ailenin namusuna tecavüz ettirdin ve olanlar olduktan sonra onun feci neticesini iblisçesine, kendi menfaatine kullanarak ırzına tecavüz ettirdiğin bir Müslüman kızını zehirletip işini bitirdin.

Zehra Hanım ile beni de, konmak istediğin mirasta kendine iki rakip gibi görerek, hem bizi mahvetmek, hem de tesadüfen sırlarını öğrenmiş olan Nesrin Kalfa'yı öldürmek ve yakmak üzere dönme dolaptan İbrahim'le beraber hareme girdin ve alçakça maksadına erişmek kastıyla konağı ateşe verdin!

Yine bu maksatla daha bir iki canın yanmasına sebep olduktan başka, velinimetin bulunan Efendi'yi de felçli bir hale koydun!

Söylediğim sözlerde noksan demiyorum, fazla bir şey var mı? Söyle! Var mı?..

Yok değil mi?

Pekâlâ! Bunlar cezasız kalamaz. En kolayı, seni adalete teslim ile âleme rezil etmektir. Lakin senin rezaletin sırasında iğrenç isminle beraber başka birtakım isimlerin de geçmesini ve cinayet mahkemesinin zabıt dosyalarına girmesini istemiyorum. Kurtulurum ümidine düşme. Mümkün değil, elimden kurtulamazsın. Şimdi seninle buradan kalkıp rıhtım boyuna çıkarız. Senin ilk işlettiğin cinayetin yeri malumdur. Tövbe ve istiğfar ederek oradan, şimdi kendini denize atmaya razı mısın? Yoksa değil misin?

Eğer razı olmazsan Yuvan'ı çağırır, şuraya, bahçenin ortasındaki akasya ağacına astırır, sonra denize attırırım. Kendi tercihine bırakmaktan maksadım, Yuvan'ın da işten haberdar olmasını istemediğimden ileri geliyor.

Haydi, çabuk ol, tercihini yap!

Raşit Efendi sesini çıkarmadı. Mansur ısrar etti. Yine ses çıkmadı. Mansur Yuvan'ı çağırdı:

Mansur — Bahçede akasyaya bir ip tak da salıncak yap! Efendi "biraz sallanmak istiyorum" diyor!

Yuvan biraz hayret ederek çıktı. Bahçeden ses geliyordu.

Mansur'un şakası olmadığını gören Raşit Efendi isteğine uyacağını söyleyince ikisi birlikte kalktılar.

Sokak kapısının önünde Mansur tabancasını çıkarıp horozunu kaldırdı.

Mansur — Görüyorsun ya! Fazla veya noksan bir hareket yapayım deme ha!

Mansur Raşit Efendi'yi önüne kattı. Raşit Efendi başını eğip yavaşça gidiyordu. Rıhtımda kimse gözükmüyordu.

Mansur — Lazım olan yere geliyoruz. Hazırlan!

Mansur'un bu sözü üzerine Raşit Efendi denize doğru döndü. Bir kere etrafına bakındı. Mansur'dan başka kimseyi göremedi, bir ses yoktu.

Raşit Efendi iki adım daha attı, durdu. Peşini bırakmayan Mansur'un "Ne durdun? Haydi, çabuk ol!" demesine

kalmadı, Raşit Efendi yıldırım hızıyla dönüp Mansur'un boğazından yakaladı, rıhtım kenarına sürüklemeye başladı. Mansur'un elindeki tabanca yere düştü.

İki kişi yılan gibi sımsıkı sarıldılar. Mansur deniz tarafındaydı.

Etrafta bir gören bulunsaydı, Mansur'un mahvolduğuna hükmederdi. Zaten Raşit'in şeytanlıkla parlayan gözleri bunu belli ediyordu.

Mansur bir dizini biraz bükerek alçaldı. Raşit Efendi de sevincinden üzerine çökmeye hazırlandı. Hâlâ elleri Mansur'un boğazını sımsıkı sıkıyordu.

Mansur'un birden doğrulması ve ayakları üzerinde dönüp silkinmesi sebebiyle ayakları yerden kurtulmuş bulunan kısa boylu Raşit Efendi'nin elleri de kurtuldu, havalandı, kıyıdan üç adım kadar ileriye, denize düştü.

Vücudun yüksekten suya düşmesinden doğan sedadan başka bir ses çıkmadı.

Mansur bir müddet daha durdu. Yine ses yoktu, ansızın yanı başından, "Kimdir o?" sesi geldi.

Mansur karanlıkta zaptiye olduğunu fark etti. Mansur düşünmeksizin:

— Üzerime bir herif saldırdı. Galiba soymak istedi. Siz gelirken kayboldu, gitti.

Zaptiye — Üzerinizden bir şey aldı mı?

Mansur — Bilmiyorum, zannetmem, vakit bulamadı.

Zaptiyenin ayağına bir şey ilişti. Eğildi, aldı. Tabancaydı!

Zaptiye — Burada bir tabanca buldum. Herifin elinden düşmüş olmalı.

Mansur — Belki.

Zaptiye — Başka bir diyeceğiniz var mı?

Mansur — Hayır.

Bedava bir tabancaya sahip olmuş bulunan zaptiye neferi durumu ilgili makama haber vermeye bile lüzum görmedi.

Mansur, kayıkla dönüp konağa girdiği vakit saat yarıma gelmişti.

*

Ertesi günü sabahleyin, Mansur dolaptan ufak bir hap kutusu çıkardı. Kenarındaki yazıya dikkatli baktıktan sonra cebine attı. Yaya olarak köprüye kadar gitti. Köprübaşından kayığa bindi, Fener'e çıktı. İlk rastgelen eczaneye girip falanın eczanesini sordu. Gösterdiler.

Mansur içeriye girdiği vakit, Raşit Efendi'ye ilacı veren eczacı dükkânda yalnız oturuyordu.

Mansur cebinden kutuyu çıkardı.

Mansur — Bu kutu buradan çıkmış. Zaten Raşit Efendi buradan aldığını söyledi. Siz mi verdiniz?

Eczacının benzi uçtu, sesini çıkaramadı.

Mansur — Bunun içindeki ilaçtan bir tanesini yutmuş bulunan Raşit Efendi, diğerini size yolladı. Bu hapın içinde ne var?

Eczacı — Zararlı bir şey yoktur.

Mansur — Öyleyse bunu yutabilirsin demek? O halde ben de şuradan bir zaptiye çağırmaya mecbur olmaksızın gidiveririm.

Eczacının gözleri dehşetle açıldı.

Mansur — Yutacak mısın?

Eczacı — Hayır, yutamam!

Mansur çıktı. Bir zaptiyeyi alarak geldi. Bir pusula yazarak hem kutuyu, hem de eczacıyı teslim ederek göndermezden evvel, mahalle muhtarını ve bekçisini çağırtıp dükkânı teslim etti, gitti.

Akşam yemeğinden sonra, Şeyh Efendi'nin yanında oturmakta bulunan Mansur, Efendi'nin kederli gözlerinin kendisine dikilmiş olduğunu ve kendisinden bir şey öğrenmek arzusunda bulunduğunu hissetti.

Mansur — Amca Efendi! Merak buyuracak bir şey kalmadı. Raşit Efendi, dün, kendisini ilk cinayetini işlediği yerden denize atarak cezasını buldu. Bunu bendeniz gözümle gördüm. Eczacı da hükümete teslim edilmiştir. Hapları kimin için verdiğini kendisi de bilmiyor. Raşit Efendi'ye verdiğini biliyor. Raşit Efendi yok ki sorulup izahat alınsın.

Salih Efendi'nin gözleri nemlendi. Sağ elini uzattı, Mansur'un elini tuttu. Çekerek yakına getirdi. Alnından öptü. Dili söyleyemiyordu lakin gözleri kalbine tercümanlık ediyordu.

İki gün sonra Salih Efendi, Kapı'dan memurlar çağırtarak evde kimsenin haberi olmaksızın bütün malını Mansur Bey'in üzerine yaptırmıştı. Birkaç gün sonra da dostlardan biri vasıtasıyla bir vasiyetname yazdırıp, Mansur'a birçok nasihatlerden sonra, mutlaka Zehra'yla evlenmesini istemişti.

Bu işlerin bitirilmcsi için Şeyh Efendi'nin eli ve kalemi dilin yerine geçmişti.

*

Şeyh Efendi'nin yeni evinde, Zehra ile Fatma beraberce vakit geçirmekteydiler. Üzerlerine çökmüş bulunan mahzunluğu Şeyh Efendi'ye hizmet ederek, kitap okuyarak yahut bazı elişleriyle dağıtmak isterlerdiyse de muvaffak olamazlardı. Fatma'nın kurmayı arzu ettiği kız mektebi için maariften izin alınamamıştı. O bari olsaydı, belki hanımlar iş güç arasında kederlerini unuturlardı.

Hanımlar Mehmet Efendi'yi evlendirmeye kalkıştılar. Fakat Mehmet Efendi, İstanbul kızı almayacağını kesinlikle bildirdi.

Mehmet Efendi — Anadolu'nun kızlarını biz almazsak kim alacak?

Mehmet Efendi'nin dediği gibi iş görüldü. Fatma, annesini Çankırı'ya kadar gönderdi. Annesi, on dört yaşında, Naime adında güzel bir kızla beraber döndü. İki sene kadar, Naime tahsil ve terbiyeyle meşgul olacak, sonra Mehmet Efendi'ye nikâh edilecekti. Fakat Mehmet Efendi, nikâh kıyılmazdan evvel, beraber bulunup ahlak ve tabiatını öğrenecek olan Naime'ye başvurarak, kocalığa kendisinin kabul olunup olunamayacağını soracak da uygun cevap alındıktan sonra karı koca olacaklardı. Zehra dedi ki:

— Bu biraz uzunca olacaksa da doğrusu fena değil. Hele makul olduğunu kimse inkâr edemez.

Bundan sonra Fatma Hanım ile Mansur ve Mehmet Efendi'nin dava arkadaşları bulunan Nuri Bey'in evlenmeleri meselesi çıktı. Nuri Bey çoktan beri istiyorduysa da Fatma Hanım rıza göstermemişti.

Bu defa da ancak Mehmet Efendi'nin zoruyla kabul etti.

Mehmet Efendi — Zehra Hanım da sana bakarak bizim aslanı mahzun bırakıyor. Sen işini bitir de sıra ona gelsin.

Bir ay sonra Nuri Bey ile Fatma Hanım'ın nikâhları kıyıldı. Odaları ayrıldı.

Nikâhtan evvel Fatma Hanım da Nuri Bey'e bir mektup yazarak, üç ay kadar kardeş gibi geçinip birbirinin ahlak ve tabiatını öğrenmek ve üç ay sonra iki taraftan biri pişman olursa istediği gibi harekette serbest olabilmek şartını ileri sürerek kabul ettirmişti.

Şimdi sıra Mansur ile Zehra'ya gelmişti. Mansur evlenme sözünü ağzına almadığı gibi başkaları bahsederlerken bile hiç kulak asmazdı.

Zehra ise hem kendisi ağzını kapamıştı, hem de başkalarının ağızlarını sözle bağlayıp çözmeye razı olmuyordu.

Hele bir sene sonra Şeyh Efendi'nin ölümü ve bu münasebetle ortaya çıkan vasiyeti üzerine Mansur, bir yerde oturamaz olmuştu.

Zehra'yla bir çatı altında bulunmaktan sıkılıyordu. Mansur, resmen istediği takdirde reddolunamayacağını tahmin ediyordu. Lakin bu kabul, Şeyh Efendi'ye duyulan riayet ve hürmet eseri olabilecekti. Gönül arzusu, meyli olmadığı halde, niçin Zehra'yı fedakârlığa davet etmeli?

Mektupla sormak cihetine gelince, Mansur hâlâ ilk mektubun cevapsız bırakıldığını unutamıyordu. Köşkte, defterin üzerinde bulduğu yazıdan bir mana çıkarabilirdiyse de o yazının Zehra'nın olduğu ne malum?

Velhasıl Mansur, kendisini bu hususta mazur görüyordu. Bunun için birçok seyahatler yaparak derdini dağıtmak istedi.

İlk defa olarak İstanbul'dan ayrıldığı vakit Tunus'a gitmişti. Amcasından kalan serveti olduğu gibi bankaya

yatırmış, bir kuruşunu kendi nefsi için sarf etmeyerek hepsini yayın işleri ve hayır müesseseleri için kullanmaya karar vermişti. Önce Kayrevan'da açtırmış olduğu mektebi genişletmek üzere Tunus'a gitmişken, Fransız konsolosunun entrikasından dolayı Tunus hükümeti mektebi genişletmek ve geliştirmek için müsaade etmedikten başka hatta mevcut olanı dahi kapatmış ve yasaklamıştı.

Mansur Beyrut'a gelip, misyonerlerin mekteplerini köreltmek üzere mektebi orada açmaya kalkıştı. Mahalli hükümet orada da işi merkezin kararına bıraktı. İstanbul'a dönmüş bulunan Mansur, üç aydan beri Maarif Nezareti'ne vermiş olduğu programın arkasını takip etmişken, işi henüz komisyondan çıkaramamıştı. Halbuki kendisinden bir ay sonra müracaat etmiş olan Amerikan İncil Cemiyeti, Diyarbakır taraflarında bir okul açmak için müsaade alarak programını tasdik ettirmeye muvaffak olmuştu. Gerçi Amerikan cemiyetinin işini sefarethanelerinin memuru takip etmiş ve peşini bırakmamış olduğundan, kendisininkinden önce halledilmesi tabii idiyse de bu gecikme Mansur'un canını sıkıyordu.

Bu işin takibini Nuri Bey'e bırakıp Hersek'e gitmişti.

Bir vakitten beri, Hersek'te çıkan ihtilal dünyanın dikkatini üzerine çekmekteyken hâlâ arkası alınamamıştı. Mansur, Osmanlı askerlerinin eşsiz kahramanlık ve cesaretini bildiği için buna hayret ediyordu. Zihninde ihtilali büyütüyordu. Gitti, gördü.

İhtilalin tek başına ehemmiyeti yoktu. Bir iki devletin konsoloslarından destek gördükleri için sayısı beş bine varamayan çeteciler âlemi meşgul etmekteydi.

Bu çetecilerin sıkışınca Avusturya hududuna sığınarak Avusturyalıların yardımıyla tekrar geri geldiklerini işitip inanamamış bulunan Mansur, hususi olarak Avusturya Konsolosluğu'na gidip konsolosla görüştü.

Kendisini gazete muhabiri diye tanıtmıştı.

Bunun için konuşma hemen politikaya intikal etti.

Mansur — Rusya'nın kışkırttığı ihtilalin Avusturya tara-

fından da desteklenmesinde ben bir mana bulamıyorum. Çünkü ikisinin Şark'taki menfaatleri birbirine taban tabana zıttır. Bugün bu zıtlık pek de meydana çıkmamışsa da birer adım daha ileriye attıkları takdirde açıkça görülecektir. İhtilalin devamından Avusturya ne kazanacak?

Konsolos — Mademki siz açık olarak suali sordunuz, ben size resmi olmayan bir cevap vereyim. Bosna ile Hersek Rusya'ya geçemez. Zira arada bulunan Eflak ve Boğdan ile Sırbistan'ın ortadan kaldırılmasına Avrupa devletleri razı olamaz. Bosna-Hersek'in Sırbistan'a verilmesini Avusturya tabii olarak kabul edemez. Çünkü o vakit Avusturya'daki Sırpları zapt ve idare etmek güçleşir. Karadağ'a geçmesine, keza Avusturya rıza gösteremez. Bu meselede Sırbistan da kendisini takip edebilir. Bu halde ihtilalden dolayı Bosna'da kaybedilecek nüfuzun yerine ancak Avusturya-Macaristan nüfuzu geçebilecektir. Ben bunun ne şekilde olacağını tahmin edemem. Ancak işin esası böyle olacaktır. Yani Ruslar, bilerek bilmeyerek Avusturya'ya hizmet ediyorlar.

Hakikaten cevap pek açıktı. Mansur'un kalbine ıstırap geldi.

Mansur — Lakin bu tarzda hareketle komşu ve dost bir devletin meşru haklarını çiğnemiş olduğunuz gibi, derecesi sınırlı uzak bir menfaat için bu kadar kanın dökülmesine, bu kadar ocağın sönmesine sebep olarak insanlığa karşı bir cinayet işlemiş olmaz mısınız?

Konsolos — (Gülerek) Genç dostum! Böyle sözler gazete sütunlarında görülür. Diplomat lisanında öyle şeyler yoktur. Elde edilecek menfaatleri, her ne şekilde olursa olsun genişletmek ve korumak, faydalıca işler becermek, bizim siyasetimiz bundan ibarettir.

Mansur konuşmayı uzatmaksızın çıktı.

İstanbul'a döndüğünde *Vakit*, *Basiret*, *İttihat* gazetelerinde makaleler yazarak Avrupa devletlerinin siyasetini bütün çıplaklığıyla ortaya koymaya ve tenkit etmeye başladı. Böyle şeylere henüz kulaklarını alıştırmamış olan yaban-

cı memurlardan bir ikisi Hariciye Nezareti'ne şikâyetlerde bulundular.

O günlerde Mansur yine, Avrupa bu siyasetinde devam ettiği takdirde, meydana gelecek felaketin şimdiden kestirilemeyecek kadar büyük olacağını ve sonunda Avrupa'nın başına gelecek büyük bir gaile şeklinde aksi tesiri görüleceği hakkında bir makale yazmıştı. Memurun şikâyeti, Nezaret tarafından Matbuat Müdürü'nün azarlanması, Hariciye ileri gelenlerinden birinin, bahis konusu makalelerin devletler arasında düşmanlığa sebep olacağı hakkındaki sözde "dostça" ihtarı aynı zamana rastlamıştı. Zaten aklının muvazenesizliği ile tanınan memur, makalenin sahibini öğrendikten sonra, resmi tekzip yazısı şeklinde bir "tecavüzname" neşredip yazı sahibinin, yani Mansur'un yabancılara hizmet etmek üzere bunu yaptığını, zaten kendisi "Türk ve Osmanlı" olmadığından bütün Osmanlıların kendisi gibi bir bozguncunun içlerinden çıkmadığına şükrettiklerini izahtan sonra, maksadının ya kasıtlı ihanete yahut da bilgisizliğe verilebileceğini ve her iki halde de küfür ve cinayet olduğunu âleme ilan etmişti!

Mansur, öfkesinden kendini kaybederek bir cevap hazırlamıştı. Cevabı gazete neşretmediğinden Sadaret makamına kadar başvurmaya mecbur oldu.

Bir netice alamayınca Mansur İstanbul'dan çıkıp, Aydın vilayetinde bulunan çiftliğine çekildi.

Bu suretle Mansur'u Manisa Sancağı dahilinde bulunan Veliler çiftliğine kadar takip edeceğiz.

Bu çiftlik son zamanlarda merhum amcası tarafından alınmış muntazam, geniş bir çiftlikti. Mükemmel iki kat binası, bahçesi, bostanı, on dört bin dönüm arazisi, köyleri hep istenildiği gibiydi.

Mansur bir iki hafta içinde ora halkıyla kaynaşarak onları sevdiği gibi halktan da karşılık gördü.

Cuma günü kasabaya, cami-i şerife gider ve Cuma namazından sonra isteyeni bedava muayene ederek ilaç verirdi. İlacının daima faydası görüldüğünden şöhreti çabuk

yayıldı. Lakin Mansur'un asıl şöhreti, fakir ve muhtaçlara yardım etmesinden dolayıydı.

Öküzünü kaybeden, evi yıkılan, tarlası zarar görmüş olan köylülere uygun zamanda ödenmek üzere faizsiz borç verir, bütün bütün kimsesiz, muhtaç bulunanlara bizzat çalışarak geçimlerini sağlamaya yarayacak bir iş bulup istikballerini kurtarırdı.

Manisa'dan iki öğretmen getirtti. Maaşlarını kendisi vererek iki mektep açtırdı. Sarıklı öğretmenler Mansur'un yeni usul öğretim tarzını biraz geççe ve güççe kabul ettilerse de sonunda ettiler ve iyi neticelerini görünce memnun kalıp işe sarıldılar.

Köylülerin Mansur'a muhabbet ve emniyetleri tam olduğu için çocuklarını mektebe vermekte tereddüt göstermediler. Halbuki "rüştiye" adıyla hükümetin kurmaya başladığı okullara "Çocuklarımızı gâvur etmek istemeyiz!" diyerek rağbet göstermiyorlardı. Okula gelenler yüz elliyi buldu. Mansur iki öğretmen daha getirtti.

Mansur, Anadolu çocuklarının daha kabiliyetli ve ilerlemeye istekli olduklarını büyük bir iftihar ve sevinçle görüyordu.

"Reforma alt taraftan başlanmalıdır, derler. Doğruymuş. Avrupa'da kalkınma hamleleri payitahttan evvel taşra şehirlerinde baş göstermiştir."

Bu gibi başarılarını uzun uzun Mehmet Efendi'ye yazmakta bulunan Mansur, Zehra ile Fatma'yı, hatta Mehmet Efendi'yi, dikkatlerini o tarafa çevirmeye mecbur etmişti. Zaten hasret ve iştiyak gereği gibi büyümüştü.

Bir bahar günü Mansur, Mehmet Efendi'den cümbür cemaat hep birlikte gelecek haftanın vapuruyla Veliler'e gelmek üzere hareket edeceklerini bildiren bir mektup alarak son derece memnun oldu.

"Cümbür cemaat kimler olacak? Elbette Zehra ile Fatma da beraberdir. Belki Nuri. Naime, Mehmet Efendi..."

Hakikaten ertesi haftanın vapurunu karşılamak üzere İzmir'e giden Mansur şunların hep beraber çıktıklarını gördü.

Mehmet Efendi ile Nuri Bey Mansur'un boynuna sarıldılar. Fatma Hanım da kocasının uzaklaşmasına meydan vermeksizin Mansur'un boynuna sarılıp omzundan öptü.

Mehmet Efendi — Aferin dudu! Sen epeyce adam olmuşsun! Halkın içinde yabancıyı kucaklamaktan utanmaz mısın? Burası Çankırı değil, İzmir'dir!

Mehmet Efendi'nin bu şakasına karşı Fatma kızarmadı, bozulmadı.

Mehmet Efendi — Kardeşim Nuriciğim. Bari sen biraz kıskan da şu duduyu terbiye et.

Bu latifeler ve muhabbetler arasında Zehra yalnız bir selam verip hatır sormakla yetindi. Hatta onu da kızararak yaptı. Lakin Mansur'a bu iltifat dünyalara değdi. Naime, Mansur'un eteğini öptü.

Böyle bir sıradaydı ki simsiyah olmuş bir herif gelip Mansur'a sarıldı. Mansur birden tanıyamadı.

Mansur — Ahmet Şunudî?

Ahmet — Ta kendisi!

Hoşbeşler, muhabbetler, latifeler bittikten ve eşyalar çıkarıldıktan sonra hep birlikte istasyona gittiler. Tren vaktiydi. Kadınlar ayrı, efendiler ayrı olarak bindiler. Yola koyuldular.

En son istasyona icabında kullanılmak üzere iki fayton ile beş binek atı ısmarlanmıştı.

Mansur cins bir Arap atına bindi. Hanımlar bir arabaya, Mehmet Efendi, Nuri Bey diğerine bindiler, öteki atlara Ahmet Şunudî ile Mansur'un adamlarından üç kişi binip ikisi öne düştü, ikisi arkada kaldı.

Yol önce hep ovadan gitti. Bahar mevsiminde Aydın, Manisa ovalarının manzarası gibi manzaralar nadir bulunur. Çayır, çimen, çiçek, çift çubuk, iş ve güç hep bir aradadır. Medeniyet, mamurluk, refah, saadet göz önüne serilir.

Yolcuların kalpleri bunlardan heyecan içinde kalıyordu. Hepsinin yüzleri güleç, yürekleri ferahtı.

Zehra şemsiyenin dantelası altından, Arap atı üzerine yerleşip kâh öndeki, kâh arkadaki arabayla giden Mansur'a bakmaktan kendisini alamıyordu.

"Acaba benim tuttuğum yol doğru mu? Sakın hatada bulunmuş olmayayım? Beni sevdiği muhakkak. Sevgisinden mustarip olan kendini en bahtsız sayarmış. Acaba Mansur'un kalbi de o kadar zayıf mı? Şu güzel ve mükemmel varlığın saadetini temin etmek elimdeyken acaba tereddüt etmek doğru mudur?

"Ya kendisi saadetini memlekete hizmette arayarak kalbini koparmış, atmış ise? Mansur buna muktedirdir. O halde kendisine bir yükten başka ne olabilirim?

"Yangın gecesi ben kendimi unutup ağzımdan söz kaçırmıştım, iyi karşıladığını gösteren bir işaretini göremedim. Acaba işitti de cevap vermeye lüzum mu görmedi? Yoksa işitmedi mi?"

Zehra hep bunlarla meşguldü.

Mansur'un zihni de ikide birde Zehra'yla alakalı düşüncelere saplanıp kalıyordu:

"Artık bu defa bana sevgisi olup olmadığını anlamaya çalışacağım. Varsa, ah, kendimi ne kadar bahtiyar sayacağım! Ya yoksa... Yoksa, bundan sonra hayatımın yarısı, baharsız bir kış altında geçecektir."

Mansur'un kalbi mustarip oldu. Göğsünde darlık hissetti. Bu gamlı düşünceleri dağıtmak üzere Fatma Hanım'la konuşmaya başladı:

Mansur — Fatma Hanım! İleriye bakınız. Dağın eteğinde küçük bir tepedeki yüksek ağaçları görüyor musunuz? Ağaçların içinde beyaz bir bina görünüyor. İşte bizim "şato"muz odur.

Fatma — Allah bağışlasın beyefendi! Pek güzel manzarası var, havası da güzel olmalı. Sayenizde istifade ederiz, eğleniriz. Bina pek de güzel gözüküyor.

Mansur — Lakin şatomuzun içi, dışı gibi ferah değildir. Mükemmel şatolarda olduğu gibi bir prenses gelip sizi karşılamayacaktır. Şatomuzun içi boştur, cansız, ruhsuzdur.

Bunu söylerken Mansur'un sesi değişti.

Fatma — Biz canlandıracak olursak, ne diyeceksiniz?

Mansur — Artık orasını tahmin edebilmekten acizim. Çünkü...

Alt tarafını getiremedi.

Zehra Hanım kızardı. Belli etmemeye çalışarak yavaşça şemsiyesini yüzüne indirdi, ima, kendisine pek açık gibi geldi.

Fatma, Zehra'nın pek de üzerine varmanın iyi olmadığını bildiği için sözü hemen değiştirmek istedi.

Fatma — Şatonuzun karşısındaki yamaçta bina gibi bir şey var, o nedir?

Mansur — Mandıradır. Koyunlar orada sağılır, peynir yapılır, kuzular orada gezer, çobanlar orada yatarlar.

Fatma — Aman beyefendi! Kuzularınızı bizden kıskanmayacaksınız ya!

Mansur — Hatta çobanların hak ve vazifelerini zorla üzerinize alsanız bile memnun kalırım. Her dakika arabalar emrinize hazır olacaktır.

Fatma — Beyefendi! Şu önümüzdeki köy değil mi?

Mansur — Evet, Veliler köyü odur. Çiftliğin adı oradan gelir. Çiftliğin köyüdür. Şato demiştik ya! İşte bu köylüler bizim "vassal" tebaalarımız demektir!

Çiftliğe yaklaşınca manzara daha güzelleşiyordu. Havada tazelik, serinlik fazlaydı.

Bir dereye indiler, köprüden geçtiler, uzun bir yokuşu çıktılar. Tekrar düzlüğe çıkınca kadınlar hayretlerinden bağrıştılar.

Önlerine düz, geniş bir yol geldi ki çiftlik binasına kadar uzanıyordu. İki tarafına ağaçlar dikilmiş, ağaçlar da yükselip kemer gibi yolu kapamak derecesine gelmişti. Bir taraftan aynı tipte mektep formasını giyinmiş yüz elli kadar erkek çocuğu, diğer taraftan mahalli elbiseleri içinde

köy kızları ve kadınları önlerinden geçen arabaları selamlıyorlardı.

Kızlar, öndeki arabayı çiçek demetleri içine boğdular. Mektepliler de hocalarının hazırlamış olduğu "Hoş geldiniz" şiirini, ilahilerden birinin makamıyla terennüm ettiler.

Hiç de ummadıkları bu halden Zehra ile Fatma fazlasıyla memnun olup duygulandılar.

Hemen arabadan aşağıya fırladılar. Hep kızları, kadınları kucakladılar, öptüler. Tere, kokuya bakmadılar.

Mehmet Efendi, şakalaşarak çocukları, hocalarını hoşnut etmekle meşguldü. Ağaçların altında, beyaz sofralarla ortalarında büyük tepsiler göze ilişti. Mehmet Efendi bunları sordu. Vekilharç hemen cevap verdi:

— Bugün kuzu ziyafeti var. Mektep çocuklarıyla hep bir arada yemek yenecektir.

Buna da ziyadesiyle memnun oldular. Fatma ile Zehra ısrarlara bakmaksızın kendilerinin köylü kadınların yanlarında yemek yiyeceklerini kesinlikle söyleyerek sözlerinde durdular.

Bunun üzerine Mehmet Efendi de kendi sofralarının çocukların yanlarına kurulmasını ve hoca efendilerin de kendileriyle beraber oturmalarını tembih etti. Mansur herkesi serbest bıraktı. Dudağından eksilmeyen tebessümü ile sesini kesmişti.

Gece herkes yerine çekildikten sonra Mansur Ahmet Şunudî'nin odasına gitti.

Ahmet Şunudî de bunu bekliyor olmalıydı ki henüz yatmaya hazırlanmamıştı.

Mansur — Ey azizim! Sizinle konuşmaya vakit bulamadım. Rahatsız olmazsanız şimdi biraz konuşalım.

Ahmet — Estağfurullah! Konuşalım.

Mansur — Nasıl "Ahmet Bey", "Ahmet Efendi" diyecek miyiz? Yoksa yine yalnız "Ahmet Şunudî" ile mi yetineceğiz?

Ahmet — Mansur hakkımda ne derse kabulümdür. Zira artık tövbe edip, kendisinin yoluna girdim.

Mansur — Sakın latife olmasın?

Ahmet — Ahmet Şunudî latife etmez.

Mansur — Ee, bu değişmenizden dolayı biz kime müteşekkir olacağız?

Ahmet — Yalnız kendinize! Bak Mansur! Seninle konuştuğumuz vakit hislerimi zapt edemedim. Hareketini ayıpladım. Seni kabahatli gördüm. Sonra sen beni uyandırarak gözlerimin önünde büyük bir meydan açtın. Tesir altında kaldığımı senden sakladımsa da bir türlü unutamadım. Hele çöllerde, Cezayir'de teşebbüslerimizin muhtemel neticelerini düşündüm, ölçüp tarttım. Senin pek haklı olduğunu tespit ettim. Şimdi de kendimi bildiğin yolda çalıştırmak üzere sana teslim ediyorum.

Yani, başında yük olmayı kabul edemem. Benim hizmetime ihtiyacın varsa, hizmetimden fayda umulursa, demek istiyorum.

Mansur — (Boynuna sarılıp kucakladı) Teşekkür ederim. Dostum, kardeşim! Dönüşünü dört gözle bekliyordum. Zira Beyrut mektebi için senden münasip bir müdür olamayacağını tasdik ederek bir gün evvel seni müdürlükte görmek için sabırsızlanıyordum. Müdürlük, senede bir kere Sudan'a doğru seyahat etmene mâni değildir. Maaşı yirmi altındır. Masraflar mekteptendir.

Ahmet — Ben de teşekkürle kabul ettim.

Sonra söz Ahmet Şunudî'nin son seyahatine intikal etti. Gece yarısı geçmişken konuşmaları henüz bitmemişti.

Ahmet Şunudî Veliler'de ancak üç gün kalıp Beyrut'a doğru yola çıktı.

*

On günden beri hep bir aradaydılar. Eğlencelerin sonu gelmiyordu. Hepsinin yüzünde bahtiyarlık, kalp ferahlığı okunuyordu. Her gün bir tarafa gidiyorlar, her gittikleri yerde gönüllerini hoş eden bin türlü şeyler buluyorlardı.

Geldiklerinin on birinci günüydü ki, biraz uzakça olup Karlıtepe denilen bir dağa çıkmak üzere hep birlikte erken-

den hareket ettiler. Kadınlar arabada, erkekler atlardaydı. Yemekleri bir gün evvel hazırlanmıştı.

Dağın bir yamacında, pınar başında arabalardan indiler. Biraz ötede bir sofra kurulmuştu. Daha ilerde beş altı kişi yemek pişirmekle meşguldüler. Kimi kuzuları çeviriyor, kimi höşmerimler pişiriyordu. Hatta salıncak bile kurulmuştu.

Erkekler ormanın güzelliğini seyrederek uzaklaştılar. Zehra ile Fatma da ata binip geziyorlardı.

Açıklığa çıkan Mansur uzaktan kendi hayvanının süratli koşturulduğunu gördü. Şaşkınlığından durakladı. Üzerindekinin Zehra olduğunu fark etti. Çöl binicisi gibi öne eğilip küheylânı dörtnala kaldırmıştı.

Kalbi memnuniyetinden çarpmaya başladı. Kendi kendine, "Artık dayanamayacağım. İlk fırsattan istifade edip kalbini bizzat yoklayacağım!" dedi. Zehra attan ininceye kadar bir türlü gözünü ondan ayıramadı.

Sabah kahvaltısını ettikten sonra dağın zirvesine tırmanmak üzere yaya olarak yola çıktılar. Hava ziyadece sıcak olduğundan erkekler paltolarını bıraktıkları gibi Zehra da üzerindeki bir hırkayı çıkarıp arabanın içine attı.

Çıkmaları bir saat sürdü. Bir saat kadar dağın güzel manzarasını zevkle seyrettiler.

Çiftlik kâhyası ufukta beliren ve gitgide büyümekte ve kararmakta olan bir buluta bakmaktaydı. Bulutun hoş bir şey olmadığını hissettiği aşikârdı. Lakin adamcağızın telaşını ilkin kimse göremedi.

Mehmet Efendi — Bir kara bulut geliyor, hoş bir şeye benzemiyor. Galiba insek fena olmayacak. Zaten vücudumda serinlik hissetmeye başladım.

İnmeye karar verdiler. Daha yarı yola varmadan orman müthiş gürültülerle uğuldamaya, ağaçlar çatırdamaya başladı. Uzaktan gök gürlemesi de gelmekteydi.

Mehmet Efendi — Çabuk olunuz, çocuklar! Islanmadan karargâhımıza yetişelim. Yağmur geldikten sonra ormandan çıkmak güç olur.

Mehmet Efendi kadınların önüne düşmüş, yol göstermekteydi.

Zehra ile Fatma'nın yüzlerinden telaşlandıkları anlaşılıyordu. Naime aldırmaz gibi görünüyordu.

Sık ormandan çıkıp ekinliklere geldikleri vakit, şimşekler gözlerini kamaştırdığı gibi gök gürlemesi de kulak zarlarını sanki çatlatıyordu. İri iri, seyrek yağmur taneleri düşmeye başladı. Arabalara daha beş dakikalık yol vardı, yetişmek kabil değildi. Hele bir iki yıldırım kadınları fena halde ürkütmüştü.

Mansur etrafa bakındı. Sağda öne doğru meyletmiş iki minare boyunda kocaman bir kayalık gördü. Birkaç defa yanına gitmiş, manzarasına hayran olmuştu. Altında yağmurdan sığınacak yerler olduğunu görmüştü.

Öne düşerek herkesi oraya koşturdu. Kayaya beş on adım kalmıştı ki yakına bir yıldırım indi. Toprağı sallayacak kadar bir gürleme kulaklarını tıkadı.

Yağmur boşandı. İkişer adım atmadan herkes epeyce ıslandı.

Yağmur rüzgârla gelmişti. Hava serinledi. Yolda hızlı yürüdüklerinden vücutları terlemişti. Şimdi hem rüzgâr altında durdular, hem de havada ısı derecesi düşmüştü. Hepsi birden vücutlarında üşüme hissettiler.

Zehra'nın vücudu böyle bir yorgunluğa alışmamış olduğundan herkesten ziyade o terlemişti. Fazla olarak hırkasını çıkarıp arabanın içine atmıştı. Üzerinde yağmurdan ıslanmış yeldirmeyle terden sucuk kesilmiş entariden başka bir şeyi yoktu.

İlk önce Zehra vücudunda üşüme hissederek Fatma'ya söyledi. Hatta bir kere vücudu bir titreme geçirdi.

Fatma'ya söylenen lakırdıyı her nasılsa işitmiş olan Mansur, yerinden fırladı.

Mansur — Hanımlar üşüyecekler! Kalınca bir şey getirmek lazım. Zehra Hanım'ın sırtına şimdilik bunu örtünüz. Ben şimdi yetişirim.

Mansur bunu söyleyerek üzerindeki kalın ceketi çıkarıp Fatma Hanım'a uzattı ve kendisini tutmaya davranmış

olan Mehmet Efendi'ye meydan bırakmaksızın sicim gibi akmakta olan yağmurun içine daldı!

Hepsinin ağzından, vazgeçmesini isteyen sesler çıktığı gibi, Zehra da yüksek sesle:

— Mansur Bey, Allah aşkına kalınız! Kalmanızı ben istiyorum, gitmeyiniz! dediyse de Mansur işitemedi.

Şimşekler daha sık çakıyor, rüzgârla karışık gök gürlemesi ortalığı dehşete boğuyor, düşmanca bir hırsla iri yağmur taneleri de toprağı döverek inletiyordu.

Mansur yüz adım kadar ilerlemiş, büyük bir ceviz ağacının altına doğru varmıştı.

Bütün bakan gözlerin fena bir kamaşması, kulak zarlarının adeta patlaması, herkesin göğsünden canhıraş bir feryat ve çığlığın çıkması hep bir araya geldi.

Çünkü ceviz ağacına düşen yıldırım, iki bel kalınlığında bir dalı koparıp Mansur Bey'in başına düşürmüştü. Yıldırımdan kurtulduysa bile, düşen dalın altında ezilmesi muhakkak gibiydi!

Gözlerini dehşet bürümüş, başından fırlayan örtünün altından çıkan saçları havalanmış, kollarını ileriye kaldırmış bulunan Zehra önde olduğu halde hepsi yağmuru, rüzgârı, yıldırımı unutarak ceviz ağacına doğru koştular!

İlk evvel yetişen Zehra, dallar altında bulduğu Mansur'u bir hamlede çıkarmış, yapraklar üzerine çökerek başını dizlerine almış, ellerini Mansur'un boynuna dolamış, yüzünü yüzüne yapıştırmış bir halde:

— Mansur! Mansur!.. Cevap ver! Yoksa şimdi öleceğim! diyerek acı acı bağırıyordu.

Zehra — Mansur! Sevgili cananım! Beni terk edip sakın gitme! Sensiz bir gün yaşayamam... Mansur, Mansur!.. Kendine çabuk gel. Allah adildir, bu kadar çabuk gitmeyeceksin, sen yaşayacaksın, Mansur!.. Benim için, vatanın için, fikrin için yaşayacaksın!

Mansur! Mansur! Haydi çabuk ol, kendine gel, yoksa Zehra'nı öldüreceksin... Aman Yarabbi! Ses vermiyor! Yoksa öldü mü?..

Mehmet Efendi, Zehra'nın dizinden indirmeyi hatırına bile getirmeksizin bir kere Mansur'un kalbini, sonra vücudunu yokladı. Kalbi çarpıyordu, vücudunda da yara yahut kırık bir yer yoktu.

Mehmet Efendi, edepli davranarak biraz uzağa çekildiği gibi başkalarına da işaret etti. Zehra'nın yanında yalnız Fatma kalmıştı.

Mehmet — Yıldırımın hızından sersemleyip kendini kaybetmiştir. Cenabıhakk'a hamdolsun ki ağaç üzerine düşmemiş. Şimdi ayılacaktır. Lakin Nuriciğim, olacak oldu. Artık ıslanacak yerin kalmadı. Benim koşacak halim yoktur. Çabuk sen koş da arabayla beraber kalınca, sıcakça her ne varsa koştur. Çoban poturuna bile razıyım.

Nuri Bey koştu gitti.

Araba geldiği vakit, Mansur bir kere gözlerini açmış, Zehra'yı görünce tebessüm etmişti. Bununla beraber Zehra ne çekilmiş, ne de yüzünü yüzünden ayırmıştı. Yalnız Naime koşarak başörtüsünü düştüğü yerden alıp getirmiş, başına örtmüştü.

Mansur'u dizine alıp yüzüne gözlerini dikmiş, hiç ayıramamış bulunan Zehra'nın dudak dudağa gelmiş olduğuna uzaktan hükmolunabilirdi. Hatta ilkin herkes öyle bir zanna düşmüştü. Vakıa yüzleri temas etmiş denmesine mesafe itibariyle pek az bir şey kalmıştı. Lakin o azıcık mesafe iffet ve fazilet hissinin malikânesi yerine geçmişti. Dudak dudağa gelmelerine imkân bırakmamıştı.

Mansur'u arabaya aldılar. Zehra ile Fatma'yı da beraber bindirdiler. Zehra, yine Mansur'un başını dizlerine alarak hareket emrini verdi.

Mansur, yolda bir kere daha gözlerini açmış, biraz kendine gelmişken Zehra çekilmedi. Başını dizlerinden indirmedi. Kendisini soyup giydiren, yatağa yatıran yine Zehra'ydı. Fatma seyirci durumunda kalıyordu. Bilmem ki durmadan dökülmekte bulunan yaşlarından dolayı gözlerinin bir şey görecek hali kalmış mıydı?..

*

Mansur, birkaç kere arabada gözlerini açıp Zehra'ya bakmıştıysa da gözlerini tekrar kapamış, yine dalıp gitmişti. Yatağa yatırıldıktan sonraydı ki Mehmet Efendi odaya gelip Mansur'u iyice muayene etti ve eski hükmünü tekrar etmekte tereddüt göstermedi.

Mehmet Efendi, Mansur'un ilaç dolabını açarak iki şişe eter çıkardı. Nasıl yapılacağını kendisi göstererek boynun devamlı ovulmasını tembih etti.

Aradan bir çeyrek kadar vakit geçtikten sonra Mansur yine gözlerini açtı.

Karyolanın ucuna oturmuş bulunan Zehra, güzel eliyle Mansur'un boynunu ovmaktaydı. Mansur'un kolu ise karyolanın önüne çekilmiş bir sandalyede oturan Fatma'nın ellerindeydi. O da devamlı ovmakla meşguldü. Keskin bir eter kokusu Mansur'un burnuna, ciğerlerine giriyordu.

Bu defa Mansur tebessüm etmedi. Aksine şaşıp kaldığı yüzünün, gözlerinin halinden belliydi. Zihninde bir şey arıyormuş gibi düşünüyordu.

Mansur — Zehra!.. Zehra Hanım, sen misin? Artık rüya değil ya?

Zehra — Hayır Mansur, rüya değil, benim! İki saatten beri yanındayım.

Mansur — Artık benden kaçmayacaksın, ayrılmayacaksın, beni azap içinde bırakmayacaksın, değil mi?

Zehra — Hayır, Mansur. Ölünceye kadar yanında bulunup sevinçlerine, kederlerine ortak olacağım. Sadık sevgili, itaatli cariye, müşfik bir anne gibi daima yanında bulunacağım.

Mansur doğruldu.

Mansur — Cenabı Allah'ı şahit tutuyorum, Zehra! Sözünden dönmeyeceksin!

Zehra — Hayır, dönmeyeceğim!

Mansur'un yüzünü sevinç kapladı. Zehra'nın elini parmakları ucundan tutarak şükranla, saadetle yüzüne baktı. Bir dakika kadar gözünü gözünden ayıramadı.

Mansur — Şu güzel elini dudaklarıma götürmek hakkına sahip olsaydım... Ah, Zehra! Sana çok şeyler daha söyle-

yecektim. Lakin bu kadar sabretmişken iki gün daha dişimi sıkayım. O hakka sahip olmak için icap eden şeri merasimin yapılmasına artık karşı gelmek yoktur ya!..

Zehra — Mansur! Bugünden itibaren her emrin, her arzun benim için kanun hükmü gibi mukaddes, muteber olacaktır.

Mansur kalktı, karyoladan indi. Fatma Hanım'ın elini yakaladı, hürmetle öptü.

Mansur — Fatma Hanım! Siz annemsiniz, kız kardeşimsiniz, her ne derseniz deyiniz. Zehra'dan sonra gönlümde en büyük yeri tutmuş bir kadınsınız, bari şükranımı şimdilik size ifade edeyim.

Fatma Mansur'u kendisine doğru çekti, kucakladı, alnının ortasından öptü.

Fatma — Kavuşmanız biraz güç oldu. Bize de az kederler vermediniz. Artık sıkı sarılmalı. Yüreğimizde açılan üzüntü yaraları, ancak sevginizin merhemiyle iyileşecektir.

Mansur ayrıldıktan sonra, Zehra da Fatma'nın boynuma sarıldı. Gözleri yaşlıydı.

Zehra — Fatmacığım! Yalnız Mansur'a değil, bana da anne olacaksın. İtaatli ve seven bir evladın annesine karşı nasıl davranması icap ederse, ömrümün son günlerine kadar benden başka bir davranış göremeyeceksin! Bunu benden bir senet gibi kabul edip ödenmesini her vakit istemeye salahiyetin olacaktır.

Fatma, Zehra'yı kucaklayıp gözlerinden öptü.

Üç gün sonra, Manisa'dan hususi olarak gelmiş muhterem bir din adamı, Mansur ile Zehra'nın nikâh cemiyetlerine başkanlık etmişti. Efendiler düğün etmediler. Lakin çiftlik mensupları ile köylülerin şenlikleri tam bir hafta sürdü.

*

"İbn-i Galibler"den İstanbul kolunun başına gelen felaketten dört hafta sonra, Kâzım, Kadırga tarafındaki randevuevinin sofasında oturup Emine Hanım'la konuşmaktaydı.

Kâzım Bey — Ölümüne ben sebep olmadım. Babası sebep oldu. Ben Hakk'ın emriyle almak üzere talip olarak

hatta Amca Paşa'yı Efendi'nin ayağına kadar gönderdim. Efendi münasebetsizlik edip işi geciktirmeseydi böyle olmazdı.

Emine Hanım — Öyle ya! Hem de ilacı tedarik edip içiren bizimkiymiş.

Kâzım Bey — Sahi Raşit Efendi ne oldu?

Emine Hanım — Vallahi bilmem. Mecbur olduğunu söyleyerek beni bıraktı. Sonra büsbütün kayboldu. Soruşturdum. Ne olduğunu yahut nereye gittiğini bilen yoktur. Hatta hayatta olmadığı muhakkak gibidir. Çünkü eşyasını naklettiği Tophane'deki evde öyle bir şeye hükmediyorlar.

Kâzım Bey — Adam, biz de ne saçmalarla uğraşıyoruz! Âlemin derdi varsa bize ne? Haydi İpek'i çağır da kanun çalsın, sen de biraz oyna. Biz keyfimize bakalım.

Emine Hanım itaat etti.

Bedbaht kadın! Yaşın otuzu geçinceye kadar bu gibi evlerde iğrenç, sahte iltifatlara nail olabileceksin. Ya sonra? Onu bile bulamayıp rezil ve sefil olarak gebereceksin. İffetli ve namuslu insanların en düşkün olanı bile kalbinin en derin köşesinde, ahrette mükâfat görmek ümidini taşır. Sen ise işte o ümitten bile mahrumsun. Hiç olmazsa, zevk sandığın o iğrenç eğlencenin arkasından daha hayattayken onu burnundan getirecek rezalet ve sefahat çirkefine batmaktan kurtulamayacaksın. Sen öyle bir ufacık teselliden bile mahrumsun!

*

Konağın arsası hâlâ bomboş duruyor. Yabani otlar adam boyunda çıkmaktadır. Komşular "uğursuz" arsaya, kuzularına bile ayak bastırmak istemezler. Hatta Raşit Efendi'nin evini satın alan esirci Ayşe Hanım, bir gün acemi halayığın arsaya çamaşır serdiğini görünce, telaşından onu dövdüğü gibi, çamaşırları dahi üst kata çıkartmaksızın ertesi günü eskici Yahudi'ye satmakla uğursuzluğundan kurtulmak istemişti.

12

Bitiş

Mektuplaşmalar

Mansur Bey'den Doktor Mehmet Efendi'ye

Veliler Çiftliği, 17 Nisan 1876

Kardeşim,

Milli ahlakımızın güzel vasıflarını ben övdükçe, sen "Daha dur, bir kere Anadolu'nun içerilerine kadar gidip bir müddet otur, yabancı nüfuzunun tesirlerinden uzak kalmış kasaba ve köylerimizde yaşayan halkın ahlak ve davranışlarına dikkat et, ancak o vakit Osmanlı milletinin faziletlerini öğrenmiş olacaksın!" derdin. Pek haklıymışsın!

Her zamanki sözlerinin içinde hangisinin ciddi, hangisinin şaka olduğunu ayırt etmek güçtür. Bunun için ben de şu sözlerinin aksini düşünürdüm. Şimdi ciddiyet ve hakikatine tamamıyla vâkıf oldum. Milli ahlakı inceledikçe her gün bir başka lezzet alıyorum. Hükümetçe bundan daha arzu olunacak ahlakı tasavvur edemiyorum. Sadakat, kanaat, metanet, tahammül, bunlarla beraber dindarca itaat ve bağlılık... Bunlar bu derece kuvvetli olarak dünyanın hiçbir tarafında yoktur.

Kara cahilliğe boğulmuştur. Lakin iş bilir bir rehber şu karanlık denizde yuvarlanan Mehmetlerimizi en ziyade gözü açılmış bir milletin fertlerine bile örnek olacak bir hale getirebilir.

Burada açtığım mektebin üç sene zarfındaki gelişmesini görsen gözlerine inanamazsın. Aslında gayem köyde imzalarını atmaya muktedir birkaç adam yetiştirmekken, bizim köy çocuklarının kabiliyet ve heveslerini görünce daha büyük arzular beslemekten kendimi alamadım. Çocuklar şimdi okuyup yazdıktan başka matematik, coğrafya, tarih ilimlerinin ilk bilgilerini bile öğrendiler. Bu halde ben de neye karar versem beğenirsin? Köylü çocuklar için bir çeşit mahalle mektebi olacak mektebimizi ziraat mektebine çevirmeye karar verdim. Sakın boş bir iddia zannetme! Çocukların başarıları sebebiyle bu kararım tabii şeylerden sayılır.

Şu kadar ki ben yalnız olsam, bunun yarısını bile başaramazdım. Hayat arkadaşımın aklı fikri hep çocukların tahsilleriyle meşguldür. Anlaşılan biz başka karı kocalar gibi rahat yüzü görmeyeceğiz. Sevgimiz bile rekabet şeklinde ortaya çıkmaktadır. Köy kızlarını, şehir hanımlarının gıpta edecekleri hüner ve marifetler sahibi etmeyi kurmuş. Önünde küçük düşmemek için beni de erkek çocuklarının gelişmeleri hususunda çareler aramaya sevk ediyor.

Mektep ziraat mektebi olunca yanında bir numune çiftliği de lazım olacak. Eski mandırayı numune çiftliği haline getirdim. Hollanda'dan bir çiftlik müdürü getirttim. Mektep binası bitmek üzeredir. Ziraat derslerine Eylül'de başlayabileceğiz.

Şu tatlı meşguliyet içinde, az çok can sıkacak bir şey varsa, o da en ziyade teşvik ve takdirlerini beklediğimiz mahalli memurların bazı yersiz hareketlerinden ileri geliyor.

Vergilerin toplanmasında güçlük çekilmekteydi ve toplama işi çoğu zaman gürültüsüz bitmezdi. Vergi memurları vakitli vakitsiz ve pek çok defa köylere gelip gittikleri ve her defasında köylünün sırtından epey masrafta bulundukları için, vergilerin toplanması gibi mühim bir işi kolaylaştıracak bir tedbir bulmak fikriyle bazı teşebbüslerde bulunmuştum.

Veliler'e okuryazar bir muhtar tayin ettirdim. Herkesin vergisini gösteren çifte koçanlar hazırlayarak yarısını vergi sahiplerine verdim, hususi bir defter teşkil eden diğer yarısını muhtarın eline teslim ettim. Zaten vergileri toptan kendim verip kazaya gönderdiğim için işime tabii kimsenin karışmaması icap ederdi.

Muhtar, köylülerden her birinin vergisini ne vakit ödemeye muktedir olduğunu bildiği için vaktinde başvurarak köyün vergisini sene sonundan önce tamamen topladı ve elime teslim etti. Kaza muhasebesinden öğrenildiğine göre vergilerin toplanma masrafları, herhalde yüzde altı derecesini bulurmuş. Böyle olduğu halde, senesi içinde toplanamayıp ertesi yıla kalan vergi miktarı epey bir yekûn tutuyor. Muhtar aralıksız olarak büyük bir kolaylıkla vergileri toplamıştır. Bu hizmet için yüzde kaça razı olacağını sordum:

"Yüzde bir bile çoktur, efendim. Emrederlerse, padişah hizmetidir, Allah rızası için de yaparız" dedi.

Senin hastaların içinde maliyeciler vardır. Unutma da bu hususu konuş. Vergi toplama işinin muhtarlara bırakılmasında ne gibi mahzurlar gördüklerini anla.

Bütün vergiler, benim tarafımdan daha Mart sonunda verilmişken, tahsildarın gelip bir haftadan beri Veliler'de olduğunu ve şuna buna baskı yaparak para istemekte bulunduğunu haber alarak, sırf bu iş için köye kadar inmiştim. Memura durumu anlattığım vakit, ekmeğini kesmekle kendisine gadretmiş olduğumu söyleyerek beni mahcup etmeye kalkışmasın mı?

"Beyefendi, günahtır! Çoluk çocuk sahibiyiz. Geçineceğiz. Ekmeğimizden edeceksiniz" dedi.

Cevap olarak, maaş almakta olduğunu ve verginin vezneye gönderilmesinden dolayı gelmek külfetinden ve yol masraflarından kendisini kurtardığım için müteşekkir olması icap edeceğini söyledim.

"Efendi! Yüz elli kuruşla bu gurbet elde ben ne yaparım? Vergi almak üzere biz köylere geldiğimiz vakit paradan olmayız. Bilakis her gelişimizde para kazanırız. Bizi geçindiren maaş değildir, bu gibi gelirlerdir. Toplanan vergiler ne kadar az olur, biz de köye ne kadar çok gelmeye mecbur bulunursak, biz tahsildarlar o nispette istifade ederiz. Hele zamanında ödenemeyen vergiler bizim velinimetimizdir. En dar vaktinde köylüye gelirsin, baskı yaparsın, öküzünü satacağını söylersin. Sonunda pazarlığa girişirsin. Üç ay sonra vergisini almak üzere geleceğini bildirerek, verginin miktarına göre bir iki mecidiyeye razı olursun. Üç ay sonra gelmezsin. Çünkü o vakit köylüde para vardır. Parasını bitireceği vakti gözetirsin. Öyle

bir vakitte damlarsın ki evvel bir aldınsa bu defa mutlaka iki almanın yolunu bulursun. Efendi işte bunlar olmazsa biz açlıktan ölürüz."

Kardeşim! Şeytanın bile aklına gelmeyecek olan şu kaideleri izah eden memur, bir sıkılma alameti bile göstermedi. Beni çiftlik sahibi, köylülerden farklı, yani memurlar derecesinde bir şey bildiği için arkadaşla hasbıhal derecesine bunları bana anlattı. Nihayetinde de, "Siz de köylülerin vergilerini babanızın hayrı için vermediniz ya? Elbette iki misli olarak geriye alıp kârlı çıkacaksınız. Bu halde bizim hissemizi de unutmamanız lazımdır" dedi!

Herifi kovdum ve kaymakama şikâyet yazısı gönderdim. Cevap alamayınca bir münasebetle kasabaya gittim ve kendisini gördüm. Tahsildara hak vererek, onu çiftlikten kovduğumdan dolayı gücendiğini söylemesin mi?

"Beyefendi! Tahsildarlar fukara adamlardır, onlara ilişmemeli" dedi! Sonra kaza idaresinin de bu fikirde olduğunu öğrendim!

Gelirlerimizin memleketin tabii serveti ve genişliği nispetinde olmayışının hikmetini kısmen şimdi anlamaya başladım.

Ah, kardeşim! Buralarda öğrenmekte olduğum hakikatler pek müthiştir. Emin Paşa'yla yaptığım görüşmenin üzüntülerinden sana bahsetmiştim. Memurlar bakımından İstanbul zararsızdır. Taşrada idare teşkilatı bazı yerlerde adeta bir sorumsuzluk ve rüşvet kumpanyası şeklini almıştır.

Rüşvet hem apaçık bir şekilde alınıyor, hem de müracaat kapısı kapalıdır. Babıâli'ye yahut daha yüksek makama şikâyeti duyurmak imkânsızdır. Haklıya hakkını verecek mahkemeler yoktur. Basının cismi, ismi gibi değildir.

Merkeze başvurarak şikâyet cesaretini gösterenleri mahv ve perişan ediyorlar. Çünkü sorup sual eden bir kimse bulunmuyor. Hakları korumaya yeterli açık mahkemelerin kurulması esasına dayanan adliye teşkilatı lazımdır. Hele telgrafla Saray'a başvurmak için salahiyet verilmesi birçok fenalıkların önünü alacaktır.

Çünkü aşağıdan yukarıya herkesin bir adamı olması, bu işlere yeltenenlerin önüne geçilmesine ve cezalandırılmasına meydan bırakmıyor. Hâsılı vilayetlerdeki işlerin merkezce soruşturulması ve denetlenmesi için geçici olarak olağanüstü tedbirlerin alınması lazımdır.

Bu tedbirler, eğitim bütün memlekete yayılıncaya kadar devam edebilir. Zira uyanık halkın herhalde rüşvet ve suiistimale o kadar hedef olamayacağı şüphesizdir.

*

Mansur Bey'den Doktor Mehmet Efendi'ye

Veliler, 24 Ocak 1877

Çoktan beri uğraşmakta olduğum iplik fabrikasını Allah'ın lütfuyla açabildim. Yün, pamuk bizden Avrupa'ya gidiyor. Halbuki köy tezgâhçılarımızın muhtaç bulundukları iplik İngiltere'den geliyor. Yani bizden kırk paraya alınan işlenmemiş yün, beş kuruştan yine bize geri veriliyor. Bu ipliği bizde yapmak üzere fabrikaya lüzum gördüm. Önce kendi kâr ve zararıma olarak kurmayı düşündümse de göreneğin dışına çıkamayan köy dayılarımızı da kâr arkasına düşmeye alıştırmak istedim. Bana olan emniyetlerini iyi kullanarak evvela civar köylerden ev başına onar kuruş toplattım. Durumdan haberdar olan komşuları "Bizi de unutmayınız" diyerek katıldılar. Bu suretle bütün bucak halkı karınca kararınca yardım ettiler. Bunların yardımlarından toplanan miktar kadar bir miktarı da ben kattım ve yarı yarıya hisseli şirket kurdum. İş şimdiye kadar yolunda devam etti. Beş kuruşa satılan Avrupa ipliğinin aynısını biz şimdilik yüz paraya çıkarıyoruz. Altmış paraya kadar indirebilmeye çalışacağım.

Gayretlerinin semerelerinden dolayı Mehmetlerimiz pek memnun ve müftehirdirler. Yılbaşında biraz kâra kavuşurlarsa tabii memnuniyetleri daha ziyade olacaktır.

Savaş ihtimalleri artıyor. Tüfek patlayınca yerimin ön karakolda olacağı şüphesizdir. Zehra'yı size gönderiyorum. Ben de vazifemin çağıracağı hududa koşmazdan evvel, bir kere Beyrut'taki okulumuzu teftiş etmek istiyorum. Zehra'yı önce Allah'ın lütfu ile devletin himayesine, sonra da himmetinize emanet ederim. Hemşire hanımın ellerinden ve Nuri Bey'in gözlerinden öperim.

*

Mansur Bey'den Zehra Hanım'a

Şıpka, 19 Ağustos 1877

Şimdiye kadar sana mektup yazmaya vakit bulamadım. Rusçuk'tan gelirken Şıpka tümeninin ziyadesiyle doktorlara muhtaç olduğunu söylemişlerdi. Hakikaten ihtiyaç pek ziyade olup gece gündüz hep yaralılar ve hastalarla uğraşmaktayım. Zağra'larda olup bitenler her bir tahminimizin üstünde büyükmüş. Rauf Paşa tümeni kasıtlı olarak imdatsız bırakılmış deniliyorsa da ben bu kadar alçaklığı kimse için düşünemem. Düşmanın Yanya Boğazı bozgunluğu pek müthiştir. Bozulup kaçan asker önünde on binlerce Bulgar kaçakları bulunmuş. Düşman dar boğazda bunları çiğneyip geçmekten başka bir çare bulamamış. Ah, güzelim! Bir kere görsen! İnsanların neler yapabileceklerini görerek kahrolursun. Saatlerce uzayan bu boğaz yolu insan etiyle elbisesinden yoğrulmuş bir çamur halindedir. Ceset kokusu, kalp ıstırabı, vahim vahim fikirler zihni perişan ediyor.

Bereket versin ki Şıpka'da göze çarpan diğer nevi manzaralar bunları çabuk unutturuyor.

Zehracığım! Karadağ'dan gelen askeri bir kere görsen, savaş görmüş Osmanlı askerinin ne demek olduğunu anlarsın. Üzerlerinde elbise var, ama asker elbisesini andırır bir şey yoktur. Renkleri bozulmuş, biçimleri değişmiştir. Başörtülerinin fese benzer yeri kalmamıştır. Sadece ayaklarında çarık, bellerinde kuşaklar göze çarpıyor. Bütün teçhizat bu kuşaklardadır.

Lakin vücutları boğa gibi. Boyunları kalınlaşmış, yanakları kızarmış. Sıksan hemen kan fışkıracak sanırsın. Görünüşlerinde kendilerine mahsus bir heybet gelmiştir. Gözlerinden yiğitlik, metanet akıyor. Savaşmadan oturduklarından dolayı söyleniyorlar:

"Ne demek? Düşman içimize gelsin de biz böylece duralım. Şanımıza yakışır mı?" diyorlar.

Hakikaten, belki asker olmadığım içindir, benim de koca aslanların şikâyetlerine hak vereceğim geliyor.

İsveti Nikola istihkâmı boğaza, yola hâkimdir. Düşmanın elinde bulunuyor. Almak üzere hücum etmek, verilecek çok fazla kayıp sebebiyle uygun görülmüyormuş. Onun için her taraftan

sarılmış İsveti Nikola'ya bile hâkim bulunan etraftaki tepeler elde edilmiştir. Hatta İsveti Nikola'nın dayanak noktası olan Gabrova yolu, top değil, tüfeklerimizin ateşi altındadır. Düşman gündüzleri yoldan geçemiyor. Bu halde Gabrova'ya inmek, bizim için mümkün görünüyor. Lakin Müşir (Mareşal) Paşa bunun tehlikesinden bahisle ağır davranıyor. İsveti Nikola alınmadan böyle bir harekete kalkışmak savaş usul ve kaidelerine uygun değilmiş. Çekilme hattı üzerinde düşman bırakılamazmış.

"Öyleyse düşman İsveti Nikola'da niçin duruyor? Onun da çekilme hattı bizde değil mi? Yahut Rusya'nın savaş kaideleri başka mı?" demeye cüret etmiştim. Muhatabım dedi ki:

– Siz ona bakmayınız. Düşman buradaki on bini feda etmiştir.

– Biz de aynısını yapamaz mıyız?

Muhatabım yalnız omuzlarını kaldırdı.

Bir de sağda Hain Boğaz, solda da Trayan Boğazı var. İkisi de bizdedir. Biri, Mehmet Ali Paşa kolordusunun sol kanadında, yani Edirne'ye, diğeri de Selvi yoluyla Plevne'ye götürür. Bunlardan faydalanarak bir tarafa hareketle kuvvetimizi toplamak mümkün. Bu suretle toplanmış kuvvetle hücum ederek muvaffak olmak muhakkak gibiymiş. Bunu en ileride gelen kurmay heyeti komutanları söylüyorlar. Lakin müşir bu gibi lakırdılara kulak asmıyor.

Ordunun içinde çok Çerkezler var. Durmadan Gabrova ve Selvi ovalarına kadar inip çapulculuk ediyorlar. Birkaç gün beylerinden Ahmet Bey gelip yalnız bir tabur piyade ile yarım batarya dağ topu kendisine verildiği takdirde Gabrova'yı alıp teslim edeceğine söz verdi ve çok ısrar gösterdi. Müşir Paşa, Ahmet Bey'i azarlayarak kovdu.

Hastanelerde, bir ay zarfında daha ziyade adam kaybedildiğini söyleyerek, istenilen taburu feda etmek lazım gelse bile çok bir şey demek olmadığını ve Gabrova'nın işgalinin çok yararları olacağını söylemekten kendimi alamadım. Cevaba bile tenezzül olunmadı.

Zaten Müşir Paşa'nın hakkımda teveccühü yoktur. Bazı neşriyatım sebebiyle Hüseyin Paşa'nın beni zararlı adamlardan saydığını mektep nazırı iken işitmişmiş. Benim Moskoflara casusluk edeceğimden korkuyormuş!

Gördün mü, güzelim! Dünyada ne vesveseli adamlar olurmuş! Ben?.. Moskof casusu?.. Müşir Paşa bunun ne kadar imkânsız olduğunu aklının ucuna getirebilseydi, kim bilir ne derecede mahcup olurdu...

*

Mansur Bey'den Zehra Hanım'a

Kızanlık, 30 Ağustos

Lakin güzelim, ben Çerkez Ahmet Bey'in iddialarına tamamen kapıldım. Kumandandan bir tabur piyadesi ile yarım batarya topu alamamış olan Ahmet Bey'in diğer Çerkez komutanlarıyla görüştükten sonra üç yüz kadar Çerkez yardımcısıyla tek başına Gabrova'ya hücum etmeye karar verdiğini haber alınca duramadım, ben de katıldım.

Gabrova'ya beraber girdik. Kasabanın Ruslar tarafından acele boşaltıldığını gördük. Hatta üç topunu bile elde ettik. Lakin topu topu üç yüz elli kişi olduğumuzu ve önce zannettiği gibi arkamızdan piyade gelmediğini görünce döndü, toplarını da geri aldı. Bizi de püskürttü. Ahmet Bey'in istediği tabur ile toplar beraberimizde olsaydı, Gabrova'yı geri vermemek üzere almış, gitmiştik. Hatta zapt ettiğimiz üç topun cephanesini bulmuş ve nasıl kullanılacağını bilmiş olsaydık, yine hiç olmazsa yirmi dört saat daha mevkii savunarak imdat gelmesini bekleyebilirdik. Bunu kendi gözümle gördüğümden dolayı pek üzüldüm. Müşir'e bazı fikirler ileri sürmekten kendimi tutamamış olmalıyım ki fena halde hiddetlendirdim. Beni muhafaza altında Kızanlık'a kadar gönderdi. Üçüncü Liva Komutanı araya girerek bunu önlemek istemişken o da kâr etmedi.

Üçüncü Liva Komutanı dediğim zat, hakikaten mükemmel bir Osmanlı olup, bütün sevgimi kazanmıştır. (Sakın "bütün sevgim" sözünden dolayı kıskanma! Tabii sana olan sevgim başka) Kudretli, cesur, vazife bilir, hamiyetli bir kahramandır.

Dur, sana anlatayım:

İsveti Nikola tepesini sarmak için Aykırıcabel ve Yeşil Tepe dediğimiz iki mevkii almak lazımdı. Mevkilerin ikisi de düşman

elinde olup güzel istihkâmlarla sağlamlaştırılmıştı. Bütün durumlar, onları bize vermemekte ısrar edeceğini gösteriyordu. Üçüncü Liva, bu iki istihkâm karşısında bir mevki tutup siperlere girmişti. Mesafe ancak kurşun menzili kadar olduğundan bu mevkide yaralılar çok olurdu. Ben de bunun için burasını tercih ederek kendime merkez yapmıştım.

Kumandan Aykırıcabel'in alınmasındaki lüzum ve yararları Müşir Paşa'ya anlatarak hem iznini, hem de ihtiyat olarak bir alay kadar destek kuvveti gönderilmesini istemişti. İzin verilmiş, destek kuvveti de ertesi gün için vaat olunmuştu. Kumandan Paşa, gece hazırlıklarını yaparak şafakla beraber emrindeki taburlardan ikisini istihkâm dışına çıkardı. Asker düğüne gider gibi sevinçle siperlerden çıkıyordu.

İki tabur, avcı hattı düzeninde arızalı araziden faydalanarak düşmanın istihkâmı altına kadar sokuldu. Düşman, istihkâm üzerine çıkıp altına sokulmuş olanlara ateş edemiyordu. Çünkü bizim istihkâm avcıları ile toplarımız buna meydan bırakmıyordu. Düşman istihkâmının içi sanki dalgalandı. Bir dakika sonra aksi tarafında çözülüp kaçan düşman askeri gözüktü. Kumandanın yüzü güldü. Benimse yüreğim çarpıntıdan kopuyordu. Gözlerim istihkâmdan ayrılamıyordu.

Askerimiz düşman istihkâmına girip bayrak dikmişti. Hepimiz sevincimizden haykırdık. Kumandanın da bize katıldığını görmek üzere dönüp yüzüne baktım: Telaş eder gibi bir hal gördüm. Elindeki dürbünle kâh düşman istihkâmının ilerisine, kâh bizim ordu merkezine giden yola bakıyordu. Ben de o tarafa baktım. Düşman istihkâmına ilerdeki istihkâmdan doğru imdat geliyordu. Gelenler zapt ettiğimiz istihkâmdan kaçanları çeviriyorlardı. Bizim ordugâh tarafına da baktım. Bir şey göremedim. Kumandanın niçin sık sık bu tarafa baktığını sonra anladım: Vaat edilen destek kuvvetini beklemekteymiş. Top ve tüfek sesleri merkezden işitildiği için destek kuvvetinin bir an evvel gönderilmesi umuluyormuş.

Düşmanın destek kuvvetiyle kaçmaktan vazgeçirilen eski muhafızları tekrar istihkâma girdiler. Kendilerine nispetle dörtte bir miktarında bulunan bizim askeri çıkardılar. Düşman taburlarımızı çıkarmakla kalmayıp, takip ederek istihkâmımıza gelmeye başladı.

Kumandan, istihkâmdan iki tabur daha çıkarıp gelenleri karşıladı. Bizim dört tabur ile düşman taburları süngü süngüye, boğaz boğaza geldiler. İki tarafın istihkâmları ateşi kestiler. Çünkü dost ile düşmanı birbirinden ayırmak imkânsızdı. Nefeslerimiz göğüslerimizde tıkandı, kaldı.

Görünüşte galebe bizim tarafta gibiydi. Zira çarpışanlar gittikçe bizden uzaklaşmaktaydı.

Kumandan durmadan ordugâhımız tarafına dönüp bakmaktaydı. Hâlâ destek kuvvetinden eser yoktu. Güneş yükselmiş, öğle vakti yaklaşmıştı, istihkâmda topu topu iki taburumuz kalmıştı, öbür taburların ne halde olduğunu, yani kimin kalıp, kimin şehit olduğunu tahmin etmek güçtü.

Lakin çarpışma şimdi tam düşmanın tabyası altına kadar varmıştı. İlk karşılaştıkları yerle şimdiki bulundukları noktanın arası yerlere serilmiş insanlarla dolmuştu. Hatırıma, "Kim bilir, şunların içinde ne kadar tedaviye muhtaç biçare vardır?" fikri geldi.

Başka bir şey düşünmeye vakit bulamadım. İstihkâmdan çıkıp koştum. Teveccühünü kazanmış olduğum Kumandan Paşa bağırmışmış, işitemedim. Sonra arkamdan bir çavuş yetişip alıkoymak istedi. Durmadım. Hakikaten büyük isabet ettim. Çünkü beş yüze yakın yardıma muhtaç yaralı buldum. Vakıa bunun üçte biri beyaz üniformalı düşman askeri idiyse de bu gibi dakikalarda, doktor, ayırt etmeye kalkışabilir mi?

Bir saat olsun, vazife ifa etmek üzere devama muktedir olamadım. Üzerime gelen bir kalabalık beni içlerine katıp beraberce bizim istihkâmın önüne getirdiler. Meğer yine takviye almış olan düşman yorgun Mehmetlerimizi tekrar geriye sürmüşmüş.

İstihkâma döndüğüm vakit kumandanın yüzünü daha ziyade telaşta gördüm.

İhtiyat olarak emrinde yalnız iki tabur kalmıştı. Beklenen takviyelerden de eser yoktu.

Kumandan bir tabur daha çıkardı. Bu yeni gayret, düşmanın ancak yarı yola kadar tekrar sürülmesine yaradı. Lakin asker yorulmuş, hali kalmamıştı. Düşmana da iki tabur daha takviye geldiği görülmüştü. Kumandan kalan taburu da koşturdu. Yanında yalnız dört çavuştan başka bir kimse kalmamıştı.

Yine takviye yoktu!

Çavuşların biri Kumandan'ın emriyle ordugâh yoluna doğru koştu, gitti. Bu çavuş, gidenlerin beşincisiydi.

Yine bizim asker istihkâma doğru çekilmekte, düşman ilerlemekteydi. Çıkarılacak asker kalmamıştı. Düşmanın bizim askerle beraber istihkâm içine gireceği muhakkaktı.

Yaveri Liva Paşa, Kumandan'a doğru geldi:

— Paşa! Artık işten ümit kalmadı. Bari başınızın çaresine bakınız. Müsaadenizle ben ordugâha doğru gidiyorum, dedi.

Kumandanın kanı coştu. Dedi ki:

— Ben buraya vazife yapmaya geldim. Askerin vazifesi ise ölünceye kadar korunmasıyla mükellef olduğu mevkii müdafaa etmektir. Şimdi yalnız bir can borcum var. Onu vermeyince bir adım atacak değilim. Müşir Paşa'ya söyle: Benden bir haber gelinceye kadar sizi hapsetsin!

Kumandandan bunu işiten zat, biraz şaşaladıysa da yine karar verdiği gibi uzaklaştı, gitti. Kumandan Paşa da istihkâmdan çıkıp boğaz boğaza gelmiş askerin içine gitti, karıştı. Ben de duramadım.

Ah, Zehracığım! Söylemek belki ayıptır: Kan selleri, yaralıların iniltisi, can çekişenlerin hırıltısı içinde insanın merhamet damarları körlenip yalnız hırs ile bir muvaffakiyet lezzeti hâkim oluyor.

Kumandanın aralarına karışması, kahramanlarımızın yorgunluklarını bir anda yok etti. Yirmi dakika sonra hepimiz Aykırıcabel istihkâmının, yarım saat sonra da Yeşil Tepe tabyasının içine zaferle girmiştik. Biz Yeşil Tepe'de, düşmanın bıraktığı topları kendi tarafına çevirmekle meşgul olduğumuz sırada gönderilen imdadın ilk bölükleri bize kavuşmuştu.

Evet, birçok kayıp verdik. Çünkü Yeşil Tepe istihkâmına yaklaştığımız esnada, düşman hırsından, iki taraf askerinin birbirine karıştığına bakmaksızın şiddetli top ateşine başlamış ve kendisinin askeriyle bizim askerimizden yarım saatte beş yüz kadar adam kırmıştı!

Bütün gece yaralılarla uğraştık. Lakin sabahleyin işimizin henüz yarı olmadığını anladık. Hilâl-i Ahmer[1] bayrağını açarak cerrah ve doktorları dışarı çıkardık. Düşman hâlâ dindiremediği hırsından onları da topa tutmasın mı?

---

1 Kızılay.

Gidenler döndüler. Demek bunca tedaviye muhtaç yaralılar öylece meydanda bırakılacak?..

Başım döndü, iki dakika sonra kendimi yaralıların içinde buldum. Sağıma, soluma sanki ıslık çalan kurşun tanelerinden başka; arada sırada gülle de düşüyordu. Lakin bir gün öncesinden beri onlara alışmış olduğumdan korkmak ciheti hatırıma gelmedi. Akşama doğru ateş kesildi. Beş on arkadaş daha geldi. Yine bir gece daha çalıştık. Pek isabet ettik. Çünkü hiç olmazsa birkaç yüz kişinin azaplarına nihayet verdik.

Zehracığım! Beni affet! Seni meraktan kurtarmak için bir şey yazmadım. Kolumdan ve bacağımdan hafifçe yaralanmıştım. Ciddi söylüyorum: Ehemmiyet verilecek bir şey değildi. Yemin ediyorum. Şimdi üzerlerine bez bağlamaya bile hacet kalmamıştır.

İşte o günden beri, biz, Üçüncü Liva Kumandanı bulunan vatansever insandan ayrılamamıştık.

"Kızanlık'a gidin," diyerek bizi gönderdiler. Niçin? Ve ne kadar burada bulunacağım? Bilmiyorum.

*

Mansur Bey'den Zehra Hanım'a

Gelibolu, 12 Aralık

Meğer Müşir Paşa, benim Gabrova'daki sözlerimden gücenmiş. Üçüncü Liva Kumandanı ile olan münasebetlerimi çekememiş. Mahiyetini öğrenemediğim bazı isnatlardan bile çekinmemiş. Biz Beşinci Ordu bölgesine, yani Şam'a zorla gönderiliyoruz. Elbette hakkı ve hakikati meydana çıkarmak zamanı gelir de Padişahımız sayesinde, namusuma sürülen lekenin temizlenmesini isterim. Sakın güzelim, merakta bulunma. İnsan halidir. Günün iyisi de kötüsü de bulunabilir. Hüner katlanabilmektir.

*

İstanbul, 2 Şubat

Aziz Kardeşim,

Şıpka Kumandanlığından hakkınızda gelen şikâyet tahminimizin üstünde ağırmış. Sizi casusluk ve bozgunculukla itham etmek istemişler! Kaderin ne de tuhaf cilveleri var! Mansur Bey casus!? Mansur Bey bozguncu!? Bunu cansız varlıklar bile reddetmelidir!

Her ne hal ise, boş sözlerle kendimizi yormayalım.

Kardeşim! Sizin düşmanlarınız çoktur. O acı vakaya esef ettiğinizi açıkça göstererek feryat etmenizi hâlâ unutamayanlar eksik değildir. En büyük caniler hak ettikleri cezayı buldularsa da bazıları henüz iktidar mevkiindedirler. Hususiyle sizin uzaklaştırılmanıza sebep olan da onlardandır.

Alçaklıklarını mukaddes makama[1] arz edebilecek ve duyurabilecek kudrette kimseleri ortada bırakmak istemiyorlar. O mukaddes zatı[2] kendilerine alet etmek gibi fesatça maksatlara düşmüşlerken, Allah'ın ilhamıyla foyaları meydana çıkmıştır. Adaletli Padişahımız, her vasfıyla övülmeye layık Abdülhamid Efendimiz Hazretleri'nin Hazret-i Ömerü'l-Faruk'a has himmetleriyle bunlar da ötekiler gibi, devlet ve millete, hamiyet ve sadakat vazifesine, gördükleri lütuf ve nimetlere karşı yeltendikleri ihanetin cezasına çarpılıp kahrolacaklardır.

Ağabeyim sizin için Saray'a bir arzuhal takdim etmeye karar vermişken, bu buhranlı zamanda fazla bir rahatsızlık uyandırmanın uygun olamayacağını ve sizin nerede bulunsanız işsiz, hizmetsiz kalmayacağınızı söyleyerek şimdilik mâni oldum. Zehra da bu hususta benimle aynı fikirdedir. Uzlaşmalar, antlaşmalar, hesaplar bir kere bitsin. Allah'ın merhameti, Padişah'ın adaleti elbette sizin bu suretle mağdur kalmanıza razı olamayacaktır.

*

1 Saray.
2 Padişah.

İstanbul, 17 Nisan

Aziz Kardeşim,

İstanbul'da bulunup sevinecek bir zamanda, gurbet elde bulunmanızdan dolayı ne kadar teessüfler edilse yine azdır. Gayeleriniz birer birer gerçekleşmektedir. Hem de en ziyade arzu ettiğiniz şekilde gerçekleşiyor. Siz derdiniz ki "Bu muazzam devlette her şey, yalnız Yüce Hanedan'ın kendi himmeti eseri olarak meydana gelmiş ve milleti şükrana boğmuştur. Ancak o mukaddes kaynaktan fışkıran himmetler kökleşip mahsuller vermiştir. Onun için ancak o Yüce Makam'dan gelecek yeniliklere ehemmiyet veririm. Nazırların Batı'yı manasız taklitlerinden fayda bekleyemem, zararlarından korkarım."

Şimdi memlekete ve devlete yeniden hayat vermek gibi mühim işi, onun meşru sahibi himmetli ve kudretli ellerine almıştır. Osmanlı ülkesinin en uzak bir köşesinde bulunan bir çiftçi, kimsesiz bir insan bile mektup ve telgrafla Saray'a müracaat etmek hususunda izinli kılınmıştır. Bu husus her tarafa resmen bildirilmiştir.

Esaslı ve pek mühim adli teşkilat ve ıslahat için hususi bir komisyon tayin buyrulmuş ve bir an önce işe başlaması ferman olunmuştur.

Eğitim ve kültürün yaygınlaştırılması devlet için hayat meselesi demek olduğu ilan buyrularak, bunların yayılmasını temin etmek ve masraflarının nasıl karşılanacağını araştırmak üzere diğer bir komisyon meşgul oluyor. Bütün masrafları Padişah Efendimizin kendi keselerinden ödenmek şartıyla bir Mekteb-i Mülkiye[1] açılmıştır. Mekteb-i Sultani'yi[2] bitirenler, ancak Mekteb-i Mülkiye'nin dördüncü sınıfına girebiliyorlar ve iki sene daha okumaya mecbur oluyorlar. Dersleri arasında hukuk, iktisat, idare, maliye, ticaret ve sanayi coğrafyası, etnografya vardır.

Bu da sizin en büyük emellerinizden biriydi. İşte Padişahımızın himmetiyle bu da gerçekleşti.

---

1 Siyasal bilgiler fakültesi.

2 Galatasaray Lisesi.

"İtfaiye alayları" adıyla yangınlar için muntazam asker teşkilatı kuruluyor. "Polis" adıyla, Avrupa usulü üzere, inzibat memurlarına yeni bir şekil veriliyor, vazifelerinin hududu ve yetkileri tayin ediliyor. Bayındırlık işleri için büyük teşebbüslere girişilmek üzeredir. Ordunun yeniden düzenlenmesine şimdiden başlanmıştır. Almanya'dan muktedir memurlar getirilmesine esasen karar verilmiş, diyorlar.

Hâsılı devlet, düşürüldüğü büyük gaileden en arzu ettiğiniz şekilde kurtulup selamet vadisine geçmektedir.

Bunca himmetlerin şerefi kime aittir? Tahmin edebilir misiniz? Yalnız bir kişiye! Yüce, mukaddes, pek mukaddes bir kişiye! Yani tahta yeni çıkan, minnet beklemez velinimet Efendimiz Hazretleri'ne aittir! Uyku ve rahatını feda edip gece gündüz demeden gayretle, isabetle çalışarak muhterem ümmet için selamet ve saadet kapısını açmaya gayret ediyor. Melekleri gıpta ettiren himmeti ve gayretleri her zaman şükranla anılsın! Sıhhatli vücutlarını, himmetlerine muhtaç olan muhterem ümmet üzerinden Allah eksik etmesin!

Zehra Hanım'ın gözlerinden öperim. Mini mini Mahmut Bey'in ise pembe yanaklarını, tombul ellerini okşarım.

*

Mansur Bey'den Fatma Hanım'a

Şam-ı Şerif, 19 Mayıs

Aziz Hemşire,

Mektubun bana yeniden can verdi. Osmanlıların sadakatini dost ve düşmanın gözünde lekelemiş bulunan o yürekler acısı fesattan sonra pek üzülmüş, ümitsizliğe düşmüştüm. Zannetmiştim ki şahsi menfaatleri için onu çıkarmaya yeltenmiş olan fesatçıların önünü almak için Allah'ın bir mucizesini beklemekten başka bir çare kalmamıştır. Mesuliyeti hepimize ait olan büyük kabahatlerden dolayı öyle bir mucizeye de, Allah katında, yakında mazhar olacağımızı tahmin edemiyordum. Meğer mucize en istenilen vakitte, en faydalı ve tesirli olacak surette gösterilmiş! Cenabıhakk'a hamt ve sena, sevgili peygamberine dua ve selamlar olsun!

Hemşire Hanım, sana tekrar tekrar teşekkür ederim.

Geçen devirde memurların yaptıklarını inceleyecek ve kesin karara bağlayacak üst mahkemeler mevcut olmadığından her tarafta yapılan baskılar ıstırap doğurmaktaydı. Kurulduğunu müjdelediğin yeni müesseseler, bilhassa vatandaşların doğrudan doğruya Saray'a müracaatlarına imkân verilmesi, umumi ıstırabı yok ederek yerine bütün milletin şükran ve minnet duygularını geçirecektir. Beklediğimiz muvaffakiyetler devri, işte Şevketli Padişahımız Efendimiz Hazretleri'nin devri demektir. Ömrünün uzun olmasına en halis duygularla dua etmeliyiz.

Hastalığım biraz hafifledi. Ciğerimden gelen kan azaldı. İyi olmak ümitlerim arttı. Doktorlar Trablus'a, Sudan'a gitmemin sıhhatime yarayacağını söylüyorlar. Nuri Bey'i de beraber götüreceğim. Bir dakika olsun yanımdan ayrılmak istemeyen Zehra, buna itiraz ediyorsa da, işin benim sıhhatime yarayacağı sözü üzerine tahammül göstererek razı oldu. Hatta gözyaşlarını benden sakladı.

Zehra'yı size emanet ediyorum. Kocanızı alıp götürdüğümden dolayı şikâyet etmenize yer bırakmamak üzere karımı, candan aziz olan Zehracığımı, Mahmut'um ile beraber size rehin bırakıyorum!

Şu hastalıktan kurtulup kurtulamayacağımı henüz bilmiyorum. Şayet Ulu Tanrı'nın lütfuyla kurtulamayıp ölecek olsam bile gam yemem. Sizin son mektubunuzdan dolayı duyduğum saadet dünya için yettikten başka ahrette de ruhumu Padişah'a dua ile şad etmek için bile kâfidir.

***

Zehra Hanım'dan Trablusgarp'ta tüccar İbrahim Efendi vasıtasıyla Mansur Bey'e

İstanbul, 15 Eylül 1880

Mansur'um!

.... Süleyman Paşa muhakemesinde birkaç defa ismin geçmişti. İşe bu kere her nasılsa Padişah Efendimiz tarafından dikkat buyrularak, "Mansur Bey" denilen adamın İstanbul'da fakirler için muayenehane ve Beyrut'ta özel okul açan adam olup olmadığı sorulmuş. Cevap olarak, hakikat ne ise arz olunmuş. Zaten Mehmet

Efendi'nin takdim ettiği arzuhal bu sıraya rast gelmiş. İstanbul'a gelmeniz için Padişah Efendimizden emir çıkmıştır.

Dün, Mehmet Efendi Dahiliye Nezareti'nden[1] çağrılarak emir bildirilmiş. Mehmet Efendi de size ayrıca yazıyor.

Padişahımız Efendimiz Hazretleri'nin yücelik ve merhametlerini layıkıyla vasıflandırmak için söz bulunamıyor. Büyükler ve küçükler, şehirli ve köylü hep bir ağızdan ömürlerinin ve afiyetlerinin devamına dua ediyorlar. Sen de inşallah yakında gelip Allah rızası için gördüğün hayırlı hizmetlerin mükâfatını, Padişahımız Hazretleri'nin her gün meydana çıkan yüce eserlerini görerek sevinç ve iftihar duyarsın.

*

Mansur Bey'den Zehra Hanım'a

Merzuk, 21 Ocak 1881

Orta Sudan'dan henüz döndüm. Onun için mektubunu geç aldım. Sudan'ın havası vücuduma pek kötü geldi. Ben değil, Nuri Bey bile çok sarsıldı. Nisan'dan evvel İstanbul'a dönmek benim için tehlikeli olacaktır. Allah'a her dakika şükrettiğimiz gibi lütuf ve mucizesini de bekleriz. Lakin doktorca söylemek icap ederse o yolda bir mucize görünmedikçe İstanbul'a gelmeye ömrümün yeteceği şüphelidir. Sen başka kadınlar gibi değilsin. Hakikati, Allah'ın takdirini cesaretle karşılamaya muktedirsin. Onun için söylüyorum. Şayet Allah'ın emri o yolda olursa, bütün teşebbüslerimi sana emanet edeceğim, kitap ve defterlerimi de ciğerparem Mahmut'um için saklamanı vasiyet ederim.

Ben olmadığım vakitte Mehmet Efendi ile Fatma Hanım Mahmut ile senin için ana baba yerine geçecekleri gibi Nuri Bey de kardeşlik vazifesini yapar. Lakin en ziyade hatırına yerleştireceğin bir şey varsa o da Afrika'daki teşebbüslerimin bir kısmı bakımından Ahmet Şunudî'nin benim yerime geçmiş bulunacağıdır. Ahmet'in muvaffak olacağına ümidim vardır. Çünkü fikirleri sağ-

1 Günümüzde içişleri bakanlığına karşılık gelen kurum.

lam, azmi kuvvetli olduktan başka Afrika'da şöhret kazanmıştır. Şeyh Ahmet Şunudî adını herkes hürmetle anıyor. Hakkında teveccühünü esirgemeyeceksin. Bir de şuna iyi dikkat et ki, bu mektubum üzerine ya çocuğu bırakarak yahut onunla beraber bu tarafa gelmeye kalkacak olursan, dünya yüzüyle kabahatini affettiremeyeceğin gibi, ahrette bulunursam ruhumu da mustarip etmiş olacaksın. Zaten bu hususta Mehmet Efendi'ye de gerekeni yazdım.

Allah'ın lütuf ve ihsanını niyaz ederek Nisan'a kadar hayırlısını bekleyesiniz, güzelim, Zehracığım!

Oğlum, ciğerparem Mahmut'un senin gözlerine benzer olan iki gözünden öperek önce Cenabıhakk'a, sonra sana emanet ederim. Devlet ve hilafete hizmet eden namuslu bir insan olarak yetişmesi için benim yokluğumu bildirmeyeceğinden eminim.

Herhalde pek rahat ve sevinçli olduğumu biliniz. Çünkü "Devlet-i edeb-müddet"in saadet ve yükselme baharının şerefle geldiğine artık şüphem kalmadı. Memleket ve hilafete yeniden hayat vermeyi yegâne gaye edinmiş olan onun meşru sahibi Şevketli Sultan İkinci Abdülhamid Han Efendimiz Hazretleri yaşasın! Allahuteala ve Tekaddes Hazretleri her teşebbüsüne yardımcı ve destekleyici olsun!

***

Şu mektubun okunması sona erince Zehra Hanım ile Fatma Hanım bir müddet dalgın kaldılar. İcap etmiş gibi ikisi birden birbirine baktıkları vakit gözlerinin yaşla dolduğunu gördüler!..

Bu keder yaşları bir buçuk ay sonra Mansur'un ölüm haberi üzerine akacak sellerle ıstırap gözyaşlarından önce gelen keder ve matem habercisi yerine geçmişti.

Son

TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ DİZİSİ

1. KUYRUKLUYILDIZ ALTINDA BİR İZDİVAÇ
   Hüseyin Rahmi Gürpınar
2. MÜREBBİYE
   Hüseyin Rahmi Gürpınar
3. EFSUNCU BABA
   Hüseyin Rahmi Gürpınar
4. İNTİBAH
   Namık Kemal
5. ŞAİR EVLENMESİ
   Şinasi
6. VATAN YAHUT SİLİSTRE
   Namık Kemal
7. KÜÇÜK ŞEYLER
   Samipaşazade Sezai
8. FELÂTUN BEY İLE RÂKIM EFENDİ
   Ahmet Mithat Efendi
9. TAAŞŞUK-I TALAT VE FİTNAT -TALAT VE FİTNAT'IN AŞKI-
   Şemsettin Sami
10. MAİ VE SİYAH
    Halit Ziya Uşaklıgil
11. REFET
    Fatma Aliye
12. TURFANDA MI YOKSA TURFA MI?
    Mizancı Murat
13. ÖMER'İN ÇOCUKLUĞU
    Muallim Naci
14. DOLAPTAN TEMAŞA
    Ahmet Mithat Efendi
15. GULYABANİ
    Hüseyin Rahmi Gürpınar
16. SALON KÖŞELERİNDE
    Safveti Ziya

TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ - 12

Turfanda mı Yoksa Turfa mı? romanının kahramanı Mansur, tıp eğitimi aldığı Fransa'dan varlığını devlet hizmetine adamaya kararlı bir idealist olarak İstanbul'a gelir. Fakat daha adımını atar atmaz karşılaştığı olaylar, gördüğü manzaralar karşısında şaşkınlığa düşer. Mansur tenkitçi dikkatiyle Osmanlı cemiyet ve devlet hayatını en hurda köşelerine kadar teşhir ederken, Tanzimat'tan beri doğrulmak istedikçe sendeleyen ve nihayetinde yıkılan Osmanlı'nın düşüş nedenleri canlı tablolar halinde gözler önüne serilir. Mizancı Murat okura, zamanın yeni mahsulü Mansur gibilerinin, "İlerde çoğalacak benzerlerinin ilk önceleri, yani turfandaları mıdır yoksa kimsenin beğenmeyeceği cemiyet düşkünleri, yani turfaları mıdır?" sorusunu sordurur.

Mizancı Murat (1854-1917)

Gazeteci, siyaset adamı, tarihçi ve yazar Murat Bey, Dağıstan'da doğdu. Rüştiye ve idadi öğrenimini burada tamamladı. Rusya'da tıp eğitimi aldıktan sonra 1873'te İstanbul'a giderek Hariciye Nezareti Matbuat Kalemi'nde çevirmen olarak çalıştı. Mekteb-i Mülkiye'de siyasal tarih ve coğrafya dersleri verdi. Darülmuallimin'de hocalık ve yöneticilik yaptı. *İttihat* ve *Vakit* gazetelerinde Türk-Rus savaşı ve dış politika konularındaki yazılarıyla kendini gösteren Murat Bey, 1886'dan itibaren çıkardığı *Mizan* gazetesiyle Osmanlı basınında önemli bir yer edindi. Yazıları nedeniyle gazete sansüre uğrayarak zaman zaman kapatıldı.

İstanbul'da ilk örgütlü muhalefet hareketleri başladığında Jön Türkler kendilerine yakın gördükleri Murat Bey'in hareketin başına geçmesini istediler. Sarayın baskısı karşısında 1895'te Paris'e kaçan Murat Bey önce Kahire, sonra Paris ve Cenevre'de yeniden çıkardığı *Mizan* ve ayrıca yayımladığı siyasi risaleleriyle Avrupa'da ve Türkiye'de büyük tesir uyandırdı. II. Meşrutiyet'in ilanını takiben *Mizan*'ı tekrar çıkararak eski partisiyle anlaşma ümidini, Avrupa'dan dönmesini affetmeyen İttihat ve Terakki liderleri boşa çıkarınca, o, tesiri 31 Mart hadiselerine kadar uzanan şiddetli bir muhalefete geçmiştir. Olaydan birkaç gün sonra, irtica ve askeri ihtilal çıkarmak suçuyla tutuklanarak ömür boyu kalebentliğe mahkûm edilip Rodos'a sürülür. Midilli'[illegible]mladığı sürgünlüğünden 1912'de çıkarılan kısmi af üzerine İst[illegible]mış, *Peyam* ve *Peyam-ı Edebî*'de yazmaya devam etmiştir.

9 786052 956861

16 TL